

ÁRPÁSI ZOLTÁN - BAJNAI BEKE ISTVÁN - BAKA ISTVÁN
BALÁSSY FANNI - BÁNKI ÉVA - BALOGH RÉKA
BISTEY ANDRÁS - BOD PÉTER - BOLDOG ZOLTÁN
BORSODI L. LÁSZLÓ - FEKETE MARIANNA - FILIP TAMÁS
FÜZI LÁSZLÓ - GYÖRY DOMONKOS - HARAG ANITA
IZSÓ ZITA - HÁY JÁNOS - JÁNOKI-KIS VIKTÓRIA
JENEI GYULA - KISS OTTÓ - KONTRA FERENC
LACKFI JÁNOS - LÁZÁR BALÁZS - MARKÓ BÉLA
MILBACHER RÓBERT - MOHAI V. LAJOS - PETŐCZ ANDRÁS
RENTZ MÁTYÁS - SAÁD KATALIN - SERFŐZŐ SIMON
SIMON FERENC - SÜTŐ CSABA ANDRÁS - SZALAI ZSOLT
SZEIFERT NATÁLIA - SZÉLES SÁNDOR - SZÜCS SÁNDOR
TÓTH ERZSÉBET - TURCZI ISTVÁN - VÖRÖS ISTVÁN
ZALÁN TIBOR - ZSIDÓ FERENC

irodalmi lap

2020/2. nyár

ESŐ

BUGYI ISTVÁN JÓZSEF grafikkával

ESÓ

2020. nyár
XXIII. évfolyam 2. szám
Megjelenik negyedévente
Főszerkesztő: Jenei Gyula
Szerkesztő: Molnár H. Magor
Munkatárs: Benedek Szabolcs
Szerkesztőbizottság:
Fekete Marianna, Simon Ferenc, Verebes György
A szövegeket gondozza: Varga Sándor
Lapterv: Cselle Judit
Tördelés: Herczeg Eszter
Alapító kiadók: Vass Lajos, Várszegi Tibor

Szerkesztőség levélcíme: 5000 Szolnok, Versegly u. 7/a;
telefon: 30/270-1774; imél: jeneigyula@chello.hu
Szerkesztőségi titkár: Fekete Marianna;
telefon: 30/153-0768; imél: fekete968@gmail.com
Honlap: www.esolap.hu
Kiadó: Max-kontír '99 Bt., 4461 Nyírtelek, József Attila u. 14.
Felelős kiadó: Fekete András
Készült az All in One Nyomda Kft. üzemében, Szolnokon
ISSN: 1419-7987

EGY CSIPET SÓVAL**3 TÓTH ERZSÉBET**

Sziromszárnyakon; Aki nem járt Gyöngyöspatán

5 VÖRÖS ISTVÁN

Józan és bölcs; A tudat alól; A körforgást kikapcsolni!

7 LACKFI JÁNOS

A légköbméterre jutó istentartalom zsoltára

10 SZALAI ZSOLT

Kukk-kaszni; Műterem; Retus

12 SZÉLESI SÁNDOR

Egy csipet sóval

16 PETŐCZ ANDRÁS

Pygmalion mondja – szobrának; Pygmalion műtermében

19 HARAG ANITA

A hangyák nem jönnek fel a másodikra

23 SÜTŐ CSABA ANDRÁS

Töltés; Rév; Busz

INNEN – ODA**26 SERFŐZŐ SIMON**

Amerre mentem

26 HÁY JÁNOS

Egy nem vidéki férfi; Laci bácsi

32 KONTRA FERENC

Latinóra

36 ZSIDÓ FERENC

A porcelánbaba

40 BALÁSSY FANNI

Szép utca

42 BÁNKI ÉVA

Szedres

45 JÁNOKI-KIS VIKTÓRIA

Piros fazék

51 SZEIFERT NATÁLIA

Az idő telepítése és gondozása

56 GYÖRY DOMONKOS

Az iparos

58 MILBACHER RÓBERT

A hetedik napon

64 FÜZI LÁSZLÓ

Az egzisztencialitásról

70 RENTZ MÁTYÁS

A vidéki írók rövid történeteiből

SIMONYI IMRE – 100**76 KISS OTTÓ**

A tárgyak túlélnek minket

78 BAJNAI BEKE ISTVÁN

Hátha odaát

79 ÁRPÁSI ZOLTÁN

A költő és a Népűjság

83 JENEI GYULA

Lányok, levelek, Simonyi

85 BOD PÉTER

Életem menetrendjében a Simonyi Imre állomás

A FOR KALÁRA**89 SAÁD KATALIN**

A kigyó látogatása

KÖPÖNYEG**93 BAKA ISTVÁN**

Döbling

98 BORSODI L. LÁSZLÓ

Ez itt a Döbling-Magyarország-Pokol

103 FILIP TAMÁS

Döblingi éjszakák

105 MARKÓ BÉLA

Kincs

107 TURCZI ISTVÁN

Akár egy nyitva hagyott mondat

108 LÁZÁR BALÁZS

ÖrökDöbling

108 IZSÓ ZITA

Cerberus

109 ZALÁN TIBOR

„Lucsak és pernye”

INTERJÚ**112 BOLDOG ZOLTÁN**

A tápai nadragos ember
(Beszélgetés Iliá Mihállyal)

120 MOHAI V. LAJOS

A posztmodernben csak vidékek vannak
(Beszélgetés Bánki Évával)

OLVASÓ

127 SIMON FERENC

A szavakon innen és túl
(Markó Béla: Egy mondat a szabadságról)

131 SZÜCS SÁNDOR

Vannak véletlenek?
(Háy János: Ne haragudj, véletlen volt)

133 FEKETE MARIANNA

RIOLDA tudja
(Bánki Éva: Összetört idő)

137 BALOGH RÉKA

Változatok családra és halálra
(Harag Anita: Évszakhoz képest hűvösebb)

139 BISTEY ANDRÁS

Malaccal teljes?
(Spiró György: Malaccal teljes éveink)

TÓTH ERZSÉBET

SZIROMSZÁRNYAKON

Ha már egyszer barátságba kerültél
egy kicsibével, egész életedben
problémás lesz a baromfihús fogyasztása.
Viszont az igazi barbárok képesek
gusztustalan csokimázás tortájukra
árvácskaszirmokat szórni, és simán befalni.
Gyöngé kis példa.
Mert nézzük, mit kotyvasztanak
a Világ Nagy Virágkonyhájában?
Egy futó pillantás, és már csattanó maszlag
csikorog, forr az agyadban.

*

Jelenleg a teraszon páfrány, petúnia, karácsonyi kaktusz
fehér és rózsaszín muskátli, tölcsérvirág
portugál leander, egyéb virágok szelíd társasága
igyekszik felfogni a kinti zajokat.
Királyi csöndjükkal, titokzatos sustorgásukkal
mosolygásukkal vigyáznak rám
mindig jelzik, ha mondani akarnak valamit.
Soha nem hagyom, hogy szomjazzanak.
Levágom száraz leveleiket.
Élni tanulok tőlük, ahogy figyelmem nélkül is nőnek
titokban új rügyeket hoznak
nem hivalkodnak gyönyörűségükkel.
Titkos értelmű kert az Akácós ház erkélyén
a harmadik emeleten, vigyázok rájuk
fel ne döntse őket a szél, távozzanak tőlük a tetvek
ők rám vigyáznak, el ne tévedjek képzelte útjaimon
mikor sziromszárnyakon lebegek, szédülök
visszafordíthatatlanul, már nem tudom, hova.

*

Most a szoba uralkodója
Liza, a rókatündér-fikusz szólít
csak ő hallja a harangvirág ebédre hívó szavát.
Bent már mindenféle zajokat hallok
Ölelni tilos, mondja valaki

ez nem baj
egyébként sem vagyok veszélyeztetett
kinőttem abból a korból, amikor boldog-boldogtalan
megölelhetett, ha nem figyeltem.
Most már csak anyámat szeretném megölelni
de ez a piszok kis vírus közénk férkőzött
milyen világ ez?
Van azért valaki, akinek szívesen megfognám a kezét
sajnos, országhatáron túl létezik.
Úgy múlnak majd el nyarak
tavaszok, ősök, telek
őszi tavaszok, téli nyarak
„tegnap nyár volt, most ősz van”
hogyan nem is láthatjuk egymást
virágok csendjét hallgatjuk együtt
orgonát, tulipánt, pünkösdi rózsát
petúniák halk-bíbor énekét
még a búzavirág is meglátogat néha
pedig állítólag már kipusztult.
Nekem ne meséljenek.
Virágai betakarják a szememet
így tudok tájékozódni egy kicsit.
De minek, minek tájékozódni, amikor nem vezet út oda
és ha vezetne is, mire érek oda?
Hova igyekeznék
hiszen itt van a bőröm alatt, a szememben
kezét nem felejtí a kezem.

AKI NEM JÁRT GYÖNGYÖSPATÁN

„rózsával vert, mert sietett”

Ayhan Gökhan

Az meg se szólaljon!
Mit mondott?
Fogd be a bagólesődet.
Ez mit jelent?
Kuss.
Akkor itt nagy csönd lesz.
És aki volt Gyöngyöspatán?
Azok nincsenek itt.
Mi az a Gyöngyöspata?
Öregapádnak ha lóva lett volna,
gyöngyöket rakott volna a patájára.
Az tuti.
Csak mondom:

jegyezzétek meg:
mindnyájan cigányok vagyunk.
Akár jártunk Gyöngyöspatán, akár nem.
Hogy jönnek ide a cigányok?
Sehogy.
Remélem is, mert akkor én megyek.
A többi nemzet szemében mi, magyarok
mind cigányok vagyunk.
Ez már igaz.
Bár én nem ismerek más nemzeteket.
Újabb hozzászólás:
*Aki roma itt megjelent máma
kizárólag pízta fogad el.
Pízta, semmi tanulást.*
Figyelj, mik ezek rajtam? Kiütések?
Szerintem hullafoltok.
Meghibbantál? Én még élek.
Biztos vagy benne?
Persze. Amíg viszket, addig élek.

VÖRÖS ISTVÁN

JÓZAN ÉS BÖLCS

Akinek a test nem több, mint a test maga:
a sötétet egynek látja az éjszakával.
Annak csak egyszerű madárhang a madárdal,
s az erdő semmi más, csupán a fák hada.

A lehetetlen nem történik meg soha
vele, viszont minden lehetségest bevállal.
Hogyha valami jellemző, az sose rá vall,
a szobájában nem sötét az éjszaka.

Neki pont elég mindig, amit meg is kaphat,
nem híve kiszámíthatatlan alkalmaknak.
A szerelem viszont veszélyes érzélem,
az ösztönöket önmagából kibeszéli,
ami nem élet, egyszerűen meg se éli,
így is túl van már sok-sok jogos sikeren.

A TUDAT ALÓL

Egy fej lakik a nyakamon,
nem együtt született velem.
Övé rajtam a hatalom,
s hogy nincsen ő, elképzelem.

Az én az persze ott lakik,
de én nem az az én vagyok,
kit képessége elvakít,
és világokkal társalog.

Egyszer volt egy másik fejem,
tisztán gondolkodott, ahogy
jó és hasznos volna nekem.
Ma nélküle most úgy vagyok,

mintha nem volna a világ,
és nem lennének ördögök.
Rám szól, fegyelmez: Mit csinálsz?
Álmában rajtam is röhög.

A KÖRFORGÁST KIKAPCSOLNI!

Az udvarba besüt a nap,
a körfolyosót körbejárja.
A világ egy helyben marad,

mint mindenki, ki ad magára.
Mi haszna széttekinteni?
Így is tudod, mi az ábra.

Nem valódi, nem éteri:
üvegtető néz a világra,
ruhánk eső nem érheti,

de megtépázhatják az árnyak,
mint következő nemzedék,
míg rólunk végleg le nem válnak.

Sötétedik, s az elmevész
sokszínű, hamis rémmeséi
támadnak, s múlt a múltba vész,

de nem tudja már elmesélni
a kezdetet, mit eltakar,
visszazuhan a végességig.

Mutass egy új jövőt hamar,
biztonságos jelent jelentsen,
mi elmúltával nem zavar,

nem háborít föl mégse engem,
mint az éjjel, ha megszakad.
A napfölkeltét elhessentem.

Az udvarba besüt a nap,
a körfolyosót körbejárja.
A világ egy helyben marad!

**LACKFI
JÁNOS**

A LÉGKÖBMÉTERRE JUTÓ ISTENTARTALOM ZSOLTÁRA

Uram, fújj át a te lelkeddel
az én sejtjeim térelválasztó függönyén,
füttyülj át rajtam, mint szélfuvalat
a szitává lőtt vadnyugati hősök testén.
Fújd ki atomjaim közeiből
a megalkuvásokat, sunyulásokat,
a pökhendi nagyravágyást,
a mások megítélését,
a bűzös gyanakvásokat,
a beposhadt szégyeneket,
az izzadságszagú félelmeket.
A templomok boltozata alá
rengeteg légköbméter szorult be,
mohó az ember,
szeretne minél több és töményebb
Istent beszívni magába,
átjáratni a testén,
felnézek a boltozatokra, és látom,
hogymennyi méter magas légoszlop
jut rám, fokozott istentartalommal.
Mint tüdőbeteg a hegyi levegőt,
úgy inhalálom a templomszagot,
feloldozott bűnök szagát,
visszafelelt imaválaszok szagát,
meg nem bánt nehezteléseket,
kereszt gyanánt cipelt sorsokét,
beszívom a betegségek szagát,
a hálaillatot, az áldozati tömjént,
a szenteltvízpárát,
a különböző dezodorok és öblítők
vasárnapias leheletét.
Letűdözlek, Uram,
betölt a te szent emberillatod,
barmok párája, mellyel mi,
emberbarmok szuszogjuk körbe
jászladat, keresztedet,
a kettő ugyanaz,
jászolból ácsolt kereszt,
keresztből szabott jászol,
mennyei fatakarékosság,
ugyaneből a használt faanyagból
kisikeríthető az egyház bárkája,
az utolsó vacsora asztala,

de még akár a szószék
 vagy a felolvasópulpitus is.
 Jessze fájának gyümölcse,
 emberiség családfája,
 melynek ágai között
 zengedeznek a templomi
 zászlókat zörgető légáramlatok.
 Miért olyan nehéz, Uram,
 az élők szeretni?
 Mintha szent templomodban
 összegyűlt báránycsordák
 egymást akadályoznák legjobban
 abban, hogy hozzád jussanak...
 „Nézd azt a fiatalembert, Jolánka,
 csak a mobilját matatja!
 Figyeld azt a kiszáradt nénit, Kevin,
 arca csupa gyűlölet, s micsoda ruhák!
 Csend legyen, kicsikém,
 a bácsi nem tud így imádkozni!
 Na, ez meg mit keres itt,
 a gyereke sem a férjétől van...”
 Sokkal könnyebb szeretni halottakat,
 mondatni értük gyászmisét,
 örök világosság fényeskedjék nekik,
 biztonsággal kihültek,
 ránk hagyták súlyos örökségüket,
 széjjeloszlottak, többé
 össze nem illeszthetők,
 bár írva vagyon, az Úr képes
 húst ragasztani a csontokra.
 Töredékesen felidézhető,
 ügyel-bajjal restaurálható,
 annak rakjuk őket össze,
 akinek akarjuk,
 ezek szakmai döntések.
 Találgatni kell már, vajon ez a darab
 oszlopfő vagy karzatkorlát,
 fülkagyló vagy orrporc,
 lelkifurdalás vagy áhítat,
 kulcsfont vagy anekdota,
 koponyadarab vagy gyóntatórács.
 Téged is kedves halottnak szeretünk?
 Meglátogatunk az urnatemetőben?
 Tested és véred, mormoljuk.
 Hamu és mamu, gondoljuk magunkban.
 Süvíts át sejtjeim
 térelválasztó függönyén, Uram,
 hogy szellősebb legyek a gyóntatórácsnál!

**SZALAI
ZSOLT**

KUKK-KASZNI

A vásárra lopakodó gyorsfényképész
a híd lábánál állítja fel a kukk-kasznit.
Ponyvát dob a faládára,
a Royal előtti kószálókra vár.
Napernyős asszonyok a hajnalban
átrendezett kirakatokat nézik,
a kelmeüzlet előtt perzsaszőnyeget csomóz
egy lány. A férfiak hevesen alkudoznak
országgra, gabonára.
Felöltöztetett szavak a cégérekén.
A vásártéren marhák mindenütt.

Sült húsok szaga jön a lacipecsenyés felől.
A kamera a Kurin reklámjára téved. Elejét veszi
az étvágynak a mázsaház oldalára ragasztott plakát.
Emésztéssegítő szer. Liba, rák, konyak, a pezsgő behűtve.
Farsangfarka a hasmenés és a böjt előtt.

A pápaszemes plakátember még hozzá sem látott,
csak a tablettát nézi nagy vigyorral,
ahogy aranyrögöt vizsgál az ékszerész.
A legtöbb patikában elérhető.
Nyolc milligramm fenolftalein.
Mégmérték grammra, mennyi gyógyítja a dőzsölést.

Elképzeli, ahogy a tömeg megindul
a pecsenyéstől a gyógyszertár,
aztán az illemhelyek felé.
Utolsó országos vásár.
Instant panoráma.

MŰTEREM

A fénykép már gyűrött, de emlékszik, alkalomhoz illően öltözve ment a műterembe. A mester választotta ki a megfelelő díszletet. A faragott székre ültette, az írókomód elé. Aztán felnyitotta a tetejét, mintha egy klavikordon játszana.

Ahogy belesüppedt a bársonyhuzatú párnába, tekintete elveszett a szőnyeg mintáiban.

A fejtámasz feszélyezte kissé,
nem mozdulhatott.

Észlelte a villanást, mint amikor a bálban látta a tűzijátékot. Ujjain dallamok futottak, szájára a költemény csalt mosolyt a tetőn át beáradó fényben.

RETUS

Arcát szeplősre pöttyözte az albuminon kiváló ezüst, de a nő tekintete még mindig igéző. Bárhová sétálsz a múzeumi szobában, szeme téged keres.

A száz év alatt ráakódott koszt radírozod, a gumiforgácsokat finom lószőr ecsettel söpröd a szemétkbe. Fiatalító kezelésnek veted alá, mintha sminkmester lennél, hogy az életnagyságúra méretezett arc pórusait is lásd a móltra kalibrált monitoron.

Miközben letisztítod a fotót, és közel jutsz az arc eredeti szépségéhez, rájössz, közben törlöd a történetét.

Abbahagyod a retusálást, borítékba teszed, és elhatározod, megőrzöd a legelőször beolvasott fájlt.

SZÉLESI SÁNDOR

EGY CSIPET SÓVAL

Mindenki Fehére

Ma leverték Fehér Lajos márványtábláját. Fehér Lajos festő volt, és huszonöt évig lakott a házukban, a második emeleten. Az ötvenes években lett felkapott művész, előszeretettel festett igavonó állatokat, egy műkritikusa szerint soha senki nem volt képes úgy vászonra vinni a szántásban küszködő ökör megingathatatlan kitartását, mélységes elkötelezettségét, mindent legyőző akaratát és földöntúli erejét, mint Fehér Lajos. A hatvanas évek derekán Kossuth-díjjal tüntették ki. Miután a felesége meghalt, egyedül élt, és képei komorakká váltak: a tarlón elhagyatottan járkáló varjakat festett leginkább. Egyszer voltam nála, úgy emlékszem, hetvennyolcban, a halála előtt pár héttel. Körbevezetett a lakásában, és megmutatta még el nem adott festményeit.

– Értem én, hogy változik a világ, mozdonyt, villamost, repülőt kellene festeni – mondta. – De az ecsetem... az ecsetem nem hajlik.

Nyolcvannyolcban, halála tizedik évfordulóján kapta meg az emléktáblát. Kis ünnepség volt, márvány, koszorú, rövid beszéd, amit a házban lakók szórványos tapsa kísért. Fehér Lajos, kerületünk feledhetetlen alkotója.

Egy suhanc verte le a táblát, lényegében két ütessel. A tábla eltörött, és lepotytyant a földre.

– Black Lives Matter – kiabálta a suhanc, majd a kalapácsot eldobva elszaladt.

Én láttam egyedül, de öreg vagyok már utánaaszaladni. Hadd menjen. Miután eltűnt a sarkon, felvettem a kalapácsot, megnéztem. Made in China. Hazavittem. Szöveget beverni ez is jó lesz.

Egy szelet torta

A Hochner cukrászda harmincnégyben nyílt az Apponyi Albert tér nyugati oldalán, szemben a Klebelsberg Kunóról frissen elnevezett elemivel. Hochner Pista bácsi volt a tulaj, és mivel az öreg már a nagy háború előtt híres cukrászmester volt, hát gyorsan kialakult a vendégköre: a város polgárisult fele legalább havonta egyszer benézett hozzá. Állandó vendég lett a kis Tóni is, aki mindig megkapta pénteken a maga egy pengőjét, és azt becsületes rendszerességgel Oroszi-tortára váltotta át. Aztán jött a háború, és a cukrászda bezárt. A háborúban az Apponyi teret szétlőtték, ám a cukrászda épülete csodálatos módon megúsza pár golyónyommal. Még az öreg Hochner, aki valamiképpen elkerülte a kitelepítéseket, nyitotta meg negyvenhatban újra, de egy évvel később elvették tőle, és át is nevezték Kisvirágra. Az üzleti engedélyen is így szerepelt már: Kisvirág cukrászda, Népköztársaság tér 3. Szemben a Ságvári Endre Általános Iskolával.

Egy Szigeti Kálmán nevű cukrász vitte a következő években, évtizedekben, és bár Hochner Pista bácsi dolgozott hátul a műhelyben, a sütemények íze mintha

kicsit más lett volna. Talán az öreg felejtette el a receptúra összetevőit, talán a finomliszt volt más. Tóni, immár mint fiatal magyartanár, még visszaszokott a cukrászdába, forintot hozott, s nem bánta, ha nem a régi ízeket kapja az orosz krémtortával, mert a nyelvén mindig a régi Oroszi-torta ízét érezte. Aztán az idők kikoptatták az öreg Hochnert és Szigetit, jött az ÁFÉSZ, majd a magánosítás, és kilencven után a cukrászdát visszanevezték Hochnerre. Ott, a Köztársaság téren. Ekkor történt meg, hogy a rendszerváltás nagy lendületében az új tulaj, bizonyos Bántelki Dénes, az orosz krémtortát átnevezte rajnai szeletnek. Tóni bácsi ezen morgott egy keveset, de mivel a régi krém ízét még mindig, minden egyes alkalommal képes volt felidézni a sütemény, úgy gondolta, kit érdekel, hogy hívják. Öregkori diabétesz ide vagy oda: heti egy tortaszelet még a nyugdíjazása után is belefért. Hetven fölött rászokott a feketére is: egy torta, egy fekete. Már nem árt hat nekem, mondogatta.

A Hochner teraszáról nézte végig a tér új névadójának, Wass Albertnek a szoboravatóját, és az iskola homlokzatán lévő tábla kicserélését: Ságvári Endréről Nagy Lászlóra. Túlélte Bántelkit is, és lekezelt a Hochner család leszármazottjával, Hochner Évával; valójában az ő férje vette át a cukrászdát, és javította ki a névtáblát Hochner–Laagra. Erről egy versike meg egy kis dal is született. Tóni bácsi cseppet sem bánta a táblahosszabbítást, mert a sütemény olyan lett, mint hajdanán: talán előkerült a régi recepteskönyv. Vagy importlisztet használtak.

Egy nap azonban azzal ült le melléje Hochner Éva, hogy ne kérje olyan hangosan a feketét a cukrászdában, mert kínos pillanatokat szerezhet nekik. A kilencvenöt éves Tóni bácsi merőn nézte a kis hölgyet.

– Hochner, Hochner meg a Laag – ingatta a fejét aztán. – Ezt hozta az új kor. Most már a köznevektől is fosunk! – Ezt követően felállt, kiment, és nem látták többet a cukrászdának még a környékén sem.

Remek állás

Dr. S. K.-nak remek állása volt a fővárosi közterület-felügyeletnél: a szobrokat tisztogatta. Kifejezetten szerette a feladatot: ősszel és télen nem sok munkát adott, tavasszal és nyáron pedig kint dolgozhatott a szabadban. Dr. S. K. szerette Budapestet, a forgatagot, a tereket és utcákat, házait és emlékműveit, nem volt neki teher egy irodalomtanári és amerikanista diplomával meg egy nyelvészeti doktorátussal szobrokat tisztogatni. Sőt, kifejezetten élvezte a munkáját: beszélt közben a bronz- vagy éppen kőalakokhoz, mesélt nekik a napi ügyekről, újdonságokról, megosztotta véleményét a világról, és élvezte, hogy hol rezzenéstelen arccal túrik kritikái észrevételeit, hol pedig mintha mondani akarnának valamit, de visszanyelik. Érdekes volt látni, ahogy a fényviszonyok, a nap beesési szöge, a színek és az árnyékok játéka folytán egy-egy szobor arca megváltozik. Olyankor

ki-ki szigorúbban, más megengedően, megint mások kérdően néztek: ott ült a vonásaik között, hogy „csakugyan, mit nem mondasz, kedves K.? Ez történt? Errefelé halad a világ? Nahát, ez a huszonegyedik század!”

De hát, kedves K., doktorid van, és galambszart vakarsz szobrokról?, kérdezték ugyanekkor az ismerősei. Nincs semmi baj, felelte, a szobrok a barátaim, legalábbis nagyrészt, és megérdemlik, hogy tiszta legyen az arcuk és az öltözékük, aztán meg ők meghallgatnak. Sok mindent el tudok nekik mondani, és ha hiszitek, ha nem, segítenek feldolgozni a hétköznapi feszültségét. Cserébe pedig nem kérnek semmit, sőt, holnap is fognak találkozni velem. A szobraim nem sértődős fajták.

Aztán a választások után néhány hónappal a szobrokat mintegy varázsütésre lecserélték. Maradt néhány öreg költő, de a többiek, régi harcostársak, államférfiak, írók átadták helyüket vagy éppen talapatukat másnak. Új arcok jöttek, komorabbak és magasztosabbak, mint eltűnt elődeik.

Dr. S. K. hetekig nem szólt hozzájuk. Fogalma sem volt, hányadán áll velük. Némán végezte a munkáját, és talán még alaposabban is, mint a régi kuncsaftoknál, hiszen azok jóval elnézőbbek voltak vele. Az újaknál nem szeretett volna kis hibát sem véteni, inkább rájuk szánt még némi pluszidőt, nem számított, ha a tisztítás lassabban ment.

Aztán az egyik alkalommal, amikor beborult az ég, és amolyan furán sárgásbarnás színűk lett a felhőknek alkonyatkor a város felett, akkor egy hajdani miniszterelnök tekintete előtt dr. S. K. úgy érezte, ideje tisztázni a viszonyokat.

– Miniszterelnök úr – mondta a bronzalak szemébe. – Nekem teljesen mindegy, kinek a füle mögül mosom le a galambszart. A miniszterelnök elnézett a távolba, majd amikor elhajtott előtte egy felkapcsolt reflektorú autó, mintha felébredt volna merengéséből, a szemöldöke a magasba szaladt. Talán arra gondolt: „Eh, maga az én ízlésemnek kicsit szókimondó, kedves K., de ez valószínűleg a huszonegyedik század hibája. Ezek az új idők tényleg megdöbbenőek!” Ám visszanyelte a véleményét, és csendben maradt.

A nagyanyám kegyetlensége

A nagyanyám kilencven, de még ebben a korban sem tiszteli az életet. A család születésnapjait szervezett neki, megbeszéltük, ki mit hoz, mert mégsem várhatjuk egy ilyen idős embertől, hogy tizenötünkre – gyerekek, unokák, dédunokák – süssön-főzzön. A mama elfogadta a felajánlásokat, ám ahhoz ragaszkodott, hogy ő készítse el a húsleveset. Egy csetkonferencián megbeszéltük, hogy hagyjuk a mamát húsleveset főzni. Egy leves kilencvenévesen is könnyedén abszolválható.

Én vállaltam, hogy aznap korábban érkezem, hátha szükség van a segítségemre. Hajnalban keltem, egy gyors, megmikrózott kávé után beültem a Toyotámba, és kigurultam a mamához falura.

Hátul a kertben, a sufni mellett van egy kis baromfiudvara. Öt csirke és egy kakas karpigál benne. A mama magot szórt a tyúkok elé, majd amikor azok mit sem sejtve enni kezdtek, egyet elkapott, és kivitte a kertbe a szilvafa alá. Oda már be volt készítve az élesre fent kés. A mama egyetlen, határozott mozdulattal elvágta a csirke nyakát, majd erősen tartotta, hogy a vergődő állat vére ne fröcsögjön szerteszét.

Fogalmam sem volt, hogy honnan van ebben a kis, töpörödött öregasszonyban ennyi erő.

Megdöbbsentem a kegyetlenségén. A csirke vergődött, kivérzett, megdöglött. A mama egy szó nélkül, egy könnycsepp nélkül leforrázta, és nekiállt megkopasztani.

A leforrázott csirkének szörnyű szaga van. Ültünk a sufni előtt a diófa árnyékában, a mama keze sűrűn járt, dolgozott, én pedig elképedve figyeltem a csaknem évszázados rutint, amivel dolgozik. Kilencvenéves, egy letűnt idő gyermeke. Amikor a kegyetlenség és az igazságtalanság a világ része volt. Háborúk végeláthatatlan sora, forradalmak és ellenforradalmak, ideológiák és ellenideológiák. Megbújt a nácik elől, lemenekült a pincébe bombázások alatt, megpróbálta elkerülni az oroszokat, meghajolt a kommunistáknak, és igyekezett belesimulni a huszadik század embertelen világába. Mi azért dolgozunk, hogy mindez eltűnjön, a világ jobb hely legyen. Húst a boltban veszünk, nem ölünk az ebédünkért.

Elővettem a mobilom, és lefényképeztem. Arra fog emlékeztetni, hogy honnan jöttünk, és segít majd rájönnöm, hová tartunk. Egy jobb jövőbe. Áldott légy, falusi csirke, köszönjük, mama.

Három kívánság

Jolánka néni, aki a koromhidegkúti, Mária Valériáról elnevezett idősek otthonának lakója volt, százéves lett. Ritkaság ma az ilyen magas kor, kiváltképpen az idősek otthonában, ezért nem csupán a polgármester tette tiszteletét Jolánka néninél, hanem a kerületi televízió is. A húszas évei közepén járó, virágmintás sárga szoknyácskát és kis blézert viselő riporterlány fel is tette Jolánka néninek a kérdését.

– Jolánka néni! Ha így százévesen lehetne három kívánsága, mit kívánna?

– Jaj, kedveském – válaszolta a néni reszketeg hangon, nagy szünetekkel –, hosszú életem volt. Válságban nőttem fel, aztán háború jött, majd a komenisták és a forradalom. Nehezen éltünk meg, Pistámmal, nyögtük az igát, sokszor volt élehetetlen a helyzet. Aztán mindent elvesztettünk, és én már nem is akartam küzdeni. Ha kívánhatnék, akkor azt mondanám, én már csak meg akarok halni.

A riporterlány bólintott, mosolygott, és visszahúzta maga elé a mikrofont.

– Értem. És kedves Jolánka néni, mondja csak, mi lenne a második kívánsága?

**PETŐCZ
ANDRÁS**

PYGMALION MONDJA – SZOBRÁNAK

Nem is sejtéd, mennyire akarlak.

De lehet-e akarni azt, ami vagy?
A tested márványborításának
lassan lágyuló keménysége vonz,
a melledet szeretném, és mindazt,

amit csak akarhat a szobrász, aki
férfiként nézi szobra kitárulkozását.

A nyugtalan remegő has simasága
még csak képzeletemben, de már

megőrjít, és a szám érinteni vágyja
a szeméremdomb szoborívét, azt is,
amit rejt ez az ív, érinteni akarja
az ajkam azt, ami szintén az ajkad.

Nem is sejtéd, mennyire szeretném.

De lehet-e, szabad-e akarni azt,
ami a kezünk alatt születik? Lehet
érinteni úgy, hogy a szobrász
a műhelyében kiszolgáltatottan

elheverő szobrot magáévá teszi,
mert akarja, mert vágya már feszíti,
cseppjei szinte ráhullanak a márvány-
felületre, miközben dolgozik rajta?

Mondják, volt olyan szobrász, akinek
szerelmi foltja odahullott, és ott ragadt
szobra combja tövén, és az istenek úgy
büntették, hogy az a szobron maradt örökre.

Nem is sejtéd, mennyire félem az isteneket.

PYGMALION MŰTERMÉBEN

Pygmalion látni szeretné azt, amit alkotott tegnap,
hajnali órán, szobája ajtaja nyitva, lép ki az ajtón,
indul a szobra felé, úgy, ahogy ébredt, meztelenül.

A hely, ahol alszik, ott van pont a műhelye mellett, így
nyári melegben, ruha nélkül, természet alkotta test
s mesteri kéz által létrehozott műtárgy egymásra talál.

És ahogy látja a szobrot, ott, a munkapadon, látja
a hőszerű szobrot, miként emberi testeket látunk,
ha látunk, ruha nélkül, leplezetlen, *ha nő hever*

a férfi előtt, Pygmalion ilyennek érzi alkotását,
s mintha hívna a test, hívna a vágy, és a csípő is
mintha hívná Pygmaliont, megnyílván kicsinkét:

úgy légyen a férfierő négyzete képe örökre tiéd,
ahogy az agg Pygmalion ereje nőtt meg hirtelenül,
mondom, látva a testet, amit ő maga teremtett.

Művészet fedi el, hogy mindez művészet csupán.

Lép a szoborhoz Pygmalion, jár körülötte, tapogatja,
hogyan emberi test-e, vagy csak *ivor*, és ahogy tapogatja,
nemcsak a kezével ér a szoborhoz, nemcsak az ujjával,
a lomhán duzzadó férfitest is a hőszerű anyaghoz simul,
annak karjához, hasához ér éppen, majd a melléhez is, ha
úgy hozza a sors meg a mester munkája szobra körül.

Aztán az *ivorarc* – amelynek fölébe magaslik a mester:
a férfitest éppen a szobor ajkaihoz ér, véletlen az egész,
s Pygmalion izgalmi cseppje szobrának szájára csöppen.

Mintha az élet vize lenne, úgy ébred tetszhalálból a mű,
Pygmalion szobra, nyílnak az ajkak, körbeölelik lassan
Pygmalion duzzadó testét, mozdul a szobor hasa, öle is,
hullámzik egyre, mint az alkotás, amelyik várja a végső
gesztust, hogy mestere lezárja, befejezze a művet, mozdul
az ágyék, a hívogató üzenet. És Pygmalion érti a szót.

HARAG ANITA

A HANGYÁK NEM JÖNNEK FEL A MÁSODIKRA

Nézem a hátát. Jól áll neki, ha fel van kötve a haja. Látszik a nyaka, szeretem a füle mögött azt a vágást, amit nem emlékszik, mikor szerzett. Teljes erőből súrolja az edényt. Nem a szivacsot használja, a fémdörzsi össze fogja karcolni az alját. Inkább nem mondok semmit, fogpiszkálót török ketté, és az abrosz mintáit nézem. Kicsi levelek, az egyiket Luca leette tejbegrízzel. Luca a kisszoba küszöbén ül. Mondtam, hogy vegyél fel zoknit!, szólok rá. De apa, a szobában vagyok, válaszolja, és kicsit beljebb ül, hogy a sarka ne érjen le a küszöbről a hideg előszobakőre. Ági nem láthatja őt a mosogatótól, csak engem, de nem néz rám, hiába keresem a tekintetét, amikor betesz valamit a hűtőbe. Megengedi a forró vizet, leöblíti a habot. Az edényt a csöpögtetőre, a tányértorony tetejére teszi. Le fog az onnan dőlni, Ági. Az összetört fogpiszkálót háromszögbe rendezem az asztalon. Derékszögű háromszög. Ági körbetörli a konyhaszekrényt, bekapcsolja a kávéfőzőt.

Majd ha lehiggadt, megmondom neki, mennyire szeretem a füle mögött azt a vágást. Szereti, amikor ilyen semleges dolgokat dicsérek meg rajta, nem a mellét vagy a seggét. Ha erősen koncentrálok arra a vágásra, elkezd viszketni? Megérzi, ha nézem. Nem tudom, hogy csinálja. Álltunk egy zsúfolt teremben a többi szülővel és Luca-korú gyerekekkel, ő a térdig érő asztalnál töltött málnaszörpöt Lucának, én a terem másik végéből néztem őket. Az egyik apuka beszélt hozzám, a fia a jó óvó nénihez került, és amikor megkérdezte, mi melyikhez, elhúzta a száját. Nem reagáltam semmit, Ági biztos tudta, melyik óvó néni a jó óvó néni, és elintézte, hogy Luca hozzá kerüljön. Figyeltem őket a terem másik végén, Áginak a térdhajlatán próbáltam kiszúrni azt a lila eret. Hátranyúlt, és megvakarta azt a részt, ahol az eret kerestem, utána rám nézett. Az épület előtt elhúzott egy fehér kisteherautó, olyan, mint amiről a Google Maps csinálja a felvételeket. Elképzelttem, hogy engem is lefotóznak, ahogy az ablakban állok, a függöny elhúzva, a kezemben kicsi, piros műanyag pohárban málnaszörp. Van Ágiról és rólam egy felvétel a Meggymag cukrászda előtt Szentendrén. A felvételen homályos az arcunk, de felismerhető Ági sárga ruhája és a fagyis, ő eper-vanília, én mangó és valami zöld. A testtartásából is felismerném, oldalt billenti a csípőjét, úgy áll.

Ági nézi a kávéfőzőt, meg nem fordulna. Nem nyúl a nyakához, sem a füle mögé, még mindig nézem azt a vágást. Eszternek is ugyanilyen hosszú a nyaka, de neki a kulcsfontja jobban kiáll. Nagyon szép, ha egy nőnek kiáll a kulcsfontja. A köldöke magasabban van, mint Áginak. Vagy Áginak van lejjebb, mint Eszternek. Szép a melle. Nem láttam jól, de mintha lenne egy tetoválás a csípőjén. Az előbb majdnem megkérdeztem Ágit, mi van Eszter csípőjére tetoválva, de még időben észbe kaptam. Nem akartam meglesni, nem tudtam, hogy öltözik. Meg akartam kérdezni, kér-e kávé. Ági éppen bent volt velem, és egyenesen rám nézett. Észrevettem az ajtórésben.

Eszter tegnap reggel érkezett. Ilyenkor a nappaliban ágyazunk meg neki a kanapén. Ági megszagolja az ágyneműt, mielőtt felhúzná a takaróra és a párnára. Fontos, hogy a párnának jó illata legyen. Eszter pénteken jön, hétfőn hajnalban utazik vissza

Szegedre. Amikor itt van, főleg a konyhában ülünk, és beszélgetünk, Ági még rá is gyűjt, szigorúan az ablaknál. Tegnap a párkányra könyököltek, szorosan összeért a válluk, fújták a füstöt, és figyelték az utcát. Mi van annak a férfinak a hátán? Mintha egy teknő lenne, de nem, szerintem csak táská. Nézd, mennyivel magasabb az a nő a pasijánál, fordítva fogják egymás kezét, a nőé van felül. Látod a játszótéren azt a kék kabátos kisfiút, na, az ő anyja szokott sugdolózni egy kutyás férfival a játszótér bejáratánál, azt mondják, a szeretője. Csak félig hallottam, mit mondanak, Lucával épp görögdinnyét sütöttünk a játék tűzhelyen. Próbáltam elképzelni, mit láthatnak, a teknő alakú táskát a férfi hátán, a kutyás szeretőt, az egymás kezét fogó párt. Nem értettem, mit jelent, hogy a magas nő keze van felül.

Este kettesben maradtunk Eszterrel a konyhában. Ági sokáig altatta Lucát, fel volt pörögve Esztertől. Mindig hoz neki valami apróságot, most a lila plüsspadlizsánt. Igyekeztem jó kérdéseket feltenni neki. Eszter etnográfus. Újra és újra le kell gugliznom, mit jelent pontosan. Végül megint a True Detective-nél kötöttünk ki, és Matthew McConaughey-nél. Milyen fantasztikus színész, a Dallas Buyers Clubban is zseniális volt. Egy férfi nem képes szeretni, mondta Eszter. Nem válaszoltam semmit. Mindig elmondja, ha Rusty Cohle szóba kerül. Először azt hittem, nekem mondja. Hogy én nem vagyok képes szeretni. A sorozatban volt, magyarázta, Rusty vezet, ami furcsa, mert eddig Marty vezetett, és ezt mondja. Itt megváltozik a két szereplő között a dinamika. Már megint Matthew a téma, kérdezte Ági, amikor visszajött az étkezőbe. Úgy jött be, mintha rajta akarna kapni minket, és sajnálja, hogy csak sorozatokról beszélgetünk. Ha Eszter itt van, alig ér hozzám.

A derékszögű háromszöget átalakítom egyenlő szárú háromszöggé. Tegnap itt ült Eszter, ahol most ülök. Az előszobában még biztos érezni lehet a parfümjét, ha odamennék Lucához, át kéne mennem azon az illaton. Tíz perce ment el, azóta nem szoltunk egymáshoz Ágival. Legkorábban hat körül jön vissza, háromkor találkozik egy ismerősével, valami régi, egyetemi barátjával. Mindig eltűnik pár órára, ha itt van. Az a régi, egyetemi barát férfi lehet, de nem kérdezem meg Ágitól. Luca, ne szóljak többször! Behúzza a lábát a szobába. De bent hangyák vannak, mondja. Dehogy vannak hangyák!, válaszolja Ági, most szólal meg először. A hangyák nem jönnek fel a másodikra.

Luca csendben játszik tovább a küszöbön, a plüsspadlizsánnal sétálgat az előszobában. A lila, csillámos pólója van rajta, alig lehet lekönyörögni róla, tegnap ebbe is belevarrta Ági a jelét. Öt pólóba, két nadrágba, egy szoknyába és a cipőjébe is belevarrta a peracet, amit Luca a múlt héten választott ki az óvodában. Nekem létra volt a jelem. Könnyen lerajzoltam, mégsem szerettem, labdát akartam. Lucának tetszik a perec, szívre hasonlít. Amikor Ági tegnapelőtt megmutatta az első elkészült pólót, azonnal az a szag jutott az eszembe, amit az öregek otthonában éreztem. Negyven perc kocsival, végig a 31-esen Dormánd felé. Azt képzeltem, Fargo-ban megyünk, csak nem havazott, mint a filmben. Miután megnéztük, rákerestem a Google Mapsen, Fargo, North Dakota. Végigautóztam a 25th Streeten, aztán a 3rd Avenue-n napsütésben, alacsony, fehér épületek, olyanok, mint a makettek, zöld fák, a következő kanyarnál már havazott. Utána továbbhajtottam, és elmentem Pelican Rapidsbe, az egész város tele van műanyag pelikánokkal. Mintha Luca kedvenc játékában lettem volna, találd meg a képen a nyolc pingvint vagy tücsköt vagy rókát, csak itt a pelikánokat kellett megtalálni. A bokrok mögött, az ablakokban, a virágárus címerében, az ajtón. Körbeautóztam a Pelican Lake-et is, ősz volt, 2012. szeptember, élveztem, hogy nemcsak térben, de időben is utazom. Az út mellett fekete, nyitott tetejű kukák, már elvitték a szemetet. Próbáltam kitalálni, mit csináltam 2012 szeptemberében, a Lufthansánál dolgoztam, sokat túlóráztam, ősszel már sötét volt, amikor kiléptem az épületből, nem láttam 2012 őszét.

A 31-esen Ági nagyanyját mentünk meglátogatni az öregek otthonában. Rózsaszín folyosó, harmadik ajtó, övé volt az ablak melletti ágy. A kardigánját próbálta levenni, Ági odament, és segített neki. Az ajtóban maradtam, akkor találkoztam vele először. Jobbra a szobához tartozó fürdőszoba nyílt, résnyire nyitva volt az ajtó, egy néni épp a hónalját mosta, egy szál fehér bugyiban állt a mosdókagyló előtt. Lógott rajta a bugyi, átütött a farpofák közötti vonal a vékony anyagon. Gyorsan elfordultam. Odamentem Áginak segíteni, a nagyanyja nyaklánc rácsavarodott a kardigán gombjára. Ahogy levettük róla, a ruha ujjában megláttam a belevasalt csészét. Neki ez a jele, ez különbözteti meg a többi bentlakóétól a ruháit. Légy szállt az arcára, Ági elzavarta. A légy a kezemnek repült, aztán a függönyön és a takarón körözött. Ági előpakolta a kekszket, a banánt és a szőlőlevet. Kinyitotta az éjjeliszekrényt, helyet keresett a keksznek. Tele volt bontatlan süteményes és ropis dobozokkal.

Vajon milyen lesz Ági teste, ha megöregszik? Egyik reggel arra fogok ébredni, hogy egy öregasszony mellett fekszem. Egymás öregszagában fogunk feküdni, de nem fogjuk érezni. Neki lesz előbb öregszaga, vagy nekem? Meg se tudnám különböztetni. Nem tudom elképzelni, hogy másik testet is annyira ismerjek, mint az övét. Eszterét alig láttam, mégis tudtam, hogy Ági ki fog borulni. Amikor először mutatott be minket egymásnak, azt mondta, készüljek fel, mert Eszter nagyon szép, biztos tetszeni fog. Eszter mindenkinek tetszik. Ha ő ott van, nem vesznek észre senki mást. Nekem te vagy a legszebb, mondtam neki, és megcsókoltam a vállát. Kiment Eszter elé a vasútállomásra, együtt jöttek haza. Tényleg szép, mondtam Áginak, szerintem is szép. Láttam, mennyire rosszul esett neki. Azóta inkább semmit nem mondok rá. Ha Ági mesél róla, végighallgatom, és semmit nem reagálok. Sokat mesél róla. Akkor is szóba hozza, ha egy ideje nem beszélt róla. Ugye milyen szép ezen a képen Eszter? Jól állnak neki ezek a nagy fülbevalók. Eszter Prágában konferenciázik, Krakkóban előad, Eszter szerint meg kéne nézni ezt vagy azt a filmet. Szerinte Eszternek csak a krimikben van jó ízlése, a vígjátékokban nincs. Vagy azt mondja, Eszter megint összejött azzal a béna pasassal, aki csak Heideggerről tud dumálni. Oké, Heidegger-kutató. De a világ legunalmasabb Heidegger-kutatója, bár nem ismer többet. Szereti az ilyen elvont figurákat, szíve joga, de ezt sosem értette. Szerinte direkt sabotálja a kapcsolatait, pedig már elmúlt harminc. Tik-tak. Nem szeretem, ahogy Ági ezt a tik-takot mondja, és nem értem, Eszter miért bukik arra a pasasra, öreg, bajszos fickónak képzelem, de az inkább Heidegger miatt van. Rákerestem. Ha Eszter mesél róla valamit, úgy érzem, még ő is unja. Sokkal jobbat is találhatna, a pasasnak még a neve sem jut soha eszembe.

Ági megtörli a kezét a vizes konyharuhában, a hideg radiátorra dobja. A kávé lassan csordogál az üvegkancsóba. Luca nyitott szájjal néz engem, közben az előszobapadlón görget egy vonatot. Jó lenne, ha Ágit is látná, nemcsak engem bámulna ilyen sokáig. Mennyit érthet ebből az egészségből? Azt tudja, hogy feszültség van, nem hülye. Menj be a szobába, Luca!, mondja Ági. De a hangyák! Nincsenek hangyák, hányszor mondjam még! Ágit nagyon zavarja, hogy Luca ilyen. Szörnyeket lát az ágy alatt, ismeretlen embert hall lélegezni a szekrényben. Majdnem minden este bejön a szobánkba, és bemászik közénk az ágyba. Tegnap délután felajánlottam, elviszem a játszótérre, hogy a lányok tudjanak beszélgetni. Luca mindig ott akart lenni, ahol Ági és Eszter voltak, felmászott az ölükkbe, elővette a zsebéből a kavicsokat, amiket az utcán szedett össze. Ági járkált a lakásban, pakolta a játszótárszákaiba a homokozólapátot, a vödört és az aktuális kedvencét, a lila padlízánt. Eszter nadrágján keresztül is látszott a bugyija vonala. Törölgette a tányérokat. Ragaszkodott hozzá, hogy segítsen, kivette a kezemből a törölgetőruhát. Leültem az asztalhoz. Nagyon kellett koncentrálnom a laptop képernyőjére. Éppen Kaplanben, Louisianában hajtottam el egy

benzinkút mellett. Régóta nem használhatják, az ablakok bedeszkázva, egy kupacban szemét az épület előtt. Utána a Pecan Island High School, az is zárva. Pecan Islanden mintha minden zárva lett volna, néhány épületnél hiányoztak az ajtók vagy az ablakok, nem nyitva voltak, hanem nem voltak ajtók és ablakok, bent csak üres sötétség. Rákerestem a Tuttle-iskolára, ahova Marty és Rust megy nyomozni egy eltűnt gyerek után. Old Kenner High School a Reverend Richard Wilson Drive-on, leégett 2018-ban. Körbementem, nézegettem a tető nélküli épületet, csak a külső falak álltak, mintha félbehagyták volna az építkezést évekkel ezelőtt, a falak kopottsága, az üres ablakok feletti korom hosszúkás foltjai utaltak a tűzre. Ági átnyúlt előttem az étkezőasztalon, hogy eltegye a glutén- és laktózmentes mini kakaós csigákat Lucának. Újra a bugyi vonala, sötétkék farmer, csak az egyik oldalán van zseb. Kenner High School, az ablakokban nincs üveg, az üveg előbb betörik vagy megolvad, inkább megolvad. A környékről biztos odajárnak a kamaszok cigizni, eddig matek- meg történelemóra jártak oda, most bemennek az osztályterembe, keresik, hol lehetett a padjuk. Csikkek, koszos matracok a padlón. Eszter lehajolt, eltette a fazekat az alsó szekrénybe. A bugyi fekete lehet, nem is, inkább piros, csipkés széllel. Erath, Louisiana. Cölöpökön álló, egyszintes házak. A házak között nagy hézagok, nincs kerítés. Megyek a Mary Jo Roadon, szürke, borús idő, ott mindig szürke, borús az idő, 2018. július, bármelyik pillanatban elerethet az eső. Kinéztem az ablakon, és meglepődtem, hogy odakint süt a nap. Eszter tényleg szép nő. Nehezen tudom nem nézni. Eszter is tudja, hogy szépnak látom. Lassan sétált a mosogatótól a bögrés szekrényhez, utána a tányérosához. Az ajtót is résnyire nyitva hagyta, amikor öltözött. Evés közben is néha tovább néz a szemembe, mint normális lenne.

Ági az asztalhoz lép, tenyerébe söpri és a kukába dobja a fogszűrőket. Bámulom az abroszt, az előbb még itt voltak a fogszűrők. Luca vakarózik, most veszem észre. Először csak a kezét, utána a vállát és a hasát is vakarja. Sírni kezd, amikor észreveszi, hogy figyelem. Odarohanok, és az ölembe veszem. Ági kikapja a kezemből, tartja, amíg lehúrom róla a lila pólót. A pólón és Luca bőrén is hangyák másznak. Egy pillanatra nem jut eszembe, mit kell csinálni a hangyákkal, aztán lesöpröm Lucáról a rovarokat, lehúrom róla a nadrágot. Ági nyakán is mászik egy, leszedem. Most érhetek hozzá először azóta. Beviszi Lucát a hálószobába. Figyelem a padlószőnyeget, honnan jönnek a hangyák, nehezen látni a menetelésüket a mintás szőnyegen. Kűszőb, plüsspadlízán, babaház, kilóg a brachiosaurus feje a minikonyhából, világoskék éjjeliszekrény. Luca ágya alatt zacskóban ott maradt egy fél kakaós csiga. Belevágom a kukába. Luca nehezen nyugszik meg, hallom a hüppögését. Kinézek a konyhaablakon. Eszter ugyanebből az ablakból integetett, amikor Lucával a játszótérre mentünk. Elképzelem, hogy pakolom a koszos tányérokot a mosogatóba, közben Eszter a nappaliban leveszi a pólóját. Nincs rajta melltartó. A pólót a kanapéra dobja, lehajol, előveszi a testszínű melltartót a bőröndből. Az ajtóhoz lépek, látom, hogy felegyenesedik. Rózsaszín, kicsi bimbó. Ági segíthetett bekapcsolni a melltartóját, az ujjai Eszter hátához érhetnek. Amikor elment, fehér blúzban volt, kilátszott a kulcsontja. Luca még mindig sír a hálószobában. Engem hív. Nem mozdulok el az ablaktól, figyelem a játszótérre, a mögöttem lévő buszmegállót. Arról fog jönni Eszter. Keresem a játszótéren a kék kabátos kisfiút, a magas nőt az alacsony férfit. Ebédidő van, nincs senki a játszótéren, Luca most felülhetne a pörgő hintára, és nem kellene tíz perc után leszállnia. A homokozónak olyan alakja van, mint Hamburgnak, most veszem csak észre. Tátott szájú hal. Megjelenik egy férfi, a hátán teknő alakú hátizsák. Boston terriert sétáltat. Valamiért azt gondolom, nem az övé.

SÜTŐ CSABA ANDRÁS

TÖLTÉS

a régen lebontott töltés
nem tart árnyékot többé
se zöld- se jeges ár nem borzolja a kedélyt
nem maradnak halak a visszahúzódó tocsogókban
nem fogják kézzel nem kerítik hálóval
az új töltés mögött a meggyalázott maradékvíz araszol
koszosan szennyesen kóborol a partok között
sebesség nem repít száncót
lefelé kigyúrt út nem vezet
felnőttek a magoncok
nem tetőzik a rettenet
az elbontott töltés nincs
ettől már víz akármí jöhet
az új út szürkéje csévéli a napsugarakat
elhord mindent a hátán
babakocsit gördeszkát
bottal csápoló tájidegeneket

RÉV

pattanásig feszül
a rév kötél- és láncalakzata
jeges vízbe fordult
névtelen nyomorultak
felcsévélve az időből
révfallu házai szépek
az utcafront mögött
ha gyalog ha lassít a busz
bontakozik egy lassan
a gyökerekig csupaszodó világ
virágok szürke kerítés
rendben tartott előkertek

hátra lassú romlás
leépülés amortizáció

látogat a kaszás nyíratlan
műveletlen talaj jó ha füvesztve

töredezett járdalapok közüket
meglepi a gaz fojtogatja a bitumen

öreg gyümölcsfák súlyuk alatt roskadók
dísznövények és nyírott fű mintapázsit

vagy a mindent hosszabb időre megoldó beton

BUSZ

sárgabuszba göngyölt
tömeg fogja a szatyrát
a kapaszkodót
izzad a műbőrön a huzatban

ősi magyar szokás
szerint kanyarog az út
humpákolunk a régi
pattogunk az újbuszokkal

az iskola után egy élesebb balos
a kanyarba fogódzik a húsbolt

szemben néhai vegyesbolt
rozsdás táblája hirdeti a vásárlóerőt

balra mélyen benn kertek
hétvégi derülők ülepítők
jobbra a kimért telkek
zsinórnégyszögei
pirosra festett cövekek karók
kapaszkodnak a hőmögésben

újabban nyitott utcák
ásítanak bele a fénybe
az elhúzott ablakok
remegnek zörögnek a tokban
tördelik a figyelő tekinteteket

a fel- és leszállók ritmusa
táska táskának
szatyor szatyornak
hőbörgés indulatnak feszül
utolsó rohamára készül
a leváltott nemzedék

SERFŐZŐ SIMON

AMERRE MENTEM

Amerre mentem,
mindig vonatok kísérték.
Kémények meredtek ki a világból,
s szelek rotorjai berregtek el felettem.

A láthatáron mindenütt füstölték az eget
a szegénységig kifosztott vidékek,
s gyárbirtokok cselédjei tülekedtek
a félrecsúszott útszéleken.

Lucskos mezők kísérték,
s összetört életek roncstemetői,
míg az aszfaltgyepen rágógumin kérődző
suhancsordák deleltek mindig délben.

Amerre mentem, mindenütt
öblös szellőzőnyílások lehelték bűzös szagukat.
S szabadjára engedett utak búcsúzkodtak:
amerre akartak, mehettek világgá isten hírével.

HÁY JÁNOS

EGY NEM VIDÉKI FÉRFI

Én nem vagyok vidéki. A vidékiek vidéken élnek, este munka után kimennek a kertbe megkapálni a növényeket, amikről úgy gondolják, hogy érdemes termelni, pedig nem, mert a közeli Tescóban még benzinköltséggel együtt is olcsóbban vehetik meg, de ezt nem képesek belátni, mert vidékiek.

A vidékiek nem tudnak rendesen magyarul, nákolnak, és az ikes igéket még hírből sem ismerik, ráadásul olyan akusztikával ejtik ki a szavakat, hogy az embernek fingja sincs, mit mondanak, nem érdemes megkérdezni tőlük, hogy hol lakik az az ismerősünk, aki erre a vidéki településre költözött, nem tudni, miért, talán mert a felesége vidéki volt. Jól beválasztott. Vidéki nőt elvenni feleségül istencsapása, egy csomó olyan szót használ, makuka, mamusz, hogy csak mö betűset mondjak, amit tök ciki felvállalni mások előtt, ráadásul meg sem tud szokni a városban, mert minden idegesíti, sok az ember, meg gyorsan mennek a buszok, meg hogy senki nem tudja, hogy mit jelent az, hogy makuka. Szóval kár megkérdezni, hogy hol lakik ez

az ismerősünk, mert úgysem értjük a választ, hogy mennyiél egyenest föl a Börzsönyi utcán, a Bangyiközön át, keresztül a patakhídon, oszt ott balra. Ezt mondják, de tuti, hogy nem érted meg, ha meg valamit megértesz, akkor mit jelent az, hogy Bangyiköz?, biztos nincs rajta a Google-térképen.

Én nem vagyok vidéki, mert Budapesten élek, és azt is lehet tudni, hogy aki azt mondja, hogy Budapesten él, az valójában Budán él. Szóval én Budán élek, zöldövezeti környezetben, konzervatív szavazóbázis közepette, egy olyan kerületben, ahol a kerület bejáratát egy hatalmas turul őrzi, hogy még véletlenül se keveredjenek ide vidékiek meg cigányok. Jó, egyidőben én is éltem vidéken, de ki emlékszik már arra, meg az különben is véletlen volt, mert odaszülettem, egyébként legalább piszok régen, de rendkívül korszerű körülmények között. Otthon szülés volt, már akkor, amikor még Geréb Ágnes is csak kiscsoportos óvodás volt, és semmit nem hallott a saját jövőjéről, teljesen lekötötte a kórházban születés traumája. Ideiglenes tartózkodási hely volt az a falu, mert én akkor is budapesti voltam, amíg ott laktam. Nem beszéltem tájszólassal, nem tudtam megkülönböztetni a kacsát meg a libát, vagy azt talán igen, mert azt egy fővárosi is meg tudja, de a búzát meg az árpát biztosan nem. Amikor kiküldtek a szecs-kásba (az meg mi?), hogy hozzak egy bögre árpát, ott álltam a gabonával teli hordók előtt, hogy melyik lehet az árpa, és a képbe még az is bezavart, hogy volt olyan is, hogy tritikálé.

Ideiglenes vidéki tartózkodásom csak arra szolgált, hogy megerősítse bennem, hogy én egy fővárosi lakos vagyok, a vidéktől irtózom, mint minden fővárosi lakos, legfeljebb a Balaton környéki falvakat tudom elfogadni, kizárólag persze nyáron, mert akkor ezek a falvak hozzá vannak csatolva a fővároshoz, ahogyan néhány horvátországi nyaralóhely is. A vidéknek az a baja, hogy vidéken van. És minden vidéken van, ami a főváros határán túl van, az agglomeráció települései is, sőt, azok vannak a leginkább vidéken, mert oda olyanok költöznek, akik önszántukból vidékiek akartak lenni, Pomáz, Telki, Csömörrel meg Vecsésről már nem is beszélve. Valójában a főváros már Aquincumnál véget ér, Békásmegyert már vidék, Káposztásmegyert meg persze hogy az, annak már a neve is vidéki.

Én itt öregedtem meg Budapesten, és azért kerültem ebbe az intézetbe, mert budapesti lakos vagyok. Ide egy vidéki nem kerülhet be, egy olyan ember sem, aki abban a faluban lakik, ahol ez az intézmény van, mert ez egy fővárosi fenntartású intézmény, kizárólag fővárosi lakosok számára. Olyan, mint a nagykövetségek, hogy az amerikai nagykövetség Budapesten: az Amerika. Ez az intézmény meg itt Vámosmikolán: Budapest. Az egy félreértés, hogy én vidéken lennék. Nem, én Budapesten vagyok, ennek az intézménynek a lakója mondhatni olyan, mint egy követségi alkalmazott. De ha meghalok, nem kerülök oda, a temetőnek abba a parcellájába, ahová az otthonban elhunyt budapestiek kerülnek, mert nincs nekik senkijük, és csak úgy egy egyeneskeresztet raknak rájuk, úgy néz ki a parcella, mint egy haditemető. Én nem, mert engem várnak a barátaim a Farkasréti temetőben. Hiányzom nekik, üzentek, hogy menjek, mert nincs ki a pókerparti, ha én nem vagyok ott, meg én tudok olyanokat mesélni, amit jó meghallgatni. Én oda kerülök vissza, ahol lakom, mert én egy fővárosi lakos vagyok.

LACI BÁCSI

Bár a Műszaki Egyetemen végeztél, és lehattél volna mérnök, visszamehettél volna abba a húsipari kombinátba, ahol az apád volt az igazgató, de most egy másik férfi ül abban az igazgatói irodában, a valahai vértócsa fölött. Mehattél volna oda, hisz az az utód mindig is nagyon szeretett téged, mert szerette az apádat, vidékről került Pestre, egy budai gimnáziumban végzett, ahol volt fiúkollégium. Korai elszakadás a szülőktől, akiket kegyetlenkedő nevelőtanárok helyettesítettek a kollégiumban, s a kegyetlenkedő tanárok mellé felzárkóztak a felsőbb éves tanulók is, akik mondhatni tanári engedéllyel kínozták az elsősöket, hogy megtanulják, majd ha ők is harmadikosok, netán negyedikesek lesznek, miképpen kínozzák az aktuális elsősöket. Így lehet egészségesen kijönni a korai kínzások sérelméből, hogy visszakínozza az ember a kisebbeken, hogy mondjuk az alvó elsős lábujjai közé papírcsikot húznak, és meggyújtják, amikor a tűz eléri a testet, hát nagyon lehet rajta nevetni, hogy ugrik ki az ágyból ez az elsős, és sikoltozik meg rángatózik, mert fogalma sincs, mi történt vele. Ha visszakínozzod, akkor lesz egészséges a személyiség, mondta az egyik negyedikes, aki pszichológia szakra jelentkezett, s elsőtől gondolkodott a kínzások személyiségformáló hatásáról, ide jutott, s ennél tovább nem sokkal, mert háromszor futott neki a felvételinek, háromszor el is bukta. A bukott felvételik közben az elméletet még kicsit bővítette, hogy azért kell bekerülni, hogy majd a felvételiztetéskor mint a diákönkormányzat képviselője hozzásegítse a felvételizőket ahhoz, hogy ők is elbujkák a felvételijüket. Hogy a felvételik kapcsán hatásos lehet-e a máson levert sérelem koncepciója, soha nem tudta meg, mert negyedszerre már nem próbálkozott, betegkísérő lett egy kórházban, hogy benn maradjon az egészségügyben, néha mentőre is beosztották, s hát kicsit elharapózott az alkohol és azok a tudatmódosító gyógyszerek, a kor pszichedelikus ajánlatai, például a Parkinson-kórra adott Parkán, az alkohollal meglökött nyugtatók és a Gracidin, amihez bizalmi úton hozzájutott, szóval ez az életmód hamar oda juttatta, hogy a kenyéradó intézmény, a kőbányai Bajcsy-Zsilinszky-kórház orvosai sem tudtak rajta segíteni egy túladagolás alkalmával. A temetésére kevesen mentek el, a szülei már nem éltek, a kórházban meg a legtöbb kolléga arra hivatkozott, hogy épp szolgálatban van. Nem akartak közösséget vállalni ezzel a munkatárssal, nehogy gyanúba keveredjenek, hogy honnét is szerezte ezeket a vényköteles gyógyszereket. Az a valahai elsős se ment el, aki amúgy hálás volt ennek a negyedikesnek, mert az elviselhetetlennek látszó bántások sodorták végül egy civil szervezethez, ahol jogi diplomával a zsebében más, mindenre elszánt harcostársakkal a bántalmazó apákat és anyákat üldözte, csekély sikerrel, mert a rendőrség meg volt győződve arról, hogy ami a csukott ajtók mögött zajlik, az magánügy, s persze nagyon elcsodálkoztak, amikor mégis riasztották őket, mert ez a magánügy végül is családkiirtáshoz és öngyilkossághoz vezetett.

De azt a fiút, akiből később az apa utódja lett, nem kínozták sokat, hisz mindent megcsinált, amit a felsősök elvártak tőle, ilyen volt. Hálás volt azért, hogy egy budapesti gimnáziumban tanulhat, s hogy majd, ha jól tanul, elvégezhet egy egyetem vagy főiskolát, mondjuk az élelmiszeriparban, amit el is végzett, és lehet egy jelentős beosztású alkalmazott egy nagyobb húsüzemben, amint lett is, és hálás volt a budapesti lakoságnak, hogy őt is befogadta egy idő után, amikor levette a

tájszólását, és az öltözéke is hasonult a helyi lakosság öltözetéhez. S mikor a budapestiek látták, hogy ez egy olyan vidéki, aki tényleg hálás a befogadásért, na, akkor tényleg befogadták, azzal a megkötéssel, hogy soha ne feledd el, hogy befogadtunk, mert ha elfeleded, akkor mi rögvest visszatoloncolunk abba a kis észak-magyarországi faluba, ahonnan a fővárosba evakuáltak valaha a szüleid. De jó, ha tudod, ott már senki nem lesz kíváncsi rád, mert a rokonaidtól elszakadtál, a szüleid meghaltak, a családi vagyont szarért-húgyért eladtátok a frissen beköltöző cigányoknak, a népdalkincset meg feldolgozták hozzáértő budapesti szakemberek. Tiszta forrásról meg jobb nem is álmodozni, mert a legmélyebb kutak is olyan nitrátosak, hogy még locsolni sem érdemes belőlük, a patak meg... hát nem fűszálat meg parti fákról letört ágacskákat sodor, hanem vegyszeres flakonokat. Szóval, sehol nem leszel otthon, úgyhogy maradj hálás, hogy itt elfogadjuk téled, hogy otthon érzed magad. Ez az utód az igazgatói székben persze azt el sem tudta volna képzelni, hogy igazgató is lehet, de logikus, hogy azzá lett, mert az apa is ezt szerette volna, ha az a lövedék nem vet véget az életének, talán önkézüleg, talán a valahai bajtársak által. Ha ez nem történik meg, nyugdíj után biztosan ennek az utódnak adja át az igazgatást, talán valami tanácsadói szerepet azért megőrzött volna, hogy ne legyen olyan gyors a váltás, hogy igazgató, aztán meg semmi, csak otthon ülő nyugdíjas, akinek a legfontosabb programja a vásárlás meg az orvos.

Nagyon örült ez a férfi, hogy igazgató lett, bár bánkódott a főnöke halálán, mert szerette azt az embert, jó volt vele, mindenre megtanította, amit tudni kell egy ilyen vállalat irányításához. Ezért is volt zökkenőmentes az átállás, egy percre nem akadt el a vágóállatok pusztítása és feldolgozása. S ennek persze a magyar lakosság örülhetett, hisz évszázados éhezés után végre jóllakhatott, valamint az a sok-sok éhes szovjet ember is, akiket épp az itt gyártott húsipari készítményekkel tápláltak. Húst eszünk hússal, mondta egy falusi, talán épp vámosmikolai ember, amúgy béresek leszármazottja, mert ekkor még senki nem sejtette, mennyi káros következménye van a húsevésnek, egyáltalán az ételmiszer-túlfogyasztásnak, s persze nem lehet azon csodálkozni, hogy ez a vidéki lakos, számos más vidéki lakoshoz hasonlóan, végül elég fiatalon áttételes rákban elhalálozott a húsfogyasztás miatt, s nem azért, mert a körzeti orvos félreértelmezte a betegséget, hogy ne panaszkodjunk egy kis hasfájás miatt. A felismerés pillanatában, ami két hónappal később volt, ez a felismerés a gyógyulás szempontjából már nem volt időszerű.

Mehettél volna ide, mert a Laci bácsi, hogy nevezzük meg ezt az új igazgatót, mondta, hogy gyerek, vagy talán így, hogy fiam, neked itt mindig van hely, lehetnél a jobbkezem, rögtön kezdőre főmérnök, aztán ha nyugdíjba megyek, igazgató. Mert a Laci bácsi egy pillanatra sem felejtette el a volt igazgatója családját, rendszeresen ellátta őket húsipari termékekkel, ahogyan a saját családját is. Nem is tett különbséget, legfeljebb a mennyiségben, mert ők négyen voltak, két gyerek és két felnőtt, mégiscsak több kellett, pont a duplája, de ez így akkor is egyenlő bánásmód volt, és megfelelt az igazságos társadalom általa is hitt eszményének, bár ebben az igazságosságban igazság szerint csak ez a két család osztozott. Mehettél volna oda, de te ezt nem akartad választani, hogy mérnök legyél, semmi közöd nem volt a mérnöki munkához, csak azért mentél a műszakira, mert jó voltál matekból, s a diploma után le is vontad a következtetést, hol van, ahol az számít, hogy matek. Hát a pénzügyben.

Hamarosan egy bankhoz kerültél, hogy számolhass, és megteremtsd azt az alapot, amiből majd felépítheted a saját cégedet, amit már ekkor, holott még nem volt cég, birodalomnak nevezted, és úgy mondtad a feleségednek, hogy annak a birodalomnak te leszel majd a királynője. A feleség mosolygott, mert örült, hogy bármilyen kicsi is volt a birodalom, sőt nem is létezett, ő mégiscsak királynő benne. Ott te leszel a királynő, mondtad, és megölelted a nőt, a gyerekek már aludtak, ledöntötted az ágyra, és érezted a nagyságodat, hisz a királynőt dugod meg, a legfontosabb nőt, aki a világon lehet, mert még nem tudtad, hogy miként fog ez a birodalom elsodorni ettől az akkor még gyönyörű, legalábbis általad gyönyörűnek tartott nőtől, ahogyan Caesar gályái sodródtak el az egyiptomi partoktól, a messzeségben hagyva Kleopátrát. A királynő csendben, de egyre hevesebben kapkodta a levegőt, jó volt, ahogyan mindig jó volt, nem volt rossz szaga a szájaknak, nem volt rossz szaga a bőrötöknek, nem szaglott a lehetetektől a romlott szív szaga. Összebújva maradtatok. Nem tudod, mikor fordultál át a másik oldaladra.

Hát ilyen háttérrel hogyan lett volna kedved a birodalomépítéshez. Akár egy nagy római császár, Traianus, akinek uralkodása során a legnagyobbra duzzadt a birodalom, úgy érezted magad, de névről csak Hadrianus jutott eszedbe, aki egyébként visszametszette a határokat, de ezt csak a történelem szakosok tudták egyetem után pár évig, aztán ők is elfelejtették. Kikelni abból az ágyból, ahol királynővel háltál, ilyené teszi a férfit. És elindultál foglalni.

Míg a királynővel töltötted az éjszakákat, leomlottak a köztulajdon bástyái és véderőművei, megszűnt az az államrend, ami korlátok közé szorította a lakosságot, korlátozta a vélemény szabadságot, korlátozta az utazásokat, a lakhatást, a vagyonosodást és a magántulajdont. Mindezek a korlátok ledőltek, s épp az történt, amire a változásról álmodozók nem gondoltak.

Nem egy felszabadult élet kezdődött, hanem inkább egy kedvetlen, kiábrándult, tele vágyakozással a valahai korlátokkal telt, ám biztonságos állam után, a régi bácsi uralma után. Mert az olyan bácsi volt, aki szerette a népet, és gondoskodott róla, és szóba állt vele, amikor például elment a vásárcsarnokba, meg felszállt a villamosra, és megkérdezte az utazókat, hogy a néni hogy érzi magát? Hát van ez a magas vérnyomás. De ugye a nyugdíj se alacsony?, kérdezte a régi bácsi, és elnevette magát. Dehogy, épp elég a gyógyszerekre, mondta a néni, s hogy megfoghatja-e a régi bácsi kezét? Inkább én fogom meg a néniét, mondta a régi bácsi, mert abban, hogy ilyen jól él az ország, benne van a néni sok-sok munkája is. Hát ki ne vágya egy ilyen szeretetteli országra, s úgy néztek az utazók a villamosról leszálló régi bácsira, ahogyan az apostolok az épp mennybe emelkedő Jézusra. A valahai villamos elszegényedett utasai és azok gyerekei nem tudtak örülni a szabadságjogoknak, mert hogyan is lehetne egy éhes ember szabad, kit érdekel, hogy akár naponta kétszer is utazhatsz nyugatra, ha a szomszéd városig sem tudod megváltani a jegyed.

A jobb világról álmodozó ifjaknak, a szakállas, kitérdesedett kordnadrágban járó álmodozóknak el kellett fogadniuk, hogy a demokrácia is egy társadalom, aminek keretrendszere van, s bár nem diktatórikus módszerekkel, külső erőszakkal készíti a lakosságot engedelmességre, megvannak a maga körmönfontabb eszközei. A hitelek, az egzisztenciális kiszolgáltatottság mindenkit kezességűvé tett, olyanokká, akik nem mertek élni az amúgy létező jogaikkal. Nem hozott megváltást a változás. Nincs olyan társadalmi rend, amiből automatikusan következne az emberi lét boldogsága, hacsak nem vagy lelki szegény vagy valamely más, a hegyi beszédben megnevezett csoport tagja. Csak az új hatalomra

és pénzre vágyóknak hozott felszabadulást a változás, s te ott sűrögtél-forogtál közöttük, felvértezve a királynőtől megkapott erővel. Olyan társadalomra volt szükséged neked és a barátaidnak, ahol szabad verseny van, mert tudtad, hogy ebben a versenyben egy lépéssel előbbre jársz, mint azok, akik most kaptak észbe, amikor már az állami vagyon értékesebb része rég elpárolgott a közös fazékból.

Olyan politikai erők mögé álltál, amely erők a te érdekeidet képviselik, nem érdekeltek az eszmék, csak a meggazdagodás, amihez, ha bármely eszmére szükség volt, hát bátran álltál oda, nem volt hit benned semmiben, a régi hitektől eltávolodtál, új eszméknek pedig nem tudtál harcosra lenni. De mivel bizonyos vállalkozásokhoz szükség volt a törzsközöség felmutatására egyes politikai csoportokkal, ezért néha határozottan kiálltál, vagy támogattál eszméket, ha kellett, az esélyegyenlőséget vagy épp a törvény előtti egyenlőséget, vagy a közteherviselést, amely eszmékre egyébként magadban köptél, ugyan már, mért lennének egyenlőek az esélyek, amikor már biológiailag le van osztva a pakli. A tévében csak azért nézted a parlamenti beszámolókat és a belpolitikai csatározókról szóló híradásokat, hogy ellenőrizd, hányadán állnak a te üzletfeleid a politikai térfélen. Akkor vetted észre, gyakoriak voltak a tömegmegmozdulások, és a tévé még ezeket közvetítette, épp akkor volt gondolva az új, immáron cenzúrázatlan sajtó működésének elve, nyugati mintára, ahogyan például az angolok csinálják, de ez az illúzió hamarosan füstté vált, és minden kormányzat kisebb vagy nagyobb mértékben visszaélt a kormányzati lehetőségeivel a sajtó terén is, de ott az elején még megvolt az illúziója egy olyan sajtónak, amely megfelel a tizenkét pontból az elsőnek, és...

Ekkor vetted észre egy „nemzeti értékek és érdekek, Magyarország a magyaroké” melletti tüntetésen a tévében a Laci bácsit. Egy szélsőséges eszméket valló egyesület elnöke lett. Nyugdíjas volt, és valahogy így megöregedvén újra felfedezte, hogy honnan származik, szárba szöktek úgymond a gyökerei, s rájött, hogy egész életén át csak a kommunistákat szolgálta ki, nem az olyanokat, mint amilyen ő volt, fejtegette egy „most megmondom az igazat” roham alkalmával a mozgalom nagygyűlésén, mert persze ő is része volt az apparátusnak, annak a nyolcszázezernek, akik a rendszerváltás utáni értelmezésben szinte véletlen sodródtak ott be a pártba, hanem az olyanokat, akik nem olyanok voltak, mint ő. Vagyis itt átváltott egy egyszerű kategóriára, nehogy véletlenül valaki félreértse, szóval a zsidókat. De most már elege lett belőle, és rájött, ha nem őket szolgálja ki, mennyivel többre vitte volna az életben. Mivel gazdasági ember volt, ki is számolta ezt a többletet, s ebből a többletből jutott volna neki budai lakhatás és balatoni ház, ami így persze nem jutott. Laci bácsi ettől fogva haláláig követte és tovább finomította ezt az eszmekört, minden erre vonatkozó könyvet megvásárolt, még egy olyat is, amit rovásírással írtak. Bár nem ismerte az írásjeleket, de mondta az eladó, hogy az is arról szól, s ezek az elvbarátok nagyon hittek egymásnak, ezért aztán a Laci bácsi sem feltételezte, hogy az eladó nem mond igazat, s az Egri csillagok egy példányát veszi meg aranyáron rovásírással. Igaz, tágabban értelmezve az Egri csillagok a migráció ártalmáról szól, hogy mi lesz, ha nem állja útját a bevándorlók százazezreinek kétezer oroszlán.

Laci bácsi az olvasmányai segítségével világméretű összeesküvéseket fedezett föl, s a hasonló nézeteket valló fegyvertársakkal, köztük volt a Szittyta könyvesbolt vezetője is, ahol a Gárdonyi-regényt vette, hosszasan vitatták, hogy mit lehetne tenni. Végül a titkos társaság gondolatáig jutottak el, hogy ha a szabadkőművesek így igazgatják a világot, mert az egyik

igazgató szervezet, úgy tudták, s erre bizonyítékaik is voltak, a szabadkőművesek, a CIA és a Moszad segédletével, mint ahogyan a szeptember 11-i támadás esetében is, akkor nekik is ki kell találni egy ilyen szervezetet. Csak a saját eszközeikkel lehet legyőzni őket, s hozzásegíteni a keresztény értékek uralmához a jóakarató emberiséget. De sajnos ez a szervezet, talán idő híján, mert Laci bácsi nem sokkal a 2006-os zavargások után, amikor még azért kapott egy gumilövedéket a homlokába, meghalt. Persze nem a lövedéktől, nem, amiatt inkább tovább élt, mert az érzés, hogy igazi hős lett, egy rövid időre visszafogta a nyirokrendszerben garázdálkodó rákos sejtek lendületét.

Ez a szervezet talán idő híján nem tudott kiépülni, vagy a Laci bácsit kihagyták belőle, erre gyanakodott, amikor a rák már elhatalmasodott rajta, hogy lehet, hogy kihagyták, s végül úgy halt meg, mint egy magányos harcos, az igaz ügy egyedüli képviselője, sírba vitte a tudást, ami alapján a világpolitikai és a gazdasági mozgások is értelmezhetők voltak, ami alapján a nemzet vagyona megsokszorozódhatott volna, miképp a jelentősége is, s adott esetben nem egyszerűen korrigálni lehetne Trianont, hanem egy az egyben vissza lehetne állítani Nagy-Magyarországot a lengyel és a horvát tengerparttal egyetemben.

Megkaptad az értesítést a temetéséről, de nem mertél elmenni, mert féltél a Bocskai és horthysta zubbonyokba öltözött, árpádsávós zászlókat lengető gyászolóktól, hogy ezek biztosan látják, hogy te hová tartozol, s lehet, hogy a nemzetietlen kormányzást pont rajtad akarják majd levérni a Laci bácsi koporsója mellett, mintegy feláldozva téged a szent halott emlékének, s a koporsót elviszik vállon, te meg ott maradsz a ravatalozóban egyedül, vérbe fagyva.

KONTRA FERENC

LATINÓRA

Apám szerette a sebességet, azért nem akart autót venni. Motorral robotgunk át a hegyen, amerre a szánok járnak télen, mert arra a legrövidebb az út. Sűrű sárga porfelhő eredt a nyomunkba, ahogy haladtunk a löszbe vájt szurdokban. Római pénzeket találtak egy vízmósásban a hegy túloldalán, azért kellett odasietnünk, nehogy valaki megelőzzön bennünket. Apám szerint igazi ritkaságnak számítottak a kétalakos ezüstök. Pedig inkább elvékonyodott alátétekre emlékeztettek, alig kivehető betűkkel és számjelekkel az egyik oldalukon. Apám felvilágosított, hogy nem az idő rágta a szélüket rojtosra, hanem ilyen volt a pénzverde, és ha fogkrémmel megtisztítja őket, akkor újra ragyognak, az utolsó római katona sem fényesítené jobban. Csak az alku volt hátra, és én tudtam előre, otthon megint családi veszekedésbe fullad a gyűjtemény szellemi értéke körüli érvelés. Anyám költséges és káros szenvedélynek tartotta a régi pénzek gyűjtését.

Apámban pedig túltengett a szakmai ártalom, talán éppen a megszállottsága miatt lett földrajz-történelem szakos tanár, hogy utánajárjon családi legendáknak, melyek addig csak szájhagyomány útján öröklődtek. Vörösmarton a várhegyi szőlők telepítésekor a nagyapám több jellegzetes római téglát talált. A lösz, a sárga föld egy hajdanvolt aranykor jelképének számított, ahol a legjobb bor terem, me-

lyet ugyanezen a helyen kóstolgattak a németek, az oroszok, a magyarok, a partizánok, és mind nagyon dicsérték. Sokszor ismételtették velem a hegyoldalba vajt hosszú pincében a félrészegek patetikus túlzásával egészen kis koromtól kezdve, hogy én vagyok sorrendben az ötödik, akit a családban ugyanígy hívnak, mintha legalábbis fejedelmek hosszú sorának utódja lennék, pedig csak egy legendát örököltem. Apám levéltárakban és dohos anyakönyvekben búvárkodott, hogy a nyomára jusson a hiteles adatoknak. Szekrényében egy zárható részt tartott fenn magának, mintha aranyat rejtegetne, pedig csak fénymásolatokat és feljegyzéseket őriztek az irattartói. Szívós kutakodásával igazolta, ami nemzedékeken át tényként hagyományozódott nálunk Vörösmarton: ez pedig a római származás. Az impérium széthullása után a császárok a légiók katonáit meghagyták továbbra is azokon a területeken, ahol szolgálati idejüket töltötték. Nevük felbukkan családnévként a századokkal későbbi adóösszeírásokban is, különösen a törökök voltak alaposak abban, hogy éppen ezen a vidéken részletes jegyzékeket állítsanak össze a lakosságról. Minden családot egyetlen névvel és a létszámmal jegyezték, és még C-vel írtak bennünket, heten voltunk akkor Vörösmarton, gyerekek és felnőttek összesen.

A rómaiaknak saját névrendszerük volt: használtak nemzetségnevet és személynevet, de nem beszélhetünk mai értelemben vett családnevekről, magyarázta apám, mintha ezt egyből értenem kellett volna, és mivel nem voltak tapasztalataim más apukákkal, nem tudtam értékelni, milyen nagyszerű volt ő, hogy tudta a tudományok alapelveit, és hogy meg tudta érteni velem azokat, láttatva, hogy mi van mögöttük, és miért érdemes foglalkozni velük, nem is firtattam, honnan tud ennyi mindent, gondoltam, az apukák már csak ilyenek.

Egyéves voltam, amikor apám a tizennyolc kilométerre fekvő Laskón kapott tanári állást, és ez a téma még rendszeresebben merült fel, hiszen a rómaiság ott dobogott naponta a fülünk hallatára, apám szakmunkákat publikált a rómaiak Dráva menti életéről, az eszéki múzeum meglehetősen gazdag tárgyi emlékekkel rendelkezett. Folyton azon zsörtölődött, hogy tanulmányai során sohasem volt alkalma arra, hogy latinul megtanuljon, a mi anyanyelvünkön, ahogy számtalanszor mondta. Hiába lapozgatta a grammatikakönyvet, akkor már nem volt türelme hozzá, hogy a nyelvet legalább kutatói szinten elsajátítsa, és hajdani dokumentumokat eredetiben tanulmányozhasson. Így egy eszéki régész fordította le neki a Notitia Dignitatumnak azt a részét, amelynek topográfiai tekintetben a legnagyobb hasznát vette, mert az auxiliariusok közül a lovascsapatokat földrajzi sorrendben tekinti át, és apám itt akadt ősapánk nyomára. De majd én megtanulok latinul, mutatott rám, és végigjárom azt az utat, amit neki nem sikerült, folyton ezt ismételte az íróasztala körül keringve, melyen ebéd után mindig egy domborzati térképet tanulmányozott, úgy csapongott a Római Birodalom határai körül, mint egy esetlen, óriás rovar a lámpa fényében, mint akinek az a küldetése, hogy felderítse eredetünket; ezért döntött úgy, hogy a pécsi gimnázium lesz a legjobb hely, ahol a tanulmányaimat folytathatnám.

A kutatásai rendszerint olyankor vettek újabb lendületet, amikor a téli tanítási szünet idejére a történelem és földrajz szakos általános iskolai tanárokat kéthetes kötelező kurzusok végighallgatására hívták be Eszékre. Gyerekefjével is megértettem, hogy a Belgrádból érkezett előadók korántsem a régmúltról, hanem inkább a jelenről érkeztek. Ezt követően apám hosszú, szótlán délutánokra a jegyzeteibe temetkezett otthon, mintha igazolnia kellene önmagát, és menekülnie kellene, legalább időben lehetőleg minél messzebbre, erre emlékeztette támpontként a házunk fölé magasodó református templom, melyet az egykori castellum alapjaira emeltek, átalakították az építészek, ahogyan a szabók a régi ruhákat. Egy mediterrán jellegű kőív díszítette a templom hátsó bejáratát, egy Diocletianus idejéből származó tiszti eskükövet pedig a falba építettek. Apám az után nyomozott, hogy a birodalom bukása után miért őriztek meg babonásan minden emléket, ellentétben a limes

más vidékeivel, ahol az alapokat zömmel széthordták, a temetőket felszámolták, a Dráva-szögben viszont évezredre visszanyúló legendáját őrizték a rómaiaknak, és itt maradt fenn a legtöbb tárgyi és szellemi emlék. A templom környékén, a dörömbön néhány ásónyom után rendszerint csontok és fegyvermaradványok kerültek elő, még az én gyerekkoromban is folyton beomlott valahol a katakombba egy-egy szakasza, amelyek úgy kúsztak szét az erődítmény alatt, ahogyan a vakondok várfolyosói, valószínűleg sugárirányban, de sohasem derítették fel a régészek, valójában milyen elv szerint kapcsolódtak össze a folyosók. Annyi azonban bizonyos volt, hogy a déli Holt-Dunára és az északi mezőségre vezettek kijáratok.

Laskón minden gyerek tudta, hogy az utolsó római katonát a katakombákban hagyták az elvonuló lovasseregek, az életéért könyörgött, és megkegyelmeztek neki, különben áru-lásért felnégyelték volna, mert miatta esett el a helybeli véderőd. Azzal büntették, hogy az ingével az aranyakat fényesítse, amíg csapataik vissza nem térnek, akár az idők végezetéig. Bármilyen meseszerűnek tartottam is az utolsó római katona történetét, mégis elképzeltem, ahogyan ott ül a vaspántos ládán a mélyben, és egykedvűen fényesíti a császár Konsztantinápolyban vert aranyait, mert addig tart a birodalom dicsősége, amíg keze nyomán fényesednek, amíg ingének utolsó darabja szét nem foszlik; akkor természetesen azt gondoltam, hogy az a Dalmáciából származó lovas katona még mindig él, hiába rakódott rá vastagon a sárga lösz, kitarat a saját hite mellett, csak a hívó szóra vár, ahogyan Arthur király az ifjúság szigetén, hátha még egyszer szükség lesz rá; és álltam csendben a vízmosság felett, hátha meghallom, ahogy az esőcseppek visszhangjaival monoton jeleket ad a mélységből. De hiába találnánk rá, hiába mosdatnánk meg, és mesélnénk neki végig, mi történt azóta, egy szavunkat sem értené, mert az ő nyelve azóta elfogyott. Aztán arra gondoltam évekkel később, ha a partoldalban felhőszakadáskor ismét megnyílik a járat, talán le lehetne menni, és akkor rátalálhatnék a csontvázára, a hűség és szolgálat mintaképe lenne, akire nem létező hazája is büszke. Ilyennek képzeltem a mi ősapánkat, aki makacsul gondoskodott róla, hogy nevét és származását ne temesse be örökre a sárga lösz.

Apám íratott a neves pécsi gimnáziumba, mert felmenőink, a család férfi tagjai a Monarchia idején mindannyian ebben a közeli városban tanultak, hiszen közigazgatásunk székhelye volt.

Latintanárnőnk az első órán azzal próbálta közelebb hozni a nyelvet, hogy először máig élő szólásokat gyűjtetett, persze hamarosan felfedeztük az Idegen szavak szótárát mint forrásművet, aztán olyan klasszikusok szövegeit fordítottuk, akiket még nem fordítottak le. Különösen a sikamlósabb szövegek jelentettek pirulós élvezeteket fordítás közben, irodalomról lévén szó, nem vonatkozott rájuk a „csak tizennyolc éven felülieknek” embargója. A római történelem válságai, győzelmei és szakadásai akárha a vízmosságból szálltak volna fel: in tanto discrimine, és a városok városának társadalmi életébe ezeken a szavakon keresztül próbáltam bepillantást nyerni: implere ollam denariorum, amelyeket imígyen plántáltam a magam nyelvére zengzetesen: megtölteni egy fazekat dinárokkal. A második év végéig eljutottunk odáig, hogy átültettünk egy magyar népdalt és a két nyelv hasonlóságát érzékeltetve egy olasz slágert is, aztán elénekeltük latinul, még a rímekre is ügyeltünk: Vinum rubrum bibi nocte, angela, stella et... valahogy így kezdődött a „vörös bort ittam az este”.

Sajnos a tanárnő szülési szabadságra ment, mi pedig választhattunk, hogy harmadiktól Tantinál folytatjuk-e a latint, és tanuljuk érettségiig, vagy a vas-fémes csapathoz csatlakozunk, és leköltözünk az alvilágnak nevezett alagsori pinceműhelybe könyvespolcot és virágállványt hegeszteni. Természetesen kötelességemnek éreztem, hogy a kisebb létszámú, jó előmenetelűnek számító csapathoz csatlakozzam, hiszen büszke származásom is erre kötelezett, amit akkor még mindig nagyon komolyan vettem.

Szeptemberben az első órákon kiderült, hogy Tanti tolmácsolásában a latin valóban halott nyelv, ennél ridegebb nem is lehetne, semmi dalolás borról és szerelemről, hanem csupa categoricus imperativus, csupa megoldandó táblázat és leosztályozandó házi feladat. A tanárnő folyamatosan ismerkedett a csoporttal, meglehetősen szeszélyesen, aznapi hangulatától függően mindenkitől azt kérdezte, ami éppen eszébe jutott, hogy kik a szülei, vagy hogy kinek mennyi a testsúlya, aminek a lányok egyáltalán nem örültek, tucatnyian voltunk mindössze, hamar sorra kerültem, mindjárt a harmadik latinórán, beatleses fekete garbót húztam aznap a kék egyenköpeny alá, melynek mellső zsebében ott aranylott az intézmény címere, tényleg semmi különös, említésre sem érdemes, mégis éppen ebbe kötött bele.

Nahát, éppen úgy nézel ki, mint egy kispap, te mindig így öltözködsz?

Nem is tudtam, hamarjában mit válaszoljak erre a furcsa artikulációval kísért kérdésre. A fekete nem piszkolódik olyan könnyen, motyogtam.

Te vagy a jugó gyerek, ugye? Pontosabban honnan jöttél?

Ez a kérdés jó szolgálatot tett, úgy éreztem magam, mint amikor áramszünet után újra fénybe borulnak a tárgyak, és kényszerű sötétségükből előbújva létezésük új dimenziókat nyer, ott lesznek a szem előtt az elfelejtettek is, most ezzel a hirtelen nyert erővel felhoznám a római katona történetét a mélyből, át tudnám adni a többieknek azt az érzést, amit csak régen élhettek át, amikor még hittek a mesékben, talán odafigyelnének rám, bizonyíthatnék valamit abból, hogy hozhattam én is magammal kincseket, csak sohasem volt eddig alkalmam, hogy eléjük tárjam, most éppen arra kérdeztek rá, ami régen kikívánczolt belőlem, egészen felvillanyozódtam:

Laskói vagyok, a rómaiak Albanónak nevezték el, mert az első telepések a Róma melletti albanói hegyek közül érkeztek, ugyanabban az időben, amikor Pécs már Sopianae volt, próbáltam a beszélgetést a számomra megfelelőbb mederbe terelni, de nem sikerült megahatnom. Gyorsan a szavamba vágott:

És milyen gyakran jársz haza?

Mondtam, hogy általában havonta, ami szemlátomást nagyon meglepte. Közelebb lépett a padhoz, ahol ültem, hogy alaposan szemügyre vegyen. Akkor már láttam rajta, hogy mennyire élvezi, hogy azt tesz, amit akar, és minden el lesz úgyis felejtve. A megkeseredettséget is éreztem rajta, hogy milyen szívesen utazna ő is Jugóba, mint ez a gyerek, akit alaposan szemügyre kellett vennie, talán még a szagomat is érezni akarta.

Akkor magadnak kell mosnod is a kollégiumban, nem?

Hát, részben igen, habogtam kényszeredetten.

Csak nem szállítod állandóan a szennyes ingeidet, alsóneműdet meg a zoknijaidat át a határon? Előfordul.

Mit szólnak hozzá a vámosok? Nem fordul fel a gyomruk, ha kinyitják a bőröndöt?

Kénytelen vagyok...

Miért, a kollégiumban lusta vagy kimosni a holmidat?

Kész cirkusznal lenne, ha annyian...

Hányan vagytok egy szobában?

Ekkor már gyöngyözött a homlokomon az izzadság, nem állt módomban figyelmeztetni, hogy felettébb kínos erről beszélnem az osztálytársaim előtt, akik szinte kizárólag jómódú polgári családok sarjai, hiszen a miénk számított a város legelittebb gimnáziumának, és kárörvendő érdeklődéssel figyelték a közöttünk zajló párbeszédet, tekintetük a tanárnő megemelt orra és az én leszegett tekintetem között ingázott. A torkomban volt, de nem tudtam kimondani.

Még nem számoltad meg, kérdezett rá némi hatásszünet után.

Válaszolnom kötelező volt, felfogtam, mintha egy külföldi kihallgatása folyna. Tizennyolcan.

Valaki az okádás hangjait szimulálta mögöttem. Egészen addig fogalmuk sem volt arról, hogy a szomszédos fiúkollégiumban milyen körülmények között élünk, mit adnak táplálék gyanánt, milyen matracokon alszunk, hogyan bánnak velünk, mert erről a saját érdekünkben sohasem beszéltünk; a bőrünkön éreztük, hogy kamasztársaink a fizikai és szellemi kegyetlenkedésben képesek a felnőtteken is túltenni mindkét intézményben; ráadásul a pécsiek különösen hajlamosak voltak arra, hogy a vidékieket és a kollégistákat lesajnálják, és ha az előítéleteikhez még egy tanár is adalékokkal szolgált, akkor azokon az órákon egyszerűen legitimitást nyert a kiközösítő kasztrendszer.

Mondtam neki, hogy tizennyolc embernek nincs lehetősége arra, hogy egyszerre mosson, teregessen, vasaljon, mert egyszerűen nincs hol, ott csak az emeletes vaságyak férnek el, és mi nem változtathatunk a feltételeken.

Micsoda disznóól lehet ott, állapította meg, majd visszasétált a tanári asztalhoz, cipősarkának koppanásai egymás után úgy szóltak a parketten, mintha szöveget ütöttek volna a fejembe, elhangzott szavainak visszhangjai voltak, és minél tovább tartott a csend, annál mélyebben vésődtek belém és nyilván mások tudatába. Tanti feltette sötét, csontkeretes szemüvegét, és belepillantott nyitva hagyott füzetébe, aztán krétával a kezében folytatta a ragozást a tábla előtt, mintha csupán egy feledhető epizódot hagyott volna a háta mögött.

Nem írtam le belőle semmit a füzetembe, koppanást hallottam, talán a kréta tört ketté egy latin szó közepén, vagy belülről jött, a római katona ejtette ládájába az utolsó aranyát, és rongyos ingével intett felém, hogy hallgassak, mert nem érdemes. Most láttam az igazi arcát, a saját vonásaimat.

ZSIDÓ FERENC

A PORCELÁNBABA

Amikor benyitott hozzám, a nagymamája nagy, fényes levelű fejes salátákat pakolt egy kosárba, óvatosan, hogy ne törjenek. Csak pillanatra nézett fel, szeme megtelt melegséggel, szervusz, te gyermek!, aztán folytatta munkáját. Amióta az eszét tudta, mindig így köszöntötte a nagyanyja, s bár már a tizennyolcat is elrúgta, s a községi szakközépiskolából kicsengették, Kristófnak jólesett ez a szervusz, te gyermek!: erő és ragaszkodás volt benne.

– Látom, piacra készül, mama.

Magázta a nagyanyját, mert így tanították, igaz, mára ez ódivatúvá vált.

– Igen, fiam. Jól megnőtték a saláták, van még zöldhagymám, kaprom, csomborom, a múltkor a káposztapalántának csak felét tudtam eladni...

Nyolcvanéves elmúlt, de tavasztól őszig még most is szinte minden kedden felutazott a korai távolsági busszal a megyeközpontba, a zöldségpiacra árulni, ahogy ő mondta: egy kicsi pénzt csinálni. Nem is próbálták meg lebeszélni, tudták, ha nem mehetne, tán meg is halna.

Így szokta meg Kristóf is: kisgyerekkorától élete visszatérő motívuma volt, hogy előző este átfutott (csupán hét házzal laktak lejjebb, az utca végében), segített a mamájának összekészíteni az árulnivalót, s másnap szívrepesve várta haza, mert a csomagban mindig volt számára valami finomság. Rajongott vállalkozó kedvű nagymamájáért, a vonzalom kölcsönös volt: ő lett a kedvenc, az aranyzaró unoka, aki mindig ott seftetett, hol ezt, hol azt segített, akinek mindig dugtak valamit a zsebébe. Persze, ahogy serdülni kezdett, s belépett a haverok, buli, pampam korszakába, megrítkultak a találkozások, de a ragaszkodás, a bizalom maradt.

– Még mindig szeretik a salátáját a városi nagyságák, mama?

– Hogyne szeretnék, fiam. A horgas inukat fossák le, amikor meglátják... Ki se tudom pakolni rendesen, már elkapkodják...

Így beszélt, darabosan, ahogy inkább a férfiak beszélnek faluhelyt. Igen, volt valami férfias keménység a jellemében, s nem csak azért, mert nem volt egy konyhatündér, inkább olyasmivel szeretett foglalkozni, amiből pénz is csurrant. Alkata is inkább férfias volt, erős, vállas, abból a fajtából, aki kilencvenkilósan nem kövérnek látszik, csak olyannak, aki jól bírja a strapát. Fiatalabb korában magabiztosan felvette vállára a kukoricás zsákot, ha kellett: mivel férje szívbeteg volt, gyakorta kisegítette a nehéz munkában. Kristóf viszont inkább az anyja alkatát örökölte: vékony volt, már-már filigrán, csupán nagy, mélybarna szemei hasonlítottak a nagymamájára.

– Nem jössz el velem? Jó bért számolok... – mosolygott unokájára cinkosan az öregasszony.

Ezt az évődő, játékos hangot nagyon szerette Kristóf. Ezúttal mégis kedvetlenül, vontatottan felelt:

– Elmehetek... De igazából máshová szeretnék...

– S hát hova, te?

– Mit tudom én, ki a világból...

– Na, te!

– Meg kellene pattanni innen, mama! – tört ki Kristófból a hetek óta gyűlő feszültség. Kezével idegesen hátrasimított egy szemébe lógó tincset: félhosszú haja volt, melyet nem volt hajlandó bekötni, csak azért sem, hogy feltűnőbb legyen. Szakadt farmerjével és ki nyúlt pólóival szintén azt hirdette, hogy ő más. Azt még nem tudta pontosan, hogy milyen, csak azt, hogy más.

– Eredj, láss világot, fiam...

– Nem úgy értettem, hanem végleg... Mert itt mi van? Várom a munkanélküli-segélyt, s közben majd egy-egy hónapra kimegyek Németbe epret vagy almát szedni néhány haverral... Aztán veszek egy autót, összetoldozok egy házat... s élek egyik napról a másira ebben a... ebben a híg szarban... Ehhez egyáltalán nincs kedvem...

Izgatottan beszélt, hangjában némi fájdalommal. Látszott rajta, érzékeny típus, olyan, akinek majdnem férfi létére könnybe lábad a szeme kedvenc zenéjétől vagy egy érzelmesebb filmjelenettől.

– Nem volna jó tanulni még valamit? – kérdezte a nagyi, ezúttal nem fejtve ki alaptételét, miszerint az életben vagy sokat kell tanulni, vagy sokat kell dolgozni.

– De. De ahhoz is el kellene menni...

– Mire gondoltál?

– Buddhizmusra...

– Azt eszik-e vagy isszák? – kerekedett ki a nagymama szeme.

– Budapesten van buddhista főiskola, mama.

– S hát oda mennél?

– Én oda...

– S mit akarsz kezdeni ezzel az izével... a...?

– Mindegy! A legfontosabb, hogy kimozduljak innen. Mama is mindig azt mondta, Budapest jó hely.

– Jó biza! – bólogatott az öregasszony. – Igazából most is sajnálom, hogy el kellett jönnünk. Mennyivel másabb életem lehetett volna...

Kristóf kisgyerekkorában tucatszor végighallgatta nagyanyja Budapest-történeteit, bevéte tudta kalandjait, látta maga előtt a bérházat az Andrássy úton, melynek alagsorában laktak, a leányiskolát, ahol megrángatta egyik osztálytársa copfját, amiért az leszékelygőbézta, a Vígszínházat, ahová bejáratos lett, mert a színészeknek egy kis baksisért kiflit és korsós sört vitt...

Az 1920-as évek második felében ment ki a család, amikor itt, a Romániához szakadt Székelyföldön egyre nehezebb lett az élet. Szentannay Mózes hajógyári munkás lett Csepelen, felesége, Jolán bejárónősködött. Szentannay Ágnes itt született meg 1930-ban, öt két másik lány követte, Ilona és Eszter. 1941-ben, miután a második bécsi döntéssel Észak-Erdély visszakerült Magyarországhoz, hazatértek. A megspórolt pénzen földet vásároltak, amit aztán 45-ben a kommunisták elvettek. A hazatérés Ágnes számára trauma volt, s nemcsak azért, mert a túlzúfolt vonaton betörtött emlékül elhozott porcelánbabájának feje, hanem azért is, mert budapesti lányként nehezen szokta a sáros székely falut, nem értette, szülei mit vannak úgy oda érte. Mindig nosztalgiával gondolt Budapestre, s ezt a nosztalgiát a sok mesélés révén Kristóf lelkébe is elültette.

– Gondold el, amikor a harmadik polgárit végeztem, hányban is, 1938-ban vagy 39-ben, mint az iskola legbátrabb szavalója a Petőfi téren tízezer ember előtt mondtam el a Talpra, magyart. Nem kellett nekem mikrofon, úgy kiáltottam, visszhangzott a tér! Mindenki dicsért, hogy ez igen, leányka, Horthyné kézen fogott, elvitt cukrászdába, s még kabátot, cipőt is vett nekem...

Kristóf mosolyogva hallgatta az unalomig ismert történetet, s közben arra gondolt, lám, a helyzetek ismétlődnek (ezek szerint a sorsok is?): negyedikes korában, amikor az iskola előtt a Petőfi-szobrot avatták, a műsört összeállító tanító meghagyogatta nekik, hogy úgymond, tátsák ki a szájukat, amikor szavalnak: amikor rá került a sor, úgy beledördült a mikrofonba, hogy a hallgatóság összerézzen, hogy utána mosolyogva bólogassanak, milyen kicsi gyermek, s mekkora hang jön ki belőle...

– Sokáig reméltem, hogy visszaköltözhetek... – folytatta a nagyanyja révedezően. – Aztán kiderült, a román kommunisták erősen megátalkodottak... Ha valaki kiszökött, a magyar hatóságok ki kellett adják a románoknak. Egyezmény volt. Bele kellett nyugodjak... Kétévente lehetett menni látogatóba, turistaútlevelel. De mentem is minden második esztendőben! Mennyi jó kávét s mindent hazahordtam... A nagynénémek kint maradtak, ugye... Ők jobban jártak... Az én szüleimnek bezzeg viszketett a seggük... De már ezt is tudod... – halkult el.

Kristóf megadóan bólintott, hogy igen, tudja, de azért meghallgatja újra.

– Én azt mondom, eredj, ha tudsz! Próbáld ki magad! – folytatta felélénkülve a nagyanyja.

– Szuper vagy, mama!

Kristófnak jólesett a biztatás. Szüleinek egyelőre nem mert szólni tervéről, serdülőkkora óta kapcsolatuk hűvös, távolságtartó volt. Apja elvileg az asztalosműhelyben számított rá, bár ő többször jelezte, nincs ínyére a dolog. Néhány parcella földdel is küszködtek még, olyan alapon, hogy több lábon kell állni.

– S Budapesten hogy gondoltad el? Nekem már nincsenek kapcsolataim, kivénültem...
– Kint van egy barátom, egyelőre óhózzá mennék, azt ígérte, beszervez a céghez is pizza-futárnak. Azt lehet csinálni délutáni műszakban, amellet a buddhistákhoz is el tudok járni.

A nagymama lelkesen bólogatott. Az ilyen embert szerette ő: aki egykettőre intézkedik, aki megél a jég hátán is.

– Ha még egyszer húszéves lehetnék... – mondta aztán, fejét ingatva.

– Ketten vágnánk neki Budapestnek? – kérdezte Kristóf mosolyogva.

– Vagy a világnak... .

– Egyelőre ezt a piacolást bonyolítsa le, mama... .

– Igazad van, fiam. Egyebet nem is készítek össze, elég lesz ez csomagból – bólogatott, s az előkészített négy tábla szalonnából kettőt visszatett a helyére, a kiszuperált tejeskannába. Ilyen huszonöt literes alumíniumkannákban tartotta a disznókölséget, lesózva, a pince hűvösében. Az volt a meggyőződése, hogy a fagyasztóban ízt vált. Férje halála után mondogatni kezdte, hogy immár ejsze nem tart több disznót, mert nincs értelme, de valahogy minden tavasszal bekerült a pajtába az a malac, télire meg is nőtt szépen, mert kukorica, tök volt bőven. Karácsony tövében aztán összehívta három gyermekét családostól (kettőből városi lett, csak Kristóf szülei maradtak a faluban), s tartottak egy nagy disznótort.

Kristóf csak nézte komótosan pakoló nagyanyját, s ábrándozott:

– Alig várom, hogy budapesti levegőt szívjak... – pillanatra elhallgatott, majd folytatta –, ez a hely olyan, hogy csak elhagyni érdemes.

– Milyen rég nem gondoltam én ezekre a pesti dolgokra. Most egyszerre minden eszembe jut... Amióta a kommunizmus megbukott... mennyi ideje is annak...? – nézett unokájára bizonytalanul.

– Az 89 telén volt, ugye, most 2010-ben vagyunk, tehát több mint húsz éve – számolgotott Kristóf.

– No, én ez alatt a húsz év alatt csak egyszer voltam Magyarországon, mindjárt a változás után. Aztán ahogy nagyapád mind betegebb lett, már nem merem itt hagyni... Néné-mék közben kihaltak, az egy szem fiuk eladta a lakást az Üllői úton, s kiköltözött valahova külföldre... Most immár nincs kihez menni, tán nem is tudnék... .

– Vegye úgy, mama, hogy maga helyett is megyek!

Az öregasszony meghatottan mosolygott az unokájára. Aztán elfordult, mert nem szerette, ha gyengének látják, s erőt véve magán, szárazabb hangon folytatta:

– Gyere el megint holnap ilyen táj! Piacolás után megfordulom magam a bankban, hátha annak is hasznát látod... .

Kristófnak fülig ért a szája:

– Addig én is pénzre teszem a bringámat, megvan már a vevő rá... .

– Nono, hát ilyen hirtelen? – ütközött meg a nagyanyja.

– Ha az ember rászánta magát, ne sokat totójjázzon! – heveskedett Kristóf.

– Jól mondod, fiam!

Özvegy Szentannay Ágnes portáján másnap csend honolt. Csak a tyúkok káricsálása hallatszott. A szomszédok nem csodálkoztak: tudták, kedd van, piacnap a megyeközpontban, Ágnes néni a hajnali busszal oda utazott, haza csak estefelé várható, a félhetessel.

Kristóf hét után érkezett, ahogy kinyitotta az utca kaput, valami megmagyarázhatatlan feszültség lett úrrá rajta. Körülnézett az udvaron, mozgást nem észlelt, pedig a nagyanyja ilyenkor rendszerint az esti teendőit végezte: az állatokat kúrálta, tűzgyújtót tört (a fát egy ideje már ő hordta be, két nagy polyvahordó kosarat lerakott a tornácon, abból eltüzelgett egy hétig a nagyanyja). Rosszat sejtve berohant a házba. A konyhaasztalon ott álltak a

piacolásra előkészített csomagok, a saláta már vesztett élénk, csillogó színéből. Benyitott az első szobába, és megpillantotta földön heverő, felakadt szemű nagyanyját. A nagyszekrény ajtaja, melyben féltett dolgait őrizte, nyitva volt. A padlóra ki volt teregetve a teljes budapesti emlékbazár: középen a törött fejű porcelánbaba némiképp kopott, színehagyott öltözetben, körötte képeslapok: Halászbástya, Parlament; iskolai bizonyítványok, fényképek, dísztányér „Üdvözet Budapestről!” felirattal, koronaimitációban végződő aranyozott kávéskanalak, Lánchidat formázó irattartó. . .

Kristóf csak nézte, le nem tudta venni a szemét a tárgyról. Utóbb állapította meg: nagyanyja halotti arcára nem is emlékszik, csak erre a Budapest-kiállításra, legfőképpen a babára, a törött fejű porcelánbabára.

Miután lejárt a temetés, némi felárral visszavásárolta biciklijét. Úgy döntött: marad.

BALÁSSY FANNI

SZÉP UTCA

Vasárnap este, öt perc múlva indul a vonatod, még kétszer át kell szállnod, hogy elérd a pesti gyorsot. Ott motoszkál benned a kétely, hogy valamit otthon hagyta, igazad is lesz, anyád húsz perc múlva feldúltan telefonál, és leteremt. Leltárt készítesz a csomagokról: túrzsák, benne kímélő programon mosott, édesanyád vasalta ruhák, pipa, laptoptáska, amiben folyton hurcolod magaddal a géped, mintha valami halaszthatatlan munkád lenne a vonaton, holott csak sorozatokat bámulsz rajta, pipa, nagy vászonszatyor, esetenként kettő a vasárnapi ebéd maradékával, pipa. A szatyorba kukkantasz, anyád tudtodon és akaratodon kívül készítette össze az ellátmányt: húsleves befőttesüvegben, csalamádé, hat szelet rántott hús, meredt krumplipüré. Azt nem sejtji, hogy a lépcsőházban felfelé baktatva majd óvatlanul hozzáütöd a szatyrot a metlakihoz, a csatos üveg megreped, csíkban szivárog a lépteid nyomán a leves, az aprólékba üvegszilánk vegyül, aztán befőttesgumi ide vagy oda, lecsúszik a csalamádés dobozról a tető, a dorkódba csöpög a savanyúságlé, azon a héten senki nem ül melléd az előadásokon, a régi Lehel fridsider a kollégiumi szobában pedig már nem hűt eléggé, ezért elkap a hasmars a megereszkedett krumplitol. Ezt te sem sejtjed, ezért megköszönöd, előrántasz a táskából egy papír zsebkendőt, azzal integetsz, amikor kigördül a vonat az állomásról. Nem moccan a táj, dudál a masiniszta, a szarvasok kővé dermednek a tarlón. A sín pár mentén putrik, az egyik előtt kisgyerek áll mezítláb, nézi a vonatot.

Az első hetekben megismered a város metrótérképét, és nem bízol semmi másban. Földalattival mész a Móriczról a Batthyányra, csak később mersz nyitni a villamos, busz és a troli felé. A 4-es, 6-oson fészengsz, megdöbben, hányféleképp párologtat az emberi test. Szabad idődben a belvárosban kórorogsz, egy kis utcába tévedsz. Szép utca, olvasható a névtáblán. Akár azén, amelyikben a szülőházad áll, itt azonban a hetes szám alatt gangos lakóház magasodik. A tekinteted a magasba szegezted, az épületek homlokzatát vizlatod, nekimesz néhány póznának, belelépsz

pár kátyúba, estére izomlazítót kell bevenned. Fejben licitálsz a rakpart menti lakásokra, ott fogsz élni, ha megírtad a fő művedet, de egyelőre annyival is beéred, ha ki tudod csengetni a kollégiumi díjat. Az otthoni tágas boltok után fullaszt a sarki Spar, öt percedbe telik, amíg hozzáférsz a szikkadt zsömlékhez. Banyatankodszem, egy néni folyton a bokádra tolja a kosarát. A pénztárnál udvariasan köszönsz, ahogy otthon tanították. Az eladó végigmér, majd hozzád vágja az aprót. A boltból kilépve egy kis utcába húzódsz, és elbőgöd magad.

Este az új barátaiddal találkozol. Rájössz, egyikük sem pesti, a legtöbbjüknek három óra a vonatút hazáig. Még nem ismered eléggé a várost, bárki javaslatát készpénznek veszed, hajt a csordaszellem, lelkesen bólogatsz, persze, menjünk, de amikor átléped a kocsmá ajtaját, és megpillantod, hogy a legolcsóbb sör is kézműves és nyolcszázötven forint, feldereng a buszpályaudvari csehó emléke, ahol egy korsó vizezett kőbambit kétszázból megúsztlál, sóhajtvá számolod ki a csaposnak az aprót, és aszkézist gyakorolva egész este ugyanazt a ki-pezsgett, felmelegedett sört kortyolgatod.

Túl sok a program, nem tudsz mit kezdeni a hirtelen rád szakadt választékkal, egymást érik az előadások, felolvasások, koncertek. Áhítattal léped át a művészmozik küszöbét, gyakran eszedbe jut az otthoni Petőfi mozi bedeszakázott ajtaja, az üres nézőtér, az állott popcornszag, a sarokban heverő, gyűrött moziplakátok, miközben az Uránia aranyozott mennyezete alatt ücsörögsz. Ahogy a Bartók Béla úton villamosozol, a kávéházak ablaküvege mögött művészeket akad meg a tekinteted. Gondterhelten társalognak. Az alatt a néhány tized másodperc alatt, amíg elsuhansz mellettük, próbálsz ellesni a gesztusaikat.

Úgy gondolsz, minél nagyobb egy város, annál nagyobbak a lehetőségeid, a fejedben már kész a forgatókönyv, érzed, elkerülhetetlen a nagy áttörés. Az egyetemi könyvtárba menet mindig a Centrál kávéház felé kerülsz, távolról szemezel vele, mígnem egy vadromantikus pillanatodban átléped a küszöbét, helyet foglalsz Ady képe alatt, írót és papirost bányászol elő a táskádból, hogy lekörmöld életed első szonettjét. A pincér az asztalodnál terem, minden mozdulatában kimérttség, átnyújtja az itallapot, nincs visszaút. Kínodban rendelsz egy ásványvizet, apró kortyonként forgatod a szádban, meggyőződésed, ilyen jót még az életben nem ittál, de az ihlet csak nem jön. Csupán hetekkel később mersz újból arrafelé kerülni, ácsingózol a kirakat előtt, Ady alatt Schmitt Pál ül, előtte eszpresszó, sütemény, nincs igazság a földön.

Eleinte hálátlanul megfeledkezel az otthoniakról, nem telefonálsz, nem írsz, beszippan a város, minden gyönyörű, minden ígéretes, nem is érted, hogyan élhettél eddig máshol. Aztán átlendülsz a holtpontra, furcsákat álmodsz, kigyullad a szülői ház, elemészt a családi albumokat a tűz, látod a füstben elmosódni anyád kontúrjait. Az éjszaka közepén hazacsörögsz, anyád álmosan szól a kagylóba. Amikor megkérdezed, mindenki jól van-e, mert attól tartasz, két hete áram alatt hagytad a vasalót, kinyom. Ha rád tör a honvágy, előkapsz egy kis csalamádét a hűtőből, könnyed a savanyúságlebe csöpög.

Péntek délután indul a vonatod, még nem szoktál hozzá, hogy érdemes mindenhova egy órával hamarabb elindulni, a könyököddel vágysz utat magadnak a mozgólépcsőn. Négy perced van kiérni az utolsó vágányhoz. A vagonban alig találsz helyet, bepréseled magad egy néni mellé, a csomagokat a lábához teszed, a tájat figyeled: gyárépületek, roncstelepek, hullámozó dombok, családi házak, alföld, tanyák, templomtornyok, panelek, őzek a vetésben, elhagyatott bakterházak, felújított állomásépületek, erdő, holtág, vasúti híd, mező, a településjelző tábla után a mezítlábas kisfiú fogad.

A sugárúton mostanában cserélődnek a boltok, a lángosos bódé azóta zárva, hogy Lenke néni meghalt, az utószezonban álmatag turisták köröznek a korzón, a parkban halmokba hordva az avar, beléd ivódtak az utcák és terek nevei, fejben felvázolod az autó

útvonalát. Mindenki ismer mindenkit, az anyád számodra ismeretleneknek int a szélvédő mögül. Akkor érzed magad először otthon, amikor megpillantod a beszürkült kockaházat a nagy kerttel. Érik a füge, kékül a szőlő. Kirámolod a túrazsákból a szennyest, elindítasz egy mosást. Csendes a porta, a kerti tónál nagypapa ücsörög egy hokedlin, számolja az aranyhalakat. Hozol magadnak is egy sámlit. Szótlanul ültök egymás mellett. Hűl a levegő, összebb húzod a kabátot. Lassul a lélegzetvétele.

BÁNKI ÉVA

SZEDRES

- De hát honnan jött?
- Szedresről – mondtam nagy kínban.

A vizsgáztatómat rögtön megbabonázta a név. Elterpeszkedő, hatalmas szederbokrok, köztük hajladozó, kékesfekete hajú lányok, sudár hajadonok, vagy ki tudja, mit képzelt a név mögé. Én nem képzeltem a világon semmit. Mindig a IX. kerületben éltem, de Szedresre voltam bejelentve. A szüleim kiraktak, én pedig egy szedresi panzióban dolgoztam hónapokig. És ami azt illeti, gyűlöltem a szedret.

- Szedres! Mi van abban?

A vizsgáztatóm megbűvölten méregetett.

A hármasom teljesen lelombozott, úgyhogy nem volt kedvem magyarázkodni. A jövőt már első évben úgy képzeltem el, hogy bármi áron az egyetemen maradok. Hogy végigjáróm a szokásos számléírást: tanársegéd leszek, adjunktus, docens. Nagyon is tetszett nekem ez a stabilitás és a kiszámíthatóság. Hogy majd a tévében magyarázom a nézőknek a kettős végvári rendszert. Hogy a végén igazi történész leszek.

Lackner Gyuri, a vizsgáztatóm felajánlotta, hogy mellém áll. Hogy segít bepótolni a hiányokat. Hogy kitágítja a nézőpontomat. Hogy majd biztat, felügyel, tanácsot ad.

És tényleg mellém állt. Egész nyáron tanulságos cikkeket küldözgetett nekem. Segített a TDK-dolgozatomban. Megmondta, hogy hogy kéne hordanom a hajamat. Hogy milyen nyelveket tanuljak. És minden levél végén pajkoskodva megkérdezte: na de mi újság a szedresiekkel.

És én nem fukarkodtam az információkkal. Leírtam, hogy hogy főzik nálunk a szilvalekvárt, elmeséltem, hogy mit mondott a templomban Laci atya, kicsit szégyenkeztem a nagymamán, aki azt hiszi, hogy a holdra szállás csak kitaláció, kommunista ármány. Elmeséltem, hogy van egy kút a kertünkben, ahova a legenda szerint belefojtottak egy gyereket. A hazudozással kicsit kiegyenlítettem a köztünk lévő erőkülönbségeket. Persze fogalmam sem volt, hogy hogyan főzik a szedresiek a szilvalekvárt, hogy kiket temettek a kutakba, ha egyáltalán. Anyám kirakta a harmadik férjét, én meg visszaköltöztem hozzá, és a Mester utcából írogattam Gyurinak az élménybeszámolókat.

Miatta döntöttem úgy, hogy nem jövök át Pestre, hanem maradok a vidéki egyetemen.

Mert Szedres megszépített, Szedres ellenállhatatlanná tett. De Szedres gondoskodott arról, hogy Gyuri mellett örökké kiskorú maradjak. Hogy Gyuri kész legyen nyesegetni a hiányaimat. Mikor már a nyelvjárási sajátosságaimat elemezgette, közel álltam ahhoz, hogy nevetve bevalljam: összesen két hónapot töltöttem Szedresen. Szedres csak egy játék. Egy illúzió, egy kitalált valóság. A valódi Szedrest nem is ismerem. Az ottani panzió pincérnőjeként legtöbbször csak németekkel találkoztam.

És már büntudatom is volt: többször álmodtam arról, hogy a nyelvem ragad a szeder edeskesk levétől, és akárhogy sikálom, mindig kékesfekete a tenyerem.

Egy szedresi lánynak persze óriási megtiszteltetés, ha Lackner professzor barátnője lehet. Kölcsönösség, tolerancia, megértés. Én hozom a szedret, Gyuri a civilizációt. Na, de miért nem hordasz fogszabályzót, Tündikém? Miért nem edzel többet? Miért nem edzel rendszeresebben? Hát nem tudod, hogy a karod súlyozás nélkül petyhüdt lesz? Nem okos dolog, hogy Dórával laksz a kollégiumban, hisz igazából Móni lenne való hozzád. És nem veszed észre, hogy a fekete mennyivel jobban áll neked, mint a sötétkék?

Szerencsére Gyuri mindent időben észrevett. Mindent időben szóvá tett. Azt is világosan látta, hogy a szedresi rokonaimat miféle ellentétek osztják meg. Hogy kinek kivel kéne nálunk jóban lennie. Szerencsére én nem vihettem őt el Szedresre. A nagymama nem tudná elviselni, hogy viszonyom van egy idősebb, nő emberrel... És még Laci atya is hogy kikelne magából... Gyuri sóhajtozva megértette.

Szerencsére hamarosan vendégtanárnak hívták Bolognába, és én is mehettem vele. Már nem kollégiumi szobákban, rossz bérelt lakásokban szerettük egymást, hanem egy XIII. századi palota földszintjén. És ahogy egyre jobban megtanultam olaszul, úgy virágzott, úgy gabalyodott Szedres története is, a Baloghok, a Tenkék, a Gombosok egymásba indázó históriái. A rengeteg szerelem, bűn, csalódás, félreértés szinte benőtte Bologna belvárosát. Gyurit megnyugtatta Olaszország. Nem akart mindent jobban tudni, és könnyebben elviselte, hogy a hajam nem tökéletes, hogy nem súlyozók eleget, hogy még nem tudok jól franciául, hogy huszonnégy éves koromig soha nem voltam hangversenyen... Bolognában még azt is eltúrta, ha valamit jobban tudok nála. Az egyetem levéltárában megtaláltam a nagy térképész és katona, Luigi Ferdinando Marsigli egy elveszettnek hitt, csapongó beszámolóját a töröktől feldúlt Duna-vidéken való bolyongásáról.

Ahol nincs semmi, oda az emberi elme könnyen képzelt varázslatos romokat, eltűnt várakat, nehezen kiismerhető lényeket, akiknek furcsa beszédét *mintha* értené... Marsigli élménybeszámolója persze nem került bele a tudományos összefoglaló művébe, de én nagy sikert arattam vele a legkülönfélébb konferenciákon.

De hát honnan jöttél? Milyenek látta volna Marsigli, a nagy utazó Szedrest, az „én falumat”? Mit írt volna róla tudományosan? Mit írt volna róla éjszaka a képzelet árnyai közt csapongva?

Már a védésem előtt megszületett a lányunk. Gyuri felesége hosszú levelet írt nekem – a szedresi cafkának, a velejéig rohadt aranyásónak, aki felkapaszzkodott Lackner György hátán, és most „kéjeleg” abban a biztonságban, amit ő teremtett meg a több évtizedes szakadatlan önfeláldozásával... – Akár el is válhatok – mondta Gyuri. – Így Pesten mind a hármunknak könnyebb lesz.

Megint azt álmodtam, hogy fekete a tenyerem. Hogy csúnyán ragadnak az ujjaim. Akárhogy sikálom, akárhogy dörzsölöm, nem tudom magamról a szedret lemosni.

Mi hárman, igen. Lackner György, Lackner Györgyné, Lackner Pici. Persze nem ez lenne az igazi nevünk, de mégis. Gyuri, a hajdani konzulensem majd bevezet a pesti életbe, kis térképeket rajzol, hogy a könyvtárból hazafelé el ne tévedjek, és megint aggódni kezd, hogy mi lesz a karizmáimmal, ha nem edzem eleget. Nyilván félreértettem a legelső személyes kérdését. Ő nem azt akarta tudni, hogy hol lakom jelenleg, hogy hova vagyok bejelentve, hanem hogy honnan jöttem. A *honnan jöttél* kérdésnek csak a gazdagok közt van értelme. Én még túl ostoba voltam, hogy elmagyarázzam, akár *jöhettek volna* Szedresről is, múltja csak a hazugoknak vagy a gazdagoknak van, az én családomnak csak mindennapjai. Jöhettek volna Szedresről is, de a semmiből jöttem, és a Mester utcában lakom. Anyám, igen, ő jött *valahonnan*, de oda soha nem vágyott vissza. Nyergesújfalunak nem Szedres. Csak egy unalmas és közönséges falu.

A szavak segítenek, hogy a valóságban megkapaszkodjunk. Szerette volna-e ennyire Szabadkát Gyuri kedvenc költője, ha ez a városnév nem emlékeztet egy kicsit egy csélcspap, mégis oly igen szeretetre méltó unokahúgra? Bázakerettyét nem lehetne egy életen át gyászolni.

Szedres. Mi lehet ebben a névben, ami Gyurit annyira elbűvölte? *Te honnan jöttél? Honnan jöttél, kicsim?* Mi az, ami csak Szedresen, a vad gyümölcsökkel teli faluban ízlelhető meg? A mindenkori végvárak mögött, jó messzire, ahol még a precízen megbízható, nagy Marsigli is összezavarodott? Miért éri az én Gyurim kötelezőnek, hogy minden városban kiválasszon egy diáklányt, akit elbűvöl azzal, hogy segít pótolni a hiányait? Mellek, combok, fenekek, történetek. Pótolni, mindig csak pótolni. Igen, Bolognában is. Ott Gyuri kedvence egy Macedóniában született albán lány volt, akit elhozott a védésemre. Hogy miért? Talán, hogy lássa, milyen fekete a tenyerem. Hogy hiába állok a bizottság előtt talpig kosztümmösen, képtelen vagyok az ujjaimat rendesen megmosni. Hogy mindenki láthassa, mire viszik az ő kedveskéi.

De mire viszik? Minket Gyurival Szedres kötött össze. És a kékesfekete nevű, ellenállhatatlan Szedres választ szét minket mindörökre. Mert mit kezdenék én Gyurival Pesten? Ha a Vígszínház előtt szembejönnek az igazi unokatestvéreim? Ha el kell hoznom a Mester utcában maradt könyveimet?

Ha ki kell találnom egy szegény, hiszékeny nagymamát az esküvőnkre?

Szedres, Szedres, Szedres. Mi lesz, ha képtelen leszek elviselni Gyuri fölényeskedéseit? Ha sikítózni kezdek a Nagykörúton, mikor jószágosan megint rákezdi: *tudod, Tündikém...* Tudom, hogy tudod, hogy tudom. De kicsodát?

– Tudod, Gyuri, én a legszívesebben Nápolyba mennék. Ott foglalkozhatnék tovább Marsiglivel, és talán állást is kapnék az egyik múzeumban.

Gyuri dühösen fölcsettant. Esztelen terv ez, Tündike. Nápolyt nem érdeklik a magyar végvárak. És mit csináljon ő ott, hisz Nápolyban se barátai, se ellenségei. Ő ott senkit sem ismer. Nápolyban csak a borzasztó hőség van. Meg a maffia.

– Egyedül mennék a gyerekekkel. Majd mi megleszünk a forróságban.

Megleszünk, megleszünk, megleszünk. Gyuri hamarosan elköltözött tőlünk. Többen írtak nekem azóta. Az otthoni OTDK-témavezetőm. A bolognai konzulensem. Még Gyuri felesége is. Mindegyik levélben szerepelt a Szedres szó. A kis falu neve, ahonnan Gyuri, a végvári hős oly önfeláldozóan kimentett.

Nápoly káprázatos város. És nagyon nem panaszkodhatunk a hőségre sem.

Ha Magyarországról álmodom, nem a Ferencváros jut az eszembe és nem az alföldi egyetem, ahol diplomát szereztem. Hanem mindig csak Szedres. A maga sötétkék húsú gyümölcszeivel.

TALÁLKOZÁSOK GYIMESBEN, TOLLRAJZ, 30x50CM, 2018

JÁNOKI-KIS VIKTÓRIA

PIROS FAZÉK

Csörömpölésre ébredek, a légiutas-kísérő egy műanyag zacskóba csomagolt zsemlét nyújt felém. Lenyitom az asztalkát, ráteszem az ételt, kérek egy pohár narancslevet. Nem tett jót a székben alvás, sajog a derekam, elgémberedtek a lábaim. Felhúzom a redőnyt, éles fény áramlik be, kell néhány másodperc, mire hozzászokik a szemem. Alattunk szélérőművekkel pötttyözött mező terül el, és egy kanyargó folyó. Ez már a Duna.

Mellettem egy szakállas férfi mohón harap a sonkás szendvicskébe. Eszembe jut a nyári sertéslepel-látogatás lowában, amit a kollégákkal szerveztünk. Rácsok közt vergődő disznók, karámokba feszített szoptatós kocák, visító kismalacok, dögtárolóba hajított tetemek. Volt, aki azonnal felmondott. Én egy falat húst nem ettem azóta. Kinyitom a retikülömet, elrakom a zsemlét, jó lesz otthon a kutyának.

– Kedves utasaink, megkezdtük az ereszkedést. Huszonöt percen belül elérjük úti célunkat. Budapesten az idő derült, szélmentes. Három Celsius-fok vár minket a repülőtéren.

A személyzet pakol, összegyűjti a szemetet. Épphogy végeznek, jobbra billen a gép. Süllyedünk. Nagyokat nyelek, nem szeretem, mikor bedugul a fülem. Újabb kanyar, most fordulunk rá Ferihegyre. Közelednek a házak, egyre nagyobbak az autók. Hiába landoltam az elmúlt években legalább ötvenszer, attól tartok, nem jutunk el a leszállópályáig, becsapódunk a szántóföldbe. Szorítom a karfát, elkezdem magamban a miatyánkot, de a „jőjjen el a te országod”-nál felbukkannak a betonutak, és meghallom a kerekek tompa puffanását.

A terminál kezdetlegesnek tűnik, pedig nemrég újították fel. Egy plakáton a Rudas fürdőt rudásznak olvasom, nehezen áll rá a szemem a magyar feliratokra. Érkezik a bőröndöm, lekapom a futószalagról, indulok a kijáratához. Másfél éve nem jártam itthon. Remeg a lábam, torkomban érzem a szívverésemet. Össze kell szednem magam, nem akarok sírni, de amint meglátom apát, feladom.

A kis furgon oldalán cirádás betűkkel virít a Bencsik Farm felirat. Még nem láttam ezt az autót. A csomagomat beszorítjuk egy zsák táp és néhány törött önetető tál közé. Apa megint hízott, a hasa épphogy csak elfér a kormány mögött. Az autó prüszkölve indul.

– Új? – kérdezem.

– Használtan vettem.

– Szép lett a felirat.

– Öcséd fújta rá. Állandóan dolgozik. Most is épp egy neveldével egyeztet.

– Elkészült az új istálló?

– Persze, már telepítettük is. Harmincezer csibét hordtunk be három nap alatt. – Kinyitja a kesztyűtartót, elővesz egy tömött nejlonzacskót, kezembe nyomja. – Édesanyád sütötte neked.

Eszem a pogácsából, ezért az ízért elcserélném az összes amerikai pékárut.

– Kevin hogy van? – kérdezi apa. Izzad a homloka, pedig én fázom.

– Mankóval egész ügyesen jár már, jövő héten leveszik a gipszet. Szeretett volna jönni, de a sebész lebeszélte.

Apa megértőn bólint, bár mindketten tudjuk, könnyebb lesz így. Megússzuk a fordítás körüli vesződést, és az állandó megfelelési kényszert, hogy jól érezze magát a külföldi családtag.

Másfél óra alatt érünk haza. A főút házait nézve úgy érzem, mintha itthon megállt volna az idő. Befordulunk a Kopolyain, három autóból is integetnek, mire elérünk az utca végéig. Nyílik a zöld vaskapu, behajtunk a telepre. A töredezett betonplaccon tócsákban áll az esővíz. Emlékszem, mikor ez még a téeszhez tartozott. Biciklivel jártunk ki megnézni az újszülött borjúkat. Apa volt az ágazatvezető, aztán valahogy miénk lett minden. Elhaladunk a régi marhaistállók előtt, leparkolunk egy élénkzöld tetejű csarnok bejáratánál.

– Itt volnánk. Gyere, kislányom!

Hideg szél fúj, ég a szemem, fáj a fejem. Túl rövid volt az éjszaka, de nem akarom megbántani apát. Ha ennyire szeretné, akkor most nézem meg az új ólat.

– Kezdjük a gépházzal – mondja. Előveszi zsebéből a kulcsosomót, kinyit egy lamellás ajtót az épület jobb szélénél. Apró, színes lámpák világítanak a helyiségben, zúgnak a berendezések, valami sípol. – Ez itt a klímavezérlő, Svájcból rendeltem. Be lehet rajta állítani a páratartalmat, hőmérsékletet, szellőztetést és világítást. Minden paraméter előre programozható, nevelési szakaszok szerint.

– Nagyon profi. – Járok egy kört, nézegetem a kijelzőket, próbálom visszanyelni az ásitásaimat. – Megnézzük az állatokat?

– Persze.

Hatalmas, zárt térbe lépünk, a tulsó fal legalább száz méterre van. Pörögnek a ventilátorok, a tető rácsairól lámpák és hőszugárzók csüngenek. A padlót szalma borítja, és rajta, ameddig a szem ellát, apró, sárga csibék mászkálnak. Csivitelésük betölti az egész teret.

– Na, hogy tetszik?

– Jó nagy. Kár, hogy nincsenek ablakok, mint a régi istállókban.

– Ki van számolva, mennyi fény kell nekik. Ezt csak lámpákkal lehet megoldani.

Leguggolok, kézbe fogom az egyik csibét. Pici, puha teste erőtlenül verdes a tenyeremben. Gyerekként imádtam velük játszani, kergettem, ijesztgettem őket. Leteszem az etetőtál mellé, bukdácsol egy sort, majd átugrik a rácson, és nekiáll csipegetni.

– Hány naposak? – kérdezem.

– Hat. Tegnap tizenhárom dekát nyomtak a próbamérésen. – Átsétál a tápadagolóhoz, belenyúl a darálékba, kivész egy marékka, és hagyja, hogy ujjai közt visszaperegjen a tártályba. – Méregdrága, de nőnek tőle, mint a bolond. Harminc nap múlva viszem őket a vágóhídra.

– Apa, fáradt vagyok. Megyünk lassan?

A telep hátsó kapuján át hajtunk az udvarba. Leállunk a garázs elé. A kutya csaholva ugrál a furgon körül. Kiszállok, megsimogatom. Valami border collie keverék, nem sokkal azután hozták a házhoz, hogy kiköltöztem Philadelphiába. Anya megjelenik az ajtóban, karját szét-tárja. Még oda sem érek hozzá, már pityereg. Hajába fúrom az arcomat. Hiányzott.

– Édesem, de rég láttalak! Hogy vagy? Mesélj!

Beterelnék a konyhába, apa pálinkát tölt, koccintunk. Leülök az asztalhoz, semmit nem változott a berendezés gyerekkorom óta. Itt nyújtottunk rétestesztát szombat délelőttönként, itt ettük a nagy halom rántott húsokat vasárnapi ebédre. Iskola után itt korrepetáltam az öcsémet matekból, már akkor látszott, hogy a számokkal sosem lesz jóban. És ebben a székben ültem, amikor bejelentettem a családnak, hogy Hamburgban folytatom a közgazdasági egyetemem. Emlékszem, apa csak annyit mondott, ha egyszer elmész, sosem fogsz visszajönni. Becsapta maga mögött az ajtót, aznap nem láttam többet.

Anya a gáztűzhelyhez lép, lekapcsolja a lángot, hozza a húslevest.

– Nem várjuk meg Jócót? – kérdezem.

– Estére ígérte magát. Szedjél, kislányom!

Két kanállal merek a léből, telerakom zöldséggel, csigatésztával.

– Tegyéél bele combot is, úgy finom, ha ázik – mondja apa.

– Tudod, hogy nem eszem húst.

– Még mindig? – Csodálkozva néz rám.

– Igen. Sőt Kevin is vegetáriánus lett.

– Meg vagytok ti bolondulva.

– Nyáron meglátogattam a cég egyik beszállítóját. Elképesztő, mi folyik az új telepeken. Ötvenezer sertés egy ólban. Mozdulni sem bírnak a rácson között.

– És?

– Lehet, hogy tavasszal munkahelyet váltok.

– De hát most neveztek ki! És nem is az állatok között dolgozol.

– Lassan minden csomagoláson hazudunk. Sok már ez nekem.

Apa nem válaszol. Csendben megesszük a levest. Összeszedem a tányérokat, berakom a mosogatótálcaiba. Anya hozza a másodikat. Csőben sült karfiolt és rántott gombát rak elénk.

– Iluskám, hol a csirkepaprikás?

– Azt Jócónak főztem.

Apa feláll, odabiceg a tűzhelyhez, megfogja a piros fazekat, kiteszi az asztal közepére. Szed magának.

– Ez az egész állatvédelem túl van lihegve – mondja. – Időnként eljön hozzám egy fiatal, nyurga fiú, és arról győzköd, legyek tagja a boldogcsirke-szövetségnek. Azt kéri, rakjak gumilabdákat, szalmabálát meg kukoricacsövet az ólba. Micsoda hülyeség! Pöttyös labda a baromfinak?

– Hát igen – felelem. – Aligha lesz tőle vidámabb az a másfél hónap, amíg élnek.
 Anya feláll, elővesz a gyógyszeres fiókból három dobozt, leteszi az asztalra.
 – Vedd be, Józsi, nehogy megint rosszul legyél! – mondja.
 – Ráér még – feleli apa. Befejezi az evést, átül az ablakhoz. Rágyújt.
 – Képzeljétek, úgy döntöttünk, megpróbálkozunk a gyerekekkel – mondom.
 – Ez csodás hír! – kiált fel anya. – Kimehetek, ha megszületik?
 – Persze. Beépítjük a pincét, hogy legyen saját lakrészetek.
 – Én nem hagyhatom itt a farmot – jelenti ki apa. Összevont szemöldökkel mered maga elé. – A gyerekeknek sem adtok majd húst?
 – Ezen még nem gondolkodtunk.
 – Mire megszületik, csak észhez tértek.
 Kint sötétedik, a fűzfák ágait rángatja a szél. Ajtócsapódások hallatszanak a fészker felől.
 A kutya megállás nélkül csahol.
 – Megint kinyitotta. Megyek, ránézek – mondja apa. A térdére támaszkodik, óvatosan áll fel, mint aki egy rossz mozdulattól tart. Zsebre teszi a cigisdobozt, kísétál a konyhából.
 – Megbántottam valamivel? – kérdezem halkan anyát.
 – Csak fáradt. Hajnal négykor rohama volt. Úgy fájtak az ízületei, hogy sírt.
 – Sírt?
 – Felpolcoltam a lábát, borogattam a térdét, öregujját. Rázta a hideg. Bevett egy csomó fájdalomcsillapítót, hogy elmehessen érted. Hallani sem akart arról, hogy a szomszéd Miska hozzon el.
 Nézem a piros fazekat, érzem, hogy megremeg az állam.
 – Az a baj – folytatja anya –, hogy hiába főzöm neki, amit az orvos mond, nem eszi. Lassan egymást érik a rohamok. Ha így megy tovább, kikészül a veséje.
 – Beszéljek vele, ha visszajön?
 – Inkább hagyd békén! Tudod, milyen.

József becsukta maga mögött a bejárati ajtót, elindult az udvar felé. Hullámokban tört rá a fájdalom, már bánta, hogy nem vette be a köszvény elleni gyógyszereket. Megállt a diófa mellett, rágyújtott. Le akart higgadni, felbosszantották a lánya butaságai. Úgy beszélt, mint aki most jött rá, miről szól az állattartás. Félig már ő is amerikai. Hétköznapi dolgokon érzélgősködik.

Átsétált a fészkerhez, térdén szinte égett a bőr, ahogy a nadrág szövete hozzáért. Becsukta a faajtót, ráfordította a vaskallantyút. Eltűnődött, vajon bezárta-e a gépházat. Túl izgatott volt, mikor megmutatta a lányának. Jobb lesz, ha megnézi. Tíz perc alatt visszaér, addig a nő majd elbeszélgetnek a leendő unokáról. Elindult a járdán, a kutya követte.

Bár a farm csak néhány perc sétára volt a háztól, többször meg kellett állnia, hogy pihenesse a lábát. Mire átért, besötétedett, félig befagyott tócsák csillogtak a betonutat szegélyező lámpák fényében. A gépház nyitva állt. Ha már eljött ideig, végignézte a kijelzőket. Hiába költött egy vagyont a klímaberendezésre, néhány héten belül kétszer is előfordult, hogy nem riasztott a levegő megemelkedett ammóniakoncentrációja miatt. Hívta a szervezéseket, de azok csak hümmögtek, és fél óra babrálás után kijelentették, kész vannak, kétszázezer forint lesz. Az építkezés óta nem bízott a munkásokban. Saját alkalmazottjait is rövidebb pórásra fogta. Lassan a telep minden zugába kamerát szereltetett.

Mikor újra a szabadba lépett, lomha hópelyhek szállingóztak az égből. Idén először havazott. A férfi gyomra összeszorult. Közeledett az év vége, elszámolások, záró kimutatások, adózási határidő. A december egyet jelentett számára a kellemetlen elintéznivalók sokasá-

gával, amikhez nem volt se kedve, se türelme. Nyomasztotta a papírmunka, nehezen látta át az évről évre gyarapodó iratokat. Megfordult, elindult az iroda felé. Talpa alatt ropogott a jég, lehelete látszott a hideg levegőben.

Benyitott a régi, pár négyzetméteres épületbe. Levette a kabátját, megengedte a kutyának, hogy a fotelba ugorjon, és ott melegedjen. Főzött egy kávét, leült az íróasztalához. Laboreredmények, szakhatósági hozzájárulások, támogatásigénylések heverték a számítógép billentyűzete körül. Halmokba rendezte, szortírozta őket, de hamar belebonyolódott a munkába. Túl korán kelt, nem fogott az agya, hiába hajtotta fel a dupla feketét. Sokszor úgy érezte, egyedül már képtelen megbirkózni az adminisztrációval, de a fiára ebben nem számíthatott. Jocó ment, intézkedett, irányította a munkásokat, de egyetlen nyomtatott dokumentummal ki lehetett kergetni a farmról. Nem is tudta, hogy rossz évet zárnak.

József kihúzta az asztalfiókot, elővett egy borítékot a legaljáról. *Bencsik Zsanett, 12 Shawnee Street, Philadelphia, PA 19118, Egyesült Államok.* Épp aznap akarta feladni, mikor a lánya hívta, hogy novemberben haza tud jönni. Egy ideig hezitált, aztán nem ment el a postára. Majd beszélnek személyesen. Kinyitotta a levelet, beleolvasott.

Drága Lányom!

Itthon minden rendben van. Édesanyád múlt héten meglátogatta Katiékat Mezőúton... Ez a nyár nem egészen úgy alakult, ahogy terveztük. A hőség elvitte az állomány harmadát, hiába hűtöttük az istállókat. Gondolom el tudod képzelni, mit jelent ez pénzben. Az állatorvos szerint az volt a baj, hogy...

A támogatásokat csak akkor tudjuk lehívni, ha benyújtjuk az összes igazolást, de tudod milyen szörszálhasogatók a hatóságok... Jocó folyton úton van, kapcsolatokat épít. Ismered. Egy perc alatt bárkivel megtalálja a közös hangot. Felosztjuk a munkát. Szeretnénk mielőbb befejezni az új épületet, de a költségek már most elszaladtak. Szerintem a kivitelező nemcsak abban hazudott, hogy...

Szerencsére sikerült megegyezni a vágóhíddal, annak ellenére, hogy nem tudjuk teljesíteni a szerződésben rögzített számokat... valahogy kilábalunk ebből, ahogy annyi mindentől kilábalunk már az elmúlt húsz évben.

Édesanyád sok zöldséges ételt főz...

Nem volt kedve végigolvasni. Felnézett a falon lógó, bekeretezett fényképre, amin a gyerekek kézen fogva állnak egy sóderdomb tetején. Zsanett magas, vékony, komoly arcú, Jocó egy fejjel kisebb nála, pocakos, teli szájjal nevet. Mögöttük látszik a ház, fala még vakolatlan, teteje félkész. Kilencven körül készülhetett a kép, röviddel az előtt, hogy kiköltöztek a telep mellé. József felsóhajtott, elolvasta a levél utolsó bekezdését.

Kislányom, te ezzel foglalkozol. Ha kicsit besegítenél, minden gondunk megoldódna. A hozzáértéseddal heti egy nap is elég lenne, hogy rendbe tedd a pénzügyeinket. Kérlek gondold át. Szeretettel, Édesapád.

József összegyúrta a levelet, és a borítékkal együtt kidobta a kukába.

Hátrádólt, lábát feltette a másik székre, jólesett neki a meleg. Már nemcsak a térdé fáj, sajgott a bokája, csuklója, ujjai. Ólmos fáradtságot érzett minden tagjában. Lehunyta a szemét, Jocóra gondolt, vajon mit intézett a neveldével. Aztán megjelent előtte a repülőtér váróterme, a klímavezérlő gombjai, pár hóesésben mászkáló csibe, és elnyomta az álom.

Nem tudom, hol lehet apa. Legalább egy órája kiment. Anya tereget, bent felejtette a gépben a reggeli mosást. Felveszem a kabátomat, kilépek az udvarba. Havazik. A fák sötét lombjai beleolvadnak az égbe, a pelyhek mintha a semmiből bukkannának elő. Nem meszse az istállóktól fényt látok egy ablakban. Pár perc alatt a hátsó bejáratához érek, innen már

jól látszik, melyik épületben ég a villany. Lehajtott fejvel sietek felé, a szél szemembe fújja a hajamat.

Nyitom az ajtót, tömény kávé- és cigiszag csap az arcomba. Apa a székben alszik, felpolcolt lábánál összegömbölyödve szuszog a kutya. Pár négyzetméter az egész helyiség, két sarok is penészes a mennyezeten. A polcokon összevissza állnak a vastag akták. Mappákkal, iratokkal teli kartondobozok sorakoznak a fal tövében. Ősrégi monitor az íróasztalon, előtte rendetlen papírhalmaz, kávéscsészék, teli hamutál és pár toll. El sem tudom képzelni, hogyan lehet itt dolgozni. Eszembe jut a philadelphiai irodám. Tágas, üvegfalú szoba a Comcast Center negyvenkettedik emeletén. Apple-gép, mahagóni asztal, süppedős forgószék, légkondi, orchideák. Reggelente az asszisztensem tálcán hozza be a habos kapucsnómat két szelet süteménnyel. Tegnapelőtt még ott ültem kiskosztümben, de most olyan, mintha nem is létezne az a hely, hétezer kilométerre innen. Szemem megakad a falon lógó, régi főtön. Kézen fogva, rövid sortban állunk Jocóval egy sóderdomb tetején. Hány éven keresztül volt ez a kert, ez a ház, ez a farm számomra az egész világ!

– Apa mellé lépek. Hasán összekulcsolt kézzel alszik, horkol. Eddig észre sem vettem, hogy feldagadtak, meggömböültek, eltorzultak az ujjai. Mindkét kézfejen vörösen fénylik a kifeszült bőr. Megrázom a vállát, halkán szólongatom. Kinyitja a szemét, meglepetten néz rám.

– Mit csinálsz itt? – kérdezem.

– Csak becsuktam a gépház ajtaját.

– Hét óra van.

– Akkor menjünk, Jocó mindjárt itt lesz. – Óvatosan leteszi a lábát, megkapaszkodik a szék karfájában. Kinyomja magát, de félúton visszahuppan.

– Segítsek?

– Elgémberedett a csuklóm – mondja. Új lendületet vesz, feláll, arca eltorzul. Belém kapaszkodik, együtt lépünk ki a szabadba. Kezében remeg a kulcs, nehezen talál be a zárba. Útközben többször megcsúszik, alig tudom tartani a súlyát. Az út szélén vezetem, lépteimet az övéhez igazítom. Egyikünk sem szól semmit, csak cipőink talpának koppanása hallatszik. A hó egyre szakad, arcunk vizes, mire visszaérünk a házhoz. Jocó autója az udvar közepén áll. Bemegyünk. Apa elengedi a karomat, kihúzza magát. Őcsém vigyorogva jön felénk. Átölel.

– Végre! Mindjárt éhen halok. Anya nem engedett enni, míg elő nem kerültök.

– Csavarogtunk egyet – mondja apa. Felakasztja a kabátját, leül a helyére, beszedi a gyógyszerit. Anya hozza a gőzölgő csirkepaprikást, lerakja az asztal közepére. Mellé tesz egy nagy jénai tálat, tele nokedlival. Púposra halmozza Jocó tányérját. Apára néz, egy pillanatilag hezitál, majd neki is ugranazt adja.

– Máris hozom a karfiolt, kislányom – mondja.

– Hagyd csak! – felelem. Előrébb ülök a széken, közelebb húzom magamhoz a piros faze-
kat, és szedek belőle.

SZEIFERT NATÁLIA

AZ IDŐ TELEPÍTÉSE ÉS GONDOZÁSA

Na, erre legalább pont került, gondolta Valter. Ezt a mondatot akarta odaszúrni Sárának, amikor kijönnek a bíróságról, de elfelejtette. Jól kigondolt kis mondat volt pedig. Mindig így jár, soha nem jut eszébe a megfelelő pillanatban a megfelelő mondat. Az ilyesmi neki legföljebb írásban megy. Ha van ideje gondolkodni, javítani, cserélni a mondatokat, vagy kitölteni az egy-egy mondat számára kihagyott helyet valami értelmessel. Az adott pillanatban értelmesnek tűnő mondatokkal. Mert ha fél év múlva visszaolvassa, néha eltűnődik, fennakad, belejavít. Aztán néhány oldallal később rájön, hogy mégis az a mondat a helyes, csak később nyeri el az értelmét. Olyan sokkal később, hogy a leírásakor sem gondolt rá.

De mi az, hogy van idő gondolkodni. Sose volt. Talán minden másképp alakul, ha nem költöznek ide, de hát éppen azért jött, hogy legyen egy kis ideje.

Egyébként úgy tervezte, hogy ma merengve és magába fordultan sétál majd a házig letről, a buszmegállóból, zakóját hanyagul a vállára vetve, lassan, hadd nézze a falu. Mindenki tudja, hogy ma volt a válás. Az utolsó forduló. Tehát ezzel vége. Remélte is, hogy figyelik, számított rá, hogy a kocsmá előtt odaintenek neki, bele-törődő, barátságos, „jőjön, igyunk egyet” intéssel, ő meg majd megrázza a fejét, ó, ma nem, majd holnap. Talán a tanítónő is látja, még az is lehet, hogy ha elég lassan megy, összetalálkoznak a ház előtt. At biztos nem jön, nem az a típus.

Szóval komoran, engesztelhetetlenül a távolba tekintve akart ballagni, ahogy már a magára maradt főhőstől elvárható, de elröhögte magát, amikor eszébe jutott, hogy Sára erre járt futni, és az első alkalommal mindjárt megállította a kis Graber, hogy mi a baj. Azelőtt senkit nem láttak futni, akinek nem volt valami sürgős dolga. Másnap a bolt előtt, a kocsmánál össze-összesúgtak, amikor már hallótávolságon kívül gondolták. Értetlenkedő, szinte felháborodott sustorgásukból egyre-másra jól kivehetően kicsapott a szó: „fut”. Az értelmetlenség netovábbja. Sajnálni kezdték Valtert. Sára az egészből valószínűleg nem fogott fel semmit. Egyszerűen nem volt rá antennája. Talán nem is értette. Sosem élt vidéken korábban.

Pár órája Valter csak nézte a fia hátát, ahogy elfordult tőle a bíróság előtt, és köszö-nés helyett azt mondta, hogy a te hibád, hogy egy világvégi porfészekben kellett felnőnom. Tizenkét éves. Megindító öntudat.

Egyéves volt a leköltözéskor. *Leköltözés.* Valami érthetetlen okból Sára mindig így mondta, és Valter is átvette, pedig rühellte, folyton kijavította magát, hogy szóval *ide*költözéskor vagy egyszerűen csak költözéskor történt ez vagy az.

Tizenegy éve úgy alakult, hogy nem maradhattak tovább a városban.

Valter anyja három hónapja feküdt kórházban, a szülőfalujától nem messze, és ő minden héten kétszer odautazott vonattal. Nyomorúságos kekszeket meg gyümölcsleveket vitt nejlonszatyorban, amelyeket aztán a nővérek ettek meg vagy dobtak ki. Hétközben a kiadóban dolgozott, és éjszakánként a társbérleti szobában körmölte a regényét, valamint kérvényeket írogatott a kerületi tanács lakásbizottságához. Nem sok reményt fűzött ezekhez a kérvényekhez, jól tudta, hogy sok családos ember vár lakásra. Az anyja akkor már hetek óta nem ismerte fel. Aztán egy kora reggeli órán távirat jött a kórházból, és Valter egyszerre magára

maradt a szövegével. Elkezeredetten püfölte az írógépet éjszakánként, amíg át nem kopogott a házaspár férfi tagja a másik szobából, akkor félretette, és kézzel folytatta az írást. Dühös megszállottsággal írt, Sára kezdett aggódni, és egyre-másra könyörgött, hogy mozduljanak ki, csináljanak valamit, elviselhetetlen a lakás, a szoba, mintha megfulladnának, minden elviselhetetlen, elég volt. Akkor szeretkeztek, ablakot nyitottak. Azután megittak egy kevertet, és Valter újra nekiült az írásnak. Sára elaludt. A hajnali trolyiszorgásban, a kimerültségtől nyomta el végül Valtert is az álom, de csak pár órára. Az anyját eltemették. A könyvet befejezte. Soha előtte és soha azóta nem dolgozott ilyen mélyen, ilyen gyorsan, ilyen határozottan, sokat és karcosan. Soha nem érezte ennyire megfellebbezhetetlennek az írást magát, soha korábban nem jelenthette volna ki ilyen bizonyossággal, hogy igenis van létjogosultsága annak, hogy ő ír, mint akkor.

Néhány hét eufória következett, mert Orovitz elolvasta, és ígéretet tett a kiadásra. Egész keveset szerkesztette, alig valamit húzatott ki. Valter máig sem tudja, hogy csinálta, hogy ment át. Aztán egyik nap Orovitz olyan arccal jött be, mintha gyomorrontása lenne. Közölte, hogy behívták. Több szó erről nem esett, de azután elmentek a Keleti melletti kocsmába meginni egy konyakkal bélelt feketét, és azt mondta Valternak, fordításokat kaphat, valami pénz mégis. Be se kell jönni érte, Valesz, postán is intézhetjük. Átadott egy hétszáz oldalas kötetet. Aztán fél évig nem is találkoztak.

A gyerek nem egészen váratlanul jött, néha beszéltek már róla, csak éppen mindig egy távoli, bizonytalan jövőbe helyezték, amikor már nem egy hat és félszer három méteres szobában élnek. Ha jön, én örülök, mondta Valter Sárának, és megírt egy lakáskérelmet, amelybe a születendő gyermeket is belefogalmazta. Most már annyit sem várt ettől, mint korábban.

Nem ide akartam hazajönni, sírta el magát Sára, amikor beléptek a lakásba a kisbabával. Az előszobában a lakótársaik két banánnal kedveskedtek a gyermekáldás alkalmából. Valter zavarában elvörösödve, krákogva fogadta el az ajándékot a felesége helyett, és magukra csukták a dupla ajtót.

Éjjel tátott szájjal bámulták a tökéletes kis lényt.

A szobájuk levegője attól kezdve folyton tele volt pelenkaszaggal – hol szaros pelenka szagával, hol a száradó pelenkák mosószerszagával. Rácsos ágynak állítottak a sarokba, az íróasztal helyére. Ekkor Valter kijelentette, ez *tényleg* nem mehet így tovább. Sára dühösen bólogatott. A fiuk aludt.

Sutyorogva tárgyalták a lehetőségeket. Ha sikerül végre eladni az anyja romos házát a nyugati határszélen, talán valamit tudnak venni. Hirdetéseket olvastak, kérdezősködtek mindenütt, közértben, fodrásznál, kocsmákban. A városban ennyióért nem kapnak öröklakást, még egyszobást sem, de talán egy panelt. Számolgattak tovább. Talán a külvárosban. Valamelyik új lakótelepen. Hosszú várólista, semmi biztosíték. Ha saját albérletbe mennek, elfogy a pénz, akkor aztán semmi esély a továbblépésre. De talán valahol nem túl messze, egy faluban a város mellett, ahonnan van vonat vagy buszjárat. Alig több utazás, mint egy külkerületi lakótelep, sőt, egyes helyekről kevesebb. De nem egészen úgy van. Maga az út lehet rövid, de nincs folyamatos közlekedés. Kell egy kocsi, akármilyen jó, csak guruljon. A parkba vitték levegőzni a babát, és amíg a kicsi nézte az eget és a látóterébe belógó faágakat, ők a padon ülve osztottak-szoroztak. Ha kapnak annyit a régi házért, és ennyi egy használt Trabant, akkor mennyi marad lakásra, és hány éves a kapitány.

Valter két könyvkupac tetejére fektette a gyúródeszkát, elhelyezte rajta az írógépet, újabb kérvényeket írt a kerületi tanács lakásosztályának, amelyeket aztán egy keskeny szájú hivatalnok olvasatlanul iktatott az ELUTASÍTOTT KÉRELMEK feliratú mappába.

Bement Orovitzhoz, hátha van ismerőse a tanácsnál. Valamelyiknél. Az mondta, megpróbálja, de nem ígérhet semmit, és hát most, hogy ugye a könyv is itt van, nos, nem valószínű. Valter bólogatott. Az utcai fülkéből körbetelefonálta az összes ismerősét lesz, ami lesz alapon, hátha valakinek van egy olyan rokona, ismerőse, aki éppen mostanában akarja eladni a lakását.

Hosszas nekifohászkodás után Sára szüleihez is elmentek. Valter sosem érezte magát ilyen árulónak, még akkor sem, amikor a kérvényeket fogalmazta.

Sára apja a házassági szándékuk bejelentése alkalmából negyedórán keresztül folyamatosan üvöltött, a végén pedig kitagadta a lányát, legalábbis azt mondta, hogy ne lássa többé, amíg ezzel a senkiháziival van. Valter akkor megfogadta, hogy ha rajta múlik, nem látja, és ezt éveken át be is tartotta. A fiuk születésekor Sára anyja bejött a kórházba, úgy sejtették, hogy a papa nem tud róla. Pénzt dugott Sára párnája alá, sírt, amikor kimutatták neki az üvegablakon keresztül a kicsit, aztán elsietett. Most Valter azon tűnődött, vajon ez már az a helyzet-e, amikor nem rajta múlik, hogy látják-e még a lányukat.

Sára időpontot kért az apjához telefonon, akár egy hivatalba. Meglepően nyugodtan fogadta őket, konyakot kínált, keveset beszélt, szinte semmit nem kérdezett. Elmondta a mondatot, amelyet addigra már ezerféle hangsúllyal ismertek: „Nem ígérhetek semmit.” Ugyanis nem nagy dicsőség számára a veje, tette hozzá. Meg az az *egész*.

Hónapok teltek el, kérvények, telefonok, várakozás. A szoba falai egyre közelebb jöttek.

Szerintem nincs más, el kell mennünk vidékre, mondta Valter. Gondold csak meg, lehetne egy kis házunk, ecsetelte biztatóan, ügyesen elrejtve saját bizonytalanságát. Sára fellelkesült. Valter tépelődött. Talán mert ő tudta, milyen.

Tavasszal végre egy helyi lakos megvette Valter anyjának házat a határon. Azt mondta, hogy ledózerolja, és talán már jövőre új házat épít a helyébe. Kicsit kevesebbet kaptak érte, mint amennyit reméltek, de még egy évet már nem húztak volna ki.

Valter különös, titkos örömet érzett, ritka tünemény, a győzelmek után érez ilyesmit az ember, habár nem tudott róla, hogy harcban állt volna. Mégis, valahányszor elképzelte, amint egy munkagép elsöpri a házat a föld színéről, felbuzgott benne a romboló ujjongás. Érdekesnek és kissé aggasztónak találta ezt az érzést, és azzal biztatta magát, hogy majd ezt is át gondolja vidéken, ott majd lesz rá ideje. Nem kell egyik helyről a másikra rohannia, nem kell Orovitzt hallgatnia, sem senki mást kéziratokról, kötetekről, szamizdatról, bizottságokról, nem kell beugrania a találkozóhelyekre, és végigrágni magát minden új és régi pletykán, szervezkedésen, nem kell felháborodnia semmin, és nem kell biztató sorokat írnia a jövő reménységeinek. Ott, az új helyen, ahol a maguk urai lesznek, majd nyugodtan elvégezheti a mélyfúrást, kiforgathat magából mindent. Mert most még mélyebbre akar hatolni, még kegyetlenebbül akarja megkeresni magában azt az állatias lényt, amelyik nem hagyja őt nem írni. Erről nem lehet beszélni senkivel.

Újabb telefonálások és kérdezősködések kezdődtek, hátha tud valaki legalább egy tippet. Valahol. Már majdnem mindegy is, hogy hol. Orovitz unokaöccse baráti áron eladta nekik a Trabantját. Van egy kis lyuk a padlón, mondta, de be lehet foltozni. Sára vásárolt egy könyvet, amelynek a borítóján piros, keretes betűkkel az állt: A KONYHAKERT TELEPÍTÉSE ÉS GONDOZÁSA

Egyre távolabbi falvakba autóztak a nézelődés során, az anyja házához hasonló, elbontani való házaktól a rosszul felújított parasztházakig sok mindent megnéztek, amíg idetaláltak. Sára egyik volt kolléganőjének valami rokona az ürge, akitől végül megvették a házat. Mérnök srác, feleséggel és egy gyerekkel, a gyerek már nagyobb, tíz év körül lehetett akkoriban. A mérnök azt mondta, enged is az árból, csak vigyék, neki muszáj elköltöznie

a városba. Egész modern. Van garázs. A kert kicsi. Legalább nem kell sokat foglalkozni vele, gondolta Valter. És az utca neve is tökéletes: Felső utca. Imponáló, hogy nem valami halott emberről van elnevezve. Nem mintha lenne Alsó utca is, csak arról volt szó, hogy a Fő utca (a falu tulajdonképpen egyetlen utcája) a templom előtt kettévált, és a láthatóan nem túl régen kialakított rövid utcáján kis telkeket szabtak ki a hegy oldalában. Négy-öt egyforma típusház, mind ugyanolyan, mint ez, alul a konyha és a garázs, fent egy plusz két fél szoba.

Valahogy csak a költözéskor jöttek rá, hogy valójában messzebb vannak a várostól, mint gondolták. Talán az autózgatás, a sok ház megnézése vonta el a figyelmüket az út hosszáról, talán az eufória, hogy meg tudnak fizetni egy lakható épületet, amit még csak fel sem kell újítani különösebben, de hazafelé már biztosak voltak benne, hogy kell nekik. Palotának látták a hat és félszer három méter után. Az a kis utazás belefér, mondogatták. Mennyi is, talán egy óra. Valamivel több volt. Nyáron. Télen a hegyre vezető göcsös út, ha le is volt tisztítva, csúszott, és könnyen behordta rá a porhavat a szél. Még tavasszal is sokszor volt jeges, amikor fél kilométerrel lejjebb már minden olvadt. De mindez nem számított akkor.

És Valter sokáig úgy érezte, hogy eljött az idő, itt van, most minden együtt áll, meg fogja írni a regényt. A ház mögött fogja írni, egy régi kis asztalkánál, amelyet az előző tulajdonos hagyott ott. Ha fölnez, ott magasodik az erdő. Milyen más itt a szag, gondolta. Mennyi rétege van. A növényzet folyton változó illatai mögött ott vannak a használatok szagai, egész enyhén, mert a völgy felé viszi a szél, és még e mögött, ez alatt is van valami, talán a föld szaga, talán az erdő kipárolgása, mosdatott, lassan hullámozó levegő. Olyan, mint otthon, régen az anyjánál. A falvak csak falvak, mind egyformák, gondolta.

Csak idő nem volt ott, ahol megtalálni hitte. Az idő nem akart rendelkezésre állni, sem az elképzelt nyugalom. Lassan megfogalmazódott benne, hogy butaság, sőt nagyképűség azt állítani, hogy van vagy nincs időnk valamire. Mi magunk vagyunk az idő birtokában. És mégsem engedte szabadon az önmagába harapó gondolat, hogy mindez mégiscsak idővel, az idő múlásával hozható valahogy egyenesbe. Ha türelmes, meg fogja találni a maga idejét.

A gyerek egyre nőtt, egyre többet kellett futkosni utána, Sára egyre többet aggódalmaskodott, hogy a kicsi valamibe belelép, beleesik, valamit megeszik, amit nem kéne, valamit megfog, amit nem kéne, valamit meglát, amit nem kéne. Akkor Valter betemetett egy gödröt az udvaron, és nekiállt a kerítés hibáit kijavítani. Az erdő felé eső részen befejezte a nyitott szakaszt. Aztán kiderült, hogy a gyerekeknek egy év óvoda kell mindenképpen, mielőtt iskolába írathatják, de óvoda csak a szomszéd településen van. Egy évig tehát minden reggel és délután Valter hozta-vitte.

Sára ezután visszakönyörögte magát a régi munkahelyére félállásban, és naponta egy órát és tizenöt percet utazott a városba, aztán ugyanennyit vissza. A ház mellett ott maradt az a néhány karó, amelyet A KONYHAKERT TELEPÍTÉSE ÉS GONDOZÁSA utasításait követve vert a földre, még a költözés évében.

Estéknént megkérdezte a férjétől, ugyan mikor lesz kész az a nagy mű. Valter nem tudott felelni, vállat vont. További unszolásra azt válaszolta, hogy akkor, ha kiteszem a pontot. Aztán Sára azt kérdezte, nem akar-e visszamenni a városba. Kérdése nem volt egészen okatlan, sok minden változott közben. Orovitz saját kiadót tervezett indítani, továbbra is számított Valter munkájára, és ezt minden alkalommal elmondta neki, amikor bebuszozott, bevonatozott hozzá, és estig beszélgettek a Keleti mellett a kocsmában. És be kellene járnom? Nem muszáj, Valesz, de azért nem ártana, mondta Orovitz. Valter bólintott, megvonta a vállát. Meglátom. Arra gondolt, hogy nem teheti meg, hogy találkozókra, vitákra, értekezletekre, hajnalig tartó kocsmázásokra pazarolja az idejét. Egyszerűen nem engedheti

meg magának. Dolgoznia kell a regényen. Orovitz tekintetéből valami olyasmit olvasott ki, hogy hiszen már megírta A regényt. Azt, amit olyan nehéz volt kiadni évekkorábban. Ő nem a semmiért kockáztatott akkor. Most újranyomták, jól fogyott, szinte kultusza alakult. Ez is őt igazolja. Valter erre csak azt tudta volna mondani, ha beszélnek róla, nem lehet, hogy ennyi volt az egész. Még nincs meg A regény. Van egy sokkal fontosabb szövege, csak még nincs kész. Formálja és húzza – a határidős fordítások, a tetőjavítás, kerítésfestés, fűnyírás, gazolás, ciszternatisztítás, gyerekfurikázás, leckejavítás a téli és nyári szünet között –, amikor egyedül lehet otthon, és a feladatok egyike se lelekedik rá. És Sára sem kérdezi, hogy mikor teszed ki végre azt a kurva pontot.

A fiuk iskolás lett, négy évig járt a szomszédba, a templomon túl a Fő utcára. A kétszintes épület aljában három terem, ez az iskola. Ott tanít a szép tanítónő, akivel Valter ma is olyan szívesen összefutott volna.

Sára egy reggel, amikor a gyereket felhátitáskázva elengedte iskolába, azt mondta, hogy ő ezt nem csinálja tovább. Nem bírja már az ingázást, a sok munkát itt is, ott is. És egyáltalán. Ő nem tartozik ide. Már így is túl sok időt vesztegetett el az életéből ebben a porfészekben. Valternek nem volt ideje meglepődni. Illetve csak meglepődni volt ideje, minden más már elő volt készítve. Nincs köztük semmi, állította Sára, csak szívességet tesz a kollégája, hogy megengedi, hogy nála lakjanak, amíg elrendeződnek a dolgok. Ezt a szart – mondta maga köré mutatva – úgyse lehet rendes áron eladni, főleg nem itt, a világ végén egy zsákfaluban. Én nem értem, hogy jöhettünk ide, Valter. Fogalmam sincs, hogy mehettem ebbe bele.

Az arca olyan volt, mint amikor a kórházból hazatérve megállt a bérlakás előszobájában. Nem ide akart hazajönni. És ez az arc tükör lett hirtelen, Valter saját, belenyugvó arcát látta benne, amellyel mindenhová ugyanúgy érkezik meg azóta, hogy először költözött életében, el a szülői házból, „fel” a városba, ott egyik lakásból a másikba, egyik társbérlételeből a másikba, utóbb Sárával közösen, és végül ide, hogy valahová akarjon egyszer hazajönni. Nem hitte, hogy sikerült. Ez nem az ő faluja volt, a város nem az ő városa.

Viszem a gyereket meg a kocsit (akkoriban egy Golfjuk volt), és aztán megegyezünk a havi összegben. Ha neked is megfelel. Sára hangja kopogott a házban.

Valternek nem felelt meg. A fiát emlegette. Hogy talán őt is meg kéne erről kérdezni. Én már megkérdeztem, mondta Sára. Nincs más vágya, mint elhúzni innen.

Valternek semmi jó mondat nem jutott eszébe. Érvei nem voltak, kérdései még kevésbé.

Hát, most itt van. A ház üres, az idő kiváló, akár ki is ülhetne a kis asztalkához.

De nem bír hazamenni. Be akar kopogni a szomszédokhoz, a Fő és a Felső utca összes házába, zörgetni az ablakokat, felrántani a kiskapukat, és azt mondani, bocsánat, én csak azért a kis időért jöttem, aminek itt kell lennie valahol a számomra. Tetszenek érteni? Meg kellett volna találnom már korábban. Értik? Érti ezt valaki?

GYÓRY DOMONKOS

AZ IPAROS

Imádom az alufólia zörgését, amint széthajtogatom, érzem a rántott csirke illatát. Tizenkettő harminckor ebédelek, mindig ugyanezt. Iparos vagyok, jár nekem.

Ezt Ilonka is tudja, velem kel hajnalban, sercegős olajban forgatja a panírozott csirkehátat. A szerszámtartó szekrény teteje az asztalom, a derekamig ér, fémlemezekből hegesztették össze, valamikor zöldre mázolták, mára megfakult, az olajtól opálosan fénylik, egészen egyedi. Nagy lakattal zárom, benne lapulnak a féltett kincseim: fúróhegyek, videa hántolófejek, a csavarhúzókészlet, menetfúrók és menetmetszők, jóféle pamutrongyok: szóval azok a gondosan összeválogatott tárgyak, amelyek a munkám művésztévé tesznek.

Hatkor fújt a gyár, már nincs sok a munkaidőből, megint egy remek nap vége felé járok, ami nem is csoda, hiszen a legjobb részlegen dolgozom. Az ezres csarnokot ötven négyzetméteres műhelyekre osztották fel, Salgó polcokat használva tételválasztónak. Olyan ez, mint faluhelyen a porták. Az egész hatalmas, világos és átlátható, és mindenkinek megvan a maga elkülönített területe, saját feladata, önállósága. Egy műhelyre egy iparos jut, a csarnok közlekedőútjain köszönünk egymásnak, akár a kertszomszédok, vannak, akik haverkodnak, vannak, akik nem, nagy család vagyunk, persze vegyes a rokonság, ha az egyik unokaöcs meglátogat, eltűnik a csőszájfogó, ha a másik, akkor egy csiszolókorong, de nincs harag, így megy ez, lel-tárfelelősség van, ha elmerült valamid a gázolajban, vagy elhagytad a terepmunkán, akkor azt pótolni kell.

A szomszédos üzemekben gályázó esztergályosok pillanatok alatt lenyúlnak mindent, ami nincs a festett betonpadlóhoz rögzítve, talán ezzel bosszulják meg, hogy ők géphez láncolva állíthatnak, tekergetnek, közben röpköd a forgács, néha még a tokmánykulcs is.

A legrosszabb az emulzió, ami a forgácsolószerszámot védi a túlhevüléstől. Ezt a vízzel kevert olajos lötytyöt keringeti és csurgatja a szivattyú, fröcsög, beterít mindent, idővel bomlásnak indul, záptojásszaga beleeszi magát mindenbe. Aki ilyen szerkentyű mellett áll, és napi teljesítményt várnak el tőle, mégpedig három műszakban, annak ünnep, ha bedöglik a masina. És akkor mi vonulunk oda, a géplakatosok, az ipar elitje. Sürgetni még a fehér köpenyesek se mernek minket, csak sápadtan bámulják az órájukat, közben csóválják a fejüket.

Ha lehet, helyben javítunk, ha nem, leszereljük a problémás részeket, és a műhelybe szállítjuk. Eközben nyoma vész ennek-annak, mert mondjuk egy zöldfűlűt figyelsz éppen, aki nem tudja, hogy ha berepül a forró forgács a munkásruhája gallérja mögé, akkor meg kell merevednie, és átkozódva várnia, amíg a fémdarab kihűl. A kezdők erre képtelenek, óbégatnak, ugrálnak, a forgács megindul a gerincük mentén, amitől még jobban ficáncolnak, csápolnak, rugdálnak, és kis szerencsével a fémdarab lecsúszik a farpofáik közé. Szóval ezt látni kell, mert ilyesmit a cirkuszban se mutogatnak.

Persze amíg a jelenetbe feledkezel, eltűnik a szerszámaid némelyike, mintha ott se lett volna, mintha feloldódott volna a gépzajban és a fémszagú levegőben. Ezeket persze pótolni kell, mielőtt rád hátékáznák, ez a napi rutin része, ennél fogva a mi

hatalmas műhelyfalunk egy nagy és hazug családdá változik, lopnak tőlünk, lopunk egymástól, de nincs harag. Iparosok vagyunk.

Eszegetem a csirkehátat, elégedett vagyok, mint ilyenkor általában, közben jutalmat is kapok: remek rálátásom van a gázolajos kádra és az előtte guggoló szemüveges srácra, az ipari tanulómra. Nem rendes, vörös téglás szakmunkásképzőből érkezett, hanem gépipari szakközépiskolából, ami érettségit is ad, persze a szakmára nem fektetnek kellő hangsúlyt, nem is lesz ebből iparos, csak valami irodai emberke, ami azért furcsa, mert az apja gépész volt, aki egyszerű proliként kezdett, és harminc év alatt küzdötte fel magát gyáregységveztő-helyettesnek. Közben tanult is, de nem ez a lényeg, hanem az, hogy közöttünk kezdett. Egy ideje már nyugdíjas, a fia meg itt, és furcsállom, hogy senki se szólt az érdekében, mert bizony annak a tanoncnak, aki olyan szerencsés, hogy egy falubelije a csarnokban dolgozik, annak rohadt jó sora van, a földije rögvést elintézi, hogy az ő műhelyébe osszák be, ahol aztán megtanulja a mesterség csinját-bínját, nem csupán azt, hogyan kell lehúzni a tengelyre rohadt fogaskereket, hanem a hántolás mesterfogásait is, mert az már a szakma csúcsa.

A gépek bármit síkra gyalulnak, de a túl egyenletes felület nem jó nekünk, mert ha az egymáson mozgó részek súrlódó felületei buta módon szabályosak, akkor azok előbb-utóbb összesülnek, felmaródnak. Emiatt hántolunk. Van egy nagy, totálisan síkra munkált fémasztal, amit bekenünk indigókékkel, és megcsúsztatjuk rajta a hántolandó munkadarab felületét, ami aztán egybefüggő foltokkal mutatja a felfekvéseket. Akkor ezeket a kékségeket levakarjuk, úgy fogjuk a hántolókést, mintha le akarnánk döfni a fémet, ráhelyezzük a felületre, és a csípőnk finom lökéseivel energiát adunk a műveletnek. Aztán ismét megmozgatjuk az indigós etalonon, ekkor már sokkal több kék folt bukkan elő, ezeket is levakarjuk, és mindezt addig ismételjük, mígnem a fémszínű és a kék foltocskák egyenletesen borítják a felületet, ezernyi apró pettyből álló metál és kék tarkaságot alkotva. És ezeken a felületeken aztán olyan finoman terül szét az olajfilm, hogy zajtalanul, csaknem lebegve siklanak egymáson a mozgó részek.

Szóval amíg a csókos gyerekek hántolni tanulnak, addig a mérnök fia a tengelyeket, tengelykapcsolókat és a fogaskerekeket dörzsölgeti a gázolajban, ez a legutálatosabb feladat, ami egy lakatosra várhat, beeszi magát a köröm alá a fekete, égett olajból és koszból álló iszap, de ezt is el kell végeznie valakinek, hát ő csinálja, mert én bizony ezzel törlesztek, amióta undorral nézett a rántott csirkémre.

Miközben a csontokat szopogatva figyelem, észreveszem, hogy egy daruoszlop takarásából őt lesi a Dagi Feri is, aki szegről-végről a rokona. Igen élvezi a látványt, nagy teste rázkódik a visszafojtott röhögéstől. Tíz éve még az öntödében dolgozott, sírva könyörögte ki a mérnöknél, hogy idehelyezzék a téemkába, ahol aztán jó sora lett.

Nem szép tőle, hogy szórakozik a gyerek kínján, közben meg az öltözőben óbégat, mekora döbbenet, a Sanyi bácsi fiából ipari tanuló lett. Mert neki Sanyi bácsi volt a mérnök, a szemüveges kölöknek meg alighanem világos az ábra, mert nagyon vörös a képe, miközben összeszorított fogakkal nyúlkál az iszapos olajban. Szerencse, hogy nem dohányzik, mert talán meg is gyulladna.

Nem segíték a gyerekeknek, pedig biztosan szeretne hántolni, amikor pisilni indul, vagy szódáért megy, mindig megáll egy kicsit mellettük, tátott szájjal lesi őket. Ha rajtam múlik,

ebből nem eszik, aki lenézi az egyszerű melóst, az csak szopjon, amúgy meg a Dagi Ferin múlik a sora, ha nem szól az érdekében, akkor ez így van jól, hiszen iparos döntött róla.

Dagi Ferit respektálok, a falujában maga készítette formákba önti a zsalubeton téglákat, egyre több és több épületet húz fel ezekből, egyre nagyobb sertésállománya van, jó zsírosakat eszik, nem csoda, hogy alig tud lépni, enne inkább csirkét, nem halna meg tíz év múlva fiatalon, nem ballagna a koporsót szállító limuzin mögött a „csak a jók mennek el” lágy dallamától és a lélekharang kemény kongásától zavart szemüveges, aki addigra már viszi valamire, és ugyanúgy vöröszik a képe a gyászmenetben, mint a gázolajos kád mellett.

Persze ez majd később lesz, ami igazán lényeges, az az, hogy mához két hétre bajba kerül a srác, amikor ezerkétszáz munkadarabot sóznak rám, hogy a bennük lévő nyolcas furatokba menetet vágjak, ami kézzel szaporátlan munka, hiszen a menetfúróval minden második fordulat után egy félfordulatnyit visszafelé kell tekerni, hogy eltörjön a sorja. Ehelyett beleteszem a menetfúrót a karos toronyfúró tokmányába, és egy mozdulattal egy menetvágás már készen is van, tizedére szorítom le az időt, akár újítási díjat is érdemelnék. Odaparancsolom a szemüveget, hálás lesz, mint a kiskutya, hogy eljöhét a bűzölgő kádtól, pár óra alatt végez a melóval, aztán amikor a minőség-ellenőrzés mindent visszadob, azt mondom majd, hogy az ipari tanuló baszta el az egészet. Hümmögni fog a művezető, talán azért nem balhézik, mert tudja, hogy a Sanyi bácsi fiáról van szó, aztán kisüti, hogy üssük meg pontozóval négyfelől a furatok száját, amitől azok szűkebbek, passzentesabbak lesznek az ellenőrzés során. Mindenki túlórázik majd emiatt, és így átmegy a meón a sok ezer menet, persze később ebből még különféle galibák keletkeznek, de az már nem a mi bajunk lesz, a mérnök fia viszont húsz év múlva is szégyellni fogja azt, amit nem ő rontott el.

Huszonöt évvel később nyugdíjban leszek, a kertet eladom a feleségem halála után, a közeli étteremből hordom az ebédet, nem lesz, aki csirkehátat rántson, mert ilyenkor már senki nem foglalkozik. A mérnök fia ugyanezen az úton mászkál majd, amikor összefutunk, egymásra nézünk, látni fogom a szeméből, hogy megismer, nem köszönök neki, egy idő után ő se próbálkozik, miről is beszélénk, én mester vagyok, ő meg tanonc.

Újabb öt év telik el, akcióban dobálják a postaládámba a megyei napilapot, meglepően sokat szerepel benne a szemüveges gyerek, meg a helyi televízióban is fel-felbukkan. Addigra teljesen kopasz lesz, és egyre jobban hasonlít a Dagi Ferihez, és valószínűleg gépkocsival közlekedik.

Egyszer, még később, ha egyáltalán megérem, talán újból összefutunk, amikor a napi menüt hozom, persze nagyon bizonytalannak érzem az ügy kimenetelét, de mégis lehetségesnek tűnik, hogy akkor majd odabiccentek neki. Végül is iparoscsaládból származik.

MILBACHER RÓBERT

A HETEDIK NAPON

Azt mondja, ne haragudjon rá, de csak most tudott eljönni. Ő megérti, ha furcsának találja, hogy pont hétfőn. És ha esetleg valamilyen oknál fogva nem tudja most fogadni, akkor majd visszajönne a jövő héten, ha akkor alkalmasabb lenne a dolog. A jövő hétfőn. Ha akkor jobban ráérne esetleg. Viszont ő másik napokon nemigen

tud szabadulni. Az az igazság, hogy ő csak hétfőn mozdulhat ki otthonról, mert neki ez a könnyű napja. Persze tisztában van vele, hogy mások a hátuk közepére se kívánják, de neki akkor is könnyebb hétfőn. Nem tehet róla, de így alakultak a dolgok.

Hiába is tagadná, hogy a hétfőt várja az összes napok közül legjobban. Neki ez a hetedik nap, a hét feje, ahogyan a neve is mutatja, amikor megpihenhet. Úgy is mondhatná, hogy a hétfő az ő szabadnapja, ha úgy jobban tetszik. Persze, hogy szabad volna, azt nem úgy érti, hogy akkor most mindent lehet. Hogy mondjuk nyakába veszi a falut, és jár-ke, mint fűzős zsidó. Mert azért még a szabadnapján is van felelőssége az ember gyerekének, hiába mondják úgy, hogy *szabad*, azért a kötelességéről nem feledkezhet meg az ember még akkor sem. Ott van például a fabeherdés, mert a tűz nem aludhat ki hétfőn se, jól is néznénk ki. Hogyan készülne el akkor az ebéd, azt mondja meg neki valaki, ha annyira okosak az emberek. Rádásul télen ezektől meg is fagyhatna az ember. Nyáron ott a kaszálás, mert mégse nőhet az égig a fű meg a gaz, meg hát az állatoknak is csak jólesik az a kis friss zöld. A tyúkok is jobban tojnak, és hát a friss tojást azért mindenki szereti, hiába beszélnek összevissza, hogy így a nagy szabadság, meg úgy az a sok szabad idő. Ősszel meg akkor ott van az a sok lehullott levél vagy avar, vagy hogy kell azt szépen mondani, azt is csak rendben kell tartania valakinek. Miért, talán azt gondolja bárki, hogy az csak úgy magától eltűnik, hogy senkinek nem kell azzal csinálni semmit? Összegereblyézgetni, kupacokba gyűjteni, elégetni, az is csak idő, főleg egy ekkora telken, hát mikor máskor végezhetné el ezt is, ha nem ezen a napon.

Szóval, így érti ezt a szabadnap meg a pihenőnap dolgot, csak nehogy félreértés legyen a vége, meg nehogy baj legyen belőle, azért mondja.

Mondjuk, az igaz, hogy azért hétfőn jut egy kis idő pihenésre is. Na, ne gondoljon nagy dolgokra, hogy például gyógyfürdő meg ilyesmi, ahová csak azok járnak, akiknek nincsen semmi dolguk meg felelősségük ebben a világban. Mert nem törődnek semmivel se. Csak áztatják magukat ott a más levében. Inkább csak egy kis üldögélés, úgy képzelje el. Nyáron, ha erősen tűz a nap, akkor a hűsön, aztán mindig egy kicsit arrébb, ahogyan az árnyék is megy körbe az udvaron. Vagy kora tavasszal, esetleg, ha úgy alakulnak a dolgok, de az az igazság, hogy még késő ősszel is jólesik leülni abban a gyenge napsütésben. Mert ugyan hidegek kezdenek lenni olyankor, de az a gyenge napfény meg friss levegő kárpótol olyankor is mindenért. Mert hát mi mást is akarhatna többet az ember, mint érezni annak a gyenge napfénynek az érintését a bőrén. Azt mondja meg valaki, hogy mi mást.

Azért ne aggódjon, mert legföljebb csak a postás jön hétfőn, de az is csak nagy ritkán, és olyankor is csak bedobja a csekket a postaládába, aztán már megy is tovább. Nem nagyon zavar olyankor ő sem, megbízható ez a postásgyerek, tudja a rendet, hiába is akarna rosszat mondani rá az ember. Levelet nem nagyon vár senkitől amúgy sem, mi beszélőnivalója is volna vele. Nem is nagyon tudja még az idejét se, mikor kapott valami levélfélét, az is csak amolyan hivatalos volt. Csak arra emlékszik, hogy abban sem volt semmi köszönet, mert megijedt, amikor idézést kapott, még hozzá bűnügyben, de az azért már jó pár éve volt. Akkoriban, amikor bíróságra járt amiatt a hülye Kovács gyerek miatt. Hiába magyarázta el neki szépen, magyarul, hogy most már azért üljön el a valagán, amíg szépen vannak. De hiába beszélt neki, addig-addig basztatta azt a kutyát, amíg egyszer elszakította a láncát, amikor látta, hogy átmászik a kerítésen egy kis szilváért. Nem akarta bántani, azt mondja, de hát mit keres az ő telkén, a kutyának meg az a dolga, hogy megvédje a területét. Hiába csináltak belőle akkora cirkuszt, nem lett nagy baja annak a hülye gyereknek, akkora legálábbis biztos nem, mint amekkora csodát csináltak körülötte. Úgy tett az anyja is, mintha nem tudna olvasni, hogy vigyázz, a kutya harap, pedig ki van téve a kiskapura annak rendje és módja szerint. A bírónő is megmondta, hogy az ember gyerekének a háza az az ő vára,

és örüljenek neki, hogy áramot nem vezetett a kerítésbe. Meg különben is ott a tábla, és akkor nincs mit a szemére vetni.

Na, hát akkor kapott utoljára levelet, ami nem csekk volt, vagy valami efféle, amit be kell fizetni. Sőt, ha jobban belegondol, még alá is kellett írni neki, hogy lássák, hogy átvette. Akkor a postásgyereket meg is kínálta egy fröccsel, de nem fogadta el, mert szolgálatban volt, úgy mondta. És őszintén megmondva azóta becsüli ezt a postásgyereket, az az igazság, mert mindennek megvan a maga ideje, és azért a szolgálat az mégse mindegy. Mert a szolgálat után azt csinál meg annyit iszik mindenki, amennyit akar, abba azért nincsen beleszólása senkinek. Ő is megitta a magáét, megmondja őszintén, de a munkáját mindig elvégezte annak rendje s módja szerint, mert mi lenne akkor a világból, ha mindenki csak a maga kénye-kedve szerint iszogatna.

A kedd már az egy sokkal keményebb dió. Így mondja, ezekkel a szavakkal, hogy kemény dió, mert azért olvasott ezt-azt életében, nem mondhatja rá senki, hogy egy buta ember volna. Kedden már sietni kell a mindennapi teendőkkkel, hogy minden készen álljon, amikor itt van az idő. Ellátni az állatokat, behordani a fát, begyújtani, hogy rendben föl legyen téve az ebéd, mert meglehet enni azért kedden is muszáj.

Mert a kedd az a tejesember napja. És hát az a helyzet, hogy a tejesember nem mindig pontos, hol ekkor jön, hol meg akkor. Mert úgy látszik, ilyenek ezek a tejesek. Nem sikerült ennyi idő alatt se igazán figyelni a szokásukat nekik. Mert ha meg nincs kinn a kapu előtt az ember gyereke időre, úgy elmegy, mintha ott se lett volna. Azt se mondja, fapapucs, aztán meg már túl van hegyen-völgyön. Csak lehet olyankor az ember. A végén meg ott marad tej nélkül, meg minden. Mondjuk, igaz, hogy pénteken is jön, csak az a másik, azt meg nem nagyon szerette sose, azt mondja. Mufurcforma egy ember az a pénteki tejesember, még csak vissza se köszön, annyira van már. Merthogy ő a tejes, és akkor már megengedhet magának mindent, talán azt hiszi. Mondjuk, ezzel a keddivel azért el lehet beszélgetni erről is, meg arról is, hogy merrefelé járt, meg mi újság van ott kinn, a nagyvilágban. A kocsijával azért sokfelé el tud jutni, ahová más ember nem. Lát ezt is, meg azt is. Világlátott ember a tejes, senki nem mondhatja rá, hogy nem igaz.

Csak hát nehéz figyelni meg elcsípni. Meg olyan is van, hogy nincs neki kedve beszélgetni, amit azért meg lehet érteni, sok a munka, menni kell. De azért még olyankor is megkérdezi, hogyan van, ezt nem mulasztja el sosem. Az az igazság, hogy jólesik az ember gyerekének, ha érdeklődnek az egészsége felől, nem is tagadja. Hogy törődnek vele.

Úgy volt vele, hogy eleinte csak egy litert kért, mert igazság szerint nem is nagyon van oda a tejért, ráadásul még meg is hajtja, az a helyzet, hiába is tagadná. De azért mindig jó, ha van otthon, hátha ebbe is kell, meg abba is. Főleg a reggeli kávéba, mer azért arra rászokott, nem is tagadja. Tudja, hogy azért ez már majdnem túlzás, mert hogyan veszi ki magát, hogy a feketébe önti a fehéret. Meg már majdnem pazarlás is. De aztán rákapott, hiába is tagadná. Ennyit azért csak megengedhet magának, azt hiszi. Ennyi azért talán még neki is jár. De ha kell, el tudja hagyni ezt is, erről biztosíthatja, mert ezen már csak ne múljon a dolog. Amúgy nem jár el sehová, meg nem is cigarettázik évek óta. Azt is letette egy napon csak úgy, aztán többet nem gyújtott rá. Bevallja, nehogy másoktól tudja meg, hogy néha inni iszik egy kicsikét. Az igaz, hiába is tagadná, de higgycs el neki, hogy csak mértékkel meg módjával. Azt is a sajátjából, mert neki jó ez is, nincsenek nagy igényei. Nem jár el a kocsmába, hogy még fizessen is azért a pancsolt pálinkáért meg fölvezetett borért. Mert úgyszólván fölvezetik, hiába mondják, hogy nem. Van, aki azt szereti, ő ezt. Kis pálinkája is van, de azzal azért csínján kell bánni, mert a pálinka az nem viccel. De különben mit is csinálna azzal a sok lehullott szilvával az ősszel, csak nem mehet pocskékba.

De aztán egy idő múlva azt vette észre, mintha a tejesember nem venné annyira szívesen a köszönését. A vége felé már azt se nagyon kérdezte meg, hogy hogyan s miképpen van. Főleg, hogy hogy szolgál az egészsége. Nem nagyon értette, hogy akkor most mi van, mivel bánthatta meg. Aztán rájött, hát persze hogy keveselli azt az egy litert, azt mondja, ennyiért nem éri meg neki leállítani meg újraindítani a motort, mert az pluszbenzin. És ebben lehet is valami, mert azért a tejesember is csak a piacról él, a benzint meg annyira fölemelték az utóbbi időben, hogy azt már el se lehet képzelni, hogy mennyire. Nem is tudja már, hogy mit képzelnék magukról ott fenn is.

És azóta mindig két litert vesz. Igaz, sohase fogy el, mert hát ki bír meginni ennyi tejet. De az se baj, ha megsavanyodik meg megfölsődik, lehet belőle egy kis aludttej. Prószába az is jó. Meg legalább a macska is jól él, szépen kigömbölyödött azóta, meg olyan fényes a szőre, hogy szinte világít még a sötétben is. De legalább a keddi tejesembert megint a barátjának mondhatja, és azért ez nem kis dolog ezekben a nehéz időkben.

Szerdán meg korán kell kelnie, azt mondja. Nagyon kell rá vigyázni, hogy el ne aludjon, mert szerdán jönnek a szemetesek, és azok olyanok, mintha sohase aludnának. Olyan korán jönnek. Beállítja a vekkert ötre, de már négykor kipattan a szeme, mert nem akar lemaradni a szemetesekről. Nehogy fölgyűljön a szemét, mert akkor aztán meg mihez is kezdene vele.

Nem lehet kitenni a szemetest előző este, mert ezek a cigányok mindent ellopnak, ami mozog, a szemetet meg odaborítják a hídjára, aztán akkor baszhatja. Szégyenszemre ott szedegetheti össze a szemetét. Mindenki szeme láttára. Főleg, ha szétfújja a szél, vagy szét-hordják a kutyák. Hát kinek hiányzik az, hogy lássák, mi maradt belőle.

Egyébként nincs ezekkel semmi baj, ezekkel a szemetesekkel. Jó gyerekek azok, csak ne jönnének olyan korán. Mondjuk, egyszer azért elkövette azt a hibát, hogy kirakott még egy zsákot is a szemetes mellé. Nem is tudja, hogy mi lelte, hogy ilyent gondolt. Talán lemaradhatott az előző hetiről, vagy lehet, hogy nem is volt otthon. Igen, ez akkor lehetett, ahogyan most vissza tud emlékezni, amikor kórházba került, mert elzsibbadt neki a szája széle meg a bal fele, de tisztára. Nem maradt benn sokáig a kórházban, mert őt ne tapogassa meg hallgatgassa a hallgatójával senki. Hogy mi van ott belül neki, mert azért az mégse tartozik senki másra. Hiába is mondják, hogy így a doktorok meg úgy a doktorok. Hazajött, úgy írták bele az elbocsátós papírjába, hogy a saját felelősségére. Hogy mossák a kezeiket, azért. Na, akkor lehetett az, hogy lemaradt a szemetesekről, pedig szerdán jött haza, de már csak késő délután. Annyit szarakodtak azzal az elbocsátós papírral ott a kórház adminisztrációján. Mert a papír nekik a mindenük, mintha azok nélkül a papírok nélkül már meg se dögölhetne az ember gyereke.

És akkor következő héten kirakta egy pétisós zsákban a múlt heti adagot is. Mert van neki pétisós zsákban szép gyűjteménye, ha kedve van, majd egyszer meg is nézheti. Szépen összehajtogatva, nagyság meg szín szerint csoportosítva. Tényleg nem tudja, hogy mégis mire számított, meg hová tette az eszét. Mert jól is néznénk ki, ha mindenki annyi szemetet rakna ki, amennyit csak akar. Olyan gyorsan megtelne az autó, hogy fordulhatnának vissza rögtön, a lerakókról nem is beszélve. Azért persze az ember mindig reménykedik, mert remény nélkül nem nagyon menne a dolog. Az hal meg utoljára.

És akkor a szemetesek otthagyták a zsákot. Nem mondja, a kukát, azt rendesen kiürítették, mert alapos munkát végeztek mindig is. De a zsákot otthagyták a hídon. Még csak hozzá se nyúltak. Úgy tettek, mintha észre se vennék, hogy van még ott valami. Bár azért mintha morogtak volna ezt-azt a bajszuk alatt. Valami olyasmit, hogy mit képzél, majd talán duplán dolgoznak neki ugyanannyi pénzért. Mégis mit képzél magáról az ilyen! Mert igazság szerint ott hallgatózott a függöny mögött, az utcára nyíló ablakban, és hallott is

mindent. És akkor tényleg elszégyellte magát. Igazuk van a szemeteseknek, mégis minek képzelte magát, talán valami úrfélének, jó, hogy nem kétkukányi szemetét is elviszik neki.

De ez már régen történt, azóta, úgy látta, másik szemetesek vannak. Azok már nem is emlékezhetnek erre a kis gikszerre, amikor, be kell látnia, csúnyán hibázott, ha érti, mire gondol. Azóta mindig vigyáz arra, hogy rendesen le legyen csukva a kuka fedele, és soha ne legyen túltömve. Mert azért nem lehet könnyű csak úgy föllendíteni ezeket a bödönöket egész nap. Egyiket a másik után. Kéthetente szépen ki is mossa a kukát, mert azért a bűdös se mindegy, mit szólnának a kukások, hogy milyen mocskos egy ember ő. Azért ez se mindegy. Ne pletykáljanak őrá össze mindent, mikor ő egy tiszta ember, akárki megmondhatja.

Talán csütörtökön a legnehezebb, a harmadik napon. A csütörtök a szódás napja. A szódás meg goromba egy ember lehet, sehogyan se tudott vele zöld ágra vergődni, hiába próbálkozott mindennel.

Azzal a cédulával kezdődött minden, amivel a szódás üzent neki. Máskülönben nem volt vele dolga soha, a szódással. Nem is látta egyszer sem, pedig próbálta kilesni a függöny mögül, hogy mikor cseréli a rekeszt. Mert a rekeszt ki kell tenni a híd mellé, a pénzt meg az egyik szódásüveg alatt hagyni. Aztán ő meg kicseréli. Eleinte jól is ment minden, szinte alig várta a csütörtököt akkoriban, a szódás napját, azt a harmadikat. Volt ebben az egészben valami varázslatszerű, azt mondja. Kiteszi az üres rekeszt, aztán egyszer csak ott van a teli, és már hozhatja is befelé. Mintha csak csoda történe, úgy mondja most, hogy megértse. Nem lát és nem hall senkit és semmit. Mintha maguktól telnének meg azok az üres szifonok.

Aztán egy napon ott volt az a cetli. Nem nagyon értette, hogy mit is akar neki üzeni a szódásember. Ráadásul valahogy nagyon durvának érezte. Mert neki csak ne üzengessen senki, hiszen nem tud őrá semmit se, akkor meg mit üzenget itt neki. Annyit firkantott csak a cetlire a szódás, hogy nem rendszeres a fogyás. Hogy nem rendszeres. Se többet, se kevesebbet. És akkor ő most tulajdonképpen mire is gondolhatna. Jó, mondjuk, az igaz, hogy ősztől, na jó, ősztől, olyan novembertől tavaszig nem iszik túl sok szódát, de hát a hidegben ki kívánja a szénsavasat, azt mondja meg neki valaki. Még a fröccs se úgy fogy, ahogyan mondjuk nyáron azokban a nagy melegekben. Akkor meg mit vár tőle a szódás. Hogyan fogyna annyi télen, mint nyáron, azt azért már tényleg nem tudja fölérni józan ésszel. Azt magyarázza el neki a szódás, ha annyira egy okos embernek képzei magát. Hiszen a hidegben amúgy is úgy kapar az ember torka. Akkor még kinek hiányzik a szóda ráadásra. Azért nem hülye az ember gyereke, ha nem is futotta neki szódagyártó gépre, hogy beruházzon rá meg a jövőjére. Azt azért nem mindenki engedheti meg magának.

A második cetli után aztán tényleg muszáj volt már valamit csinálni. Azon is annyi volt, hogy nem elég rendszeres a fogyás. Mert ez így mégse mehetett tovább. Meg őt ne fenyegetse senki, még ha maga a szódás az, akkor se. Először azzal próbálkozott, hogy egy húszszal többet tesz a szódásüveg alá. Aztán attól majd hátha megbékül a szódásember is. A pénz beszél, a kutya ugat. Mert azért egy húszas az nem kevés, főleg a semmiért, ő legalábbis így gondolta. De a szódásnak ez sem volt elég, mindig visszatette azt a húszast, mintha csak azt üzente volna ezzel is, hogy őt ennyivel nem lehet lekenyerezni. Akkor már tényleg nagyon kétségbe volt esve, nem is tagadja, és nem is szívesen emlékszik vissza azokra az időkre. A végén már aludni se nagyon tudott, főleg ahogyan közeledett a csütörtök. A harmadik nap, amikor a legnehezebb. Rosszul nézett ki, nem is tagadja. Lefogyott, karikások voltak a kialvatlanságtól a szemei neki. Tudta, hogy valaminek történni kell, vagy neki kell tennie valamit, mert tisztára rámeleg az egészsége meg az idegrendszere erre a szódás dologra.

Azt mondja, igen jól emlékszik arra a pillanatra, amikor eszébe jutott a megoldás. Szép napsütéses délelőtt volt, talán kedd lehetett, mert a tejeskannát öblítette ki a csapnál, hogy minden készen álljon, mire megjön a tejes. Mert nem szeret kapkodni az utolsó pillanatban, ilyen egy embernek tartja magát. Azt találta ki, hogy a szódával fogja öntözni a virágokat, és hogy akkor majd megint lesz rendes fogadás, mint nyáron szokott, azokban a nagy melegekben. A virágoknak meg biztos nem árthat az a kis szénsav, mert miért is ártana nekik. Talán még szebben is virágoznak, meg színesednek a gondoskodás miatt.

Emlékszik, hogy hosszú idő után ekkor aludt tényleg igazán jól, miután kitalálta a megoldást. És akkor a szódás is megbékülhetett, mert nem írt neki több üzenetet. Úgy látszott, hogy minden megint visszatér a régi kerékvágásába, és helyreáll a világ rendje, amikor egyszer csak sárgulni kezdtek a virágok levelei meg szirmai. Előbb csak a muskátlié sárgult meg, aztán sorra a többi is, de érdekes módon nem hervadtak el, csak valahogy elsápadtak, biztos a sok szódavíz miatt. Mintha az a sok széndioxid kímosta volna belőlük a zöldet meg a pirosat meg az összes színeket. Még rendszeren virágba is borultak, amikor annak volt itt az ideje, sőt, ő úgy látta, hogy mintha még dúsabbak is lettek volna. Csak hát olyan egyszínű lett az összes, vagyis inkább amolyan színtelen.

De hát mit lehetne ezzel tenni, azt mondja meg neki valaki, tudomásul kell venni, hogy mindennek ára van. Ha valamit, hát ezt biztosan megtanulta eddigi élete során, hogy semmit nem adnak ingyen. Főleg a nyugalmat nem.

Csak azért mondja el mindezt, hogy nem akármilyen virágok ezek, mert azért azt észrevette, hogy olyan furcsán néz rájuk, hogy mégis milyenek. Pedig biztosíthatja róla, hogy ez mind az ő kertjében nyílt, és annyi van ott, hogy nem győzné lekaszálni sem. Főleg amióta szódával locsolja, mert ő még a kerti virágokat is szódával locsolja, olyan egy gondos ember. A szódától meg úgy nőnek, mint a bolondgomba, csak hát egy kicsikét sápadtabbak azért. Ezt nem is tagadja. Viszont nem hervadnak el, még levágva sem, ő ezt figyelte meg, ha érti, mire gondol. Mert úgy látszik, a szóda tartósít. Szóval, ha mégis úgy dönt, hogy esetleg hozzámenne, akkor nem látna hiányt semmiben, erre az egyre már most mérget vehet. De akkor majd visszajön később, ha most nem érne rá mégse. Hogy azért legyen egy hét gondolkodási ideje. Aztán majd megbeszélhetik a részleteket is, mert azzal tisztában van, hogy ilyenkor sok apróságban meg kell még egyezni. Anélkül nem nagyon megy a dolog. Meg hogy szépen össze tudjanak szokni, azért is.

Szóval, akkor visszajönne a jövő hétfőn, pontban ilyenkor, ha nem bánja. Mert az az ő pihenőnapja. A virágot meg itt hagyná, ha már idáig elhozta, mert annyi van a kertjében amúgy is, mint a fene. Egyet se aggódjon amiatt, jut majd a jövő hétre is, addig is tegye csak bele szépen vázába ezeket is a többi mellé.

FÜZI LÁSZLÓ

AZ EGZISZTENCIALITÁSRÓL

Tandori Dezső emlékének

Egy Sopronhoz közeli faluban születtem, ott nőttem fel. Ezerkilencszázhatvankilenc és ezerkilencszázhetvenhárom között bejáró diák voltam, Sopronban érettségiztem. Gyerekkoromban túl elzárta ahhoz, hogy ott akarjuk leélni az életünket, ahova megszülettünk – most generációm kitörni akaró tagjairól beszélek –, ezért aztán érteni akartuk a dolgokat, olvasni, tanulni. Soha nem volt elég az, ami nekünk a világból jutott.

Nekem önmagában a szöveg sem volt sohasem elég, érteni akartam a körülményeit, a meghatározottságait, azt, ami életre hívta mindazt, ami olvasnivalóként a szemem elé került. Érteni és értelmezni akartam mindent, a társadalmiság tudatosítása nélkül az olvasásaimat elképzelni sem tudtam. Tapadt hozzám a társadalmiság minden mozzanata az állandó mérlegelésekkel együtt. Tandori azt mondja, az egzisztencializmusból inkább maga az egzisztencialitás foglalkoztatta, s megkérdezi: „hogya az egzisztencialitás a tematizálatlan, hogyan is van ez konkrétan”. Ezzel kapcsolatban én azt mondom, hogy az egzisztencialitáshoz a társadalmi meghatározottságtól jutottam el.

Azok között kerestem azt, aki vagyok.

„A gondolat mint érzet” – mondja T. D.

Az írás mint tapasztalat – mondom én.

A gondolat számomra az azt megteremtő feszültségekkel létezik.

Az egzisztencialitással kapcsolatban nincs mit mondanom. Ha T. D. nem nevezi meg, akkor soha nem használtam volna a magam írásaival kapcsolatban ezt a kifejezést. Egyáltalán, az írásaimmal kapcsolatban semmiféle kifejezést nem tudok használni.

Az egzisztencialitás kifejezés mégis erősnek tűnik. Az embereknek ezer arcuk van, ezer arccal fordulnak a világ felé, ebből az ezerből mindig azt az egyet mutatják meg, amelyikre az adott helyzetben szükségük van. Kompromisszumokkal, álegyetértésekkel, előre kialakított gondolkodói formulák átvételével megyünk előre az időben.

Időbe telt, de megértettem, hogy az életem fontos fordulói között vannak másokéval rokon s vannak csupán a magam életéhez kötődő fordulatok is.

A leginkább általánosítható vonásnak a faluból való kilépésemet tartom. Nemzedékem tagjai közül sokan járták az általam is bejárt utat, vagy én az övékét, mindegy, hogy kinek a nézőpontjából nézzük a történéseket. A mi tanulásunkat nagyban segítette, ez némileg sajátos vonás a kilépés jelenségén belül, hogy vonaton könnyen megközelíthető város közelében éltünk, állomásokhoz közel, így bejárók lehettünk, középiskolás korunkban még nem kellett egyszébe kiszakadnunk az otthoni világból.

A hetvenes évtized számomra a szellemi és társadalmi útkeresés éveit jelentette. A soproni érettségit követően előfelvételiként katonásdit játszottak velem Hódmezővásárhelyen, ottani társaim, akárcsak később az egyetemi évfolyamtársaim, barátaim kiváló értelmiségiek lettek. Feleségemet az egyetemen ismertem meg, ő városi környezetben nőtt fel, de hozzám hasonlóan az első generációs értelmiségiek életét éli.

Ezerkilencszázhetvennégy és ezerkilencszázhetvenkilenc között a szegedi egyetemen, magyar-történelem szakon tanultam, szinte az első pillanattól Ilia Mihály tanár úr tanítványként. Szemináriumán, majd hosszú beszélgetéseink során számos irodalmon túlmutató témát érintettünk. Tanárom az ország egyik legszélesebb körű kapcsolatokkal, hatalmas tájékozottsággal bíró embere volt, a korszak meghatározó irodalmi folyóiratának, a Tiszatájnak a főszerkesztője, majd ezerkilencszázhetvennégytől leváltott főszerkesztője. Kapcsolatai révén magam is kapcsolatba kerültem az erdélyi és a vajdasági magyar szellemi élet jelentős alakjaival. Ezerkilencszázhetvenkilenc-től egy Sopronhoz hasonló, igaz, megyeszékhelyként funkcionáló város, Eger egyik középiskolájában tanítottam. Ezerkilencszáznyolcvankettőben egy Egernél jóval mozgékonyabb, befogadó szellemű városba, Kecskemétre kerültünk. Az elmondottak alapján mondom azt, hogy a hetvenes években határhelyzetben éltem, az évtized elején még egy, a hagyományos közösségi tartását éppen elveszítő faluban, az évtized közepén már az ország egyik legerősebb egyetemén tanultam, akkor fontosnak tartott szakon, tanári munkámat viszont egy hagyományos, zártságát erősen őrző kisvárosban kezdtem el.

Abban, hogy a nyugati határ mellől Szegedre kerültem, a véletlen játszott szerepet, abban az évben a pesti egyetemen nem indítottak magyar-történelem szakot, amit akkor sem értettem, s ma sem értek, hiszen ez a szakpár akkor az egyik legfontosabb, sokakat foglalkoztató szakpár volt a bölcsészeten belül. Az említett véletlen ellenére abban, hogy Sopron közeléből Szegedre kerültem egyetemre, nem voltam egyedül. Példaként mondom el az alábbi történetet. Miután emlékezéseim egyik tömbjét elolvasta a Kőszegen élő Varga B. Imre tanár úr, a következő levelet írta nekem: „Varga B. Imre vagyok, a kőszegi Jurisich Miklós Gimnázium tanára. Kedves házaspár kollégáim, Molnár Tibor és felesége, Polgár Katalin (akit a könyvében is megemlíti a *Cipőfűző* vers kapcsán, és aki a megsárgult Szegedi Egyetem azon számát meg is mutatta) megajándékoztak legutóbbi kötetével, mondván, ismerhetem Önt, hiszen földik vagyunk, Ön fertőszentmiklósi, én kapuvári, ahová egy focimeccs kapcsán átbiciklizett. Őszintén szólva meglepődtem.

Jómagam is Sopronban jártam gimnáziumba, igaz, a Berzsényibe. Én nem bejáró voltam, hanem kollégista, 1972–76 között. Hódmezővásárhelyen voltam előfelvételis katona, majd a JATE-n földrajz–orosz szakos, és 1982-ben végeztem.

Végig a Herman kollégiumban laktam, így néha össze is futhattunk. Könyvét nagy élvezettel olvastam a téli szünetben, sok kedves emléket hozott vissza a régi időkől, az én családi háttértem is hasonló az Önéhez.

Ha Kőszegen jár, bármikor szívesen látjuk kollégáimmal, annál is inkább, mert a tantestület 70%-a a JATE-n végzett, sokszor nosztalgiazunk.”

Látható, még földrajzi vonatkozásban is többen járták azt az utat, amelyiket én is. Kecskeméti barátaim között tartom számon azt a kapuvári születésű magyar szakos tanárt, aki, igaz, pár évvel alattam, szintén a szegedi egyetemen végzett, azóta pedig Kecskeméten tanít.

Az otthonról való távolságot mégis meg kell említenem a saját történetem másokéval is rokon, de mégiscsak egyéninek tűnő vonásai között, hiszen ez a távolság az otthoni világtól való elszakadást felgyorsította, s véglegessé is tette. Szociológiai helyzetemet meghatáro-

zó sajátos vonása van annak is, hogy bölcsészkaron végeztem a tanulmányaimat, ezzel a nyolcvankilences fordulat előtt erős társadalmi presztízzsel bíró rétegbe kerültem, ám ezt a presztízst ez a réteg a rendszerváltást követően szinte azonnal elveszítette.

A magam szellemi kiéhezetségét és kíváncsiságát a határhelyzeti létből vezetem le, noha lehet, hogy csak alkati tulajdonságról van szó. Kezdetektől foglalkoztatott a magam és a közösségem helyzete, az, hogy hogyan élünk, s hogy hogyan élnek másutt, milyen helyet foglalunk el a társadalomban, s hogy miképpen működik a társadalom, s miképpen működnek más társadalmak.

Feltehetően olvasni is ezért kezdtem. Olvastam regényeket, tanulmányköteteket, s olvastam gimnazista éveimtől kezdve az irodalmi folyóiratokat, majd hógynem valamennyit, határainkon innenről és túlról, most nem sorolom fel őket. Ezt ma egyrészt természetesnek tartom, mert a társadalomban élő ember viszonyairól, kapcsolódásairól a legtöbbet talán az irodalom mondhatja, másrészt némileg megkésett jelenségnek is, mert sem gazdaságtörténeti, sem más, mondjuk politológiai munkákat nem olvastam. Igaz, akkor még nem is nagyon olvashattam ilyeneket. Gazdasági kérdéseket taglaló írásokkal nem találok, filozófiai írásokkal sem, a művészetben belül a képzőművészettel sem kerültem kapcsolatba, még a képzőművészet társadalmi vonatkozásaival sem. Minden, amit említettem, s amit említetlenül hagytam, csak később került be a látókörömbé. Diákként és kezdő tanárként az irodalom, főképpen pedig az irodalomban megmutatkozó szociológiai, később jó ideig az irodalomban megmutatkozó politikai tartalmak foglalkoztattak. Az irodalom központi szerepét, a szellemi életet uraló súlyát mindenképpen a hetvenes évek egyik meghatározó jelenségének tartom. Leegyszerűsítő módon, s vállalva most ezt a leegyszerűsítést, azt gondolom, nem az a hibás, aki a felkínált lehetőségekkel él, hanem maga az a kor, amelyik megkésett szerepekkel kínálja meg az embereket. Ugyanakkor nyilván nem véletlen, hogy mindazok a jelenségek, amelyeket a hetvenes évek végének prózafordulataként emlegetünk, ekkor már megmutatták magukat.

Az előbb jelzett irodalomérzékenységből következett az is, hogy tájékozódásomat erősen segítette a szociográfiai irodalom fellendülése, itt az *Élet és Irodalom*, a *Forrás*, a *Valóság*, később a *Mozgó Világ* írásaira utalok, s megemlítem a *Magyarország felfedezése* című sorozat köteteit és az *Írószemmel* címen megjelentetett antológiákat is. Akkor egyszerű olvasóként még nem éreztem a csapdákat, azt, hogy a fennálló rendszer segíteni akarta az ún. valóság megismerését, ám ha a szociográfus eljutott a rendszer lényegéig, s megfogalmazta annak alapvető ellentmondásait, akkor retorziókat alkalmazott. Később aztán szembenézhettem ezzel a jelenséggel és a következményeivel is. Barátaim, munkatársaim élete, Zám Tiboré, más vonatkozásban Hatvani Dániel é is erre a jelenségre ment rá.

A rendszer működését már korábban megismertem, merthogy a hetvenes éveket annak a megkeményedése jellemezte. Az otthoni világ szemben állt a hatalommal. Az a lenti világ, úgy gondolom, mindent, ami fölötté volt, idegenkedéssel szemlélt. Ebben a vonatkozásban mindazt, ami az ún. fenti világ működéséhez tartozott, folytatásnak tekintettem. Azt is, amiről Ilia tanár úr beszélt nekem egy teljes szombati délelőttön, hogy miért kényszerült lemondani a Tiszatáj főszerkesztői posztjáról, azt is, amikor – ma már tudom, hogy így hívták őket –, a III/III. emberei megjelentek nálunk, hogy kísérletet tegyenek a beszerzőmre, s számos más jelenséget is, egészen sokáig, egészen a rendszer működésének számos túlélő jelenségéig.

Ma úgy látom, hogy a szocialistának nevezett világ spirálszerű mozgással haladt önnön végkifejlete felé, közben nyolc-tíz-tizenkét éves ciklusokban követték egymást a hol a nyitottság, hol a bezárkózás és a rendteremtés irányába mutató időszakok. Ezerkilencszáz-

hatvannyolcra így következett egy hosszabb balos időszak, ez nagyjából egybeesett a hetvenes évtizeddel. De már ebben az időszokban megteremtődtek a későbbi forrongás mozgatói, a hetvenes években például a demokratikus ellenzék csírái ugyanúgy kialakultak, mint az ún. népi ellenzéké. A Charta '77-et, a csehszlovák ellenzék ezerkilencszázhetvenhétben közzétett nyilatkozatával való szolidaritásukat kifejező iratot harmincnál többen írták alá, két évvel később pedig kétszázötvennél is többen azt a Kádár Jánosnak írott levelet, amelyikben a kelet-európai politikai perek újabb hullámának megakadályoztatását kérték. Ezerkilencszázhetvenkilenc májusában Lakiteleken került sor a fiatal írók találkozására, többen ezt az ezerkilencszáznyolcvanhetes lakiteleki találkozó előzményének tartják. A magyar irodalmi sajtó a nyolcvanas évek elején erősen radikalizálódott, erre válaszként számolták fel a Mozgó Világot ezerkilencszáznyolcvanháromban, szankcionáltak több vidéki folyóiratot, ez a folyamat már-már tragikomikus módon ezerkilencszáznyolcvanhatig eltartott, onnantól már újabb történet kezdődött.

A magam életútjának sajátos vonásaként tartom számon a vidéki világhoz való kötődésemet. Falun születtem, Szegeden voltam egyetemista, eddigi életem nagyobbik részét Kecskeméten éltem le. Közben menthetetlenül városlakó lettem, s a magam céljai szerint használom a város nyújtotta lehetőségeket, az ország fővárosához csak alkalmi kapcsolatok fűznek. Igaz, akkor is kerülhettem volna vidéki városba tanítani, ha történetesen Budapesten végeztem volna az egyetemi tanulmányaimat, valami megmagyarázhatatlan oknál fogva mégis úgy érzem, hogy az említett esetben a Pesten maradásnak nagyobb lett volna, talán nem is az esélye, hanem az eshetősége. Budapesten, ezt nem előnyként s nem hátrányként, nem negatívumként és nem pozitívumként említem, még nem dolgoztam, és nem is laktam egyetlen pillanatig sem. Azt, hogy milyen lehetőségeket adott volna a fővárosban való élet, elzárt volna valamitől, vagy éppen teret adott volna valami másra, mint ami végül megtörtént velem, nyilvánvalóan nem lehet megmondani. A magam eddigi életútjának a kereteivel elégedett vagyok. Amikor én jártam egyetemre, a szegedi bölcsészkaron kiváló tanárok tanítottak, s már az első egyetemi napjaimon találkoztam azzal a tanárommal, akivel máig meghatározó szellemi kapcsolatban élek. Kecskeméten nyitott szellemi közegbe kerültem, maga a város is nyitottabb és máig fejlődőképesebb a magyar városok döntő többségénél, így az ún. vidékiséggel káros vonásaival nem nagyon találkoztam. Néha azt gondolom, hogy ha mindaz, ami szellemi-művészeti területen ebben a városban történik, Budapesten történe, akkor a mostaninál nagyobb visszhangra találna. Ennek a jelenségnek a következményeit azonban nem érzem meghatározó jelentőségűnek vagy veszteségnek.

A vidéki létet általában szembeállítják a fővárosival, ezt az utóbbit nagyobb lehetőségekkel bírónak mondják. A fővárosba irányuló mozgás a rendszerváltás után is folyamatos, talán erősebb is, mint korábban volt, ahogy a főváros és környezete gazdasági teljesítménye is kiemelkedik az átlagból, mégis azt mondom, hogy a rendszerváltást követően, szerencsés esetben, vidéken élni kevésbé tűnik hátrányosnak, mint korábban, kevésbé szerencsés esetben viszont jóval hátrányosabb annál. Magam a főváros-vidék szembeállítást soha nem helyeztem előtérbe, egyrészt azért, mert a vidéki lét számomra természetes volt, másrészt azért, mert mindig beleilleszkedtem abba a szellemi közegbe, amelyik nap mint nap körülvett, harmadrészt azért, mert valamennyire mindig kívül is álltam azon a világon, amelyikben éltem. Alkati okai is voltak ennek, de a munkám, a körülményeim és a lehetőségeim is közrejátszottak ebben. Benne éltem az irodalom közegében is, sok vendégünk volt Kecskeméten, emellett sokat jártam Pestre vagy Szegedre vagy máshova. Konferenciákon, tanácskozáson vettem részt, ott voltam, ott lehettem az irodalmi világ számos formális

vagy informális rendezvényén. A kilépés lehetőségét soha nem kerestem, a magam számára teljes világot itt találtam meg.

Azok közé tartozom – kevesen mondhatják el ezt magukról –, akik a nyolcvankilences változások után is megmaradtak azon a helyen, ahol addig dolgoztak, s a munkájukban örömeiket is lelik.

A magam élete kapcsán általánosíthatónak tartom az általam megfigyelt értékrendek változásait is. Bár nincs terem a számomra legfontosabb időszelleteknek, s az ezekhez kapcsolódó, számomra fontos emberek értékrendjének bemutatására, pár megjegyzést azonban ennek kapcsán is teszek. Nagyszüleim élete minden társadalmi hatás, változás, erőszakos beavatkozás és gyorsított átalakítás ellenére utóparaszti, de inkább erősen paraszti körülmények közt telt. Gazdálkodtak, földet műveltek, állatokat tartottak, később, amikor beléptették őket, pontosabban anyai nagyapámat beléptették a termelőszövetkezetbe, a megváltozott külső keretek között ugyanezt tették. Értékrendjükről elmondható mindaz, amit a paraszti világ értékrendjéről hagyományosan elmondanak. Életüket meghatározta a munka mindenekelőtt való fontossága, a több évszázados termelési és társadalmi rendbe való behelyezkedés, s így a biztonság keresése, a házastársuknak a megbecsülése, sőt tisztelete, a családtagok, különösképpen a gyermekeik összefogására való törekvés, a nagycsalád elfogadása, az azon belüli létezés, a családi harmóniára való törekvés – összhangban a természeti körülmények megismerésével és elfogadásával. A hazugságot nem ismerték, erkölcsi tartásukat a vallási tanítások határozták meg, vallásosságuk erőteljes volt. Saját kultúrájukban éltek, olvasni keveset olvastak, rádiót is ritkán hallgattak, leginkább a híreket, azokat azonban alig-alig kommentálták. Közösségük tagjának érezték magukat, ahhoz kötötték őket a hagyományaik, az általunk már alig ismert rokonsági kapcsolódások, kulturális kötődésük is közösségi jellegű volt. A kultúra kifejezést itt hétköznapi értelemben használom, mindaz, ami a népi kultúra kifejezés kapcsán a ma emberének eszébe jut, majdhogynem távol állt tőlük. Nagyanyám a rózsafüzér gyöngyeit morzsolva imádkozott, a szertartásokon énekelt, minden vallási kötelezettségnek eleget tett, s a szokásrendet is ismerte, nagyapám vallásossága visszafogottabb volt. A kötelezően kialakított rendtől nem tértek el, nem emlékszem, hogy apokrif népi imádságok előfordultak-e az ő köreikben, igaz, az ő életükben még én sem tudtam ezekről semmit, de az is igaz, hogy Erdélyi Zsuzsanna a mi falunkban is gyűjtött. A dolog természeténél fogva semmit nem tudtam a falu erotikus vagy szexuális életéről, arról, amiről Vajda Mária balmazújvárosi adatgyűjtésében és feldolgozásaiban, Balázs Lajos pedig előbb az *Amikor az ember nincs es ezen a világon* című, *Paraszti nemi kultúra és nemi erkölcs Csíkszentdomokoson* alcímű monográfiájában, majd a paraszti világ szerelmi eposzáként a *Cérna és a tű* című összeállításában tett közzé hatalmas anyagot. Nem beszéltek erről, következőképpen nem is hallottam róla, de az, hogy nem beszéltek róla, nem jelenti azt, hogy nem is létezett, munkájával Balázs Lajos éppenséggel a létezését bizonyította. Mindemellett meg kell jegyezni, hogy nemi felvilágosításnak semmiféle jelét nem tapasztaltam a magam környezetében. Nagyszüleim életét zártnak láttam, olyannak, amelyikből a jövő felé nem vezet út. Ma már elismerem akkori világuk értékeit, akkor inkább menekültem tőle, ahogy a kicsi, vályogfalas-kemencés ház levegőjét sem szerettem. Az adott helyzetbe való beletörődést nem tudtam elfogadni, ahogy a szegénységben való megbékélést sem, bár meg kell jegyezni, hogy a változtatásnak vagy a kitörésnek a számukra adott lehetőségét egyetlen pillanatig sem láttam.

Szokás arról beszélni, hogy a hagyományos paraszti társadalomból a polgárihoz vezetett az út, ebből következne az, hogy a társadalom értékrendjében az átfejlődés során a paraszti értékrend helyére a folyamatos átalakulásban a polgári értékrend került. Nálunk azonban nem szerves átalakulás zajlott, s a sor végén, akkor még így láttuk ezt, nem is a polgári, hanem

a „szocialista” társadalom állt. Az biztos, hogy szüleim a megörökölt paraszti értékrendből léptek ki, s annak inkább a modernizáltabb, új házat építő, közlekedési lehetőségekkel bíró, televíziós változatában éltek, mintsem a szocialistának nevezett értékek között. Ismerték a földművelés „szabályait”, állásuk-munkájuk volt, családközpontú életet éltek, fölnevelték és tanították a gyermekeiket, de a paraszti világból kiinduló értékrendjük erősen köztes maradt, eredőiben természetesen a paraszti felé mutatott vissza. Zártsággal járt ez is, valójában nem léptek bele az újabb világba, nem ismerték azt meg, s nem éltek a lehetőségeivel. Ahhoz, hogy a faluból kilépjenek, tanulniuk kellett volna, közép- és felsőfokú iskolázottságra azonban nem volt lehetőségük. Az anyagi lehetőségeik nem tették ezt lehetővé, de az az idő sem, amelyik nekik jutott. A népi kollégistákkal voltak egyidősek, amikor a népi kollégistákról olvasok, mindig eszembe jutnak ők is. S hogy egy-egy önmagát megmutatni tudó nagy tehetségre vajon hány olyan ember jutott, aki ebbe a kiválasztódási láncba még csak be sem kapcsolódhatott.

Amikor a paraszti értékrend nem teoretikusan elemzett, hanem általam megfigyelt elemeit leírtam, rá kellett jönnöm, hogy a szocialistának nevezett berendezkedés azok közül jó néhányra rátelepedett. Így például a közösségiségre, ezt hirdette nemzetközi szinten, s ezt hirdette a legkisebb hazai falvakban is, természetesen a maga igényei és elvárásai szerint. Az új világ másik fontos jellemzője a helyzet elfogadásába való belenyugváásra való rájátszás volt. A paraszti társadalom fejlődni akart, de ritkán lépett drasztikusan. Kádár ezt a kompromisszumra való hajlamot érezte meg, s erre építette a maga politikáját. Egyetemista voltam már, amikor megértettem, hogy csak egy tant, egy nyelvhasználatot tanítanak nekünk, az általuk tanítottakon keresztül viszont nehéz támadni a fennálló rendet. A közösségi gondolkodásnak mindig híve voltam, ezt megörökölt ösztöneimnek tudom be, manapság viszont egyre többször olvasok az egyén elsőbbségéről. Ilyenkor mindig meglepődést érzek, mert a közösség boldogulását mindig fontosabbnak tartottam egy-egy ember érvényesülésénél. Közösségi ösztöneim belevittek pár szerepbe, a kizárólagosságtól való iszonyodásom azonban eltávolított azoktól a szerepektől, amelyek rám nőttek vagy rám nőhettek volna. Ha a fentebb jelzett ösztönöket a paraszti világra vezetem vissza, akkor kitörési késztetésemet is gyerekkoromból eredeztetem, abból, hogy nem tudtam elfogadni az akkor látott, s állandósultnak gondolt világot. Egyetemista voltam, amikor az értelmiség érdeklődése az ún. elhallgatott történelem kérdései iránt megnövekedett. Irodalom, történelem, nemzeti kérdés, határon túli magyarság, az ottani magyar irodalmak – ezek kötötték le az én érdeklődésemet is.

A korábbi világ rendje, mondhatom azt is, hogy természetesen, eltűnt. Eltűnt az az értelmiségi eszmény is, amelyhez kötöttem magam, s számosan eltűnnek azok közül az emberek közül, akik ezt az eszményt képviselték, akik hatottak rám.

Ahogy már írtam, életemet határhelyzetekben megélt életnek tartom. Erre nem csupán azért utalok, mert határvidéken, ha felnővesztem ezt a tényt, akkor azt is mondhatom, hogy két világrendszer határán születtem, hanem azért is, mert szociológiai értelemben is határhelyzetbe kerültem bele. A paraszti világ rendjét megtapasztaltam, de nekem már el kellett jönnöm a faluból, bár pontosabb talán, ha azt mondom, nekem már ki kellett lépnem a paraszti világból, merthogy a kilépés és az eljövétel nem azonos egymással.

Elődeim hosszú évszázadokig éltek abban a faluban, amelyikben megszülettek, ha a történelem meg is érintette őket, mindig vissza tudtak térni a maguk természetes világához. Mi már eljöttünk otthonról, s a gyermekeink is elmentek abból a városból, amelyikben megszülettek, s amelyikben mi élünk. Családunkban az állandóság elvesztése velünk kezdődött, s velük folytatódik.

RENTZ MÁTYÁS

A VIDÉKI ÍRÓK RÖVID TÖRTÉNETEIBŐL

Sokáig én is azt hittem, amit tanítottak erről: Petőfi Sándor azért gyalogosan ment föl Pestre, mert nem volt pénze utazni. Aztán Szolnok történetének képeskönyvéből értettem meg az igazságot. Egy messzi utazó szekérral kívánt Szolnokról Püspökladányba jutni. Alkudozott egy fuvarossal, aki csak Törökszentmiklósig vállalta az utat, ha útnak lehet nevezni víztükrön egy homályos sártöltést. Egy napig tartott az út Szolnokról Törökszentmiklósrá. Gyalog gyorsabb lett volna.

Nádudvarra Fegyvernekről tavaszvízben a leggyorsabban ladikkal lehetett eljutni. Csokonai idejében Detbrecen még nem úgy számított vidéki városnak, mint manapság.

Sokáig ezt sem értettem, ha vannak vidéki városok, mik a budapestiek.

Egyfajta magyar írói etika szerint a dilettáns ismérve az, hogy íráskényszere van. Ez igen-igen nagy kényszer. A magyar dilettánsok, pl. Berzsenyi Dániel története. Akkoriban a vidékiség még nem jelentette a Budapesten kívülséget, mert Buda is vidéki város volt, mint Pest vagy Pécs. Debrecen talán nem annyira *vidéki* város volt. Berzsenyi korában vidékinek lenni a Parnasszushoz képest a lentiséget képviselte, és akkor Kazinczyék voltak azok, amik manapság a budapesti városok: a fennebség.

A magyar művészetetikában a művészt az teszi, hogy pénzért csinálja. A magyar író szívesen panaszkodik, hogy már megint csinálnia kell, mert kell a pénz, s ez az, ami miatt Krúdy napi tizenhat oldala frusztrálja; az alkoholista vén dög hogy volt képes rá, hogy tizenhat oldal?, s elképesztően szívesen támogatja a magyar irodalomtudósok egy részének az álláspontját Krúdyról, miszerint híg az életműve. Vagy még annál is hígabb. Utalnak rá, hogy lektúr.

Csokonai idejében minden magyar város vidéki volt, Pest és Buda természetesen, Pressburg és Raab meg persze hogy. Kaschau, ahol Csokonai kortársa Johann Großschmied volt.

A mű kedvelője kedvtelésből teszi, amit. Műkedvelő. Amatőr a vidéki színjászó, aki nem él meg a színházból. Tájélni: az vidékre menni. Színésznek száműzetés a vidék, és ezt egy picit rokon szemlélettel kezelik az irodalomban is. Más a nyári játékok vagy ilyesmi: az munka, a kellemessel összekötve. Szigliget.

Borbély Szilárdnak és Darvasi Lászlónak hetente Budapestre kellett vonatoznia még az internet hajnalán is. Darvasi egy másik vonalon intercityzett; de a debreceni vonalon, ha utaztam, néha belegondoltam: hátha Borbély Szilárd is most.

Darvasi egy idő után beleunhatott a vonatozásba, mert felköltözött.

1983-ban felakartam hívni Kardos G. Györgyöt az Élet és Irodalom szerkesztőségében. A pesti barátom azt állította róla, hogy ő foglalkozik vidékiekkel is. Előjegyeztettem a postán a számot, megismerkedtem, telefonon, néhány közbülső telefonossal. Falura

városból kellett vonalat kérni, a városközit (interurbán). Gyalog felértem volna Budapestre, mire kapcsolta az Élet és Tudomány szerkesztőségét egy nagyon kedves, vak budapesti telefonos, akinél protekcióm lett. Annyi jót beszélgettünk! Közben az *Irodalomból* valahogy *Tudomány* lett.

A falumból Nagy-Budapestre menekülő svábok magyarosítottak is. A Kunzerek pl. a Fegyvernekít választhatták.

A falumból nemcsak a teljesen elmagyarosodott és asszimilálódott svábok emigráltak Budapestre, de a magyar középosztály is. Lelovich Istvánnak fel kellett oszlatnia a szövetkezetét, hogy a túrkevei lehessen az első szövetkezet. Lelovich elosztotta a szövetkezet (vagyis lényegében a saját) vagyonát a tagok között azzal, hogy el innen vidékről Budapestre, mert itt majd élni nem lehet.

Beszéltem ennek a volt szövetkezetnek az egyik volt tagjával, kérdeztem, hol lakik. „Ócsán.” Hiszen az nem Budapest! Tőle gyűjtöttem ezt: „Ócsa, picca, Pest: egyre megy, Pest az mind!”

Vidéki falvak? Egy budapesti falura akkor bukkantam, amikor megkerestem a Fegyvernek utcát. Nagy csalódás volt. Lakótelep.

Néha az igazmondás túl sok magyarázkodással jár, ezért egy ősz pesti úrnak, bizonyos dr. Nyáry Gálnak azt hazudtam, Abonyban lakom. „Az jó, Abony Pest megye, az már majdnem Budapest!”

Krúdy budai oldali sétáin érintette Albertfalvát. Budán Albertfalva úgy hangzik, mint a pesti oldalon Cinkota vagy Mátyásföld: tanyavilág. Házibulira hívni Cinkotára egy újlípótvárosít? Ahova csak a HÉV-vel lehet kijutni? A városban a metróövezet a város, erre is a pesti barátom tanított, akitől a tippet kaptam Kardos G. nevével. Az ő apja valamivel jobban járt, mint a Kunzerek, zsidóból magyarosíthatott, és a Balpatakit választhatta.

Balpataki, mint minden friss elsőgenerációs, budapesti akcentussal beszélt. A budapesti akcentus olyan budapestiek, de pláne ősbudaiaiak meg őspesztiek kifinomult és valószínűleg zenei tanulmányokkal csiszolt hallása miatt alakult ki, akik a vidékiek hangzóiban felfedezték a vidéki ízeiket, és erre azonnal rákérdeztek azzal a jellegzetes hullámzó ajakas mosollyal.

Megfigyelésem szerint mindössze egy évtizedet kell Budapesten élni, és az így *budapesti* már nem tudja elképzelni, valaha hogyan élhetett vidéken. Természetesen ezt a mondatát budapesti akcentussal affektálja.

Németországban nézem a tévét: Talking Heads, beszélő fejek egy beszélgetős műsorban, jelentős művészek és közéleti emberek. Elkezdjük találgatni, mint valami vetélkedőben, hogy ezek a neves ember melyik németföldből valók. Ki a bajor, ez Ossi (volt NDK-s), és azon belül még annál is keletibb, a kövér nő viszont felrajnai, tőle jobbra a faszi annyira a hochdeutschot beszéli, mintha soha nem járt volna Berlinben, és nem látott volna más televíziókat, mint a hamburgi regionálisok.

Egyszer azért meg kellett volna kérdeznem Váncsát, hogy *kezdő versenyző*, színpadi díszletmunkás korában beszédének debrecenies ízeit hallották-e salgótarjáninak feszt, mint pl. az én esetemben.

A hangrögzítés hajnalának médiáiban a szpíkerok nyílt magánhangzókkal beszéltek, mint Rákosi Máttyás. A bócsko-bónóóti zsidók is ó-ztak, ez rejtély, hogy az adai Rákosi hogyan tudott dunántúli akcentusra váltani. Azt tudhatni róla, hogy polihisztor is volt, pl. nyelvzseni.

A „rendszerváltás” kora óta a vidékieknek is vannak vidékije, az *ukránok* meg a *románok*. Azt hittem, hogy Tamás Gáspár Miklós majd Trianon 100 alkalmából a szokásos éves provokációja mellett dönt, és megírja, hogy ő román. Újabban egy másik *román* Ady Endre lenne.

Kedvenc vidéki zenekarom a *román* Bagossy Brothers.

Vidékről sokan próbálkoztunk Budapesten úgy, hogy azért nem szerettünk volna Budapestre költözni is.

„Mi maga, egy Nádás Péter, hogy itt levelezget velünk?” – kérdezte annaka szerkesztőségnek az anyja, oszlopa, mindene – újabban lapigazgatója? –, amely szerkesztőséggel Hazai Attila született budapesti (és azon belül is ötkerületi) író levlapokon tartotta a kapcsolatot.

Krúdyt sok-sok mindenért lehet irigyelni, és nem csak a menőnek számító mai magyar írókat frusztráló napi tizenhat oldalas penzumáért. Krúdy nem haragudott és nem gyűlölt, művei legsötétebben aljas alakjairól még csak nem is utálattal írt.

Budapestről mindent Krúdy Gyula írt meg, és még külön Pestről meg Budáról, ahová Pestről menekült. Szép korszaka volt a kettő között a Margitszigeten. Nincsen már az a Buda és az a Budapest sem, ami Krúdy idejében volt, és még mindig azt állítom, hogy többet Budapestről vagy a nőkről azóta sem tudott senki írni, még a másik jellegzetesen vidéki, Márai sem. Márai legalább nem is titkolja ezt. Krúdy egész életműve is titok, de minden titkainak legnagyobb titka az, hogy valójában sohasem szerette Budapestet. Budapest nemszeretésén belül pedig Budát *nemszerette* kevésbé. Utolsó lehelete egy publicisztika, amiből senki nem ismerné föl Krúdyt; modern újságírói szöveg, akár Plankó Gergő is írhatta volna a 444-en, ha nem lenne még Árpád híd, de kellene.

Petőfi egyik legtöbbet idézett sorában az Alföld végtelen rónáiról dall, de leglényegesebb éveit Pesten töltötte, ott fogant gyermeke a forradalom éjszakáján, és egy másik vidéki, Jókai, ugyanabban a lakásban, a másik szobájában szorította fejét a párnája két fele közé.

A falumból jó sok ember lett híres attól, hogy Budapestre költözött. Akik a falu hivatalos hülyéi lettek, mert annyi eszük és zsenialitásuk ellenére maradtak helyben, azok közül a különc Lelovich György (ornitológus, solymázmester, szakíró – a szerk.) a leghíresebb országosan.

Lelovich György majdnem hetvenéves korában lehetett volna a legesleghíresebb, amikor Vitray Tamás első asszisztenséig eljutott a neve, majd a lehetőségek közül Vitray Lelovichot választotta, mert ahhoz csak a nagykörűi parasztházából át kellett kompozni a Fegyverekre, és még négy kilométert autózni. A kamerát már kikapcsolták, de a beállítás még semmit nem változott, amikor Vitray hátradőlt, és így szólt a stábhöz: „Kihez hoztatok? Mindegy, ezt megcsináltatok, majd összehozzatok valahogy a vágóasztalon!”

Lelovich Györgyöt már a saját anyja is idiotának tartotta. Ezért adta a birtok értékes részét István fiának, a semmiben nem különös, tehát átlagosan jó képességűnek, aki mit sem sejtve arról, hogy a történelemkönyvekbe majd az 1949-es évet írják be a kommunista hatalomátvételhez, már 1945-ben szövetkezetet alapított a birtokból, hogy ne vegyék el a kommunisták. A kommunisták 1947 végén megkeresték azzal, hogy Túrkevény lesz az első szövetkezet, ezért választhat, hogy feloszlatja a termelőszövetkezetét, amit kifizetnek neki, és lehet a Földművelési Minisztériumban a Termelőszövetkezeti Osztály vezetője, vagy simán elveszik a szövetkezetét, és nem kap egy kanyi vasat sem, megverik és bebörtönzik, ahogy általában is az osztályidegenekkel ez szokás.

Nem tudom, hogy egyszer benne lettem-e a tévében. Egy egészen kezdő riporterlány tolt az arcomhoz a mikrofont, megosztott első díjat nyertem valamilyen Zsolttal egy forgatókönyv-pályázaton. „Most már, hogy nyert, Budapestre költözik?” „Ó, dehogyis, ez a nyereség nem jelent semmit, szinte kizárt, hogy film legyen belőle!”, nyilatkoztam mosolyogva, majd kb. ugyanezt elismételtem a Petőfi rádió késő délutáni műsorsávjában is. A Bródy Sándor utcában búcsúztunk el a valamilyen Zsolttal, ő elárulta, hogy most azonnal Budapestre költözik. Benne volt a tévében és a rádióban, ha ráadásul még fel is költözik Budapestre, kész a karrier. Azt hiszem, sokadrangú publicista lett.

Vannak olyan klisék, amikkel vidékiből budapestivé lett, és budapesti akcentussal beszélő szerkesztők meg kritikusok szívesen semmisítenek meg *vidéki parasztokat*: ez a „személyes sértettség”, néha még a „frusztráltság”-gal kiegészítve. Abból indul ki ez a közhely, hogyha egy vidékinek mégsem sikerül levelező vagy ingázó tagozaton valamire jutnia – Borbély Szilárd mindhaláláig kitarzott az ingázás és levelezés meg föltelefonálgatás és ímélezés mellett a szkajpkorszak hajnalán –, akkor elkezd belőle a „sértett ember” beszélni, pontosabb szóval (ami kicsit hangutánzó-hangfestő is) pampogni, és jellegzetesen esik neki a Budapest-vidék témakörnek, amit tévesen (vagy szándékos gonoszságból) tolnak bele a népi-urbánus vitába. Illyés Gyula úgy volt paraszt, ahogy vidéki, vagy amennyire József Attila proletár.

Móricz Zsigmond is mindig vidéki maradt. Fennmaradt egy rádiófelvétele, szép, bársonyos paptanári hangja van Móricznak, akcentus nélküli. Dolgozni viszont olyan őserővel tudott, mint egy paraszt. Nemrég megütköztem egy szövegen, ami kifogásolta a végtisztességet, amit Móricz Zsigmond vezényelt Ady friss, hűlő, kimosdatott és „színpadias körülmények között még órákig a kórteremben hagyott” teteme körül. Pedig Móricz csak megint vidéki paraszt volt, egy vidéki férfi elképzelésével férfi barátja és egy nagy költő teteme körül. A végtisztességet, amit Móricz Zsigmond Adynak rendezett, egy felsőiskolázatlan tótkomlói paraszt Kutyej vagy Závoda is megadta volna.

Kosztolányi is vidéki lett volna, mint az unokatestvére, Józsika. Mind a ketten hamar fölkerültek és fönt is maradtak Budapesten. Józsikának volt egy ötlete hanyatló morfinista korában: vidéki körorvos lesz, és akkor hátha nehezebben jut morfumhoz.

Már sikeressé lett budapesti írók szívesen menekülnek a csendes vidékre. Móricz Zsigmond Leányfalun lakott. Az őspesti Nádas Gombosszegen idillez. (Azelőtt Nagymaroson, ott volt a Mészöly Óvoda is.) Kardos G. Györgynek csak egyszer tudtam viszonzni a hozzám való (és mint utóbb kiderült, az ún. „karrierem”-re nézve még a „személyes sértettségem”-nél meg a „frusztráltság”-omnál is hátrányosabb) jóságát. Milyen autót vegyen, hogy valahogy

kimenekülhessen a városból, hogy egy kis asztalkához kucorodván írni tudjon végre. Hová menekülhessen? A messzi budai hegyekbe. (Ez időben a mobiltelefonok még akkorák voltak, mint egy ridikül, és csak a televíziónak vagy a rádiónak külsőző írónak teltett ilyesmire.) Mit mondhattam erre egy olyan embernek, aki a többi autótól csak a Mercedest meg a Rolls-Royce-t tudta elkülönbőztetni. Talán még egy Jaguárt. „Varga Imre szobrászművésznek van egy olyanja, Renault Five Express.”

Budapestieknél ugyanúgy vigyázni kell a nevek emlegetésével, mint vidéki falvakban. Ha életnek lehet nevezni, akkor a magyar műűvészeti ~ben mielőtt egy nevet ki akarsz mondani, ki kell tudnod annak a névnek az akusztikáját abban a körben. Minden magyar múσαι körnek megvan a kétmondatos hallomása, íratlan lexikon, aminek a szövege még az ilyen íratlanságok szerkesztői által is nehezen korrektúrázható vagy javítható után. Minden közepes vagy gyöngébb karrierű vidékinek a kétmondatos hallomásában benne marad az, hogy vidéki. Kizártnak tartom, hogy Závada Pál vagy Darvasi László kétmondatosában a vidéki benne lehetne.

Maga a beküldött írás addig nem érdekelt senkit a papírboom idején sem, amíg először utána nem jártak, hogy a szerző az kicsoda – amikor nem győzték vivőnevekkel megtölteni a periodikákat és „vegyesebb megítélésű” nevekéből is tallózni kellett, még akkor is így ment ez. Előfordulhatott, hogy valakinek már jelentek meg publikációi fontosabb periodikákban is, és még nem volt róla rendes kétmondatos hallomás. Az ideiglenes imígyen hangzott: „Nem tudom. Biztos vidéki.”

Budapesti gyári munkások között gyűjtöttem: ők miről ismerik meg a vidékit, ha még csak nem is beszéltek vele. (A gyár egyen munkásruhájában, a részlegek elkülönbőztető színeiben). Hát arról ismerik meg a vidéki belsőt (a külsősök nem kapnak formaruhát), hogy gyalogol. Jó, akkor megkérdezem erről a vidékieket, ők meg azon röhincselnek, hogy ugyan nem ismerik egymást, de budapesti az lehet, aki az utat az öt perc sétára lévő gyárba feltétlenül és csakis trolival vagy busszal tudja elképzelni, és képes inkább negyedórát várni, mint hogy ballagjon öt percet.

Szép idejében Budapest gyaloglója Krúdy Gyula volt. Mindenhová gyalog járt, és amikor a napi két részegsége végén reggel hatkor nekiindult a Margitszigetre a Mester utcából, akkor is gyalog. Sétának pedig azt nevezte, amikor Óbudáról elsétált Budafokra meg vissza.

KISS OTTÓ

A TÁRGYAK TÚLÉLNEK MINKET

Ha meghalok, meglátod, sok barátom lesz.

Nem egyszer mondta el ezt nekem Simonyi Imre, ahogy, feltételezem, más ismerőseinek is hangoztatta. Ha volt egy jó története, bonmot-ja (volt), azt előszeretettel mesélte el akár többször is ugyanannak a személynek – és persze más ismerőseinek is ugyanúgy. Utóbbi állítást onnan lehet biztosra tudni, hogy számtalanszor megtörtént: egymás közt őt idézve szinte szóról szóra ugyanazt mondtuk el egymásnak.

Nem tudom, igaza lett-e végül, már ami a barátok számát illeti, hisz nem tudhatom, hogy ma vagy közvetlenül halála után ki tekinti, tekintette őt barátjának. Sietek leszögezni, hogy én sem kapcsolatunk éveit alatt, sem utána nem gondoltam őt barátomnak (feltételezem, ő sem engem), inkább mester és tanítványa viszony volt ez, már csak a nagy körkülönbség miatt is – amikor megismerkedtünk, tízes éveim második felében jártam, s a húszas éveim közepére ő már hetven felé tartott.

Mindenesetre a város „illetékesei” – lásd a *Gyulai krétarajzok* előszavát (Szépirodalmi, 1978), illetve Csibra István monográfiáját – biztosan nem tekintették őt barátjuknak. Legjobb esetben úgy tettek, mintha nem vennének róla tudomást, de inkább azt mondhatni, hogy sok mindent elkövettek azért, hogy amikor lehet, keresztsbe tegyenek neki, jellemzően az ötvenes évek második felétől a nyolcvanas évek közepéig. Persze ez az ellenkező irányban is igaz volt, így aztán a legjobb indulattal sem nevezhető a városi illetékesek és a költő viszonya barátinak, ami közvetlen 1989-et megelőzően, illetve a rendszerváltást követően azért némileg változott (lásd pl. díszpolgári cím!). De Simonyi 1994-es halála után még inkább változott, hisz (bár korábbi ismerősei, tisztelői, barátai kezdeményezésére, de mégiscsak a „város” beleegyezésével) emléktábla készült az egykori Reinhardt cukrászda (ma Százéves) falára, a cukrászda udvari épületében, ahol a költő utolsó éveiben lakott, civil segítséggel állandó kiállítást rendeztek be hátrahagyott tárgyaiból. Később a Mogyoróssy János Városi Könyvtárban kapott helyet az állandó kiállítás, valamint a könyvtár nagy olvasóterme Simonyi olvasóterem lett. Simonyi Imre emlék- és szavalóversenyeket rendeznek Gyulán, illetve szülőhelyén, Simonyifalván, ahol tudomásom szerint 2004 óta az általános iskola a nevét viseli, illetve szülőhelyén emlékházat is kialakítottak. A költő emlékezete Gyulán a 2004-ben felavatott életnagyságú bronz mellszoborral folytatódott, amely Kiss László György alkotása, és amely azóta is a Simonyi térre keresztelt helyen áll, nem messze a Dob utca 6. szám alatti bérleménytől, ahol a költő évtizedekig lakott.

Azt hiszem, a *Forgácsok egy fakeresztről* volt az első dedikált könyv, amelyet kaptam tőle. Aztán a *Gyulai krétarajzok*, a *Tisztességes írás*, a *Két szerelem* (amely különleges, hiszen kettős dedikáció van benne, először Sunyovszky Szilviának írta meg, aztán mégsem neki adta oda, írt bele nekem is, és megkért, húzzam majd át a színésznőnek szántat, persze azóta is úgy van), az utolsó dedikáció pedig a *Különvélemény*be került, még a könyv megjelenésének napján.

De ne ugorjunk ekkorát, hisz időközben más tárgyakat is kaptam tőle, többségét a legendás Dob utca 6. szám alóli kiköltözésekor, engem kért meg ugyanis, 21 éves ifjút, hogy szüleim Trabantjával segítsék átvenni a dolgait az új helyre, a 48-as utca Petőfi tér felőli részén álló házba (az öreg épületet nemrég bontották le).

Erről az időszakról Csibra István monográfiájában így ír: „1984-ben a gyulai »illetékesek« is nagy sokára időszerűnek látták, hogy tegyenek valamit a város költője, Simonyi Imre érdekében: megígérték neki, hogy kiszabadítják a Dob utca 6.-ból, az »egyszemélyes fegyenctelepről«. És átköltözhetett először a 48-as utcába, később pedig az Erkel térre, élete és költészete legendás színhelye, a Reinhardt cukrászda szintén udvari, de elviselhetőbb lakásába, ahol élete utolsó öt nehéz évét töltötte.”

A tárgyak túlélnek minket, mondja egyik szereplőm a *Szövegetek* c. kisregényemben (JAK füzetek, 1999). S valóban. Simonyi első költözésekor a fegyenctelep előszobájának padlóján rengeteg érdekes dolgot találtam az évtizedek alatt összegyűlt iratcsomó között. A kupac körülbelül egy méter magas lehetett, a tetején frissen gépelt, a gépeléskor elrontott versek (Simonyinak nem volt írógépe, ha verset kívánt küldeni az ÉS-nek, Népszabadságnak, ismerőseit kérte meg, így engem is, hogy készítsék el az anyagot), a kupac legalján pedig többmaroknyi milpengő lapult.

Minden olyasmit, amire már nem volt szüksége, kidobtunk. Őrzök viszont egy '74-es USA ezüstdollárost és két féldolláros érmét, valamint a fegyenctelep előszobaszőnyegét (nem kellett az új lakásba), ám a legfontosabb mégiscsak az a néhány verskézirat – a negyvenes, az ötvenes, illetve a hetvenes évekből –, amelyeket elkértem.

Szigorúan az utókornak, Imre bácsi.

Szigorúan az utókornak, azt lehet.

Néhány évvel később (az aláírás alatt álló dátumozás szerint 1987. július 6-án) még valamit kaptam tőle. Már és még a 48-as utcai házban lakott, amikor is egy nap ismét úgy érezte, betegsége megint elhatalmasodik rajta. Az ágyában fekvé filctollat és papírt fogott, és a következő felhatalmazást írta rá: „Arra az eshetőségre, amennyiben betegségeből eredően cselekvésképtelenné válnék, felhatalmazom Bod Tamás, Bod Péter Gyula, Bartók Béla út 5. alatti lakosokat, valamint Kiss Ottó Vár utcai lakost, hogy lakásomban teljes hatáskörrel tevékenykedjenek helyettem és érdekemben.”

Az érdekesebb kéziratok másolatai ma a Mogyoróssy János Városi Könyvtárban berendezett állandó kiállításon láthatók, az eredetiket azonban a felhatalmazással együtt a dedikált kötetekbe rejtve őrzöm. A verskéziratok a következők: *1944-45 (töredékek) 5.; Vers, kétféle; Téboly; Őszi alkony; Krúdy No1; Samuel Beckett.*

A felhatalmazást a költő halála után a másik két érintettet kivéve senkinek sem említettem eddig. Hogy miért nem, az egy másik, hosszabb történet témája volna.

BAJNAI BEKE ISTVÁN

HÁTHA ODAÁT

1978. augusztus elsején, pályakezdőként kerültem Gyulára. Korábban csak egyszer, iskolai kiránduláson jártam ebben az alföldi kis polgárvárosban, így Békés megyét sem ismertem. A városka és vidéke kulturális élete ugyancsak ismeretlen volt előttem, bár képből volt a kortárs Kohán György, Koszta Rozó, az író Gáli József, a csabai Várkonyi János festő és nyilván a régiek, Munkácsy, Orlai Petrich Soma, Erkel Ferenc.

A híres Százéves cukrászda szomszédságában laktam, és már az első napoktól láthattam a gyakorta ott álldogáló, majd onnan elhajtató s oda visszatérő egylovas konflist, ami – taxi hiányában – helyieket, akkor még gyéren megforduló turistákat fuvarozgatott a városon belüli körútján. Egy színfoltja volt ez Gyulának. Erre a konflisra várakozott gyakran, majd szállt fel rá egy – legalábbis nekem akkor – idősebb úr. Magas, inkább szikár alakja, kis kecskeszakála, ami akkoriban nemigen volt divatos, magas homloka, jelentősen barázdált arca és viseltes, nyakkendő s öltönye, a szájából állandóan kilógó cigarettájával felkeltette az érdeklődésemet.

Az öreg Jánositól – a Százéves (vagy régi nevén Reinhardt) üzemeltetőjétől, aki napközben, ha nem volt vendége, a bejárati ajtó melletti falhoz támaszkodva ácsorgott, és beszélgetett az arra járókkal – hallottam először: ő Simonyi Imre, a gyulai költő.

Aztán szinte napi rendszerességgel lépett fel, majd utazása végén szállt le a mindig tisztára fényezett konflisról A Költő. Én pedig, mert érdekelt, utánaolvastam a fellelhető Simonyi-verseknek. A *Gyulai krétarajzokban*, ami ugyanabban az évben jelent meg, egy ínyencséget is felleltem, egy versében egyik „munkaköri” elődöm valós vagy képzeletbeli liezonja jelent meg, Simonyi tollából lírai magasságokba emelkedve.

Egyszer éppen Jánosi Imre cukrászdással beszélgettem, aki akkor is az ajtó melletti falat támasztotta, amikor Simonyi megint arra tartott. Bár felületesen, de megismerkedtünk, akkor dedikálta nekem azt a bizonyos *Gyulai krétarajzok* kötetét, és saját kezűleg javította ki a benne rejtőző kisebb nyomdai hibákat. Ma is őrzöm.

Eltelt néhány hónap, és meglátogatott egy gyulai születésű egykori egyetemi évfolyamtársam, aki közben továbblépett... Maga is babérkoszorúkra tört: költeményeiből azóta nyomtatásban megjelent néhány kötet. Tudta, hogy óriási kincs birtokában vagyok egy valódi írógép tulajdonosaként. Sajnálkozva mondta, hogy atyai barátja, Simonyi Imre készíti következő kötetét, de nincs, aki legépelje kézírata verseit. A rajongók, műzsák, barátnők, akik képesek lettek volna erre, sorban elhagyták, vagy ő kötött útilaput talpuk alá.

Ő, az egykori évfolyamtárs arra gondolt, besegíthetnék a költőnek versei legépelésében.

Így amikor szabad időm volt, néhány alkalommal, hónom alá csapva az írógépet (a márkájára már nem emlékszem), irány Simonyi „tanyája”, valahol a Karácsonyi János és a Dob utca találkozásánál. Azóta azokat az épületeket lebontották, egyikük helyén a költő szobra áll.

A *Bohémélet* díszletei bontakoztak ki előttem. Egy szűkebb előtérből nyílt Simonyi háló- és egyetlen szobája. A bal tulsó sarokban egy ágy, benne valamilyen színű ágyneműk között ült meg feküdt a költő, akkor éppen betegen. Oldalt egy fa- vagy

széntüzelésű öreg vaskályhában némi tűz, és valamennyire meleg. De a falakon... körbe-körbe az egykori barát, Kohán György szebbnél szebb, kisebb és nagyobb festményei. A sötét tónusú képek kontúrjai voltak csak kivehetők a gyéren megvilágított szobabelsőben. A bohém élet színterének ékkövei. Talán nem is illettek abba a milióbeli?

Simonyi ugyan jobbára feküdt az ágyban, de folytonosan dohányzott, és néha kihűlt teáját kortyolgatta, amit talán a három napja őt otthagyo egyik műzsája készíthetett neki, búcsúintésképpen.

S aztán nagy körülményességgel, hosszadalmas készülődés után kezdte diktálni a verset. Én szorgalmasan gépeltem, bár egyik kezemmel gyakorta fogtam meg az asztal szélét, hogy az össze ne roskadjon az írógépelés, avagy a versek súlya alatt.

Órákig tartott egy-egy ilyen gépelés, mert közben mesélt, magyarázott, emlékeket idézett a költő, és alig haladtunk. Ilyenkor az én következő feladatom szabott gátat az időnek és a folyamatnak.

Jórészt ezekből a versekből született meg éppen negyven éve, 1980-ban a *Forgácsok egy fakeresztről* kötete.

Azóta, hogy eltelték az évtizedek, mélységesen sajnálom, hogy nem jegyeztem le magamnak mindazt, amit Simonyi csak úgy elmondott. No de majd legközelebb... Hátha odaát!

ÁRPÁSI ZOLTÁN

A KÖLTŐ ÉS A NÉPÚJSÁG

Amikor 1985. január 1-jével kineveztek a Békés Megyei Népújság (1991-től Békés Megyei Hírlap) főszerkesztőjének, Simonyi Imrét akkor már néhány éve ismertem. Apósomnál, Kohán János szabómesternél találkoztam vele először. A költő nála varratott, mert adott az eleganciára, nevezetes galambszürke felöltőjét is vele készítette. Kohán mester közlőrl látta, mennyit nélkülözött festőművész bátyja, ezért az „éhenkórász” poétának is baráti árért dolgozott.

Kapcsolatom Simonyival az újsághoz kerülésemig általában a kölcsönös üdvözlésre és néhány udvariassági kérdésre, illetve válaszra szorítkozott. Kivéve, amikor 1980-ban megkért, hogy a Munka Érdemrend ezüst fokozata kitüntetéséről szóló hírt – akkor még a lapkiadó igazgatójaként – helyezzem el a lapban. Az idő tájt és egészen a közelmúltig úgy tudtam (mert azt beszéltek), hogy 1956-os szereplése miatt megyei párthatározattal kitiltották a megyei lapból. Jó okom volt elhinni, hiszen a forradalom leverése után letartóztatták, internálták, végül ügyészi figyelemzetéssel helyezték szabadlábba. A Békés Megyei Népújságban 1957. április 13-án *Bíróság tárgyalja rövidesen azok ügyét, akik meggyalázták a nemzetközi munká-*

sosztály jelvényét címmel megjelent tudósítás szerint, „Simonyi Imre újságíró volt az értelmi szerzője, ő szólította fel egyik tömeggyűlésen a hallgatóságot, hogy a vörös csillagot le kell ütni minden épületről, minden emlékműről”. (Simonyi később azt állította, hogy az akkori Gyulai Hírlapban megjelent írásai és két szónoklata miatt vették őrizetbe.)

Amióta a korabeli lapok interneten is hozzáférhetőek, azóta tudható, hogy a költőt – legalábbis kezdetben – nem tiltották ki a megyei lapból. A Népújság 1963 márciusában recenziót közölt *Őnéletrajz helyett* címmel az előző évben megjelent második verseskötetéről, és előzetest a könyv rádiós bemutatójáról. (Első, *Tisztességes írás* című kötete a forradalom évében jelent meg.) Ötvenhatos szereplése és ügyései elmarasztalása ellenére 1963 júniusában a lap kulturális rovatában közölték *Itthon* című versét, négy évvel később, 1967 áprilisában pedig a *Megyünk ketten* című költeményét hozta le a szerkesztő. Ekkor azonban valami történhetett, mert ettől kezdve egyetlen versét sem közölte a lap, holott országos napilapokban – köztük a központi pártlapban, a Népszabadságban – rendszeresen jelen volt. Valószínűsíthető, hogy ha nem is párthatározat tiltotta ki a lapból, a Népújságot 1956 novemberében alapító főszerkesztőként jegyző Cserei Pálnak értésére adták, hogy nem kellene az egykori „ellenforradalmár” verseit közölni. Simonyinak a lapból való kitiltása – ha egyáltalán volt ilyen – különös módon valósult meg. Verset nem közöltek tőle, de új kötetéről, a helyi irodalmi folyóiratban, az Új Aurórában való megjelenéséről (mert abban megjelenhetett), szerepléséről irodalmi összejöveteleken – ha szűkszavúan is, de – hírt adtak. Egy 1986. júniusi gyulai tévéadásról szóló meglehetősen különös tudósítás is ezek közé tartozott. A Magyar Televízió *Hétféle* című műsorát Gyuláról sugározták, s az adásban Simonyival mint a város neves költőjével is rövid beszélgetést terveztek, ami azonban elmaradt. A megyei lap szerint a költő nem jelent meg az interjú tervezett helyszínén, a Százéves cukrászdában, helyette a stábot egy levél várta: „Kórházba kellett mennem, ne várjanak rám.” A történet jellemzően simonyis: beszéljenek róla, de ő ne beszéljen. Nem akarta a széles nyilvánosság előtt is elmondani, amit négy fal között vagy szűk baráti körben mondogatott, más meg idegenül hangzott volna a szájából.

Verseinek a megyei lapból való „kitiltása” évében, 1967-ben Simonyit beidéztek a megyei rendőr-főkapitányságra. Vonakodott bemenni, végül Darvas Józsefnek, a Magyar Írószövetség elnökének a biztatására mégis megjelent. Mintegy négy órát töltött az állambiztonsági osztályon, ahol elé tették a megfigyeléséről készített dossziét. Ebben az állt, hogy bűncselekményt nem követett el, ügyét figyelmeztetéssel lezárták, amit a vizsgálati osztály vezetője tudomásulvétel végett aláíratott vele. Nem tudni, az esetnek volt-e köze Simonyi 1967 utáni szilenciumához, feltételezhetően volt. (Simonyi megfigyelése Szőnyi Tamás *Titkos írás* című, az állambiztonsági szolgálat és az irodalmi élet kapcsolatát feltáró könyve szerint 1967 után is folytatódott, de jobbára a Máraival való levelezésére koncentrált. Később egyre inkább a saját emlékművét építő, a rendszerre ártalmatlan öregúr skatulyájába tették, és megfigyelését hanyagolták.)

Visszatérve a kitüntetéséről szóló híradás megjelentetésében való közreműködésemre – bár annak idején hittem –, az előzőek miatt egyáltalán nem számított hősi tettek részemről. Legfeljebb azon gondolkodhattam volna el, hogy Simonyi miért nem a szintén gyulai főszerkesztőhöz fordult. Akkor bimbózó ismeretségünknek tudtam be, hogy engem keresett, ma már azt hiszem, inkább arról lehetett szó, hogy nem volt felhőtlen a kapcsolata a szerkesztőség vezetőjével. Enyedi G. Sándor ugyanis abban az időben volt tanácselnök Gyulán, amikor az 1956 utáni letartóztatások – köztük Simonyi őrizetbe vétele – történtek. Rá hárult a forradalom utáni „konszolidáció” háládatlan feladata, s bár megpróbálta beépíteni a városi vezetésbe a forradalmi bizottság tagjait (nem sikerült), az üldözöttek egy része nem bocsátott meg neki. Simonyi is közéjük tarthatott.

Főszerkesztői kinevezésem után elhatároztam, a lehető legrövidebb időn belül elvégezzük Simonyi Imre „rehabilitálását”, vagyis közöljük a verseit. Erre mindjárt februárban adódott alkalom, amikor összeállítást készítettünk Kohán György születésének 75. évfordulója alkalmából. Kértem a költőt, adjon verset az oldalra, ami elől ugyan nem zárkózott el, de nekem küldött leveléből némi sértődöttség érződött ki. „Főszerkesztő Uram! A Kohán-vers jöhet. De csak: Kohán miatt. Egyszóval: elveim fenntartásával. Ez esetben nem világnézetemre (ilyen nekem nincs is, én csupán nézem a világot, és sajnos látom, s e látványtól permanens hányingerem van), ellenben a városra és a megyére vonatkozandó elveim fenntartásával...” – írta többek között. Hogy látszatsértődöttségről volt szó, az hamarosan kiderült. Négy nappal később újabb levél érkezett, amelyben azt kérte, közöljük *Négysoros* című versét is („nem is voltál szegényebb / mint illő egy szegénynek / csak valahogy vesztesebb / mint a többi vesztesek”). A közléshez már instrukciót is fűzött: „a hosszú vers legyen a spiccen, második helyen ez, és a Holdvilágnál legyen a végén. Főszerkesztőséged szíves fáradozását köszönve maradok első számú ellenlábas: S. I.”

Az 1985. február 23-i számmal – amelyben Simonyi mindhárom verse megjelent, az általa kért tördelésben – megtört a költőre kirótt szilencium, ami a tilalmat elrendelők részéről visszhang nélkül maradt. Igaz, más volt már a kor, és mások ültek a megyei pártvezetői székekben, olyanok, akiket életkoruknál fogva már nem terhelt a múlt.

A következő hét évben – 1992. február végéig – még további tizenhárom levelet küldött a Mester. Egy kivételével (amely postán érkezett) valamennyit bedobta a levelesládánkba, vagy az apósomnál hagyta, akihez két-három hetente járt beszélgetni. A leveleket – kéréseit, gyakran utasításait – általában kitépett jegyzetfüzetlapokra írta, egy alkalommal pedig barna bolti zacskóra jegyezte le. Utóbbiakat a kulturális rovat vezetője – aki évekig nem jelentetett meg Simonyi-verset a lapban – rendre akceptálta. Ilyen gyöngyszem egy 1985. szeptemberi levél: „Zoli Úr! Kérlek: a szombati Köröstájban (a lap irodalmi mellékletében – Á. Z.) a verset e két főcím valamelyikével hozzád: KÉPESLAPOK GYULÁRÓL – GYULÁNAK vagy GYULAI EPIGRAMMÁK. Én inkább az elsőt szeretném! Ám a legeslegfontosabb a fénykép: 1. Gutaütés okából, 2. Mert szép vagyok. Köszönöm!” Néhány nappal később üzenetet küldött: „Kérlek a lapban közölt fénykép eredetijét szerezd vissza a fotóstól! Arra szükségem van.”

A levelek között néhány különösen figyelemreméltó, s messze túlmutat a közléssel kapcsolatos kérésein. 1984 augusztusában például a következő szöveggel örvendeztetett meg: „A Békésmegyei Hírlap »Könyvnapok után« c. darabját és a Békés megyeibe helyezett, »Miért hallgatnak az írók?« c. Alföld-beli Ember Gedeont egymás után olvasd! Tanulságos. Ugyanis két esztendőn belül kétszer írtam erről a tárgyról, nevezetesen, hogy miért is hallgatnak hát azok a kurva magyar írók?” Az 1944 júniusában, illetve júliusában írt szövegekről – amelyek 1989-ben az *Ember Gedeon jegyzeteiből* című kötetében is megjelentek – nem esett szó köztünk. Nagy valószínűséggel a mindkét írásban megtalálható gondolat miatt hívta rá fel a figyelmemet. A Békésmegyei Hírlapban azt írta: „Hol vannak a magyar írók? Miért hallgatnak azok, akiknek beszélniök kellene?! Kérdések, amelyekre csak látszólag nincs felelet. Mert van. A magatartás. Az írók magatartása. A magyar író magatartása: hűség a fajtához, önmagához és a múltjához...” Az Alföldben pedig így írt: „Az íróság két vezérkomponense ugyanis: állapot és magatartás. Az író állapota: szenvedés, magatartása: hűség. Az író szenvedése roppant harcok, győzelmek és vereségek summája. Az író hűsége: örök bábáskodás az igazság mellett! Az örök igazságok mellett! S így olykor bizony a politika részletigazságai ellen!” Simonyi az írások születésekor még szárnyait bontogató költő volt, az említett lapok külső munkatársa, később az Alföld szerkesztője.

Egy 1992. januári levél esetében többről volt szó, mint egyszerű kérésről, Simonyi ismert tételének – az innenső partiakról és a túlpartiakról vallott nézetének – megismeréséről. A történet előzménye, hogy a Kurír egyik újságírója interjú készítésének szándékával felkereste a költőt a lakásán, ahol hosszan és – a szerző szerint – barátságosan beszélgettek. (A Mester később azt állította, hogy a konyhán és a fürdőszobán keresztül „tévetegeen” be-ment hozzá az újságíró, akivel magándiskurzust folytatott.) A lap munkatársa terjedelmes riportban számolt be a találkozásról, meglehetősen naturáisan lefestve a környezetet, amelyben a költő élt. A cikkből – amelyet bizonyos megfontolásból a városi lap is átvett –, nagy botrány lett, még az Írószövetség is megszólalt az ügyben. Közben Simonyi jelezte, hogy a történetek kapcsán szívesen adna interjút lapunknak. A beszélgetést elkészítettem, majd – mielőtt megjelent volna – egyik este levél várt a postaládámban. A Mester ebben arra kért, hogy az interjú innenső partiakról (akik közé Bartókot, Sinka Istvánt, Németh Lászlót, Krúdyt, Tímár Józsefet, Dayka Margitot, Kiss Manyit, Göröcsöt és Pásztor Józsefet sorolta) és a túlpartiakról írott részéhez toldjam be a következő sorokat, hogy ne csupán a nagyokat tekintsük embernek, hanem a névtelenekeket is: „Természetesen az emberek között a már említettek mellett az innenső parton még számos Nagy, Kiss, valamint Szabó meg Kovács is él. Ámde számuk – az emberek létszáma –, elenyésző kisebbség a túlparti földlakók létszámához képest. Viszont ennek a kisebbségnek van egy sajátossága, ami a földlakókat ott a túlparton a végsőkéig irritálja. Ez a tűrhetetlen sajátosság pedig abból áll, hogy ebben az elenyésző kisebbségben van valami, amit úgy nevezhetünk: többlet. Igen, a kisebbség többlete! Nos, hát ez az, amit a túlparti többség nem képes elviselni. Gondoljunk csak a mindenkori Széchenyik vagy József Attilák sorsára. Ugye érthető már, miről is beszéllek a „két part” okán!?”

Az Ember meg a földlakó fényév milliárdokban sem kifejezhető egymástól való távolságáról. Még akkor is, ha netán ugyanegy kupéban, közös padon ülve utaznak Gyuláról mondjuk Kötégyánba.”

(Simonyi egyébként a szakmájukat magas szinten művelő, polgári mentalitású mesterembereket – így apósomat is– az innenső partiak közé sorolta, ezért tartotta szükségesnek a Nagy, Kiss, Szabó és Kovács nevűeket is megemlíteni.)

Nem sokkal főszerkesztői kinevezésem és az első Simonyi-versek megjelentetése után, 1985 márciusában a Mester arra kért, hogy közöljük az 1947 áprilisában a Gyulai Kis Újságban *Szabadság* címmel megjelent írását. A szöveg, amely az 1989-ben kiadott Ember Gedeon jegyzeteiből című kötetében is olvasható, a demokrácia és a szabadság kérdését feszegette, a koalíciós időkben megszokott nyíltsággal. Mielőtt a cikket megjelentethettük volna, jegyzetlapra írt üzenetet kaptam a következő szöveggel: „A nálad lévő Szabadság c. Ember Gedeon közreadásától tekintünk el. Különös tekintettel a polgárságról ott írottakra. Ma már azt a passzust nem vállalom!”

Az írás visszavonásáról a későbbiekben nem beszéltünk, bár utólag látom, érdemes lett volna. Különösen, hogy nincs benne szó polgárságról, amire hivatkozott, így más oka lehetett a kézirat visszakérésének. Feltételezésem szerint a szabadságról írott rész miatt gondolhatta úgy, hogy nem kellene kihívni a sorsot maga ellen: „A szabadságról valamivel kevesebbet kellene beszélni újságban, rádióban, plakátokon és a napi politika rozzant dongájú hordóján. Általában ezt a fogalmat szemérmesebben illenék kezelni.

Mert a szó, »szabadság«, nem csupán szó, ami csak arra szolgál, hogy kimondjuk – hanem fogalom, amely az egyetlen lehetséges emberi életforma fundamentuma.

Nem kimondani kell hát alibit jelölő cégérként, hanem megvetni benne a lábunk, és élni benne.

Mert mit kezdenél a levegővel, ha csak füleddel hallanád a zúgását, bőrödön éreznéd az áradását, de nem szívhatnád tele véle soha a tüdőd?”

Végezetül álljon itt egy történet, amellyel kapcsolatban személyesen kérte segítséget 1987 novemberében. Azzal keresett meg, hogy életbe vágóan fontos lenne (minden kérése életbe vágóan fontos volt) egy elveszett kéziratával kapcsolatos közlemény megjelentetése. Elmondása szerint Szegedről vonatozott haza, s Békéscsaba előtt még dolgozott a kéziratán (ami a vonaton utazó Simonyira nem volt jellemző), ám amikor Gyulán leszállt, már nem volt a zsebében. A vonaton felejtette, vagy a gyulai állomáson esett ki a kabátjából. A lapunk november 23-i számában *Egy Simonyi-kézirat nyomában* címmel megjelent szövegben pontosan leírta, munkája meddig volt meg, és sorsa honnan bizonytalan. Rögzítette, hogy a gyulai vonaton kik ültek a közelében, majd az írása arra futott ki, hogy keresi azt a 24-27 év közötti lányt, az úgy „koronatanúját”, aki az előtte lévő padon ült. A hölgyről – beleértve az öltözékét is – tűpontos leírást adott, ami férfiemberre (kivéve, ha az illető felkelti az érdeklődésüket) nem jellemző. Írásában arra kérte a lányt, jelentkezzen, ha tud valamit a kéziratról (mellékes, hogy nála van-e, vagy sem). Cserébe felajánlotta legutóbbi könyvének egy példányát. A hölgy nem jelentkezett, a kézirat sem került elő, így a felajánlott tiszteletpéldánynak sem lett gazdája.

JENEI GYULA

LÁNYOK, LEVELEK, SIMONYI

Simonyi Imréről egy lánytól hallottam először, akivel szerettük egymást. Ez a lány együtt albérletezett a másikkal, a teltkarcsúval, aki viszont a Mester szeretője volt, és Krúdy stílusában virtuóz leveleket írt neki, majd valamelyik esős őszen, egy ki tudja milyen éjszaka után bőröndjébe pakolta az öreg költő Márai-gyűjteményének legjavát, s a hajnali gyorssal Pestre lopta azt. Simonyi kétségbeesett diplomáciai erőfeszítéseket tett baráti és ismerősi körben – ám úgy tudom, hiába, a könyvek nem kerültek elő; csak a keserű szájíz maradt a gyulai legénylakásban, s egy újabb fanyar, mesélhető történet az örült spinéről.

Szóval, kikölcsönöztem a könyvtárból néhány kötetet, s mivel a lány, akivel szerettük egymást, úgy tudta magáról, hogy Simonyi a kedvenc költője, nem tehettem mást, megszerettem a Mester verseit is. S mert épp akkoriban gondoltam, ideje lenne megmutatni a sajátjaimat valaki szakmabélinek, felültem a gyulai vonatra. Versből tudtam az *egyszemélyes fegyencletp* címét: Dob utca 6.

Simonyit nem találtam otthon, csak valami fekete korcs ugatott kitartóan a zöld kerítés mögül. Gondoltam, szétnézek a városban. Széles utcákon csatangoltam, s egyszer csak szembejött a Mester. Messziről fölismertem, pedig korábban csupán fényképen láttam, ám azokban a konfekció kinézetű nyolcvanas években nem sokan viseltek úri szabó készítette öltönyükhöz díszszembkendőt késő délelőtti sétájukon a poros, kisvárosi szeptemberelőkön. Bemutatkoztam. Tartózkodó volt, és

bizalmatlan. Még apám és anyám foglalkozásáról, származásáról is kifaggatott, majd kérte, mutassam, amit hoztam. Ott helyben nézte át az írásaimat, talán éppen a Dob utca sarkán – valamilyen ipszilonkereszteződés rémlik, ahogy álltunk az árokpárt kövesút felőli részén, mert nem a járdán közlekedett, amikor megszólítottam, hanem a kövesúton *sétált*. Hunyorogva, szemétől távol tartva olvasta a rövid, gépelt szövegeket. Tarkómat égette a nap, engem belül a félszeg kíváncsiság. Mondott pár biztató szót, majd úgy *rendelkezett*, hogy Szegeden keressen föl a megyei lapnál P.-t, a költőt, s hivatkozzam rá, hogy ő küldött.

Amikor legközelebb meglátogattam, már nem a Dob utcában lakott. El-elutaztam hozzá, szerettem hallgatni a történeteit, ő pedig imádott mesélni. Számos látogatója akadt, némelyikükkel többször is összefutottam. Olykor egymásnak adtuk a kilincset. Előfordult, hogy B., aki akkoriban járt egyetemre, gyönyörű szőke lánnyal érkezett. Azt hittem, a barát-nőjét akarja bemutatni, de nem, az Öregnek hozta a nőt, vagy mondjuk inkább, hogy a lány akarta megismerni kedves költőjét. B.-vel hamarosan el is köszöntünk tőlük.

Máskor egy könyvtáros kisasszonyról érdeklődött az Öreg, ismerem-e. Mesélte, hogy meglátogatta a nő, kellemesen elbeszélgettek, amikor pedig kikísérte, az az előszobában térde esett előtte. Később valahányszor találkoztam a mindig vörös rúzszt viselő könyvtárossal, nem tudtam nem elképzelni, amint vastag ajkai a rajongott költőre tapadnak. Ahogyan lóg ki a szájából a Mester.

Egyszer az Öreg egy borítékot nyomott a kezembe. Tedd el biztos helyre; a végrendeletem! Engem nevezett meg örökösének. Nem tudom, kit akarhatott bosszantani a döntésével. Esztendő múlva viszont expresszlevelet küldött: *Kérlek, tüstént jöjj le, és hozd magaddal a végrendeletet is.*

Beszélggettünk. Mondta a történeteit, én hallgattam. Feszengett. Elhozta? Tudod, van az a lány, aki a gondomat viseli. Irtó rendes. Szeretnék hagyni rá valamit... Új végrendeletet írtam.

Párszor jártam még nála, de az utolsó év kimaradt. Gyerekem született, lekötött a család, s a munkám is szorosabb lett. Karácsonyra levlapot kaptunk tőle, ennyi állt rajta: *Mindháromtokat ölelek*. Pedig milyen élvezettel cífrázta a Márait meglátogató színésznő esetét! Búcsúzaskor az író kedvesen megkérte az öreg hölgyet, hogy többet ne keresse, s ne is írjon neki. Karácsonykor se, Sándor!? Akkor főleg ne!

Simonyi februárban halt meg.

Néhány év múlva összeállítást szerkesztettem róla. P.-t is megkerestem, aki annak idején a megyei lapban hozta a verseimet. P. hamarosan postázta fontosabb emlékeit Simonyiról, s a borítékba, amelyben írását küldte, a kísérőlevél mellé betett egy másikat is. Félbevágott, csúnyán tépett postai levélpapír, egyik oldalán kis piros postakürt. A fekete tollal írt levél így szól: *Kedves Z! Ma megkeresett egy fiatalember Szegedről (itt a nevem szerepel). Verseket ír. Tehetségesnek látom. Hozzad irányítottam. Kérlek, ha úgy ítéled meg az írásait, hogy elérik a „mérécét” – én azt hiszem, igen – akkor hozzád tölte a Csongrád megyeiben. Nem árt, ha fiatalokat segítünk szóhoz jutni.*

Nézem a rendezetlen sorok szálkás betűit. Az Öreg, miután elváltunk, Dob utcai lakása felé indult. Aztán délután elment a postára. Borítékot vásárolt, bélyeget meg levélpapírt. Utóbbit félbehajtott és kettétépte, s az egyik lapon beajánlott egy ismeretlen fiatalembert az ismerős szerkesztőnek. Persze lehet, hogy egyéb postai dolga is akadt aznap. Mondjuk levelet kapott egy diáklánytól, aki találkozni akart vele, ő pedig a papír másik darabján megírta, hogy mikor várja majd az állomáson. Ilyen története is volt: a lány lekéste a vonatcsatlakozást, és csak késő éjszaka kopogott be a költő ablakán. Amikor aztán találkozásuk kiteljesedett, s a lány azt találta sóhajtani, ha maga tudná, milyen jó most nekem!, az Öreg ráförmedt: tanuld meg, az úristenedet, vannak testhelyzetek, amelyekben csak tegeződni lehet!

**BOD
PÉTER****ÉLETEM MENETRENDJÉBEN A SIMONYI IMRE ÁLLOMÁS**

Ültünk a Reinhardt teraszán. Ezt a mondatot Gyulán sem sokan értenék. A Simonyi-univerzumnak éppen a város volt az a kerete, ahol szavainak, mondatainak, megállapításainak és verseinek jelentése magától értetődőnek tűnt. Mégsem volt minden az.

Hiába keresnénk ilyen néven szállodát, éttermet vagy cukrászdát, nem találánk. Az erdélyi költő, miután országgrészét elcsatolták korábbi hazájától, éppen úgy járt ki a vasútállomásra, mintha a vonatok menetrendje nem változott volna. Órákig rostokolt a váróteremben, kiment a peronra is, bizonyára elnézett a messzeségbe, kutatva: mikor jön a szerelvény. Vagy éppen szembe kellett néznie a megváltozott menetrend kérlelhetetlenségével, ami szerint nincs csatlakozás.

A Jókai utca és az Erkel tér sarkán áll a lassan-lassan kétszáz éve működő cukrászda, amely a reformkor éveiben, a kor szokásait követve, tulajdonosáról, a gyulai németiség egyik iparoscsaladjáról, a Reinhardtól kapta a nevét. A két világháború között, majd a koalíciós években Gyula egyik fontos találkozási pontja volt. Fénye alaposan megkopt az 1960-as és 70-es évekre, a kor mindent átnevezni akaró szándéka pedig már korábban ráragasztotta a Százéves cukrászda nevet. Simonyi gyűlölte ezt. Az egyszerre hirtelen haragú és ugyanakkor meglepően megfontolt ember olykor vadul, olykor higgadtan hozta beszélgetőtársainak tudomására, mit gondol azokról az emberekről, akik ellopták fiatal kora egyik fontos helyszínének nevét.

Ültünk a Reinhardt teraszán. Leszállt az este, a vállamra dobott pulóveremet fázósan megigazítottam. Hosszú percek óta nem szóltunk egymáshoz, ám a csend éppen úgy hozzátartozott együttléteinkhez, mint a beszélgetés. Keresztbe vetett lábakkal ült, bal kezével kényelmesen a szék karfájára könyökölt, ujjaival finoman játszott, és amikor észrevette előbbi mozdulatomat, ennyit jegyzett meg:

– Érdekes, Gyulára mindig egy nap alatt érkezik meg az ősz Erdély felől.

Augusztus 20-a után jártunk. A megelőző estéken még semmi jele nem volt a készülő és az aznapra megérkező hidegnek. Keleti szél fúj. A kicsi szellő, az ég vándora látogatóba jött Gyulára. Valóban a megadott irányból. Beköszönt, és az Erkel tér fáinak levelei mintha tényleg azt tolmácsolták volna, hogy aki most itt jár, hamarosan visszajön. Mintha csak követeit küldte volna előre a langy melegben.

Készültem elmenni Gyuláról. Két hét múlva kezdődött az egyetem. Vágytam vissza Szegedre, ahol utolsó nyári vizsgám óta, két hónapja nem jártam. Egész nyáron otthon rostokoltam. Napjában kétszer látogattam a költőt. Bevásároltam neki, intéztem ügyes-bajos dolgait. Többször adtam postára Márainak szóló leveleit, és ilyenkor megilletődötten arra gondoltam, hogy valamiképpen az irodalomtörténet epizodistája vagyok. Máig őrzi szemem fényképezőgépe a San Diego helységnevet, amelyet láthatóan kissé nehezen formázott meg a költő lila filctolla a borítékra.

Másodjára vacsora után, napszálltakor indultam hozzá. Ilyenkor késő éjszakáig beszélgettünk. Éjfél is elmúlt, amikor szüleim lakásának biztonsági zárja halkán kattant a lépcsőház sötétjében, ahol úgy lépdeltem fel a harmadik emeletig, mint egy tolvaj vagy a tilosban járó ember. Két órát olvastam, mielőtt lekapcsoltam a lámpámat. Sokadjára olvastam ezekben a hónapokban az *Egy polgár vallomásait*,

amelynek második része akkor közelebb állt hozzám. A Nyugat-Európát keresztül-kasul utazó fiatal citoyenivadék olyan természetességgel mozgott az általam meghódíthatatlannak és belakhatatlannak gondolt földrajzi térben, ami azóta is feloldhatatlan sóvárgássá szublimálódott bennem egy életút és -lehetőség után, mely számomra elérhetetlennek és megvalósíthatatlannak látszott. Utólag tudom, az volt.

De más értelemben is készültem elmenni Gyuláról. A fiatal, a kontinensen csavargó Márai mellett Hans Castorp és Pierre Bezuhov fiktív, számomra mégis nagyon is valóságos élettörténete értette meg velem, hogy nem szabad megragadni a kisvárosban. A világ tágas, mindenfelé vezetnek utak. Vonatok és repülőgépek naponta indulnak napnyugat felé. Kidolgozott tervek, határozott elképzelések nélkül munkált bennem a vágy, hogy magam mögött hagyjam azt a jól ismert világot, amelynek két kiszögellési pontja Gyula és Szeged volt.

Ültünk a Reinhardt teraszán. Apróságokról beszéltünk. Talán arról, hogy az Újpest a szezonnyitó meccsét Békéscsabán játssza. És bár ez a csapat már nem az a csapat, amelyikben Göröcs irányított, de nekünk ott a helyünk a lelátón. A klubszerelemről ihletettebb pillanataiban, egy költőhöz méltó módon, kizárólag úgy tudott fogalmazni, hogy a Megyeri úti pályán lila a gyep és fehérek az alap-, oldalvonalak. Többet tudott a futballról, mint az a tízezer ember együtvéve, aki ott szurkolt a következő szombaton a stadionban. Még ma is honvágy fog el, ha a valaha volt közös meccsnézések eszembe jutnak. Ilyen alkalmakkor egy pillanatra nem hallgatott el, mégis olyan volt, mint leginkább tisztelt mestere, Krúdy. Soha egy fáradt hasonlat, egy pontatlan mondatkötés, pongyola fogalmazás nem hagyta el a száját. Az előbeszéd esetlegességében ez még az írói bravúrnál is komolyabb teljesítménynek hatott. Varázspálca nélküli bűvész volt, aki ámulatba ejtette a csodára nyitott és fogékony embereket. Keresheted őt a múltban és gazdag jövőben, úgysem leled meg. Személyiségéből áradt a megismételhetetlen egyszerűség titokzatossága.

Amikor visszanéztem rá az asztalon át, arra gondoltam, hogy az imént elhangzott mondatot soha nem fogom elfelejteni. Az időközben eltelt harmincöt év fedezete lehet a kijelentésnek. A legfurcsább mégis az volt, hogy tisztában voltam vele, a küszöbön állt: minden kapcsolatot megszakítok vele.

A gondolat bizonyára régebben érlelődhetett bennem, különben azzal a határozottsággal és bizonyossággal nem igazolta volna magát, ahogyan az bennem, akkor, ott a Reinhardt teraszán megtörtént. Tudtam, hogy hamarosan olyan úton indulok el, amelyikről nem lehet visszafordulni. Dermesztő józansággal tisztában voltam azzal, hogy kegyetlenség nélkül soha nem lehetek szabad. Olyasmit kell tennem, aminek rövid távon nem látszik semmiféle értelme. A magam útján kellett elindulnom. Nem tudhattam, hogy vezet-e ez bárhová. Eckermannságom a vége felé közeledett. Betelt. Simonyi nem kínált maga mellett más szerepet.

Hirtelen eszembe jut egy őszi hétvége. Szüleim elutaztak Miskolcra. Egy szót sem szólítottam nekik, hogy hazamegyek. Szegedre kerülésem után kapcsolatom egyre terhesebbé vált Simonyival. Egyetemistaként nem vágytam arra, hogy minden pénteken vonatra üljek, és szülővárosom vasútállomásáról első utam hozzá vezessen. Pedig másfél évig ezt tettem. Mégis akadt két nap, ami egy életérzés melegségével simogat ma is, ha felidézem. Odahaza nem kellett magyarázkodnom, hova és kihez megyek, sem arról, meddig maradok. Lakásunk fejedelmi magányát élveztem, és azon a szombaton és vasárnap nagy sétákat tettünk kettesben a városban. A gesztenyefák megbarnult lombja és a bágyadt napsütés paszteliszínekbe vonta a Béke sugárutat – amelyen kigyalogoltunk az akkor még működő, az állomáson található étterembe –, impresszionista festő ecsetjére

kívánczó téma lehetett volna.

Nem siettünk sehova, nem várt senki abban a két napban. Akaratlanul is olyan érzés kerített hatalmába, hogy úgy bolyongtunk ezen a hétvégén az időben, mintha életünk végtelenné tágult volna. Meglepő élességgel emlékszem ennek a szombatnak és vasárnapnak a történéseire, noha a szó köznapi értelmében alig történt valami. Közben tudatában voltam, hogy valami megismételhetetlenül kellemes dolog történik velem, és nem tehetek mást ezzel az élménnyel, mint elzárom a lélek egy titkos széfjébe, amelynek ritkán nyitom ki az ajtaját.

A következő nyáron már nem ültünk a Reinhardt teraszán. A szakítás még az azt megelőző télen, a vizsgaidőszak kellős közepén történt meg. Csúnya volt, méltatlan hozzánk. Ezért is, másért is már nagyon ritkán ültem vonatra a szegedi nagyállomáson, hogy hazautazzam. Évek múltak el. Államvizsgával a kezemben önkéntelenül az a szellemes, mégis keserű mondat jutott eszembe, hogy amennyiben azt akarod, hogy az Úr kinevessen, meséld el neki a terveidet.

Az egyetem utáni nyarat nagyobb részét családunk Gyula környéki, szanazugi nyaralójában töltöttem, és úgy vártam a szeptembert, hogy nem sikerült állást találnom. Egyáltalán nem hangzott jól, hogy pályakezdőként munkanélküli leszek. Itt nem részletezhető véletlenek folytán szeptemberben annak a gimnáziumnak lettem a tanára, ahol korábban érettségiztem. Nem volt egyetlen nap a becsengetés után, amikor ne jutott volna eszembe, hogy tanítómesteremmel egy városban kelek és fekszem mindennap. Ám ez az életrajzi esetlegesség korábbi elhatározásomon mit sem változtatott.

Makacs voltam, de másként, mint a néhai erdélyi költő. Életem menetrendjében alig vártam a változást. Reménykedtem, hogy lesz csatlakozás. Ezt kellett elérnem. Kívántam, hogy valami történjen. Tudtam, hogy minden változás belülről indul. Az utak magunkból erednek. Amikor azon a nagyon ismerős állomáson megveszem majd a képzeletbeli vagy talán nagyon is valóságos jegyem, akkor már sok döntésen túl leszek. Gondolatban ismerkedtem a mozdulattal, amivel majd magamhoz veszem és szorítom az utazótáskám. Vártam.

Byggil

SAÁD KATALIN

A KÍGYÓ LÁTOGATÁSA

Az év elején vendégeskedtem néhány hetet alföldi tanyámon, mely egykor a választott otthonom volt. Most már a lányomé és a jószágaié. S persze az unokáimé; épp a második csemete érkezése alkalmából időztem újra az oly kedves Tisza-közeli tájon. Az első hetek remekül teltek; aztán váratlanul megbetegedtem. Meglepődtem, mert az évenkénti influenza elleni oltás meg szokott védeni. Tán az idősebbik unokám hozott haza valami extrém vírust az oviból, az se kizárt, hogy kamionos vejem valahonnan az országból. De február első felében a Covid-19 világfejleményei Magyarországon még marsbeli történetnek tűntek; föl se merült, hogy kovidos lehetek. Csak mintha kavicsot szórnának a fejem körül, úgy zörgött két éjjelen át a mellkasom. Nem halálfélelmem volt, inkább haláltudatom. Mintha odatelepedett volna az ágyam szélére. Lassan mégis javulni kezdtek a légúti panaszok, viszont bejelentkezett a szívem. Ritmuszavarom imádtá nyakon ragadni a kritikus helyzeteket; ezúttal is számíthattam rosszindulatára. Ha sikeresen ténykedik, és eltesz láb alól, „az egyéb krónikus betegségben szenvedő idősek” halállistájára kerülök.

A sorsom ellenben kegyesnek mutatkozott. Kivárt, időzített, kanalanként adagolta az állapotromlást. Először is visszaengedett szentendrei-szigeti lakhelyemre, ahol egy szép, nagy kertben orvos nővérem társaságában tölthettem az önkéntes karantén heteit. Amikor a szívem komiszkodása már végképp nem nélkülözhetette az orvosi beavatkozást, a halaszthatatlan esetek előtt megnyitották a kórházakat. Nővérem hétvégi telefonos S.O.S. segítségkérésére egy baráti szívsebész beígért egy azonnali pészmékerbeültetést. (Valószínűleg nembarátilag is megtette volna.) Jöjjön be, és megcsináljuk, ajánlotta nyomban. És a megelőző vizsgálatok?, kérdezte testvérem. Minek fárasztanánk kétszer? Megvizsgáljuk, s rögvést elvégezzük, így a doktor. Három nap múlva, kedden.

Az jó. A keddeket szeretem.

Egy jó nevű kórház kardiológiáján kellett megjelenem. Hivatalosan ugyan már nem ápoltak benne vírusfertőzöttet, de a suttogás elért: akad az épületben még egy-egy eset. Más élmény a tévé képernyőjéről értesülni valamilyen eseményről, és más érintésközelből. A jégeső azóta személyes ismerősöm, mióta kis híján betörte a szélvédőmet. Hasonlóan hatott rám a jól ismert kórház átalakulása. Helyszín csata után. Az aula feléből bútorraktár lett, a kardiológiai betegek számára megnyitott osztály folyosója kaotikus: ládák és dobozok között szalalozzik a betegszállító. Három lift üzemel; a középső ajtajára rögzített felirat hatalmas betűkkel hirdeti: CSAK COVIDOS BETEGEKNEK. Kiráz a hideg, nehogy véletlenül abba botorkáljak be!

Az EKG-vizsgálat közben az orvos erősen megnyomja nyakamon a verőeret. Pillanatnyi szívhalált mutat az EKG, amit az elmúlt hetekből jól ismert ájulásérzet követ; ezt a tesztet csak kórházi körülmények között szabad elvégezni. Viszont ez igazolja a pészméker beültetésének szükségességét. A laborvizsgálat az ágyamon zajlik, az osztályon; egyúttal behelyezik a kanült a vénába. Megy minden, mint a karikacsapás. Értem jön a műtős, csodálkozom, amiért gyalog indulunk neki. Megnyugtat, visszafelé majd tolószéken hoz.

Kicsi helyiség a műtő, egyasztalos, barátságos, vidékies benyomású. Mentegetőzik a műtős, amiért az asztal mellett nincs fellépést segítő lépcső. Kezébe adom a mankóimat, lazán felpenderülök, demonstrálni szeretném, milyen fitt vagyok. (A mankókra nem a szívem, hanem a gerincem miatt van szükség.) Zajlik a nekivetkezés, készülődés. Kikérdezem a beavatkozás mozzanatairól. Helyi érzéstelenítés lesz. A hátamra heverek, rám dob egy textíliát, megnyugtat, ne aggódjak, kapok levegőt. Csak a mellkasom bal oldalát hagyja szabadon, a műtési helyszínt.

Roppant összeszokott team lehet a doktor meg a műtős, egyetlen szót se váltanak egymással. Mint a hiúz, figyelek, mégsem észlelem, mikor veszi át a munkát a sebész, meddig tartott az előkészítés. Egyszer csak dúdolni kezd a rajtam babráló férfiú (történetesen a Kossuth-nótát). Biztos vagyok benne, hogy ő az orvos, de azért szeretnék megbizonyosodni. Próbálok kilesni a textília alól. Addig forgatom a nyakam, amíg sikerül. Más dallamok jönnek, most már gondolom, jobban áll a szénám. Amikor az utolsó öltéseket végzi, váratlanul szóba elegyedek velem az orvos. In medias res egy családommal kapcsolatos emlékét idézi fel.

A kórházból való hazatértem után különös látogató akarta tiszteletét tenni. Egy kígyó. Vagyis egy rokona: az erdei sikló. A Wikipédia ezt írja: *„Az erdei sikló (Zamenis longissimus, korábban Elaphe longissima) egy eurázsiai kígyófaj, amely az ókorban a gyógyítás istene, Aszklépiosz egyik attribútuma volt. Aszklépiosz botja a rátekeredő erdei siklóval a mai napig egészségügyi szimbólum. [...] A rómaiak az ókorban a neki tulajdonított gyógyító hatás miatt a mai Németországba is betelepítették...”* Nővérem épp becsukta a teraszra nyíló üvegajtót, amikor a terjedelmes, vaskos és hosszú hulló elkezdett fölkúszni a házhoz vezető három lépcsőn. Irtó hosszúnak tűnt: feje már az ajtónál emelkedett, kacsaringózó teste végén a fark meg még lent hullámozott a teraszon. Méteresnél is hosszabb lehetett. Ünnepelesen hömpölygött fölfelé, mint akinek célja van. Tudtuk, hogy ott él valahol a környékünkön, mert egyszer a sziklakertben kezünkbe akadt levedlett bőre, de eddig nem kellett tudomásul vennünk a létezését. Nem kereszteltük egymás útját. És nem kerestük a másik társaságát. Inkább kerültük. Ez így volt rendjén. Ellenben most majdnem betekeredőzött a szobába. Mint akinek mondanója van. Döbbsen bámultuk. Nővérem inkább ijedten, én megilletődötten. De én se bántam, hogy csukva találta az ajtót. Csak úgy tudom megfogalmazni a viselkedését, mintha egy emberről írnék. Megemelte a fejét és még vagy tíz centit a testéből, amikor a bezárt ajtó útját állta. Végigtapogatta. Tudomásul vette, hogy arra nem kúszhat tovább. Abból, amit a viselkedése sugárzott, olyasmit olvastam ki, hogy nem sértődött meg, nem is számított egyébire. Ugyanabban a lassú, de folyamatos és ütemes hullámozásban, ami a lépcsőkön való fölfelé haladását jellemezte, a közeli fal felé indult. Úgy látszik, nem volt kedve visszalépcsőzni. Inkább a murvafűrt és az ólomvirág cserepein átkúszva a mögöttük lévő falat célozta meg, s ott kúszott le a pad alá. Eltűnt, elrejtőzött, nem láttuk tovább.

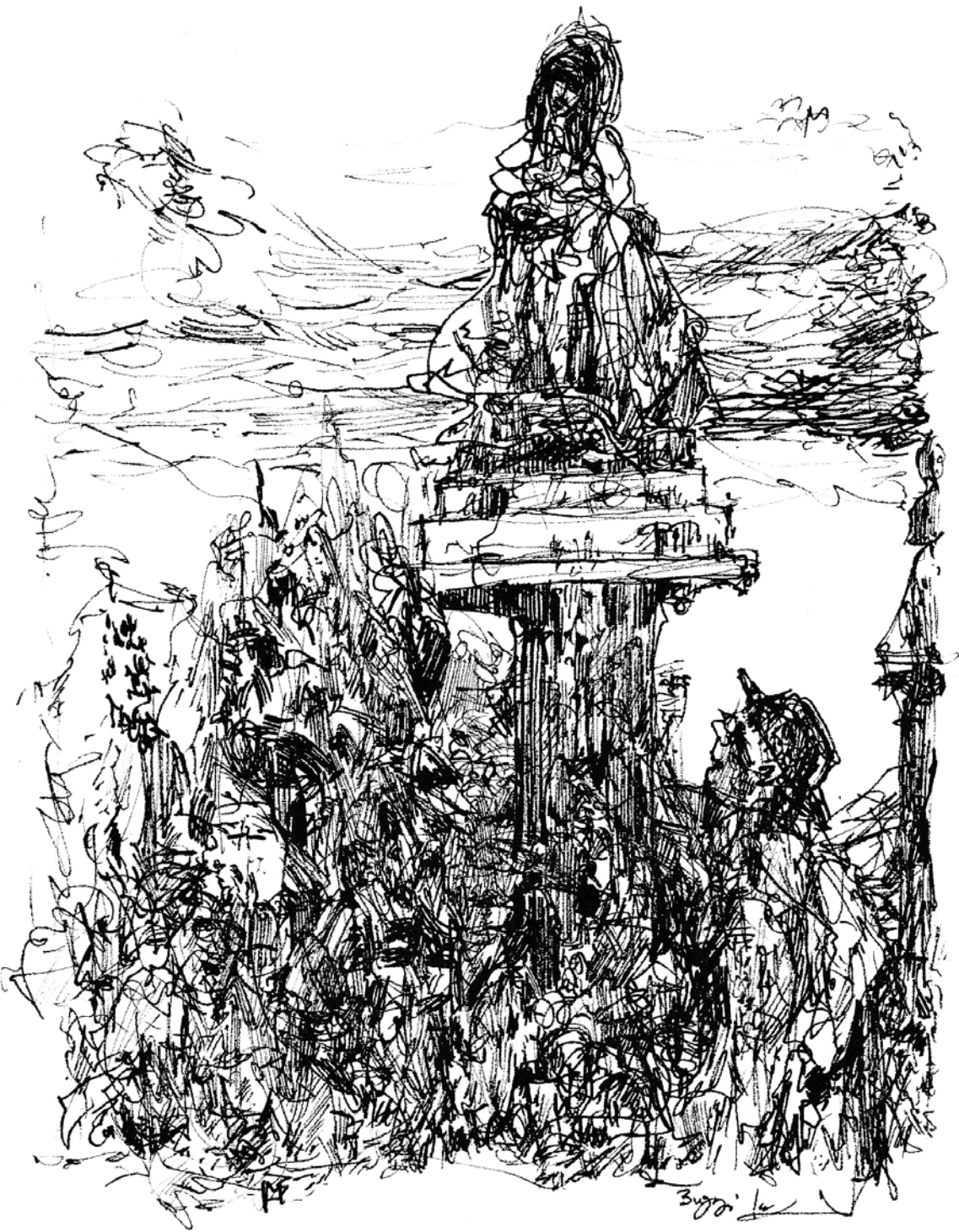
Másnap megint találkoztam vele, holott korábban soha. Nem tudni, honnan termett a lábam elé. Kijelenthetem-e egy csúszómászóról, hogy pontosan kiszámította a lépteimet, hogy megtorpanásra késztessem? Se át ne lépjem, se rá ne lépjek. Ő is megtorpan, ha jellemezhető ezzel a szóval egy hulló viselkedése. A gyepen mankóztam a ház felé, ő alighanem a vénséges tamariszkus alól kúszott elém. A bokrot még újtelepes nagyapám és nagyanyám ültette úgy kilencven éve, hogy megkösse a sívó homokot a Duna-szigeti telkükön. A sikló fölágaskodott, magasra emelte a fejét. Nem képzeltem, hogy meg akarna támadni, nem is azért állt meg bennem az ütő. Hanem a pillanat súlyától. Amit az hordo-

zott, és amit meg kellett volna fejtsék. Fogalmam sem volt róla, hogyan kéne viselkednem. Egy pillanatig sem hittem, hogy találkozásunk véletlen. Mérlegettem, mit jelenthet, ha átlépek a testén? Vagy ha a farka mögött haladok tovább? Emberi mércével talán mégis az a legmegfelelőbb, ha a feje előtt vonulok el. Zavarban voltam, és megilletődve. Nem tudom, melyikünkénél pattogott a labda, de tény, hogy nem az esetleges, valahonnan érkező üzenet megfejtésén töprengtem, inkább ki akartam menekülni a helyzetből. Persze korrekten. Előtte fogok átmenni!, jelentettem ki, miközben a lelkem mélyén éreztem, hogy az ő mondandója nem ilyen hétköznapi. Hogy ágaskodása nem támadás, hanem közlés. Közölne valamit, ha volna antennám venni az adást.

Egy harmadik találkozást is kiprovokált. A következő napon. Egy újabb helyszínen. Talán gyáva vagyok, vagy egyszerűen ostoba, mindenesetre nem lettem bölcsebb az előző nap óta. Nem megérteni akartam, ami történik, hanem megúszni. Azt hiszem, megijedtem. Nem a hüllőtől, hanem bármiféle folytatástól, amit talán tervezett. Vagy bármiféle folyamattól, ami bennem végbemehet. Mielőtt tudattam volna vele, hogy ezúttal is a feje előtt fogok áthaladni, kiszakadt belőlem: Kérlek, ne gyere többet!

Azzal hitegettem magam, hogy a nővérem miatt teszem. Hogy őt ne ijesztgesse. De ez nem igaz. A sikló meg a pillanat titoktól volt terhes. Ebben biztos voltam. Nem kizárt, hogy Aszklépiosz üzent valamit. Talán azt, hogy meggyógyulok. Mégis jobb szerettem volna a titkok szféráján innen maradni. Pedig hányszor képzeltem magamról, hogy nyomolvasó vagyok. Csakhogy a képzelgés, a rátermettség nem elég. Készenlét is kell, hajlandóság; akarni kell belépni a hetedik ajtón. Akarni kell feltörni a pecsétet.

El merem-e szánni magam rá?

BAKA ISTVÁN

DÖBLING

Ilia Mihálynak

„S nem különben, mint a' kiégő üstökös csillag iszonyú forgásában se határt se utat nem tart, de mint átok a' végtelen üregben maga magát emészti 's napsystemákat rendít meg, ugy bolyong czél 's törvény nélkül a' hazátlan, hiv jobbagyokat csábít el, megelégedett polgárba nyugtalan bizalmatlanságot önt 's végre maga kétségbe esvén nem ritkán önkezivel végzi örömtelen éltét.”

(Széchenyi István: Hitel)

„Vannak, akik azt mondják: az ember ebben az életben sohasem tudhatja, vajon halála után elkárhozik-e, vagy sem, én sem tudhatok tehát semmit előre. Ezeknek azonban ezt válaszolom: megnyílt előttem az ég, és az Orion csillagképében ugyanolyan világosan olvashattam, mint a saját lelkiismeretemben, hogy én itt a földön meztelenül, a végső kétségbeesésben, a saját szennyemben fogok elrohadni és tönkremenni, hogy a másvilágon az örök kínra ébredjek, s ezeket a kínokat nem a kicsiny Föld, hanem a csillagok és a világmindenség dimenzióihoz mérten fogom szenvedni egyre növekvő mértékben, amihez képest a saját nyelvem kiharapása valóságos gyönyörnek számítana.

Ó, Isten, miért is születtem én, nyomorúságos féreg, miért is emelkedtem ki a semmiből?”

(A döblingi önvallomásokból)

|

Éjszaka van magamra hagytak végre
az orvosok az ápolók sehol
körülnézhetek Döbling ez vagy Magyarország
vagy a Döbling-Magyarország-Pokol

Csend van tán Isten elharapta nyelvét
csillag sem csikordul tengelyén
hallgass te is aludj Széchenyi István
legnagyobb magyar szerencsétlen gazfi én

Beh jó hogy el van zárva minden ablak
beh jó hogy itt benn minden óra áll
míg így marad nem férközhet be hozzám
a park ösvényein settenkedő halál

Éjszaka van magamra hagytak végre
az orgyilkosok árulók sehol
körülnézhetek Döbling ez vagy Magyarország
vagy a Döbling-Magyarország-Pokol

II

Aludj aludj ne ébredj fel soha
 a hold ezüstlő ingalapja lassan
 lengjen csak a részvételen magasban
 tebenned végre minden óra áll
 nem láthatod hol erdőkkel sötétlik
 mint ágyékszórzettel a láthatár
 megnyílt a menny és méhéből kihullott
 s már éhesen bóg a kisdéd halál
 nem hallod mert számodra nincs halál
 hallgass csak és szorosra zárd a szádat
 különben belső éjed szerzteárad
 és nem lesz többé napja a világnak
 nyugodj meg Döbling anyaméh s te a
 Sátán magzata el ne hagyd soha
 csak ringatózz az alkony vérpiros
 homályában megszületned tilos
 aludj a percek gyertyái kioltva
 Döbling vén embriója és bolondja
 aludj aludj felébredned tilos

III

Mióta ülök e karszékben nem tudom
 Magyarország nincs többé már csak bennem él
 ülök hát mozdulatlanul nehogy elrebbentsem folyóit
 a havasok cukorsüvegét föl ne nyalják
 a hajnalok ülök csak mozdulatlanul
 a függönyök elvonva nem hallhatom a závarzatok
 zörgését ülök csak és ringatózom
 mint egykor rosszul ácsolt tutajon az Al-Dunán
 bolond-sityakom félreccapva hetykén ülök és ülök
 a holdfény hágcsoja előtt csak fel kellene állnom
 s megindulhatnék fölfelé elhagyhatnám örökre
 e világot e poklot ám én szólitom
 szolgálaimat még szorosabbra azt a függönnyt
 ne lássak semmit ne lássam a semmit
 mi is lehetne még az ablakon túl

Mint a kiégő üstökös mely iszonyú
 forgásában se határt se utat
 nem tart de átokként a végtelen
 űrben maga magát emésztve nap-
 rendszereket rendít meg úgy bolyongnak
 cél s törvény nélkül a hazátlanok
 most én is így bolygok fényt vérző csillag
 és iszonyú csóvám forog forog

Mi is lehetne még az ablakon túl
ne lássak semmit ne lássam a semmit
még szorosabbra azt a függönyt szólítom
szolgáimat a világot a poklot
elhagyhatnám örökre és megindulhatnék fölfelé
a holdfény hágcsóján csak fel kellene állnom
s csak ülök és ülök bolond-sityakom félreccapva hetykén
s ringatózom mint egykor rosszul ácsolt
tutajomon az Al-Dunán s nem hallom a závarzatok
zörgését felnyalják a hajnalok
a havasok cukorsüvegét elrebbentették folyóimat
Magyarország csak bennem él nincs többé nem tudom
mióta ülök e karszékben iszonyú
forgásomban se határt se utat
nem tartva magam magamat emésztve
cél és törvény nélkül bolyongva mint
kiégő csillag Isten eldobott
kesztyűjét csóvámat vonszolva a
végtelen űrben mozdulatlanul
ülök csak ülök karszékemben és
szemem lezárva ajkaim lezárva

IV

Egy hosszú-hosszú kátránnyal befestett
deszkakerítés és előtte a
sikátor ernyedt magatehetetlen
porában futkározó kutya

Sovány gacsos lábak fakóvörös szőr
ernyővázként nyíló-csukódó bordák
Nápolyban láttalak vagy Debrecenben
te loholtál le és föl Magyarország

Mit kutakodtál boldogabb fogakkal
lerágott Európa-csontokat
szaglásztaid félszegen az éjszaka
kátrányával bemázolt Mennysország-falat

De rés sehol de rés akkorka sem
amin egyetlen csillag fénye át-
türemlik szűkölünk csak Európa
küszöbeitől elvert kutyák

Rohangásztál le-föl míg meg nem untad
mindegy Nápolyban-e vagy Debrecenben
aztán elült a fölvert fénytelen por
elkullogtál a szürkületben

V

Döbling Döbling éjfél ut az óra
 összeér két villám-mutatója
 Döbling Döbling Döbling dől a zápor
 reszket a föld varangy-iszonyától
 megrázkódik holtjait kihányja
 csontszilánk-eső zuhog a tájra
 Döbling Döbling éjfél ut az óra
 összeszikrázik két mutatója
 bokor-csontparipát regulázva
 lovagol az erdők őszi váza
 hadonásznak ördögmancsok ágak
 angyalhaj-viharba markolásznak
 Döbling Döbling Döbling dől a zápor
 reszket a föld varangy-iszonyától
 poklok és a mennyek összezsapnak
 villám reccsen és kettéhasadnak
 felhő-angyalingek angyalborda-
 xilofont ver a sátáni horda
 harangszoknyák alá nyúl a dögnép
 kitépi a kongás ágyékszórét
 Döbling Döbling éjfél ut az óra
 összeforr két villám-mutatója
 súlyos kriptafedelét a holdnak
 félrehengerítették a holtak
 s mélyéből sivalkodva kitörnek
 az Orion-csillagbeli szörnyek
 előzőnlük a levert vidéket
 Haynau- és Bach-pofájú rémek
 Döbling Döbling Döbling dől a zápor
 függöny lebben ablakom kitarul
 s bandái a felbőszült dögöknek
 rozzant karszékem körül pörögnek
 orromat fricskássá és röhögnek
 s óbégatnak te tetted te tetted
 te aki e népet fölemelted
 tenkezeddel sírba is te lökted
 Döbling Döbling éjfél ut az óra
 csótányként bagzik két mutatója
 s míg összetapadnak bűdös kéjben
 seregek rohamoznak az éjben
 ágyú morran és dörög a dobbőr
 jönnek föld alól és fellegekből
 a vetések lángtalppal taposva
 sercegve ég az Isten-borosta

Döbling Döbling Döbling dól a zápor
csárdás döng a föld-ég reng a tánctól
röpülnek a párok vígan ropja
akasztott emberrel a bitófa
dübörög a csárdás lángban állnak
villámsújtva a nagycenki hársak
Döbling Döbling éjfélüt az óra
elszenesedik két mutatója
Döbling Döbling Döbling dól a zápor
megrázkódom varangy-iszonyától
Döbling Döbling megszökött az Isten
pisztolyon az ujjam mint kilincsen
Döbling Döbling Döbling angyalborda-
xilofont ver a sátáni horda
Döbling Döbling köröttem pörögnek
Haynau- és Bach-pofájú szörnyek
Döbling Döbling Döbling dól a zápor
dübörög a tánc a deszka lángol
Döbling Döbling összekapaszkodva
angyallal az ördög ropja ropja
Döbling Döbling Döbling körbefognak
s óbégatnak rémek és a holtak
te tetted te tetted és röhögnek
fölemeltesd sírba is te lökted
zápor dól a pokol tüze lángol

LUCSOK S PERNYE MARAD A VILÁGBÓL

VI

Mióta ülök e karszékben nem tudom
elmúlt az éj és elszállt a vihar
virrasztásommal Isten mit akar
azt sem tudom élem vagy álmodom
és csigaként tapogatózva lassan
mászik már elnyűtt függönyeimen
a hajnalfény a nyálkás fürtelem
s minden a megszokott elunt alakban
írószerek s a könyvek szétdobálva
az asztalon a pohár peremére
mint tüdőbeteg felköhögött vére
vörösbor szárad sarkukig kitérve
az ablakaim de már nem az éj
poklára nyílnak messze-messze jár
a zivatar a kísértő halál
s nincsen pokol mert nincsen semmi sem

nem fegyver csörren és nem ló dobog
nap-zsandár váltja csak hold-silbakot
nincsen pokol mert pokolibb a menny

Mióta ülök e karszékben nem tudom
már elhalványult rég az Orion
elszállt az éj elmúlt a zivatar
virrasztásommal Isten mit akar
virrasztásommal Isten mit tehet
aludnék már s tudom hogy nem lehet
vén embrió Döbling méhébe zárva
ki szülhet engem újra e világra

Mint a kiégő üstökös mely iszonyú
forgásában se határt se utat
nem tart de átokként a végtelen
üregben magát emésztve halad
kiégő csillag ezt az aluvó
naprendszer újra megrendítenéd
aludj inkább és hunyj ki jeltelen
amíg a virradat vörös csuklyás bakó
az égi vérpad grádicsára lép

BORSODI L. LÁSZLÓ

EZ ITT A DÖBLING-MAGYARORSZÁG-POKOL (*Baka István Döbling című verséről*)

A *Döbling* című kötet (1985) fontos állomás Baka István életművében: a nemzeti sorskérdéseket természeti tájba vetített látomásokban megfogalmazó *Magdolna-zápor* (1975), valamint a tájverset imitáló metaforikus világot a város tárgyaival kiegészítő *Tűzbe vetett evangélium* után (1981) ugyanis – lezárva a költői életmű első korszakát – eljuttatja Baka költészetét az egyetlen központi metaforára épülő vers poétikai elvéhez. A verseskönyv súlypontja kétségtelenül a címadó hosszúvers, amelynek poétikai értékét már az a pusztta tény is jelzi, hogy a kötetéről szóló recenziók, kritikák többsége a címadó műnek szentel nagyobb terjedelmet, sokszor a többi ciklus darabjainak a rovására.

¹ Jelen esszé filológiai alapvetése, előzménye a szerző *Maszk és szerepjáték. Baka István költészetei* (Kalligram Kiadó, Budapest, 2017) című monográfiájában olvasható.

A *Döbling*ben a halálköltészet hagyománya egy történelmi személyiség, Széchenyi István szerepére szabva, annak lényegi részeként szólal meg, kiteljesítve Baka István poétikája létezésre és a halálközelség képzetére hangszerelt jellegét, a metaforikus képi világot iróniával társító versbeszédet, valamint a *Háborús téli éjszakából* és a *Trauermarsch*ból ismert groteszk értékszerkezetet létrehozó démonikus-apokaliptikus víziót. A *Döbling* a korábbi, a Dózsa-, kuruc-, Vörösmarty-, Ady-versekhez képest – amelyekben egy-egy történelmi korszak és a korszak költészetének a Bakáéval rokon, azaz 20. századi társadalmi-politikai kérdései aktualizálódnak olyan beszédmódban, amely a közösségiköltő-szerep imitációjával szólal meg – markánsabb kontúrokkal megrajzolt szerepvers, amelyben az arc maszkká válik, és nem tapintható ki egy maszk mögötti, a maszkot felöltő lírai én jelenléte. Az én Széchenyi, vagyis Széchenyi az én, és ez lehetővé teszi, hogy Baka költészetében az alanyiség kiiktatásával, a szerep révén ironikus távolságot teremtve, közvetetten mondjon véleményt a 19. és a 20. század világáról, a magyar történelemről. A *Döbling* abban a tekintetben is továbblépést jelent a korábbi történelmi szerepversekhez képest, hogy bár ebben a véleményformálásban még mindig hangsúlyosak a történetiségre utaló momentumok, már szerephez jutnak a tárgyias kifejezőmódot megteremtő motívumok, a hétköznapi élet rekvizitumai, amelyek majd a Liszt Ferenc-versekben kapnak meghatározó szerepet, hogy aztán a kései versekből szinte teljesen eltűnjön a *történelmi* figura, és átvegye helyét a mitológiai (Az *Apokalipszis szakácskönyvéből*, *Szatumusz gyermekei*) és a többszörös áttételeken keresztül fikcionált alak (*Yorick monológjai*, *Háry János búcsúpohara*), végül az altagregó (*Sztyepan Pehotnij testamentuma*).

A Baka-Széchenyi-szerep megteremtésében fontos szerepet játszanak a mottók, amelyek Széchenyi *Hitel* és *Napló* című műveinek részleteiből állnak, és amelyeket valaki úgy idéz, hogy ő maga csendben marad. Felidéz Széchenyi emlékét, de ami ennél fontosabb: megteremtik a versek szerepkeretét, amelyben az idézőt, a maszkot felpróbálót feledtetve elhangozhat Baka-Széchenyi monológja, a többrészes látomásvers. Széchenyi nyelvi világa, a nyelv teremt meg tehát a Baka-Széchenyi-költészet közvetlen kontextusát.

A hattételes költői művet az egyes részekben és az egymást követő részek elrendezésében érvényesülő kontraszt formálja összetett, többszólamú struktúrává. Az *I* tételben a tárgyilagos helyzetleírás rémlátomásokkal váltakozik, és a Széchenyi önszemléletére jellemző vívódó félelem és keserű irónia teremt meg ezt a kontrasztot, az én monológja (énen minden esetben az egyes szám első személyben beszélő Széchenyit értve) önmegszólítással váltakozik („Éjszaka van magamra hagyta végre” – „hallgass te is aludj Széchenyi István / legnagyobb magyar szerencsétlen gazfi én”), ami az önértelmezés kettős természetére utal, az ént belső és külső/felső, azaz önironikus nézőpontból láttatva. A versbeszéd változtatásából fakadó kettősség végigvonul a teljes költeményen úgy, hogy az *I* és a *III* tételben a monológ, a *II* és a *IV* tételben az önmegszólítás kerül előtérbe. Az *V*-ös tételben Széchenyi látomásában a vád önmegszólítás formájában kap hangot, a *VI*, befejező rész pedig összefoglalásként az énbeszédet és az önmegszólítást vegyíti. A kettős nézőpont révén az *I* tétellel keretet képez, így zárva le a kompozíciót. A beszédhelyzetváltásokból adódóan az életkép és a víziók egysége széttörik, és ez polifonikus jelleget biztosít a hosszúversnek, amelyben a megszállott szenvedélyességű látomás és a történelmi tisztánlátás vegyül.

A mottók a kiválasztott, küldetéses Széchenyi tragikus alakját teremtik meg, a hősöz allegóriájává formálva. A hazátlaná vált Széchenyit az isteni eredetű küldetésnek és az önvádnak a súlya nyomasztja, a lelkében zajló folyamatok az okai apokaliptikus képzelgéseinek, amelyek a versbeszéd zaklatottságát, a monológ és az önmegszólítás közötti vibrálást magyarázzák.

Az I tételben Döbling mint helyszín megteremti Széchenynek a hazájától való távolság miatti létállapotát, küldetéses szerepéből való kiesését és a szerepkiesés okozta aggodalmát, a vershelyzetet, amely rámutat a megvádolt és önmagát vádló beszélő öndefiníciójának és a haza sorsának problematikusságára: „Döbling ez vagy Magyarország / vagy a Döbling-Magyarország-Pokol”. Kitaszítottságánál fogva Széchenyi számára kérdéssé válik önmaga és a haza sorsa, a haza fogalma. A „Döbling vagy Magyarország” szó szerkezetben a két név nem egymás alternatívája, hanem azt jelzi, hogy viszonylagossá válik, minek nevezi a pusztulást. Széchenyi egyéni sorsát tekintve – nézőponttól függően – utóbbi az oka az előbbinek, így Döbling Széchenyi sorsát metaforizálja, ugyanakkor azt a metaforikus perspektívát is kijelöli, ahonnan Magyarország démonikus fátuma szemlélhető. A „Döbling-Magyarország-Pokol” is érzékelteti, hogy a hazátlan Széchenyi számára elválaszthatatlan Döbling Magyarországtól, előbbi az utóbbi jelzője, vagy a kettő felcserélhető, és mivel szerepéből fakadóan Széchenyi léthelyzete csak a kollektív sorshelyzetbe ágyazottan értelmezhető, ezért Döbling, vagyis az ő száműzöttsége, halálközelsége Magyarország pusztulását is jelentheti, amelyért az az ország a felelős, amely az ő elűzésével saját összeomlását vonta magára. Így nem csoda, hogy a „Pokol”, az apokaliptikus léptékű pusztulás metaforája fogja egybe a Döbling és a Magyarország neveket, kifejezve, hogy az egyéni és a kollektív sors pusztulása nemcsak horizontális (politikai, társadalmi stb.) összefüggésben, hanem vertikális, apokaliptikus viszonyrendszerben is végiggondolandó. Amennyiben a III tétel „Magyarország nincs többé már csak bennem él” sora felől olvassuk az I tételt, világossá válik: Széchenyi magánya Magyarország magánya is, amelyben „az orvosok” „az orgyilkosok”-kal felcserélhető, s mintha a „hallgass te is aludj Széchenyi István / legnagyobb magyar szerencsétlen gazfi én” sorok (ön)ironikus-ön(le)sajnáló hangját egyszerre lehetne tulajdonítani Széchenynek, aki önmagától megundorodva, önmagát kívülről-felülről láttatja, és Széchenyi belső, Döbling előtti Magyarország-hangjának, amelyen végül úrrá lesz megint a szörnyű öntudatra ébredés, Döbling valósága.

Az I részhez képest – amelyben az én világra való reflexiója és a tudat működésének (ön)ellenőrzése, az önreflexió az elsődleges – a II tételben Széchenyi figyelme befelé irányul, alakja pedig furcsa kettősségben körvonalazódik: a(z) (új)születés titkára váró kiszolgáltatott embrióként, illetve a születés misztériumából kiátkozott és kirekesztett lélekként. Az „Aludj aludj ne ébredj fel soha” önmegszólító alakzat teremt meg azt a situációt, amely az önvád, a bűntudat végítéletzerű és időtlen látomásává tágul: „nyugodj meg Döbling anyaméh s te a / Sátán magzata el ne hagyj soha / csak ringatózz az alkony vérpiros homályában megszületned tilos / aludj a percek gyertyái kioltva / Döbling vén embriója és bolondja / aludj aludj felébredned tilos”. Az I tétel „Döbling-Magyarország-Pokol” hármas metaforája tér vissza: az egész nemzett helyett önmagát marcangoló Széchenyi bűntudata a nemzet, a világ, az Isten ellen vélt vagy valóban elkövetett bűnökéből fakad.

A III tétel énonomológiájában mintha az öngyötrő, végzetes látomásából magához térő Széchenyi szólalna meg („Mióta ülök e karszékben nem tudom”), rádöbbenve, hogy „Magyarország nincs többé már csak bennem él”. Ady közösségiköltő-szerepéhez mérhető módon, mint az utolsó magyar, az egyén sorsába sűrítve őrzi a magyarság, a haza sorsát: „ülök hát mozdulatlanul nehogy elrebbentsem folyóit”. Az ént teremtő és az én által teremtett versben élő haza képzelet nem független a lelkiismeret-furdalástól, amely a történeti hagyományban Széchenynek az ország sorsában és a hazának Széchenyi életében játszott, végül tragikussá vált szerepével függ össze. A tételben visszatérő mottó, mint szöveg-hagyomány, ugyanis emlékezteti (volt) küldetésére, felelősségére, pillanatnyi és történelmi helyzetére: „Mint a kiégő üstökös (...) a végtelen / úrban maga magát

emésztve nap- / rendszereket rendít meg úgy bolyognak / cél s törvény nélkül a hazátlanok / most én is így bolygok fényt vérző csillag". A lelkiismeret-furdalással együtt járó tehetetlenségét ironizálja Széchenyi Döbling előtti életéből az egykori történelmi jelentőségű vállalkozását megidézve emlékkép: „ülök csak és ringatózom / mint egykor rosszul ácsolt tutajon az Al-Dunán". Szabadulnia nincs hogyan, a „megindulhatnék fölfelé / a holdfény hágcsóján” pedig illúzió marad.

Az „ülök csak ülök karszékemben” alaphelyzetéből a IV rész Széchenyiben élő, szarkasztikusan és fájdalommal megfestett Magyarország-látomása tárul fel. A kóbor kutya Magyarország metaforára épülő részben az ország, a haza téves szerepvállalásai, átgondolatlan és elhibázott döntéseiből származó, szánalomra méltó történelme körvonalazódik: „Nápolyban láttalak vagy Debrecenben / te loholtál le és föl Magyarország”. Nem csoda, ha a költő kései, az *Üzenet Új-Huligániából* című versében a *Magyarország* nevéből annak nemzetközi megnevezését, a *Hungáriát* idéző *Huligánia* lesz, amelyben már az „itt rég nem halni itt túlélni kell” imperatívusza az egyetlen, amire érdemes figyelni. Itt még erőteljesebb az elkövetett hibák miatti önostorozás: „Mit kutakodtál boldogabb fogakkal / lerágott Európa-csontokat / szaglásztaid félszegen az éjszaka / kátrányával be-mázolt Mennysország-falat.” Az „elkullogtál a szürkületben” megszemélyesítése-metaforája a vers befejező soraként meg is szünteti (Széchenyiben) a „Magyarország” nevet. Az I tétel „Döbling-Magyarország-Pokol” hármas metaforájából az V tételben a „Döbling” marad, magába sűrítve a másik kettő jelentésrétegeit. Így lesz „Döbling” a számkivetés mellett a nemzetpusztulás, a hazátlanság („Magyarország”) és a teremtett világ rendjének a megbolydulását („Pokol”) kifejező metafora.

Az V tételben a háromságban egy és egyben a háromság jelentésű „Döbling” kétszeri, illetve háromszori ismétlése tagolja a szöveget. Az „éjfél ut az óra” apokaliptikus időtlenségében Magyarország nincs már, akárcsak a *Háborús téli éjszaka* V-ös tételében, amelyben „letépett ing a táj – kifosztott / katonahulla az ország”. A transzcendens lények és tartományok – a hagyományosnak tekintett keresztény világképben hordozott értéküket levetközve – természeti jelenséggé lefokozva, ugyanakkor a Széchenyi képzelete teremtette, a lélekben kavargó rémség uralmában fetrengenek: „Döbling Döbling megszökött az Isten”, „Döbling Döbling Döbling angyalborda- / xilofont ver a sátáni horda”, stb. A *Háborús téli éjszaka*, a *Trauermarsch*, az *Ady Endre vonatán* című versek démonikus-apokaliptikus látomását újraértelmező, a *Halál-boleró* és a *Mefisztó-keringő* haláltáncát megelőlegező vízió nemcsak a fokozódó lelkiismeret-furdalástól megtérbolyuló egyén lelkivilágának megjelenítője, hanem az önmagát marcangoló Széchenyi korának viszonyait („Haynau- és Bach-pofájú szörnyek”) és történelmi felelősségét is kifejező látomás, ami allegorikusan az 1980-as évek kommunista Magyarországra és Közép-Kelet-Európájára is vonatkoztatható: „s bandái a felbőszült dögöknek / rozott karszékem körül pörögnek / orromat fricskásszák és röhögnek / óbégatnak te tetted te tetted / te aki e népet fölemelted / tenkezeddel sírba is te lökted”. Így a megállíthatatlan apokaliptikus pusztulásáradat nemcsak egyéni, nemzeti, hanem egyetemes is, hiszen a végén „LUCSOK S PERNYE MARAD A VILÁGBÓL”.

A VI, a záró tétel monológja úgy kezdődik, mintha az V tételben a látomástól kifulladt és eszmélkedő, magányos Széchenyi szólalna meg, megidézve az I és a III tétel vershelyzetét, keretezve a költeményt: „Mióta ülök e karszékben nem tudom”. Itt az eszmélkedés azonban a múlt öntudatos végiggondolásának hiábavalóságára való ráébredést jelenti: „virrasztással Isten mit akar”. A „nincsen pokol mert pokolibb a menny” tudatában az egyetlen bizonyosság, hogy a Döbling-léthelyzetből nincs vissza- és kiút („vén embrió Döbling mé-

hébe zárva / ki szülhet engem újra e világra”), a nemzet pusztulása végleges, ezért a keserű önmegszólító befejezés, amely a nemzetéért felelősséget érző Széchenyi döntéseként, a halált választó ember ironikus önbiztató gesztusaként is értelmezhető („aludj inkább és hunyj ki jeltelen / amíg a virradat vörös csuklyás bakó / az égi vérpad grádicsára lép”), aki ezzel beismeri a történelmi körülményektől elszenvedett vereségét, miközben kiválasztott történelmi figuraként az apokaliptikus egyetlen tanúja.

Baka István *Döbling* című, költészete első korszakát lezáró hosszúversében – a *Háborús téli éjszakának és az Ady Endre vonatán* című ciklusnak mint poétikai előzményeknek az újraírása nyomán – szintézist teremt. A hangnemek és értékszerkezetek váltogatására alkalmas, összetett struktúrát létrehozó hosszúvers műfaja lehetőséget ad a költőnek arra, hogy a különböző műfajokat újraíró formaimitációk (pl. *Dal, Erdő, erdő, Tavaszdal, Ballada, Könyörögj érettem, Ima*) és a történelemhez köthető, kevésbé egyénített szerepek kipróbálása után (pl. *Temesvár. Dózsa tábora, Változatok egy kurucdalra I–II., Petőfi, Vörösmarty. 1850 I–II.* stb.) egy olyan összetett motívumrendszert építsen fel, amely immár egy egyénített szerepjátékos szólamában alkalmas a lét-, a történelmi és a poétai-poétikai tapasztalatok megszólaltatására. Arra tesz kísérletet, hogy hagyományos szerepversként (hagyományos szerepversen olyan költeményt értve, amelyben egy-egy történelmi korszaknak és a korszak költészetének a Bakáéval rokon, azaz 20. századi társadalmi-politikai kérdések aktualizálódnak olyan beszédmódban, amely csak a közösségiköltő-szerep imitációjával szó-laltatható meg) önreflexív módon összegezze ennek a poétikának a lehetőségeit, hogy a kultúrában való bolyongás újabb rétegeit fejtsen fel, amely a világ- és önértést nem szentenciákként, hanem az állandó újraértelmezésre, átírásra nyitott igényként fogalmazza meg. Gondoljunk csak a *Döbling* által előkészített és az azt továbbíró démonikus-apokaliptikus látomásversre, a *Halál-boleróra*, a szintén víziószerű későbbi magyarságversekre, például a *Liszt Ferenc éjszakai* című ciklus darabjaira vagy a kései *Üzenet Új-Huligániából* című költeményre.

Ebből az újraértelmezési költői gyakorlatból körvonalazódnak látszik Baka István történelemszemlélete is. Akár a vesztes (a kuruc, az 1848-as, az 1956-os) forradalmakat, akár az első és a második világháborút követő megtorlás szcenikáját *látjuk meg* a versekben: a történelem körforgásszerűségét fedezhetjük fel. Akárcsak Vörösmarty Mihály *Gondolatok a könyvtárban, Az emberek, Csongor és Tünde* vagy Madách Imre *Az ember tragédiája* című művében, Baka történelme is a fejlődés és a hanyatlás egymást váltó szakaszaiból áll, függetlenül attól, hogy milyen korszakot jelenít meg. Voltaképpen nincs is különbség az egyes korszakok között, mindegyik pusztulásra ítélt, ráadásul Bakánál a fejlődésre, a prosperálásra csak mint távoli múltra lehet következtetni a jelen apokaliptikus összeomlásából, hiszen a költemények középpontjában a végítéletre kárhözott világ áll. Ilyen értelemben tehát Baka *újromantikus* attitűddel teremti meg/Újra a maga történelemfelfogását, hiszen versei alapján a történelem, Magyarország történelme a veszteseké, a költő magyarságversei pedig, így a *Döbling* is, az ezt megjelenítő, időről időre bekövetkező, a versidőben állandósuló apokaliptikus összeomlás groteszk-ironikus, egyben tragikus látomása, aminek része a veszteségek pesszimizmustól áthatott számbavétele is. Az olvasó egyetlen vigasza a költői szó lehet, amelyen mindez megszólal, hírt adva a végzetes összeomlásról, az a tudatos, (aktuál)politikai sallang és pózok nélküli, a nemzetfélést az esztétikum szépségébe író költői magatartás, amely Baka István maszkköltéseiben, közösségiköltő-szerepeiben egyedülállóan szól meg a 20. század végén és tovább.

**FILIP
TAMÁS**

DÖBLINGI ÉJSZAKÁK

*„Nem tudom, létezik-e ez a hely, ahol vagyok, s az idő, amelyben írom ezt.
Egy hurok van a nyakamon, szorít a feketeség, mégis gyöngyvirágillatot
érezek. Egy karszékben ülök, az alvajáró park holdfény áztatta szemmel néz
be az ablakomon.”*

(Egy ismeretlen Széchenyi István-kéziratból)

I

A fullajtár szuszog, mikor átadja a tekercset.
Sokmaratonnyi távtól reszketnek izmai.
Az arca ismerős, hosszú életem során mintha
mindig ő hozta volna a fontos dolgokat.

Én vénülök, ő ifjú maradt, nem szól, eddig se
szólt soha, úgy nyújtja át az üzenetet,
meghajol, s már itt sincs. S én értenem vélem,
hogyan ezúttal miért tekercset hozott:

ideje, hogy legyünk mind esszénusok,
akár létezték, akár a képzelet szülöttei.
Mert a nagy tivornyának vége van, most
átkozódás nélkül kell igazságot szólni.

II

A cseppkő, a gleccser nekilódul,
a lavina és a gejzír megpihen.
Aki maratont fut, a célnál nem
hagyja abba, viszi tovább az
ismeretlen úrtól kapott lendület.
Ki el se indul, tán azt szeretné, hogy
a startig valaki a hátán vigye?
Az égi lényekről vegyetek példát:
a Nap önmagát árasztja széjjel,
fényét és hevét, hogy nekünk
életünk legyen, a bolygók fáradhatatlan'
róják útjukat, s ha az üstökös egyszer kiég,
valahol biztosan lesz egy magamfajta vén,
ki néhány könnycseppet fog ejteni érte,
igazolván, hogy léte nem volt
cél és értelem nélkül való.

III

Hétfejű sárkány rücskeit s ragyáit
nézem közletről s undorodva, és nem
jut eszembe semmilyen varázsige
semmiféle nyelven, el kell hát viselnem,
hogy a hétfejű sárkány nyolcadik fejéből
bűzt, lángot és kénkövet lövell rám.
Mintha az Etna torkába néznék, mint
hajdanán, de abban volt fenség, ebben
csak undor. Rázkódik bennem a köhögés,
és ahogy kiszakad belőlem, elijeszti
a fenevadat, de az nem megy messzire,
mindig itt hallom förtelmes szuszogását.
S ha volna erőm Cenkre vagy Pestre
utazni, tudom, hintómat végig követné.

IV

Mondják, az anyagnak lelke van.
És van-e a léleknek anyaga?
Fekete Magyarország, fekete zongora,
vajon a teremtő miért lehelt
fekete lelket az anyagba?

A lélek anyaga is fekete, akár
a láz, mely folyton vágtazik bennem,
s amelytől talán még egyszer
megment a *Magnesia Meteorica*,
az égből érkező medicina.

Túlságosan jól érzik magukat
bennem a mérgek és a nyavalyák.
Túl fognak élni, még tetemem
is zabálni fogják. De ők még
nem tudják, milyen rövid az út
a lakomától a latrináig.

Küzdöttem, Isten, ahogy kérted.
Csak azt a véget ne akard, hogy
elfogadjam, mindent megteszek, ha
kéred, még bukfcet is vetek
neked, hogy megvidámodj, és
valami szebbet kitalálj.

V

A világot körbefutja egy kiáltás,
mely senkihez nem tartozik, és tán
épp ezért mindenki ismerősnek érzi.
Egy jajba kapaszkodunk?
Csak nem az Istené ez a hang?
Kiáltott, mert látta, hogy ez rossz.

A végső csónakot most faragják,
a végső evezőkhöz most vágják a fát.
A holtak szigetén fog kikötni, várják
az élő csontokkal zsúfolt katakombák.
Egyetlen útja ez lesz.
Rakománya az emberiség.

VI

A tékozló atya fiához nem mehet haza.
Szégyene vándorrrá tette, de mozdulni
mégis képtelen. A fiú mindennap atyját
siratja, és soha nem az elvesztett örökséget.

VII

Engem kivégzett ez a nap,
jeltelen ágyba temetnek.
Érzem az utolsó csókok ízét
a számhoz tartott feszületen.

**MARKÓ
BÉLA**

KINCS

Magyarország csak bennem él
(Baka István: Döbling)

Magyarország él. Bennünk. Végtelen.
Nem lehet elfoglalni. Nem kell többé
darabokra szedni. Hiszen jutott már
mindannyiunknak egy darab. Egy ág.
Egy fűszál. Egy kő. Egy vízmosás.
De ha meghal bennünk, nincs sehol.
Te tudtad. Hogy az egy másik ország.
Belül van. Iszonyú súly. Ejtőernyő is

álmunkban, amikor zuhanunk. Talán ilyen a haza. A magasban. Kinyílik fölöttünk. Kérdezted, küldted, hoztad a könyvet, a kávé, a Delikátot. Kérted, vártad, vitted a verset. Igen, a benti Magyarország. Rabságba torkollik minden szabadság. Döbling-idők. Csupa őrült. Őrültek voltunk mi is. Őrültnek kellett lenni ahhoz, hogy megpróbáljuk felépíteni, ami belül volt. Mert nem csak az a bolond, aki biztat a trónfosztásra, mintha tollfosztásra, majd belehal. Vagy életben marad. Mind bolond, aki poétává lesz Magyarországon. Emlékszem, ültem valakikkel Nagyváradon egy vendéglő teraszán. Láttam, ott ülsz te is valakikkel egy másik asztalnál. Felálltunk, megöleltük egymást. Szinte szabadkoztál, hogy nem kerestél meg Marosvásárhelyen. De már szabadság volt. Akkor azt hittük. A szabadkozó költő. Nem kellett a könyv, a kávé, a Delikát. Úgy éreztük, hogy végre teljesült a cél. A feladat. Hogy ezután ne bent, hanem kint legyen Magyarország. És a szabadság. Ne legyünk többé őrültek. Elmenőben még intettél, hogy most már jól van. Intettem én is, hogy most már jól van. Aztán kiderült, hogy mégis bennünk van Magyarország. Ami kívül volt, nem az volt. Petőfivel, Széchenyivel már meghalt. Aztán meghalt veled is, Pista! Szabadkozó költő. Szabad költő. Bennünk még él. Azt hittük, eljött mindenkinek. De mégsem. Tedd közzé ott fent, a mennyei Kincskeresőben az általunk megálmodott Magyarországot, mint egy gyermekverset! Pontosan olyan.

**TURCZI
ISTVÁN**

AKÁR EGY NYITVA HAGYOTT MONDAT

Reload:
Baka István
Döbling

Indul. Kell a séta. A kerteket a köd még elborítja. Ha kinyújtja a kezét, és próbálja elérni a Napot, egy kerítésbe ütközik, ami áramot vezet. Azt érzi, hogy nem érez semmit. Kihűlt belőle az a finom remegés, ami a testé. Indul. A démonait sétáltatja. Belső éje szerzteárad. Virrasztásával Isten mit akar? Hangok követik, visszhang lett maga is. Kevesebb zajjal jár, ha engedelmeskedik. Úgy tesz, mintha nem is volna. Nincs tisztább dolog a megérkezésnél. Az a másik élet, ahogy elgondolja, mit fog csinálni, ha már nem csinál semmit, az is csak elgondolás. Semmi sem valódi, kérdés is, válasz is homályba hull, és nem tudni, hol rontotta el. Kitartott, dallamtalan zokogás kockázza lépteit. Magyarország nincs többé, már csak benne él. Kialudt a fényt adó tekintet. Már csak mások szavaival mondható el, ami maradt. Érzi gyomrában a görcsöt, ahogy feszül, ahogy nem akar véget érni, vagy ő nem akarja, hogy véget érjen. Miért olyan nehéz minden? Ki szülheti őt újra e világra? Indul. Bátornak kell lennie, tudja. A bátorság, akár egy nyitva hagyott mondat. Maga ellen fog dönteni, akármilyen lesz. Közel a nap, hiába próbálná visszatartani. Hányat, mondd, hányat kell még aludni addig, Istenem?

**LÁZÁR
BALÁZS**

ÖRÖKDÖBLING

Döbling Döbling árnya örökre benned ing
bármit is teszel sorsod kattató bilincs
nem tudni többé bent vagy-e vagy kint
magad lettél zár de nincs rajtad kilincs
égő fekete szemmel a gyilkos éj rád kacsint
a csillagok gyorsan forgó apró éles szikék
véres cafatokra vágják a hajnal lágy szívét
a foltos holdtojásból torz önarcképed kikel
s múltad úrhideg távolából csontodig lehel
gondolatod mélyén üres száraz meder
reményed lepkesúlya is csupán teher
mint a hazád oly kicsiny és elátkozott vagy
Európa halálos méhében lüktető magzat
egy magyar ki legnagyobbnak rendeltetett lenni
te szálnalmas szent bolond gróf Széchenyi Steffi

**IZSÓ
ZITA**

CERBERUS

Magyarország nincs többé, már csak bennünk él.

Pedig azt mondtad, szeretsz bennünket.
De ott követted el a hibát,
hogy amikor alkottál minket,
akkor már volt tükör,
a víz, amiben megnézhattuk magunkat,
és az első pillanattól tudhattuk,
hogy nem vagyunk elég jók,
hogy nem vagyunk olyanok, mint te,
hiába mondtad,
hogy a képmásodra teremtettél.

Az ujjaink giliszták,
a nyelvünk fickándozó sikló,
a szerveink mélytengeri növények,
lágyan hullámzó korallok és szivacsok.

Ők a mi anyáink és apáink,
semmi rossz nem származhat tőlük,
nem lehet őket okolni az ország gondjaiért.

Ugyanígy
mi sem tehetünk semmiről.
De amikor átlépnénk a határt, hogy örökre elhagyjuk
ezt a helyet,
észrevesszük egy félelmetes mitológiai szörny
régóta itt fekvő tetemét,
keselyűk köröznek felette,
körülsongják a bogarak,
és hiába tudjuk,
hogyan te ilyet sose teremtettél,
és sohasem lehetett valódi,
mégis, mint valami középkori szent ereklyéje
vagy egy évszázada süllyedő óceánjáró,
soha nem fog a teste lebomlani.

ZALÁN TIBOR

„LUCSOK ÉS PERNYE”

Az erkélyről a sárga házra
Sötétek mind az ablakok

Nagybetegen vánszorog az idő
nem oszlik a nyirkos nyúlós sötét
Elvagyok Megvagyok Tapogatózom
tovább a terasz-homályban akár a vakok

A látóhatár derengő peremén
feltorlódott hegyek fekete éjszaka-habok
Romantikusnak tűnhet ez az erkély-idő
s a sárga ház ablaka mögé elzárt örökremény

(a vers már régen nem vers a vers már
régen nem költemény – de hogy mi azt
jobb nem tudni azt nem tudni is elég)

Persze jobb lehet tudat nélküli létbe lépni
vagy átlépni a létből a boldog tudattalanba
lehullni túléretten mint fáról a gyümölcs

mint elhagyott kertben az alma

toccsanni szétfröccsenni lucskosba szakadni
lenni fölösleg vagy még csak nem is annyi

S ha a kert végében a kiszáradt fa égre lánghol
kortyolni harapni zabálni majd a lángholásból
szétégni szétszállingózni a feltámadt szélben
mint a pernye

nektárral és vérrel csúful összekeveredve
keveredni lucskosan léttel összekormozódva

várni

és hajnalban ismét felugatnak a Döblingben elásott
dobok

és önnön izzásuktól elhamvadnak és sorra kialszanak
a csillagok

BOLDOG ZOLTÁN

A TÁPAI NADRÁGOS EMBER

Beszélgetés Illia Mihállyal

Tanárként és szerkesztőként generációk útját egyengette a magyar irodalomban, miközben munkahelyén kívül otthonában is lehallgatták. Ha kellett, József Attila és Radnóti Miklós anyakönyvét mentette az egyetem pincéjéből, máskor pályakezdő költők kezébe adott meghatározó olvasmányokat. A tápai származású, Szegedhez sok szállal kötődő Illia Mihállyal beszélgettünk, aki tavaly ünnepelte 85. születésnapját. Az irodalommal való kapcsolatának kezdetéről, pályájának fordulópontjairól kérdeztük, és többek között kitértünk a kultúrpolitika, a tanárképzés egy-egy fontos kérdésére. Az is kiderült, hogyan telnek a mindennapjai, és miért törölte magát a Facebookról.

– *Hogyan és mikor került olyan mély kapcsolatba az irodalommal, hogy ez máig meghatározza az életét?*

– Tápén jártam elemi iskolába. 1942 szeptemberében, az első napok egyikén a tanító úr felállított bennünket, és azt mondta, meghalt Móricz Zsigmond, aki rólatok is írt. Akkor én másodikos voltam. Ezt akkor nem igazán fogtam fel, de később elkezdtem rajta gondolkodni, és kiderült, hogy a *Rózsa Sándor*ban van egy fejezet, amelynek az a címe: *Tápén*. Így a szülőfalum révén elkezdtem ez iránt érdeklődni, majd hozzáolvastam ehhez kisiskolás koromban. Ez tehát egy irodalmi jellegű kapcsolat volt.

A másik impulzus történelmi jellegű. Amikor a szovjetek bejöttek, a tápai házunkban egy visszavonuló magyar csapat otthagya egy Békés megyei udvarház könyvtárát. Ebben elképesztő dolgok voltak, például *A Hét* meg az *Új Idők* be volt kötve fekete keménytáblákba sorozatként, négy-öt kilós évfolyamok voltak ezek. Tíz-tizenegy éves voltam akkoriban. Elkezdtem ezeket a könyveket olvasni, és megragadtak bennem nevek, például Szabóné Nogáll Janka prózaíróé vagy Tömörkény Istváné és Gárdonyi Gézáé. Ez is egyfajta inspiráció volt.

Amikor a Klauzál-gimnáziumba, a későbbi Radnóti Miklós Kísérleti Gimnáziumba beiratkoztam, akkor ott az irodalomtanárom Vág Sándor volt, akit Szabó Dezsővel cseréltek ki. Szabó Nagyváradra került, Vág pedig onnan Szegedre. Ő nem nagyon értette ezt az 1945 utáni tantervet, hanem gyakran az élményeiről beszélt, amelyek például Ady Endréhez kapcsolódtak. Teljesen lenyűgözött a dolog.

Amikor pályát kellett választanom, akkor szüleim ebbe nem szóltak bele. Parasztemberek voltak, és látták, nadrágos ember leszek. Vág Sándor javasolta, hogy a szegedi bölcsészkarra jelentkezzek, de nem kellett felvételiznem, mert volt egy diákköri tanulmányi helyezésem. Így kerültem irodalom szakra.

Ott nagy szerencsém volt, mert a régi kolozsvári egyetem néhány tanára tanított, például Mészöly Gedeon, Nyíri Antal, Klemm Antal világhírű nyelvész. De rajtuk kívül új tanárok is voltak, például Halász Előd, Koltay-Kastner Jenő, hiszen akkor még nem volt idegen nyelv szak, így az ottani oktatókat áttették a magyar szakra. Halász Előd például 19. századi magyar irodalmat tanított, és *Az ember tragédiájának* első színéről egy féléven át beszélt. Így kerültem egyre közelebb az irodalomhoz.

Amikor gyakornok koromban Koltay-Kastner professzornak azt mondtam, hogy én a 20. századi magyar irodalommal akarok foglalkozni, ő szokása szerint mosolygott, és azt válaszolta, kérlek, előbb menj végig a teljes magyar irodalmon. Ezért volt az, hogy a régi magyar irodalommal kezdtem, és eltartott néhány évig, míg eljutottam a 20. századi magyar irodalomig, Koltay-Kastner bölcs tanár volt, nagy köszönettel tartozom neki, máig megőriztem a magyar irodalom minden korszaka iránti érdeklődésemet.

– És hogyan tudott az egyetemen maradni?

– Akkor még központilag helyezték el a végzeteket a tanári diploma megszerzése után. Én Mezőkovácsházára kerültem, de közben Szegeden letartóztatások voltak 1956 miatt, ez érintette például Péter Lászlót és másokat. Akkor Keserű Bálint, aki 1956 októberében és novemberében Erdélyben tartózkodott, így a forradalmat ilyen formában élte át, írt egy táviratot, hogy gyere vissza, van hely az egyetemen. Lelkiismeretes ember, sokakon segített.

– Pályája során a vidéki helyzet mennyire volt érezhető és meghatározó?

– Ez bizonyos szempontból hátrányt jelentett, mert nem vettem részt a Pest-központú irodalomban. Más szempontból előny is volt, mert Szeged művelődéstörténeti múltja elég bensőséges, tehát emberközeli van. Tömörkény ezen az utcán járt haza, itt van a háza a sarkon. A hallgatóimnak is szoktam ezeket mondani, emlékeztetem őket erre a képzeletben létező múltra.

Szólnom kell arról, hogy Tápé, a szülőfalum, a magyar irodalom egyik legkedveltebb faluja, már középiskolás koromban fölfigyeltem erre, és gyűjteni kezdtem a neveket, írásokat. Ha ez szóba kerül, mindig csodálkoznak a hallgatóim, barátaim a névsoron: Móricztól Temesi Ferencig, Adyától Radnóti Miklósig, a szegedi kisrealista parasztnovellistáktól Darvasi Lászlóig mindannyian írtak Tápéről. És ott van a szegedi triász: Tömörkény, Móra meg Juhász Gyula. Az utóbbi verseivel akár fölfedező sétát is lehet tenni a faluban. Amikor Juhászt 1923-ban Szegeden ünnepelték írói jubileumán, Babits Mihály, Babitsné, Juhász Gyula és Kosztolányi Dezső ellátogattak Tápéra. Babitsné közismerten szenvedélyes fényképező volt, van is kép róluk: pl. Juhász borospohárral a kezében látható a Fercsi kocsmá kemencéje mellett, illetve egy másik, amikor Babits, Babitsné, Juhász egy ladikban ülnek a Tiszán, és néznek a fényképezőre. A képet értelemszerűen Kosztolányi Dezső készítette. Maga Kosztolányi is ír Tápéről, éppen ennek a kirándulásnak a kapcsán.

Az íróvá lett egyetemisták, akikkel kapcsolatban voltam, akiknek az írásait dédelgethettem, közölhettem, ők is írtak Tápéről. Veress Miklós, Szepesi Attila, Baka, Darvasi.

Darvasi a főiskolára járt, Zalán Tiborék az egyetemen jeleskedtek írásaikkal. A főiskolán egy csoport hallgató Nagy István történész körül a tudományosságban szerzett ismereteket, tudósok lettek, mint Lengyel András jó barátom, a kiváló művészettörténész vagy Romsics Ignác, Sipos József, Zombori István. Ezt csak azért említem, mert a bölcsészkar

szépirodalmi szerzők sorjázása mellett a főiskola számos tudományos munkában jeleskedő hallgatót nevelt ki. Persze az egyetem is. Fűzi Lászlót, Csapody Miklóst, Lovász Irént említhetném, és a főleg Keserű Bálint körüli régi magyaros csoport tagjait, illetve a világirodalmi tanszéken Fried István tanítványait, doktoranduszait, akik szintén ezekben az időkben, az szépirodalmi tehetségek mellett képződtek tudósokká. Mind, akiket emlegetek most, és akiket feledékenységéből nem, tehetségesek voltak, s beértek mint írók, tudósok. Gondolok itt olyan nem szabályos tehetségre is, mint Szilasi László, aki kiváló oktató, mondhatom, hogy népszerű a bölcsészhallgatók körében, ugyanakkor teljesen egyéni hangú, sok újdonságot rejtő prózaíró is.

– *Szerkesztőként hogyan zajlottak a felfedezései, hogyan lehetett ráismerni egy tehetségre, mint amilyen például Baka István is volt?*

– A Tiszatájhoz úgy kerültem, hogy Kovács Sándor Iván kollégám, aki nálam fiatalabb volt, és előbb került a laphoz, felkért egy feladatra. Rengeteg volt a beérkező kézirat, amelyet ők nem kértek. Ezeket kellett elolvasnom, és válaszolnom rájuk. Ezen kéziratok kilencven százaléka kezdő íróké volt. Ez kialakított egy kapcsolatot a pályakezdőkkel, és ez átveődött az egyetemre is. Megszoktam azt, hogy a szemináriumok elején mindig megkérdeztem, ki mit olvasott, ki mit írt. A foglalkozások kezdetén nyolc-tíz perccel erről beszélgettünk. Ebből arra következtettek az író hallgatók, hogy meg kellene nekem mutatniuk a műveiket. Aztán már kialakult az a helyzet, hogy mentem a folyosón, láttam egy hallgatót, és megkérdeztem, éppen most mit csinál, írt-e valamit mostanában. Majd rájöttek, hogy Ilia elolvassa azt, amit mutatnak neki. Sőt akár elviszi folyóirathoz is.

– *A szerkesztői és a pedagógusi munka ezek szerint teljesen összefonódott.*

– Igen, és Baka Istvánra is valahogy így találtam rá. Szerepelt az egyik tanszéki felolvasáson, majd az egyetem főépülete előtt találkoztam vele a szökőkútnál. Elkezdtem vele beszélgetni, de ő elég morcos ember volt. Ennek ellenére sikerült megnyerni, és megmutatta a kéziratait. Mondtam neki, hogy mielőtt költő lenne, jó lenne, ha megismerné a magyar irodalmat. Ekkor elkezdett intenzíven olvasni, ezért is ajánlotta nekem a *Döbling* című hosszúversét, mert a hatásomra vett a kezébe fontos történelmi és irodalmi műveket. Nem azt mondom, hogy az én biztatásomra, inkább megtetszett neki az olvasás. Én pedig meglepődve tapasztaltam, hogy ő egy rettentő tehetség, aki a kötött formáknak teljesen a birtokában van az ókori görögöktől a modern franciáig. Emellett félelmetes képalkotója volt, ami azt jelenti, hogy mindent képben gondolt el.

Elkezdett az orosz irodalomnak a lázadó gárdájával foglalkozni, és kiderült, hogy nagyon jó fordító is. Kevesen tudják, hogy elment a Szovjetunió keleti és déli köztársaságaiba a kollektív orosz évfolyamtársainak az útlevelével, tehát beledolgozta magát abba a közegbe, és az ottani írókkal is komoly kapcsolata volt. Azt lehet mondani, hogy az orosz szamizdatnak az egyik terjesztőjeként tevékenykedett. De magányos ember volt, befelé élt, sokat szenvedett az írással és a közléssel is, és nem tartozott igazán semmilyen csoportba. Ő valahol a középpontjában van annak a vonalnak, amely Veress Miklósékkal kezdődött, és egészen Zalán Tiboréig, Szilasi Lászlóig és Darvasi Lászlóig terjed. Egy központi alak volt tehát, aki nem volt túl udvarias, de nagyon ügyesen bírálta a kortársai hozzá küldött írásait.

– *Említette, hogy Baka István nem tartozott csoporthoz. Ez oka lehet annak, hogy költészete ma erőteljesen keresi a helyét a kánonban?*

– Ez pontosan így van. Nem tudja senki a mesterének, prófétájának tekinteni. Valahogy kiesett a közösségből, nem szeretett csoportban lenni. Ő még fölfedezésre vár, mert az irodalom ilyen, hogy hullámai vannak: egyszer elfelejtődik egy szerző, majd újra fontos lesz. Zrínyit valójában a 19. században kezdték nagyon szeretni. Bakának azonban van olvasóközönsége. Amikor Baka Tünde évről évre megszervezte a Bakához kötődő versmondásokat, akkor óriási volt az érdeklődés. Egy cipész vagy egy pénzember miért jön Baka-verset mondani? Ezen érdemes elgondolkodni, de mindez jelzi, hogy él az életmű, amely egyébként könnyen áttekinthető, hiszen nem olyan terjedelmes. A versei elférnek egy közepes vastagságú kötetben, nem számítva a versfordításait. Baka nagyon nagy nyeresége a magyar költészetnek.

– *Ha összehasonlítjuk a rendszerváltás előtti irodalmi életet és a maít, milyen fontos különbségekre figyelhetünk fel?*

– Ma az irodalom nincs előtérben, mint akkor. Valahogy a mai politika túlon túl megszabja az értékítéleteket a tankönyvekben. Ez azért gond, mert az emberek körülbelül nyolcvan százaléka nem irodalomolvasó, így csak azt tudja az irodalomról, amit tanul róla. Most például Tamási Áron helyett Wass Albertet emelték ki, így az utóbbit fogja megtanulni, mert abból kell vizsgáznia. Ez az erős kultúrpolitikai irányítás régen is rossz volt, mert akkor a szocreál virágzott, amely mára elfelejtődött. Bizakodunk, hogy a mai kultúrpolitikai iránymutatás is el fog felejtődni. Idővel az érték úgyszólván kiforrja magát. A rendszerváltás előtti Kossuth-díjasok egy része elfelejtődött. Ez persze nem vigasz a ma alkotó írók számára.

– *Kiket, milyen műveket olvas a kortársak közül? Mi alapján válogat?*

– Sajnos nagyon sokat olvasok, mert nincs más dolgom. Jelen pillanatban Szilágyi István új regényében merültem el, amelynek az a címe, hogy *Messze túl a láthatáron*, és a kuruc korban játszódik. Ezzel párhuzamosan Szapor Juditnak *A világhírű Polányiak – Egy elfelejtett család regényes története* című könyvét forogatom. Ezenkívül harmadikként Markó Béla új verseskötete is nálam van, nagyon érdekes hosszúversek találhatók benne.

Mi alapján válogatok? Amit meg tudok szerezni vagy megkapok. De koromnál fogva nagyon sok írót ismerek személyesen, és ez a személyesség kötelezővé teszi számomra, hogy olvassam őket. Hiszen sétálgatok, látom a kirakatban a műveiket, és elpirulok. Ha én nem olvasom el őket, akkor ki fogja? Ami nagyon hiányzik, és sokat gyakoroltam régen tanár koromban és a Tiszatájnál is, hogy a szomszéd országok magyar irodalmából beszerezsem az újabb műveket. Sok csak Budapesten kapható, bár néhányat így is megkapok maguktól a szerzőktől.

Mostanában olvastam Mircea Cărtărescut is, ő a legjobb román író, akit nem könnyű fordítani. A másik román Marin Sorescu, aki miniszter is volt. Ő költő volt inkább, Bukarestben ismerkedtünk meg, franciául beszélgettünk. A kovásznai gimnáziumban Gazda József felléptette őt is. A gyerekek magyarul és románul is elszavalták a Sorescu-verseket. A közönség között ültem akkor, és láttam, ahogy Sorescu meghatódott, lehajtotta a fejét. Ezekkel az intellektuális románokkal nincs baj. Velük nagyon jól ki lehetne jönni.

Egyébként Ukrajna is nagyon sokat változott ezen a téren. Kiadtak egy éve egy ukrán novellaantológiát, és abban több utalás szerepel a kárpátaljai magyarokra – nem pejoratívan. De az is érdekes, hogy a belgrádi magyar tanszéknek is olyan vezetője van, aki kétnyelvű. Magyar az anyanyelve, és szerb az édesapja, zentaiak. Hátha valami változna ezen a téren! De mélyen van a gyűlölet a történelemben. Pedig 1848-ban Szeged lakóinak nagy száza-

léka szerb volt. Ha akkor nem történik az, hogy elkezdik irtani a szerbeket a Klauzál téren, máshogy néz ki ma a város.

– *Irodalmi folyóiratokat is hasonló intenzitással olvas?*

– Hasonló a helyzet a folyóiratokkal is. Volt olyan időszak, amikor tíz folyóiratnál dolgoztak egykori tanítványaim. Ők elküldték a lapszámokat. Így nem kellett könyvtárba menni. Mert hogy olvas könyvtárban egy verset az ember?

Sokszor olvasok folyóiratokban olyan közléseket, amelyek fölött új név tűnik fel. Az is szokott inspirálni, ha nem ismerem a nevet. Olyankor utánanézek, ki az, aki írta. Élvezem, ha jó az írás, de nem tudok már beleavatkozni az irodalmi élet folyamatába. Legfeljebb írok egy-egy levelet, hogy tetszett, és küldj írást Füzinék a Forrásba vagy Jeneinek az Esőbe, mert ők esetleg ráharapnak.

– *A kortárs irodalomban van-e hasonló törésvonal, mint amilyen régen a népi-urbánus ellentét volt?*

– Esztétikai törésvonalak mindig voltak az irodalomban, gondolhatunk itt akár a műfajok versengésére is, vagy például a szabadversek és a kötött formák feszültségére. Volt ennek kapcsán régebben egy személyes Baka–Zalán-vita is. De úgy érzem, a régi ellentétek is megvannak. Bizonyos szerzők még ebben a népi-urbánus, magyar–zsidó, szemitizmus-antisemitizmus ellentétben gondolkodnak. Ami nagyon érdekes, hogy sokáig a szomszéd országok magyar irodalma ezeket a hagyományos magyarországi ellentéteket nem vette át, ment tovább a maga útján, különösen az erdélyi és a vajdasági. De a felvidéki is ilyenek volt mondható. Ma azonban bizonyos szálak áthatottak oda. Az ellentétek ugyanazok lettek a határon túl is, mint itt nálunk.

Vannak szerzők a kisebbségi magyar irodalomban, akik próbálták ezt a fent említett, az anyaországból származó ellentétet kiegyenlíteni. Ilyen volt például Kányádi Sándor.

– *A fent említett ellentéteket talán az internet tompíthatná, hiszen jelen lehet lenni úgy az irodalomban, hogy vidéken vagy a határon túl él az alkotó. Mégis, amikor beszélgetek egy-egy nem fővárosban élő íróval, gyakran szövé teszik, hogy nem járnak fel szmúzolni Budapestre, és így mintha kisebb figyelem jutna nekik.*

– Lehet valakikben ilyen érzés, de vannak ellenpéldák is. Mondjuk Szilasi László, neki nem kell Budapesten élnie, a mű valahogyan áttöri magát, és legyűri ezeket a távolságokat. Ha a mű jó, akkor megtalálja a kiadóját, hiszen annyi van belőlük. De ugyanez másutt is megfigyelhető, nemcsak Szegeden. Vegyük például Debrecent! Milyen jó debreceni gárda volt ott! Többek között Borbély Szilárd is ott alkotott. Tehát a főváros-vidék ellentét sokat enyhült az utóbbi időben, ennek kapcsán akár a folyóiratokat is említhetnénk. Ott van például a pécsi Jelenkor.

– *A bölcsészkarok leépítésével az irodalom művelőinek természetes utánpótlása is megcsappanhat. Tanár úr milyennek látja a bölcsészkarok és a magyar szak helyzetét?*

– Elég rossznak. Gyengén állunk. A tanárokat jobban meg kellene becsülni. Az általam egyébként nem kedvelt Bismarcknak volt az a mondása, hogy a német háborúkat a német tanárok nyerték meg és veszítették el. Ha fiatal írókkal beszélgetek, mindig rájövök arra, hogy a háttérben valahol ott volt egy meghatározó tanár, aki a vidéki kis iskolában elolvasta az írását, és azt mondta neki, olvassál előbb verstant, utána kezdj el írni. A bölcsészkar elszegényedése azt jelenti, hogy a kulturálisan inspiráló személyiség esik ki.

Saját tapasztalatból tudom, hogy Szegeden is elkezdődött egy olyan tanítása az irodalomnak, amely többek között Szilasi Lászlóhoz, Szilágyi Zsófiához, Hász-Fehér Katalinhoz vagy Virág Zoltánhoz kapcsolódik. Ők írást is tanítanak, nemcsak irodalomtörténetet. Szilasi László kimondottan kreatív írást tanít, de a többiek is a megírás módjára koncentrálnak. Az íróvá nevelésnek tehát van egy utánpótlási lehetősége, és ez megfelelően működik. A szegedi egyetem ebben a tekintetben a Kádár-rendszerben is kiváló volt, sok tehetséges író adott a magyar irodalomnak.

Ugyanakkor a tanárképzés gyöngye, kezd leépülni. Van egy színvonalcsökkenés a hallgatókat tekintve. Mert ki jön bölcsésznek? A máshova föl nem vett lányok. Ez nagy veszteség. Nem vagyok antifeminista vagy genderellenes, de több férfi tanárra lenne szükség. Ezt nem kell félreérteni, de nem lehet a hallgatók tekintetében elnöiesedett bölcsészkar elég hatékony. Szükség lenne a tanárok között a példaadó férfi magatartására is.

– *Kik azok a tanítványai, akikkel a legintenzívebben tartja a kapcsolatot?*

– Összesen százkét levelezőm van, akik tanítványaim voltak. Ezt a kedvedért számoltam össze. Ők főként irodalomtörténészek és írók, ezért is maradt fenn ez a kapcsolat. Tanárok is vannak, akik szakmai ügyekkel kapcsolatban keresnek. A számítógép sokat segít a levelezésben, de szeretek postán is írni.

– *Ha segítséget kérnek, akkor általában mivel kapcsolatban?*

– Gyakran azt kérik, olvassak el valamit, szóljak a kiadónak, írjak ajánlást ösztöndíjra. Nem olyan jók már az ösztöndíjajánlásaim a sikerüket tekintve. Olyan kuratóriumi tagok vannak, akik már nem ismernek. Akad olyan kritikus, aki megjelenés előtt elküldi az írását, nézzem meg, véleményezzem. Ezt megtiszteltetésnek veszem, elolvasom, belejavítok, megjegyzéseket teszek. Jók ezek a kapcsolatok.

Gyakorlatilag akikkel egyetemista korukban kapcsolatban voltam, azokkal most is kapcsolatban vagyok. Számontartom a nevüket, hol vannak és mit csinálnak. Ha tudok valamit, akkor lendítek rajtuk.

– *Hetente többször ellátogat az egyetemre, a szegedi bölcsészkar magyar tanszékére. Mi ennek a szoros kötődésnek az oka?*

– Ezt nagyon megszoktam. Olyan, mint a jó ló. De van ott nekem egy postafiókom is, és gyakran találkozhatok a most ott dolgozó kollégákkal. Ez egyúttal könyvtározást is jelent, vagy az egyetemit, vagy a Somogyit. Nézd, én 1953 júniusában léptem be abba az épületbe, és nem is véletlenül kerültem oda. A nagyapám bátyja ott volt fűtő, amikor az egy fumei vasúti bank épülete volt. Klebelsberg az épületet odaajándékozta az egyetemnek, majd átalakították a fűtőrendszert, és így én ugyanabba a szobába léphettem be, ahol a nagyapám bátyja dolgozott. Amikor gyakornok lettem, Keserű Bálint odahelyezett. És oda került a lehallgatókészülék is! Ez a megkapott anyagaimból, a rólam szóló jelentésekből derül ki. Azt nem tudom, pontosan miben helyezték el, sokak szerint a telefonban.

– *Akkor volt róla sejtése, hogy lehallgathatják?*

– Sejtettem, de azért nehezen hittem el, hogy egy ilyen szegény ország ennyit áldoz erre. De nem is igazán engem hallgattak le, hanem azokat, akik jöttek hozzám: a hallgatókat, a kollégákat. Temesi Ferenc, amikor belépett, mindig elkiáltotta magát: fiúk, kapcsoljátok be a magnót!

Összesen három helyre került lehallgatókészülék a környezetemben: a tanári szobámba, a Tiszatájhoz és a lakásomra.

– *A lakásba hogyan jutottak be?*

– Két hallgatónk volt belügyes, Földvári László meg Zsemberi Antal. A Zsemberi egy alkoholista gyerek volt, aki rendőrautóval odaállt a lakásom elé, és megfigyelte, ahogy elment a lányom, a fiam, a feleségem és végül én is. A kulcsot a feleségem tanári köpenyéből lopták ki, majd lemásolták. Így jutottak be a lakásba.

– *Mennyire volt fájdalmas ezzel szembesülni?*

– Azt nem hittem el, hogy a lakásomon is van. De nem a dolgozószobába tették, hanem a nappaliba. Majdnem kétezer oldalnyi anyagom van erről a témáról. Izgalmas olvasmány, de nem bírtam végigolvasni. A feleségem viszont igen.

Szerencsés voltam, mert kapcsolataim révén megkaptam a besúgóim teljes listáját. Ez harmincnégy nevet tartalmaz, és a nagy részének megkaptam a feloldását is.

– *Ezek szerint van olyan, akinek még nincs feloldva a neve?*

– Van, mert nem tudtunk rájönni, hiába van nálunk a jelentése.

– *Mennyire tudnak felszakadni a sebek, amikor ezeket a jelentéseket olvassa?*

– Nagyon. Akkor búskomorrá válok. Mert mindent lehallgattak a legbensőbb családi beszélgetésektől kezdve, a tanítványokkal való kapcsolattartást is beleértve, szakmai dolgokat. De ezekkel nem tudtak mit kezdeni, mert egyszerűen nem értettek hozzá. Nagyon sok nyugati kapcsolatom volt az oda emigrált magyar írókkal, és ezeket nagyon figyelték. Talán erősebben, mint a szomszéd országokkal való kapcsolattartásomat. Bár együttműködtek ők a Securitatéval is, cseréltek anyagokat.

– *Néhány éve a Facebookon is megtalálható volt. Mi az oka, hogy már ott nincs jelen?*

– Szégyellem, de az az oka, hogy két nap alatt ötszázhat ismerősöm jelentkezett. Ezzel nem tudtam mit kezdeni. Megrettentem. Elhívtam az unokámat, és mondtam neki, törölj ki. Képtelen lettem volna követni az ottani eseményeket.

A fiú unokám már Pesten dolgozik ügyéssként, így nincs, aki segítsen, ha javítani kell a gépet. Legutóbb a billentyűzet fertőtlenítése közben a folyadék befolyt az áramkörhöz, és Kaposvárra kellett felküldeni javításra.

– *Számítógépen is olvas hosszabb terjedelmű művet, vagy csak papíron?*

– Számítógépen is, persze, a beérkező pdf-eket is. Megoperálták néhány éve a szememet, és az orvos azt kérdezte, hogy mit akarok a szememmel: olvasni vagy inkább távolra látni. Az olvasás mellett döntöttem.

Nagyon érdekes anyagokat kapok. Egy szegedi alkotmányjogász rendszeresen küldi a fellelt kuriózumokat. Legutóbb például arról írt, hogy az ÁVH vezetője, Péter Gábor egy szakácsnőt keresett, és pontosan megszabta, milyen lehet ez a nő. Ez egy gépelt anyag, és megtalálta egy levéltárban, megosztotta velem.

– *Ha jól tudom, tanár úr is mentett meg hasonló anyagokat, például József Attilához kapcsolódó anyakönyvet.*

– Régen, amikor az egyetemi hallgatók beiratkoztak, saját kezűleg kellett kitölteniük egy anyakönyvet. Ezt a procedúrát meg kellett csinálnia Radnóti Miklósnak és József Attilának is.

Amikor az 1970-es árvíz elöntötte a bölcsészkar pincéjét, elkértem a kulcsát, akkor már állt a víz a helyiség alján. Mivel tudtam, hogy Radnóti Miklós és József Attila mikor jártak ide, fölvittem ezeket az anyagokat a szobámba, húsz évig ott voltak, és az egyetemi levéltár megnyitása után kerültek át oda.

József Attila maga állította ki az anyakönyvet, Radnóti Miklós pedig egy kivétellel saját maga vezette Glatter Miklós néven. Ebben szerepel az, hogy miket hallgattak. Tudod, hogy József Attila miket hallgatott? Cigány nyelvet, cigány néprajzot, cigány történelmet. Hermann Antal tanította neki, aki ciganológus volt, Erdélyből jött át. Azt már lehetett igazolni, hogy József Áron második feleségével, aki ugyancsak cigány volt, interjút csinált egy bukaresti lap az 1930-as években, amikor Áron meghalt.

– *Ez mennyire van benne a szakmai köztudatban?*

– Ezt csak Bari Károly vallja, meg én. József Áron egy iparos cigány volt, aki nem koldult, nem volt lócsiszár, városi szappanfőzőként dolgozott. A megmentett anyakönyv bizonyítja, hogy József Attila is fontosnak tartotta ezt az identitást. Talán azt gondolhatta, hogy egyszer beszélhet az apjával. Született egyébként egy féltestvére Romániában, úgy hívták, hogy Josif Mircea. A róla készült fotókon kísértetiesen hasonlít József Attilára.

Bármilyen furcsa is, Bari Károly mondja, hogy ő cigány elemi iskolába járt, ahol úgy tanították József Attilát mint cigány költőt. Tehát Magyarországon ez az elképzelés megjelent ugyan, de nem nyert teret. Pedig minél több rétegből áll valami, annál érdekesebb.

Radnóti például sajtójogot tanult. Ez még a pere előtt történt, tehát valamit sejtethet, valamire készülhetett. Egyébként őt is Horger Antal jelentette föl, aki nagyon bogaras professzor volt. Ha valaki zsebre dugott kézzel ment a folyosón, már kiabált vele, hogy ki fogja zárni. Persze József Attilának nem kellett volna otthagynia az egyetemet, csak át kellett volna menni Mészöly Gedeonhoz nyelvészetet tanulni. Az ehhez hasonló kettősség megvolt az akkori intézményben, mert Klebelsbergnek az volt az elképzelése, hogy a Kolozsvárról érkező, erősen református egyetemen minden tanszékre kinevezett egy katolikus professzort is. Horger volt a katolikus, Mészöly a református.

Ha ezt meglépi József Attila, mármint ha átmegy Mészöly Gedeonhoz, egészen más-hogy alakul az élete. Horger egyébként annyira örült volt, hogy rálőtt a saját feleségére. Ettől még kiváló nyelvész volt, és fiatalkorában egy százszemesegűjteményt is kiadott. 1945 után pedig kilakoltatták az otthonából, szükséglakásba száműzték a József Attila-ügy miatt. Ez is örülség volt.

– *Hogyan telnek mostanában a mindennapjai?*

– A feleségem eltörte a vállát, így most semmi mással nem tudok foglalkozni. Jelenleg házi alkalmazott vagyok. Ez elég munkát jelent, mert nem vagyok nagyon házias. Legtöbbször nagyon korán, öt órakor felkelek, öt és hat között bevásárolok, attól kezdve otthon vagyok, és a gép állandóan be van kapcsolva. Olvasok, várom a postát, telefonálgatok. Velem egykorú a tápai rokonság is, rengeteg unokatestvérem van, mert anyámnak tíz, apámnak négy testvére volt. Az ő ügyeiket segíték intézni. Vannak közöttük, akik érdeklődnek a művészet, például a gyékényezés iránt. A külföldi barátokkal megnehezedett a kapcsolattartás. Éppen Losonczi Alpár vajdasági barátom írta, hogy három hétig ment hozzá a levél.

Egyre kevesebbet mozdulok ki.

**MOHAI V.
LAJOS**

A POSZTMODERNBEN CSAK VIDÉKEK VANNAK

– Beszélgetés Bánki Évával –

Bánki Éva a legműveltebb íróink közé tartozik; egyetemen oktat, egyaránt jártas a populáris és arisztokratikus regiszterbe sorolt irodalomban, és nagy rálátása van az évszázadok kultúrájára. Az Esőváros című, 2004-ben megjelent, minden valamirevaló prózai előzményt nélkülöző regényével úgy dörömbölt a magyar irodalom kapuján, hogy az mindjárt ki is nyílt előtte. A nagy feltűnést keltő kezdetet szívós írói feladatkielölés követte. Két történelmi regény és egy novelláskötet után öt év alatt született meg a Fordított idő-trilógia. Beszélgetésünket a kanizsai élménykör és a belőle következő tapasztalatok boncolgatásával és a pályakezdés pillanatával indítjuk, majd bejárjuk az írói tapasztalatgyűjtés és megfigyelés útjait.

– Valaminek történnie kellett, hogy csak úgy kipattant a fejedből, mint valami mitológiai hősnek, egy teljesen kész magyar regény; ez, gondolom, egy külön diskurzust is megérne, de mit mondanál erről dióhéjban?

– Harminchat éves koromig nem írtam prózát, csak verset. A cselekményes prózához és a társadalmi tematikához való vonzódásom miatt sokáig nem is láttam kapcsolódási pontot a kortárs magyar prózához. Azt is terveztem, hogy az első regényemet spanyolul írom, mert a cselekményes prózának ott nagyobb a hagyománya. Végül is letettem erről. De egyáltalán nem biztos, hogy egyszer nem írok regényt spanyolul. A kései pályakezdés miatt aztán sokan kérdezték, hogy annyi éven át ugyan mit is csináltam. Anyagot gyűjtöttem az *Esőváros*hoz? Kutattam a csallóközi levéltárakban? Semmi ilyesmit nem tettem. Az *Esőváros* ötlete hirtelen jutott eszembe, és három hónap alatt be is fejeztem.

– Aki az *Esővárost* papírra vetette, teljes író díszben lépett elének.

– Teljes díszben? Az *Esőváros* óta is sokat tanultam. A szépírásnak tényleg van egy szakmaként elsajátítható része. Petőfi a „természet vadvirága” volt, igen, de emellett képezte magát, fordított, nyelveket tanult, példaképeket keresett. Én irodalmi szövegekkel foglalkoztam egész életemben. De persze attól még senkiből nem lesz író, ha minden fogást elsajátít. Valami más is kell. Sokan a beilleszkedést tartják elengedhetetlennek. Az írásból – ezt én is így látom – úgy tudsz a legjobban megélni, ha kritikusként, szervezőként vagy szerkesztőként is részt veszel az irodalmi életben. Tehát egy csomó olyan dolgot csinálsz, aminek a szépíráshoz nincs köze. De szerintem nem jó elkötelezni magad az irodalom és a politika határterületén. Azt a világot mindig kerültem. Pedig az írás politika. De nem mozgalmárként.

– Mikortól vált számodra nyilvánvalóvá, hogy író vagy?

– Az persze varázslatos volt, mikor annyi arisztokratikus figura, lovagok, trubadúrok után egyszer csak ott találtam magam a galántai vásárban egy csomó alkudozó

paraszt között. Az ember nem vesz tudomást a világról, bezárkózik, ír és ír, és szép lassan megszállottja lesz a dolognak. Aztán szembenéz azzal, hogy ez mibe kerül. Szerintem ezzel a szembenézéssel kezdődik az írás. A regényírás átalakítja az ember memóriáját, a múltját, az én fejemből is nyelvek, ismeretek, emlékek, évek hullottak ki. Három hónap múlva az egyik tanítványom letett az asztalra egy trubadúrverset, és még azt sem ismertem fel, milyen nyelven íródott.

– *Vagyis? Miért írsz?*

– Sokféle választ tudok adni erre. Azért írok, mert jólesik: az írás is egyfajta függőség. Azért írok, mert Közép-Európában a regény a legadekvátabb történelmi emlékezet. Azért írok, mert érdekelnek a nyelvben rejlő lehetőségek. Az összes válaszban van igazság, de egyik sem igaz teljesen. Én tulajdonképp nem tekintem az írást mesterségnek. Ahogy a matematikát vagy a filozófiát sem. Pedig a matematikusok is iskolába járnak, tanulnak egymástól, fejlődnek, összejárnak, de olyan nincs, hogy a matematika mestere vagyok. Engem nem nagyon érdekel, hogy mit éltem át írás közben, ezeket a nagy „ízéket”, gyötrelmeket, megvilágosodásokat javarészt el is felejtettem. Más írók ilyen élményei sem nagyon érdekelnek. A regények csak vírusok, vannak a létezésüknek szabályszerűségei, de alapvetően az a világ érdekes, amit meg akarnak érteni vagy át akarnak formálni. Hiszen elképesztő változások között élünk. Azért írok, mert érdekel a valóság. És amilyen izgalmas a jövő, olyan varázslatos a múlt is.

– *Erre a beszélgetésre készülve egy cédulára kiírtam egyik nekem küldött leveledből a következő részt, amely nagyon megfogott engem. Fölolvasom: „Mikor Kanizsára utaztunk, én titokban abban reménykedtem, hogy utazgathatom a zalai falvakban. Mert micsoda nevek vannak! Böde, Vasboldogasszony, Rigyác, Galambok, Zalaboldogfa, Gutorföldre, Tekenyé, Pacsa! Az általános iskolánk a buszmegálló mellett volt, és mikor jöttem haza az iskolából, jól emlékszem rá, hogyan recsegett tájszólásban a hangosbemondó: Rigyác! Tekenyé! Boldogfa! Ilyenkor az asszonyok felkapták a kosaraikat, és nagyszoknyásan, Rigyác! Rigyác! kiáltásokkal futottak a buszhoz. Persze akkoriban ez engem inkább undorított, hiszen Párizsba vágytam, nem Tekenyére.”*

– Ó, igen! A kanizsai buszpályaudvar! Ha kiléptem az iskolából, ezeket a faluneveket hallottam.

– *„Haldokló, de művelt város ez, gondoltam, Trianon elvágta a déli piacoktól [...] az utolsó kisváros [...] Európában, ahol a kamarazene volt a »jobb emberek« legfőbb szórakozása, ahol az utcán, ha talákozottál valakivel, behívott a házába Mozartot hallgatni”. Ezek a részletek az Esőváros című regényedből valók, a város pedig közös szülővárosunk, Nagykanizsa. A születés helye döntővé válhat az író számára; hosszan lehetne párba állítani írókat városokkal, tájakkal. Kanizsa határszéli kisváros; hosszú múlttal, virágzó és gyötrelmes időszakokkal. Miféle impulzusokat nyújtott neked Kanizsa?*

– A posztmodernben már csak vidékek vannak. Nincs kitüntetett középpont. De az ember kamaszkorában még a centrumokba vágyik. Én is így voltam ezzel. Ha kimentem a kanizsai vasútállomásra, akkor a sínek egyik végén Budapest volt, a másik végén Zágráb és Venetia, vagyis Velence. A „szent Itália”, ahogy Esti Kornél gondolta. Kanizsától kaptam a leküzdhetetlen elvágyódást, a labancos magyarságtudatot, az autonóm polgárosodásba vetett hitet, a szorongásra való túlzott hajlamot és persze a műveltséget. Vagyis mindazt, amit húszas éveimben utáltam, rühelltem.

Sok időnek kell eltelnie, mire az ember képes belátni – belátni, de nem misztifikálni – a vidékiségből fakadó előnyöket. Ebben a posztmodern is a segítségünkre van. Mániákusan foglalkoztat, hogy egy isten háta mögötti hely, akár egy cölöpökre épült város, vagy akár Riolda kopár kis szigete, hogy képes kulturális, gazdasági, politikai központtá válni. Hogy képes-e?

– *Ezzel azt mondd, hogy csak a posztmodernben beszélhetünk vidékről vagy vidékekről, egymást bemutató, felülíró élet- és léthelyzetekről?*

– Azt hiszem, igen. A francia karrierregényekben mindenki Párizsba rohan, hiszen csak a centrumból lehet belátni a világot, a nézőpontok sokaságát, a haladást stb. De Macondo után nehéz kitüntetett nézőpontról álmodozni. Ha át akarod élni a teljességet, egy kisváros is megteszi. De a kérdés máshogy is megközelíthető. Kevés francia író van, akiről érdemes lenne megjegyezni, hogy Picardiában vagy éppenséggel Normandiában született. De magyar írók esetében az igencsak releváns információ, hogy Kolozsváron, Szabadkán, Nyíregyházán vagy Szekszárdon nevelkedett. De nem azért, mert ők a franciáknál hűsége-sebbek. Hanem mert talán Budapest még nincs kitalálva. Nincs olyan nagy mítosza, mint Erdélynek vagy Bácskának például. Ezért aki vidéken született, az a vidékről ír. De nem szükséges, hogy ez így maradjon. Budapest, ez a számtalan néven megalapított város is igen különleges hely.

– *De azért mégiscsak térjünk vissza Kanizsához, hogy milyen életformába született bele egy határszéli kisváros kellős közepén? Ahol ti laktatok, azt nevezik Kanizsán a „városnak”. Mi mindig „bementünk a városba” a szüleimmel, pedig csak néhány utcasorral laktunk távolabb, de az már más mikroklímát jelentett az ott lakóknak. Hogyan éltetek, hogyan éltél kisgyerekként, s ez foglalkoztat-e ma? Hasznát vettek az írásaidban?*

– Anyai családom gyűttmentnek számított Kanizsán. A Bauerek, apám családja viszont évszázadok óta Zalában élt. Nagypámnak rőfösboltja volt Kanizsa főterén. Magyarországon mindenki sértődött, tele van traumákkal, én duplán az lehetnék. Családom egyik ága zsidó kispolgár, a másik ága kitelepített felvidéki kulák. Annyi sérelmet, bántódást, álmat örököltem, hogy már csak némi távolságtartással tudok nézni ezekre. Rám gyerekként leginkább karizmatikus, felvidéki nagypám volt nagy hatással. Az ő Amerika-rajongása, a Monarchiából hozott szabadelvűsége örökös konfliktusban volt a kisvárossal. Nagypám szerint kisvárosban élni igazi csapás, pedig nagyvárost ő is csak átutazóban látott. Közben én jó nevelést kaptam ebben az „elmaradott kisvárosban”: nyelv- és balettórák, zeneiskola, regények, egyebek. Mint mondtam, húszas éveimben hülyeségnek ítélttem ezt a fajta műveltséget. Némettanárnőm, Ilus néni még megünnepelte Goethe születésnapját. Talán innen datálódik az időzavar is az életemben. Gyerekként megtapasztaltam, hogy az emberek mennyire párhuzamos valóságokban élnek. A kamaszverseimet én is csak a negyvenes éveimben tudtam megírni.

– *Vagyis hasznát vetted a kisvárosnak.*

– Persze. Abból építkezünk, amink van.

– *Az irodalomtörténet értelmes módon tudja használni művek esetében a vidék, vidékies, vidékiesség, vidékiség fogalmát, noha ezek nem minden esetben írhatók körül pontosan. Mint képzett irodalomtudós mit gondolsz ezekről a fogalmakról. Vegyük most Kosztolányit, aki együnkünkötől sem áll távol.*

– Úgy látom, Kosztolányi a határhelyzetekre való érzékenységgel kötötte össze a vidékiséget. Más hazatérő írók – akik Pesten laknak, de megszállottan a szülőföldjükkel foglalkoznak – esetleg a nyersséggel vagy a melegséggel. Hazatérő írókról beszélek, mert hiszen ők is szinte mind Pesten élnek. Vagy egy Pesthez nagyon hasonló nagyvárosban. Az elhagyott vidék mítosza a nagyvárosból táplálkozik.

– *Kosztolányi a kilencszázas évek elején, de voltaképp egész életművében a „vidék mélységes mítoszáról” ír, később, hozzávetőlegesen a múlt század harmincas éveitől aztán ez a mítosz, mintegy rangrejtve, közel kerül a népiség fogalmához, és kezd egy másik irodalmi pályát befutni. Mit gondolsz erről?*

– Hm... Kosztolányi nem látott a vidékiségben politikai alternatívát. És nagy képzelőerő kell, hogy a Pacsirta poros, elmaradott kisvárosában felismerjük a Monarchia egyik leglendületesebben fejlődő nagyvárosát. Úgy látszik, Kosztolányit az emelkedő osztályok nem nagyon érdekelték, csak az unalomig ismert hanyatlás.

– *De Kosztolányinál és a népi íróknál is ugyanúgy feladat volt a vidék.*

– Persze, de másként. A népiek közül többen érezhették úgy, hogy Budapest és az általa képviselt fejlődési alternatíva befuccsolt a háború után. Ez nem feltétlenül az archaikus kultúra dicsőítését jelentette, hanem a reményt, hogy új utakat talál magának a polgárosodás az első világháború után. Az *Esővárosban* én is olyan parasztokról írok, akiket magyarként Prága és egy torzán elképzelt Amerika vonz, és nem Budapest. De ami azt illeti, ennek a többközpontú polgárosodásnak semmi reális esélye nem volt. Ahogy semmi reális esélye sincs ma sem. Magyarországon minden központilag megy, sajnos.

– *És mit jelent a centrum és a periféria ma? Hogy rendeződik el a „kisvilág” és a „nagyvilág” fogalma az irodalomban?*

– Mi a történelem szakon Bibó és Szűcs Jenő nézetein nevelődtünk. Kelet-Közép-Európában minden, ami jó, nyugati, és minden rossz, ami keleti, ami „maradvány”. Én Velencében éltem át, hogy a történelem nem okvetlenül egyirányú. Egy Kelet-Közép-Európa-hoz szorosan kötődő, évszázadokig bizánci függésben élő város forradalmasítja a gyáripart, elsőként valósítja meg a hatalommegosztás elvét, és hoz létre egy modern gyarmatbirodalmat. Ennek alapján eléggé viszonylagos, mit nevezünk centrumnak. Ezekben is sokat töprengek az ősszel megjelenő Velence esszéjében. Én azt hiszem, a kisvilág-nagyvilág nem redukálható a Magyarországon unos-untalan ismert falu-város ellentétre. Egészen más világpolgárnak lenni a Canal Grande partján, mint mondjuk egy gigapoliszban, Hongkongban vagy Szingapúrban. A valódi szolidaritás és demokrácia elsajátítható-e a régi Athénnél sokkal nagyobb közösségekben? Ráadásul egy kisvilágban az emberi kapcsolatok kel-lőképpen szövevényesek. Ha úgy tetszik, regényesek. Talán ezért ábrázoltatnak idillinek. Függetlenül attól, hogy a közösség mennyire hagyományörző vagy újító.

De mára minden bonyolultabb lett. Megfelelő szavunk sincs a külföldön élő magyar vendégmunkásokra, emigránsokra. Ők most kik? Kiknek a vidékei immár?

– *Ugorjunk kicsit előre, pontosabban abba a teremtett világba, amelyik nálad a Fordított időben megjelenik. Kisvilág és a nagyvilág ellentéte ott lapul ebben a regényedben. Jól gondolom?*

– A *Fordított idő*ben egy apró szigeten nevelkedett nő figyeli a születő birodalmakat, az első nagyvárosokat. A saját szigetén persze halálra unja magát, de ahogy elkerül, rögtön hazavágyik. Azt hiszem, kell egy tér-izony (én ezt a szót mindig kötőjellel írom) a dolgok megfigyeléséhez. Ha az emberiség teljesen homogén lenne, akkor talán megszűnne a civilizáció is. Hisz nem létezne többé távolság, ahonnan megfigyelhetnénk a dolgokat.

Engem mindig elbűvöltek a regényekben a csatajelenetek, pedig nem vagyok különösebben harcias. Hogy viselkedik az én, amikor nem egyéniség többé, hanem része valami hatalmas egésznek? Ehhez ma nem is kell háborúba menned, elég, ha együtt sodródsz a mozgólépcsőn a tömeggel. Életünk nagy részét töltjük ilyen anonim sodrásban vagy toporgásban. A regényírók rengeteget tudnak az egyénről, de a személytelen létezésről, erről a sodródásról még elég keveset. Engem a tömeg és a nagyvárosi létezés – ha van egy sziget, ahonnan megfigyelhetjük – mindennél jobban érdekel. Egy fantasyval ötvözött történelmi regény pedig különösen alkalmas arra, hogy ilyen létformákat is megvizsgáljunk.

– *Regényíró vagy, mégpedig, ha szabad így fogalmaznom: klasszikus értelemben. De azért nem hagy nyugodni a kérdés, hogy állsz a teremtett világgal, amely – alkattól függetlenül is – azért az írói munka alfája és ómegája. Még a dokumentarista vagy ne adj' isten: a „tollbamondott” művek sem jöhetnek létre nélküle.*

– A kortárs magyar kultúra, nemcsak az irodalom, hanem a film is, szerintem eléggé valósághiányos, összehasonlítva például a lengyellel vagy a románnal. Most láttam a *Corpus Christit*, és elég nagy hatással volt rám. Én azt gondolom, minden teremtett valóság közül a társadalmi valóság a legizgalmasabb, a legkülönösebb. Nevetsz, ugye? Hisz most fejeztem be egy fantasyval kacérkodó regénytrilógiát. De a Nyugati szél szigete, amibe egy nagyhatalmak közt egyensúlyozó királynő próbál életet lehelni, sem születhetett volna meg Kelet-Közép-Európa vagy akár „kompország” nélkül.

– *De első regényeid behatárolható történelmi térben és időben játszódnak, az Esővárosban még követhető Kanizsa topográfija, az Aranyhímzésben Velencéé, a Magyar Dekameronban Budapesté. Azóta ez megváltozott: a fantasyhoz kezdtél vonzódni, egy különleges mesevilágot építettél a műveidben. Mi áll a változás hátterében?*

– Nyilván olvasmányélmények is. Hatással volt rám tanítványaim kedvence, a fantasy, emellett az angol romantika kitalált tájai, a Vörösmarty-féle vad álkelet („Hol Siva végetlen fővenyében lankadoz a nap, / S csendes Araltónak zaj nélkül nyugszanak árajai”) és más hasonlók. Számomra tágasabb ez a világ, mint a klasszikus magyar regényhagyomány. A magyar verses epika (például *A Rom*) és egyes elfelejtett, késő romantikus regények (például a *Ködképek a kedély láthatárán*) merészebben vetnek fel társadalmi modellekkel kapcsolatos kérdéseket, mint a mainstream magyar társadalmi regények. Ezeknek a műveknek a centrumról és a perifériáról vallott elképzeléseit érzem idejétműltnek.

– *Az írói terveiden koncepció munkál, abban az értelemben, hogy folytatatólagos regényeket írsz. Ma már meglehetősen ritkán élnek az írók azzal, hogy a szereplők sorsát továbbírják egy következő regényben. Te pedig ezt teszed.*

– Hát erre a kérdésre nehezen tudok válaszolni. Vagy talán mégis. A *Fordított időben* egy kora középkori fiatal nő történetét kezdtem írni. Aztán elkezdtek foglalkoztatni a Rioldát körülvevő társadalmak. Melyik lenne az ideális? Ezekre a helyekre mind el kellett szegény Rioldának utazni. Azt hiszem, így született meg a három kötet.

– *Tehát nem osztozol abban az irodalmárok körében nem ritka nézetben, miszerint cselekmény nem kell, nincs rá szükség a modern prózában.*

– Jaj, nem, egyáltalán nem. Mindig is vonzott a szövevényes történet, a jó mese. Nyilván nem ok nélkül ragaszkodunk a cselekményhez, a meséhez, a történethez. Valamiféle erősz ez.

– *Ez vajon pusztán alkati vonzalom vagy tanult, elsajátított beállítódás a részedről, és talán épp a nyolcvanas-kilencvenes évek posztmodern hullámának ellenhatásaként alakult így?*

– Az úgynevezett prózaafordulattal nehezen tudtam azonosulni. Máiig nem világos, hogy miért épp a legfájdalmasabb változások idején kellett mucsainak, elmaradottnak, satöbbinek címkézni a társadalomábrázoló regényt. A cselekményt pedig valamiféle olcsó, talmi népszórakoztatásnak. Olyan jókais dolognak – márpedig ennél megvetőbbet nem is lehetett mondani senkiről a 80-as években. Pedig egy jó cselekmény pontosan olyan mély értelmű lehet, mint egy kidolgozott bekezdés vagy verssor. És hogy miért következett a prózaafordulatra olyan gyorsan ellenhatás? Jól értem a kérdést? Csak találgatni tudok. Egyszerűen nem valósult meg az az ideális társadalom, ahol a valóság többé nem izgalmas vagy nem torokszorító.

– *Szépirodalmi műveidben nem tudtam fölfedezni különböző írók és olvasmányélmények hatását, pedig más szerzők novelláiban, regényeiben gyakran felbukkannak ilyesfajta utalások. Van, akinél isteni ujjmutatással, van, akinél, mint a smirglipapír, durva felülettel.*

– Nemzedékemmel együtt Kosztolányi-kultuszban nevelkedtem. Ismerem és szeretem Kosztolányit és Ottlikot, de én nem kötődtem különösebben hozzájuk. Rám sokkal nagyobb hatással volt a társadalmi regény Móriczcal, Tar Sándorral fémjelzett hagyománya – miközben a Móricz-prózát túlon túl egysíkúnak éreztem. Hogy is van ez? Olyan férfit szeretsz, akivel tíz percig sem szeretnél együtt üldögélni. De szereted, szívből szereted. Egyetemista koromban volt egy elméletem: a latin-amerikai írók – a modern és posztmodern hagyományhoz bátrabban kapcsolódva, és persze jóval kevesebb ideológiával – megvalósították azt, amiről a népi írók álmodoztak Európában. Lehet, hogy ez az elmélet vitatható, de engem inspirált. A ma élő magyar írók közül Bodor Ádám és Szilágyi István a kedvencem, de nagyon sok írótól tanultam akkor is, ha nem vagyok elkötelezett egyetlen irodalmi hagyomány mellett sem. Az *Aranyhímzésben* és a *Dekameronban* pedig láthatóan eltávolodtam a móriczi örökségtől. A látóköröm kiszélesedett, vagy letértem a kitaposott útról, esetleg elvadultam – ahogy tetszik. De hát semmi sem olyan egyértelmű, mint ahogy az a kilencvenes években tűnt. A romantikát a kétezres évek végén fedeztem fel. Mert akkor lett számomra is kérdéses, hogy haladunk-e, s ha igen, merre. Hogy merre van a kelet, merre van a nyugat. Hogy a szavak és a cselekedetek megkülönböztethetők-e.

– *Poézis, mese, eposz – így is leírhatók a Riolda-történetek. Poézis, mert, mese, mert, eposz, mert... Kérem a folytatást! Beszéljél erről?*

– Talán furcsán hangzik, de én legalább harminc éve nem hallottam különféle felfogású embereket szabadon, béklyók nélkül vitatkozni. Pedig mindenről nagyon különbözőképp

vélekedünk. Én egy olyan kora középkort képzeltem el, amikor még semmi sem dőlt el, és ahol a különböző hátterű szereplők, nemcsak emberek, hanem átmeneti lények is, bátran győzködik egymást a saját igazukról. Hogy milyen lesz a jövő, hogy milyen lesz majd az ideális társadalom... Kicsit helyettünk is vitatkoznak, ezért lehet akár esszéregényként is olvasni a *Fordított időt*. De kalandregényként is, hiszen mindenféle gátlás nélkül változatos fordulatokkal, mesei elemekkel igyekeztem szórakoztatni az olvasót. Ám a kavargó sokféleséget mindig egy nő nézőpontjából figyeljük, aki azzal szembesül, hogy a sors elég pontosan kijelöli a megismerés határait. De ezt a regényt szerintem nem a nőiség teszi líraivá, hanem a tenger, a történések elmosódó, ködös kerete, mely arra is figyelmeztet, hogy mindig az ismeretlennel élünk együtt. Hogy nem vagyunk a világegyetem urai. Hogy akaratunk ellenére ki vagyunk szolgáltatva a változásnak.

KERESTETIK, TOLLRAJZ, 9,5x14CM, 2020

SIMON FERENC

A SZAVAKON INNEN ÉS TÚL

Markó Béla: Egy mondat a szabadságról. *Kalligram Kiadó, Bp., 2020*

A könyv ciklusok előtti, kiemelt helyen szereplő nyitánya az *Erdélyi nyár*, amelyben a költő sodró lendületű, hosszú mondatban, köznyelvi és dísztelen stílusban, közvetlen és vallomásos hangnemben érzékelteti versvilágát. Párbeszédet kezdeményez Petőfivel. Tudomásul veszi, hogy költőelődje a zordon Kárpátokat nem szerette, de egyik legfontosabb sorát mégis az erdélyi táj ihlette Koltón, szeptember végén: „Már hó takará el a bérci tetőt.” Az *Erdélyi nyár* azonban sajátos: itt már előre és jobban „láthatóak az eljövendő tél nyomai”, vagyis a teljes igazság: az elmúlás. Petőfi így lelt otthonra az örök jelenben, a halálban, és Erdélyben, az időközben szétdarabolt haza egyik részében, amely egészé már csak a képzeletben válhat, ami éppen olyan, mint a halál, „mert ott mindig csak jelen idő van”. A múlt, a jelen és a jövő is mindenképpen a pusztulásé, az egyéné és a nemzeté is, s ez Erdélyből egyre világosabban látható. Erre figyelmeztet Markó Béla új verseskötete. És erre figyelmeztet a mindenkori hó is az erdélyi nyárban.

A gyűjtemény hat ciklusban bontja ki ezt a tematikát, amelynek legjellemzőbb motívumai: hó, halál, Isten, ördög; Magyarország, Erdély és Románia: az egy nemzet és a két vagy akár három haza gondja, és a költészet maga. Öntükröző módon több helyen is szerepel, hogy hatvanhét évesen írja éppen a verset; már többet élt apjánál, de még jóval kevesebbet anyjánál. Vajon neki mennyi jut? Az idő múlásával egyre gyakoribb ez a latolgatás a temetőben, világításkor, vagyis halottak napján. Az első ciklusban (*Világítás*) legfőbb gondja a saját halála, ami biztos ugyan, mégis nehezen felfogható, így verseinek középpontjában ennek értelmezése és a hozzá való viszony kifejezése áll. Testi életünk végességének bizonyossága szükségképpen a fizikai létünkön túlmutató, metafizikai és az ehhez szorosan kapcsolódó teológia kérdések sokaságát veti fel. Van-e túlvilág, mennyország, Isten és ördög? Mit jelentenek a költő számára ezek a szavak, és milyen fogalmi tartalommal telítődnek a versekben? Mi a hit, és mi a hitben a hitt? Vagyis kiben, miben, mennyire hiszünk a hitben? Hogyan idézi meg és értelmezi a biblikus történeteket: a kereszthalált és a feltámadást, Jézust, Júdást és a tanítványok szerepét? Az első ciklus nyitó darabjában a zénoni apóriákat megverselve Zeuszhöz könyörög, hogy a halál számára ne legyen törvény. Az elmúlást csupán balesetnek tekinti, és azt szeretné, ha ez hozzá – szinte végtelen ideig – mindig csak közeledne, de soha nem érné el, ahogyan Akhilleusz sem éri utol sohasem a teknőst, mert annak az előnye mindig megmarad. A lírai én az élet és a halál mezsgyéjén áll, a hajszál-repedésben, az élet maradékaként, „a megtelt élet és az üres halál között” (*Átfordítás*), ahol Isten a kiszámíthatatlan, hiányzó rész, a bizonytalansági tényező. Úgy érzi, át kell úsznia a Szent Anna-tavat: „Nem az életem múlik ezen, hanem a halálom.”

A második ciklus (*Hiszékeny test*) középpontjában az Isten-kérdés áll. Hozzá való viszonya ellentmondásos, bizonytalan. A leggyakoribb az ironikus tagadás, olykor a profán kételkedés, ami néhány esetben az istenkeresés magatartásán keresztül

a vágyig jut el. A kötet zárlatában mintha egy versből kiolvasható lenne a bizonytalan ráismerés gesztusa, ami leginkább Kosztolányi Dezső „ismeretlen urára” emlékeztet. (*Amikor érkezem*) A megváltás nem sikerült, nem lett jobb a világ, kár, hogy már járt itt a Messiás, így nekünk nem lehet tovább reménykedni. Jellemző darab az *Epiphania Domini*, az Úr megjelenése, amiben Jézus történetét a karácsonyfa díszítésével (december 24.) és kidozásával (január 6., vízkereszt), illetve édesapja holttestének öltöztetésével kapcsolja össze. A három különböző mozzanat egy képben egyesül, amelynek fájdalmas iróniáját a szent és a profán összekeveredése okozza: „micsoda felemelő szertartás az öltöztetés, / ahogy feldíszítenek, mint a fenyőfát, / aztán amikor le kell vetköztetni téged, / valószínűleg rábíznak a bejárónőre, / aki a tűleveleket is felporszívózza utánad.” A profán esztétikai kategóriáját a szent leértékelődése hozza létre. Amikor a kereszt meghökkentő metaforája a gólyaláb lesz – „Isten egyetlen gólyalábon itt a földön?” (*Misztériumjáték*) –, és „az Újtestamentum / egy generációváltás pontos leírása”. (*Karácsonyi példabeszéd*) A versek még a halálon innenről, de már az életen túliról szólnak, összegzik az eddigieket, a határhelyzetet faggatják, és az átmenetre kérdeznak rá. „Mert éppen vége, és nincs még kezdete.” (*Istentelen grammatika*) A ciklus egyik legjobbjá az *Emmausz után*, amely kötött formájával, rímes és jambikus lüktetésével kiemelkedik a sok szabadvers közül. Az istenkereső szerepében összetetten és érzékenyen fogalmazza meg Isten utáni vágyát. „Testedbe mártom kezemet, Uram, / hogy hátha való lesz a látomás, / tudom, hogy nem vagy, de tapintalak, / s vágyom rád, mint a hitetlen Tamás.”

A harmadik ciklus (*Kimentés*) az eddigi motívumokat az emlékezés hangsúlyozásával bővíti, a múltat a jelen és a jövő szempontjából értelmezi. Egy régi filmvetítés erotikus időszembesítésében a falusi kultúrotthonban történő csókolózás emlékét a sírban összekeveredő csontok jövőképre futtatja ki. (*Csak nézők*) Egy írószövegszerű beszélgetés felidézésében összehasonlító nyelvészetet folytat a halál szó neméről és képzetéről a szlovák, a román, a francia, a német és a magyar nyelvben, és megnyugtatja, hogy a német kivételével a halál szó nőnemű, a magyarban pedig nincsenek nyelvtani nemek: „nemcsak életre, hanem / halálra is asszony szül minket.” (Nyelvtan) Fiatalon talán mindenről a szex, időszövedve mintha mindenről a halál jutna eszünkbe. Így és ezért lesz Markó Bélánál a sztriptíztáncosnő, a „kerítés mögött leselkedő szárnalmas exhibicionista” vagy a tavasz és az ősz is az élet és a halál allegóriája. A közös jegy: ezek csak azért öltöznek fel, hogy az utolsó pillanatban végleg levetközhessenek: „talán egyetlen végső / találkozásért volt mindaz, amit magunkra / öltöttünk mi is annyi évtizeden át.” (*Az élet értelméről*) A ciklus címadó darabjában ironikusan számol be az okosóra egészségügyi adatainak *Kimentéséről*: a haláláról szóló rémálmait szerencsére a rendszer törölte, ugyanakkor a megőrzésre érdemesek kimentése megnyugvással tölti el. Látható: mindegyik vers végkifejlete az elmúlás, nyelvhasználat a „lassú haldoklás grammatikája”. (*Első személy*)

A *Szocreál* ciklus- és verscím a „szocialista realizmus” rövidítése, amely a létező szocializmus politikai és ideológiai elvárásait fogalmazta meg esztétikai köntösben: a művészetnek a társadalmi valóságot kellett (volna) ábrázolnia, méghozzá a rendszer ízlésének megfelelően. Jóllehet azonnal baj volt, ha a szerző tényleg a társadalmi valóságot, mondjuk a szegénységet és a kiszolgáltatottságot írta meg 1990 előtt. Ebből az ellentmondásból ered a cikluscím iróniája. Markó Béla most Annáról, a marosvásárhelyi hajléktalanról ír, amit ebben a formában 1990 előtt aligha tehetett volna meg, mert a létező szocializmusban hivatalosan nem létezhetett szegénység. Ebben a részben társadalmi életképekből és

emlékekből születik a költemény. Egy menyét elgázolása, a gólyák idő előtti visszatérése, a varjak eltűnése, a sirályok megjelenése Marosvásárhely főterén, és egy csiga véletlen eltaposása készíti arra, hogy ezek kapcsán is a saját haláláról írjon verset. „Eltaposhattam volna már az előbb. / Azt is mondhatnám, hogy kapott tőlem / ötpernyi életet. De nem mondom.” (*Hatalom*)

Az ötödik ciklus (*Vaktöltény*) a politikáról és a történelemről szól. Ebben szerepel a kötet címadó verse, az *Egy mondat a szabadságról*. Illyés Gyula *Egy mondata* (1950, 1956) a hosszú zsarnokság tragikumáról, Markó Béláé a kétségbeejtően rövid szabadság fájdalomáról vall. „Apu, én mostantól szívesen tanulom / a románt”, mondta a költő fia 1989-ben, 14 évesen, Romániában, Erdélyben, magyarként. Jellemző, hogy Kelet-Közép-Európában mindössze eddig, egyetlen mondat kimondásáig tartott a szabadság. „Ennyi volt a forradalom. Egy mondat.” A románság tiszteletét és megbecsülését tartalmazza a kijelentés, amiért kiállt a szabadság mellett, amit sem azelőtt, sem azután nem lehetett már kimondani, mert a mondatban rejlő megbékélés történelmi lehetőségét a többségi nemzet elszalasztotta. A románság gyorsan és ismét a magyarjai ellen fordult. Harminc évvel később „lassan már / magunk sem értjük, miért jutott eszünkbe”.

A *Pótkává* a kommunizmus, a szocializmus jelképe lehet, mert utáncat, mint minden, ami velünk történt. Semmi nem igazi, csak olyan, mintha az lenne, de nem az, hanem pszeudo, virtuális, vagyis látszólagos. Már a rendszer eredete is hazugságra épült: az Auróra cirkáló vaktölténnyel lőtte a Téli Palotát a Nagy Októberi Szocialista Forradalom (NOSZF) helyett a Lenin által rendezett Nagy Puccsban (*Vaktöltény*), akinek legjobb portréját egy kettévágott mákszemben látta a költő egy nagyító alatt 1978-ban Kijevben. A Szovjetunió végét pedig egy záró hazugság, az 1986-os csernobili atombaleset elhallgatása jelezte előre. (*Tűszúrások*) A megvalósult szocializmus azonban Kelet-Közép-Európában egy rendszernivel több tapasztalatot és egy illúzióval kevesebbet eredményezett, mint Nyugaton. A régió előnye, hogy sok szenvedés árán átélhette a 19–20. század nagy társadalmi kísérletét: a szocializmus és a kommunizmus megvalósíthatóságának lehetetlenségét. Mivel posztmodern korunkban is központi szerepet tölt be az utáncat, a szimulákrum, így a közép-európai élmények birtokában számunkra átláthatóbbá válik a jelen, és másképpen is értelmezhetjük a történelem alakulását. Jó példa erre *A republika ára*, amelyben 1977-es emléket idézi a költő. Két és fél havi fizetésnyi pénzt ígértek neki akkor, ha beleírja versébe a köztársaság szót, de nem tette, pedig jól jött volna számára huszonhat évesen. Éppen annyi idős volt, mint Petőfi, aki mielőtt meghalt a csatatéren, még verseiben éltette a köztársaságot. Markó Béla azonban a társadalmi és történelmi tapasztalatok birtokában leértékeli, ironikusan trágárságnak nevezi a köztársaságot. Az egykori eszmény – a Petőfinek még szent és áhított republika – 1947 és 1989 után is sajnos csak utáncatnak bizonyult, de a költő az eddigi kudarcok ellenére is – szinte Petőfi hitét akarva – nosztalgikusan vágyik rá: „a történelem nem ismétlődik, / hanem tulajdonképpen ugyanaz, / (...) leírom hát végre, / mint elviselhetetlen trágárságot: / republika. Republika? Republika!” Az első, a kijelentő módú közlés a régi adósság törlesztése, az ironikusan trágárságként kimondott (nép)köztársaság, amely 1947 után a nép szabadságát hirdette ugyan, de a valóságban a közösség rabságát hozta el. (*Áthallásos vers*) Az 1989 utáni republika is messze van az eszménytől, ezért kérdőjeles: ez lenne a köztársaság? Jó lenne egy igazi republika, hirdeti és óhajtja a felkiáltójel a vers végén, amilyenre Petőfi is vágyott, mert az eddigi kísérleteket a történelem a köztársaság paródiájává züllesztette. Jóllehet az eszményeket, az álmokat – miképpen egy másik vers-

ben kifejti – nem lehet megvalósítani, és talán a törekvés értelme is kétséges: „Nem kellene valóra váltani az álmokat. / Az álmok nem erre valók. / Az álmok mindig félbeszakadnak.” (Misztériumjáték)

A záró ciklus (*A vers hatalma*) magáról a költészetéről szól, ezért itt szerepel a legtöbb mottó és szöveg közötti utalás, amelyben Babits Mihály, Egyed Péter, Füzi László, Ady Endre, Székely János, Kányádi Sándor, Szőcs Kálmán és Freddie Mercury neve fordul elő. Itt is központi kérdés az elmúlás és Isten, és itt található a legtöbb (összesen négy) kötött formájú, rímes, ritmizált szöveg: „nem találok Istent érthető szavakban, / hiszen érthetetlen, s irdatlan kezében / tán utolsó napom görgeti az égen.” (*Mint aki poeta*) Felidézi Egyed Pétert (1954–2018), akivel úgy telefonáltak a diktatúra idején, hogy csak hallgattak a telefonban, vagyis a csenddel beszéltek, így védekeztek a lehallgatás ellen, most azonban barátja halála miatt már állandósult a némaság, mégis ugyanúgy tudják egymást, mint korábban. (*Csend*) Az Ady Endrét újabban elmarasztalókon ironizál, akik előírják, hogy a költőnek mit kellett volna másképpen gondolnia. Például nem kellett volna Tisza Istvánt geszti bolondnak neveznie, és újabb Mohácsot kívánni figyelmeztetésként, és belekötni a kanonksor gazdagságába, és nem kellett volna megjósolni Trianont, mert akkor talán be sem következik. „Azt az Ady Endrét természetesen / nem Ady Endrének hívták volna. / Na, hogy hívták volna? / Azt hiszem, mindegy. Szeretem Ady Endrét. / A legjózanabbat közlünk.” (*Száz év hiány*) „Mert amit kitalálsz, nem múlik el, / ha kinyílt a virág, nem hullik el, / csattog az ördög kecskepatája / a macskakövön.” (*A vers hatalma*) Ezzel a hétköznapi tapasztalatainknak elmentmondó kijelentéssel zárul a kötet, mert a költészet ereje abban rejlik, hogy az ábrázolt világra nem érvényesek a valóság törvényei. A versben kinyíló virág soha nem hervad el, hiába jön érte maga az ördög a macskakövön.

A Markó Béla-vers egy természeti vagy hétköznapi megfigyelés életképéből, emlékéből – ritkábban művészeti vagy történelmi tapasztalattól – indul, ezt bontja ki és részletezi, stilizálja és retorizálja az élőbeszédnek megfelelően. Majd egy váratlan költői eszközzel, például hasonlattal, párhuzammal, metaforával és/vagy biblikus, irodalmi, történelmi, politikai, társadalmi utalással következik be a vers fordulópontja, amikor önmagán túlmutató jelentéssel telítődik, vagyis poétizálódik. A kötet minden verse, mintegy „örök parafrázisként” – mint ezt az egyik cím is jelzi –, ugyanarra a kérdésre keresi a választ. Miért halunk meg, mi a halál, vagyis az élet értelme, mi ebben Isten és az ördög szerepe, mi a történelem és a szabadság, és mit tehet a vers? A szöveg gyakran öntükröző, reflektál a megírás körülményeire, részletezi a vershelyzetet, ugyanakkor mindig egy tömbből faragott, vagyis szóhasználata, motívumrendszere összefüggő egészet alkot. Ez még akkor is igaz, ha több mondatból áll a költemény, noha éppen ezért gyakori a viszonylag hosszú, akár több oldalon is tartó, mégis egyetlen mondatból álló szerkezet, miképpen erre a kötet cím is utal.

A vers hatalmát a *Szótár* fejezi ki a legérzékletesebben, amiben felidézi Freddie Mercury 1986-os budapesti koncertjét, amikor a tenyerébe írott szövegből énekelte el a közönnyel együtt a *Tavaszi szél vizet áraszt* kezdetű népdalt. A költészet célja, hogy nyelven túli nyelvvél fejezzen ki másképpen el nem mondható tartalmakat, amikor egymás megértésének alapja a megérzés, a ráhangolódás, mert sem a szóalak képzelete, sem az általa felidézett emlék nem lehet ugyanaz, még egy nyelven belül sem, hát még egymástól eltérőek esetén. A vers igazsága a *szavakon* innen vagy túl van, vagyis amikor a szó vak: „úgy kellene megérkeznünk nekünk is, / hogy megfejthetetlen szótár legyünk, de aki / kinyit majd minket, mégis elsírja magát.” A „megfejthetetlen szótárban” nincs jelentés, mert ekkor

„érthetetlen / nyelven, érthetetlen szavakkal” szólunk. Ekkor a *szavak* egyszerre elfedik és felfedik a lényegét, ezért a magyarázatnak ezt a kettősséget kell megmutatnia: „és mégis ott volt / a tenyerében vagy a torkában minden, / mintha maga a tavasz mondaná, hogy tavasz.” Ez itt azonban nem önisméltás, nem a tautológia logikai hibája, hanem a költészet maga, amikor a lét megérkezik a szóba. Amikor az ittlét eljut az önmagát jelentő, önmagát hangtalanul kimondó szóba, a csöndbe, a halálba és Istenhez. „*Tiéd az ország*, mondom én, / *tiéd az ország*, feleli nekem, / szeme ott van a kulcslyukon, / néz engem bentről rezzenés-telen.” (Amikor érkezem)

SZÜCS SÁNDOR

VANNAK VÉLETLENEK?

Háy János: Ne haragudj, véletlen volt. *Európa Kiadó, Bp., 2020*

Megszületett egy könyv, amely az elmúlt hónapok hiteles és szubjektív (lehet hiteles, ami szubjektív, vagy lehet-e hiteles, ami nem szubjektív?) lenyomata, mondhatnánk, de bármilyen jól is hangzana, mégsem tesszük. Nem mondjuk, mert nem igaz. Márpedig Háy János könyvének központi gondolata az igazság, pontosabban a közelítés az igazsághoz. Csábító a gondolat, hogy a műfaji megnevezésnél a vírusnapló vagy karanténnapló kifejezést használjuk. Tulajdonképpen, ha nagyon akarjuk, használhatjuk is a fenti megnevezéseket, nem állítunk valótlan, pusztán nem fedjük le a mű teljességét. A felszín valóban a napló sajátosságait mutatja. A 2020. 03. 17-től 04. 16-ig terjedő időszak napi lebontásban jelenik meg, s látszólag a bejegyzések a vírus okozta új világhelyzetre reflektálnak. S végül is miért ne? Valóban különleges helyzet, s azt is gondolhatnánk, hogy világtörténelmi szempontból is egyedülálló, ami 2020-ban történt, történik a világgal. Igazán nagy téma, kiváló irodalmi anyag.

Itt azonban nem erről van szó. Természetesen keretként ott van a különleges helyzet, valóban átszővi a mindennapokat, nem lehet elvonatkoztatni a vírustól és karanténtól mint objektív tényről. Ez a különleges helyzet azonban csak kiindulás, csak ürügy az írónak, hogy valami számára sokkal fontosabbat, személyesebbet osszon meg olvasójával. A *Ne haragudj, véletlen volt* jelentős mű. Az írója jelentős író. De ami ennél is fontosabb, bölcs ember. A könyvben egy bölcs ember nem hétköznapi, nem triviális gondolatai állnak össze egy formabontó, akár *szabad szerkezetű regényként* is olvasható alkotássá. Mert Háy könyve legalább annyira tekinthető regénynek, mint naplónak. Az írás szerkezetét az élettörténet, a család története szövi át, benne természetesen központi helyet foglal el az író/narrátor. Minden, ami történik, történt, az ő lelki, gondolati szűrőjén nyer értelmet, pontosabban értelmezést. Szóval jelentős műről beszélünk. Mert a legemberibb dolgokról szól a mű: életről, halálról, szeretetről, ragaszkodásról. Kosztolányit szabadon idézve: a lét kapuján dörömböl. Arra keres választ, amire nincs válasz. Az élet esetlegességére és a halál

abszurdítására. Mert valójában minden egyes nap, minden egyes óra a leghétköznapibb eseményeken keresztül is az elmúlás és halál döbbenetét, elfogadhatatlanságát, s mégis kényszerű elfogadását járja körbe.

Talán nem tévedünk, ha a művet *emlékiratnak* is tekintjük. Emlék az elhunyt feleségnek, aki mindvégig jelen van észrevétlenül és közvetve. Átizzik a sorokon a fájdalom, a fel nem dolgozott halál élménye. Közéltetések vannak, kimondás nincs. Illetve dehogyis nincs: „Ne haragudj, véletlen volt”. Ennyi. Illetve az emlékfoszlányok; a kávéfőzés szertartása, a gyerekek keltése, öltöztetése, lepedők, a mindennapi gondoskodás, a virágok ültetése, ápolása (ami ugyanúgy fog történni a jövőben is, mint addig, mondja az író a gyerekeinek, holott tudja, hogy már semmi sem történhet úgy, mint addig). A könyv, ami napló is, szükségképpen a lineáris idővezetés módszerével él. Az idő, a mindennapi aktuális jelen is több mint a fizika pusztá időfolyama. Ez az idő erkölcsi, érzelmi, lelki töltéssel is rendelkezik. Ebben a jelenben folyamatosan ott van a múlt is, a gyerekkor, a nagypapa, nagymama, anya, apa, a falu, a háborúk és minden más. Ott vannak a jelenben az elmúlt halálok. Az apáé, a nagymamáé. Az apa halála rendkívül hangsúlyos, az író számára feldolgozatlan trauma. Az anya kérése ellenére elhagyták a kórházat, s másnap már csak a halál tényével szembesültek. A hagyományos paraszti vagy vidéki társadalomban az elmúlás is közösségi esemény (bár, ahogy Hamvas mondta, meghalni csak egyedül lehet), s itt éppen ez a törvényszerűség sérült, a haldokló átkísérése az életből a halálba. A nagymama már a család körében halt meg, ott megtörtént a búcsú, az utolsó simogatás. Az emlékekből megelevenedő halálok funkciója, hogy előkészítsék az utolsó halált, a feleség halálát. Ezt kellene megírni, de ez lehetetlen. Nem szerencsés a kifejezés, de írói bravúr, ahogy Háy ráközelít a mű központi elemére. A keretrendszert a világot átjáró vírus adja (ez a naplóforma igazi funkciója, keretet ad), majd ebben a naplóban kiemelten megjelenik a nagypéntek-nagyszombat-húsvét, vagyis a halál-pokoljárás-feltámadás hármasa. A szakrális eseménysor hétköznapi elemekkel telítődik, deszakralizálódik, a másik oldalról viszont a hétköznapi eseményeket szakralizálja az erkölcsi minőséget is hordozó idő. A szent három nap igazi tétje nem más, mint felkészülés a történet végének megírására. S valóban, az utolsó rész már nem napra, hanem órára, sőt fél órára lebontva részleteződik. Nulla órától indul, s 23 óráig tart. Eddig van az író a felesége mellett, ekkor jön a gurulós kocsi, s szakítja el az utolsó időben mellőle a haldoklót. Nincs befejezés, nincs 24. óra. „Nézett a kocsi után. Ez volt az utolsó óra.” A végkifejlet? „Feltámad a szél, feltámad a tenger. De nem támad fel egyetlen ember sem.” Ez a ráció, az értelem utolsó mondata. A 23. óráé. De nincs 24. óra. Mert a halál, mint az emberi élet utolsó pillanata, ésszel felfogható, de a 24. óra a léleké, amely nem képes a halál, a végső elmúlás rideg, kórházi tényét elfogadni. A kimondhatatlanság befejezetlenség is egyben.

Háy János könyve felkavaró, fájdalmasan szép könyv. De okos könyv is. Az írója nagyon jól ismeri az életet, ebből következően önmagát is. Az ilyen művekre szokták mondani, hogy nagyon finom, érzékeny mű. Csak egy apróság. A magas művészetnek nagyon magas gondolatai vannak életről és halálról, s mindezt nagyon magas esztétikai formában képes kifejezni. Mekkora teljesítmény azonban a hétköznapiiban, a teljesen bumfordiiban észrevenni az *élet esztétikumát*? Mire gondolok? „Az időbe süppedő nem szégyelli, hogy megsiratja őket, hogy mindenek önkönyezi magát, a leghülyébb sorozatokon is, a Don Matteón például, ami olyan, hogy tényleg rendkívül csendes film, a főszereplő a Bud Spencer-filmek valahai nagy vitéze, Terence Hill, most elvénuilt papot játszik, biciklivel jár, szó sincs autós üldözésről, és olyan ájtatos képe van, mint egy aranyos állatkának egy mese-filmből, minden a lehető legközhelyesebb benne, de minden pillanatában van egy örök

igazság. Elsírja magát, mert ki ne sírna olyankor, ha az igaz szerelem győz, ráébred a hibájára egy bűnöző, vagy üdvözlégy-mária megoldja a gondokat, s ahogy sír, egyre magasabb lesz a saras víz körülötte, s végül, még a sorozat biztosan tart, vagy épp készül az újabb évad, de ő belesírja magát a pusztulásba. Ne haragudj, véletlen volt." Egyszerűen zseniális, ahogy egy banális filmsorozat banális filmkockái mögött is megláttatja a mindennapokon túlmutató esztétikát, s mindezt szervesen beilleszti saját könyvének világába.

Szólni kell végezetül a könyv egyik lehangsúlyosabb eleméről, az élet és irodalom összefüggésrendszeréről. A folyamatosan visszatérő, mindvégig jelen lévő önreflexív gesztus az alkotás lélektanába és módszertanába nyújt betekintést. Az írás folyamatos küzdelem az anyaggal, a témával, önmagával. Az írásnak pontosnak kell lennie, a valóságot kell tükröznie, nem hazudhat, mert a legfontosabb kritérium az igazság. De mi a valóság, mit jelent a pontosság, mit az igazság? A március 19-ei bejegyzés (*Bírság*) ezen alapvető kérdéseket teszi fel („Milyen esélye van az igazmondásnak? Ez ugyanaz a kérdés, hogy van-e esélye az autentikus műalkotásnak, hiszen igazmondás nélkül a mű is megszűnik létezni, helyesebben nagyon is létezik, csak nem igaz, ezért aztán nem is autentikus. Mi az, hogy autentikus?”), megválaszolatlanul hagyva őket. Háy Jánostól rendkívül távol áll az omnipotens írói szerep. Kérdéseket tesz fel, de végleges és visszavonhatatlan kijelentéseket nem tesz. Úgy tűnik, minden egyes mondata, bekezdése komoly belső küzdelem eredménye. Az írás alkotás, de rendkívüli koncentrációval, őrlődéssel megszületett alkotás. „Keresem a mondatot. Az író tulajdonképpen mondatkereső. Keresi az éppen odaillőt, mert úgy tudja, van olyan (...) Az író tudja, hogy nem akármelyik mondat kerülhet a megadott helyre. Nincs demokrácia, nincs minden mondatnak szavazati joga, parlamenti képviselője, és még a szükségállapot sem emelhet törvényerőre bármely mondatot. Az esztétikum nem objektív, nincsen olyan mérleg, amivel pontosan le lehetne mérni, mennyit nyom egy esztétikai tárgy.” Folytathatnánk az idézetek sokaságával, de inkább nem. El kell olvasni a könyvet. Nem könnyű olvasmány, de az élet sem könnyű. Csak viselhető. És fájdalmas. De ettől szép és felemelő, akárcsak Háy János műve.

FEKETE MARIANNA

RIOLDA TUDJA

Bánki Éva: Összetört idő. Jelenkor Kiadó, Bp., 2019

A Nyugati szél szigetének királynője, Riolda az öregedő asszony sorsával néz szembe Bánki Éva trilógiájának (*Fordított idő*) utolsó kötetében. Persze ez sem olyan egyszerű, mint ahogyan semmi nem az a szorg anya és ír apa nászából született nő életében, akit nemcsak eredetének bizonytalansága, férjének és gyermekeinek jele- ne és jövője, de birodalmának, az apró szigetecskének terméketlensége és földrajzi elhelyezkedéséből, szélsőséges időjárás viszonyából adódó elzártsága is aggaszt; valamint kísértik a szigetlakók történelmének borzalmait.

A történet meseszerű: mintha egy kora középkori gobelin színes figurái elevenednének meg. Látjuk magunk előtt a csöppnyi szigetet, amelynek félig befejezetlen királyi palotájában él a maroknyi embercsapatot irányító királynő, s hatalmas kódexeket, poros pergameneket bújva keresi az ókori bölcsek útmutatásait a jelen és a jövő kihívásaira.

A Riolda életét elbeszélő trilógia okosan szerkesztett fikció. Bánki Éva következetesen végigvezeti olvasóját a hőse nem mindennapi életén, a születéstől a halálig, és közben olyan egzisztenciális kérdéseket feszeget, amelyek minden halandót nyugtalanítanak.

Riolda életének utolsó szakasza egybeesik Európa politikai, vallási és művészeti értelemben vett paradigmaváltásával. A háttérben annak a Nagy Károlynak a kialakulófélben lévő birodalma adja, akinek nem titkolt célja volt az egykori Római Császárság keresztény alapokon való újjáélesztése. Ez az átmeneti időszak nem csupán a környező világ változásával, a kereszténység felvételével jár, de saját maga és férje öregedésével is. Sjön mély depresszióba esik, senkivel és semmivel nem foglalkozik. Nem érdekli sem a sziget, sem a gyerekei, sem felesége sorsa. Szótlansága elviselhetetlen magányt teremt Riolda, az örökké nyugtalan és mindenre kíváncsi asszony körül, aki már túl van önmaga és Európa izgalmakkal teli felfedezésén, a gyerekevelés kihívásain, és az uralkodás egyre inkább rutintevékenységgé válik számára. Az új kihívás új célt ad életének: meg kell gyógyítania a férjét. Az olvasás már nem pusztán a múlt és a nagy gondolkodók vélekedéseinek megismerésére és a mindennapok unalmának elűzésére irányul.

Egy véletlen folytán Riolda megtudja, hogy nem is olyan messze, egy másik kis szigeten megtalálhatja az örök élet vizét. Az északi szigetvilág csodálatos lényeket és jelenségeket rejtget, ahogy erről már az ókori szerzők is írtak. Vagy csak kitalált történetek és helyek ezek? Hősnőnk nem tépelődik, utolsó, az élet vizéért szervezett felfedezőútjára magával viszi a férjét és még kilenc suhancot. Mert úgy véli: „Aki bezárkózik, gyorsabban öregszik.” (45)

Az élet és örök ifjúság vízből inni azonban kockázatot hordoz. A kút őrzői fiatalágtól és egézségtől majd kicsattanó keresztény szerzetesek. Rioldát ez meggyőzi, hogy innia kell belőle, de Sjön nem hajlandó erre. Félti feleségét és a velük jött fiatalokat, hogy az idő viszszafejtése bajt hoz rájuk, ahogyan korábban a szigetükre keveredett, szerencsét próbáló norvég kamaszokra is, akiknek ugyanaz a víz hirtelen és bűzös öregséget hozott.

Mintha a ma emberének törekvéseit látnánk ebben a történetben: ki akarjuk javítani, vissza akarjuk fordítani az időt. Az idő persze szeszélyes és szubjektív. Sokszor és sokan próbálták megfogni, megfogalmazni a lényegét. De megbízható, mindenre kiterjedő definíciót nem sikerült alkotni. Bánki Éva három kötetet írt tele, hogy a hősnő életének elbeszélésével körbejárja a kérdést. A központi terminushoz többek között így közelít: „az idő még nem folyt reménytelenül össze-vissza” (23), „az idő csak foszladozik, mint a türelem” (24), „hagyták az időt meghalni” (27), „a szerteszt folyó időn csak az imádkozás segít” (27), „mintha az idő megbolondult volna” (41), „kezembe akarom venni az időt” (45). Az idő a főtti megfogalmazásokban kettős természetű: néha saját akarattal bíró, cselekvő személyként, máskor irányítható jelenségként fogalmazódik meg ebben a narratívában, s Riolda maga is folyton irányítani, befolyásolni akarja, hiszen ez a halandónak talán egyetlen menedéke.

A kereszténység felvétele után a tömegek időhöz, örök élethez való viszonya megváltozik Európában. A tanítás szerint Krisztus a kereszten nemcsak magát, de minden halandót is megváltott a bűneitől, vagyis minden hívő számára elhozta az öröklétet. Az élet vize Krisztus allegóriájaként is értelmezhető a regényben, a szereplők ugyanis a kis szigeten veszik fel a keresztséget. Szent Reginaldus szigetének kútja a csodatevő szent helyek egyike,

amit a pogányként odaérkező Riolda az Idő szülőhelyének tekint. A kis sziget jelképesen is a pogány és a keresztény hagyományok egymásra épülésének színhelye. Nem véletlen, hogy Rioldáékkal egy időben szállnak partra Nagy Károly népszámlálói, akik a szigetet – az ott található embereket, állatokat, dolgokat lajstromba véve – egyszerű gesztussal a birodalom részének nyilvánítják.

A regényben Bánki Éva a tudósok óvatosságával teszi fel a ma embere számára is időszerrű filozófiai vagy hétköznapibb kérdéseket a névadás szerepéről, a szavak jelentéséről, az igazmondásról, a nyelv előtti kommunikáció formáiról, az alvás jelentőségéről, a tengerről, az ember eredetéről, az örökös változásról. De nem véletlen, hogy történetének hőse nő, aki természeténél fogva kicsit másfajta kérdéseket tesz fel, mint az ókori bölcselek vagy a férfiak, akik sokszor szintén csak kérdést kérdésre halmoznak. Például ilyen központi dilemma számára: „Egy jó harcos mindig tudja, hogy melyek a halálpontjaink [...] De mik lehetnek az életpontjaink?” (19)

Úgy tűnik, élete utolsó esztendeiben Rioldának van mit helyrehoznia korábbi nyughatatlansága miatt, amikor férjét és gyermekeit magukra hagyva, kíváncsiságát kielégítendő, a nagy szárazföld, Európa felfedezésére indult. A hősnő pasztikus karaktere rokonítható a posztmodern kori, neoliberais időkben boldogulni, egyáltalán létezni kívánó asszonyokéival, akik ugyanúgy nehezen tudnak jól megfelelni életük kihívásainak, amikor a magánélet és a család, a munka és a nagyvilág kettős vonzásában egyensúlyoznak. Rioldán senki nem kéri számon a saját maga boldogságát, de ő látja gyermekei boldogtalanságát, gyengeségét, jellemhibáit, és gyöttri őt férje betegsége, valamint népe kiszolgáltatottsága is; vagyis elégedetlen magával.

Ő a sziget uralkodója, anya, szerető feleség egy személyben, aki főnixmadárként még egyszer megrázza magát, újjászületik, vagyis újabb akcióba lép, hogy megmentse szerettei boldogulásának biztosításával önmagát. Ha ugyanis utódait nem sikerül megfelelő helyre kormányoznia, akkor nemcsak fizikailag fog megsemmisülni a halál által, de az emléke sem él tovább.

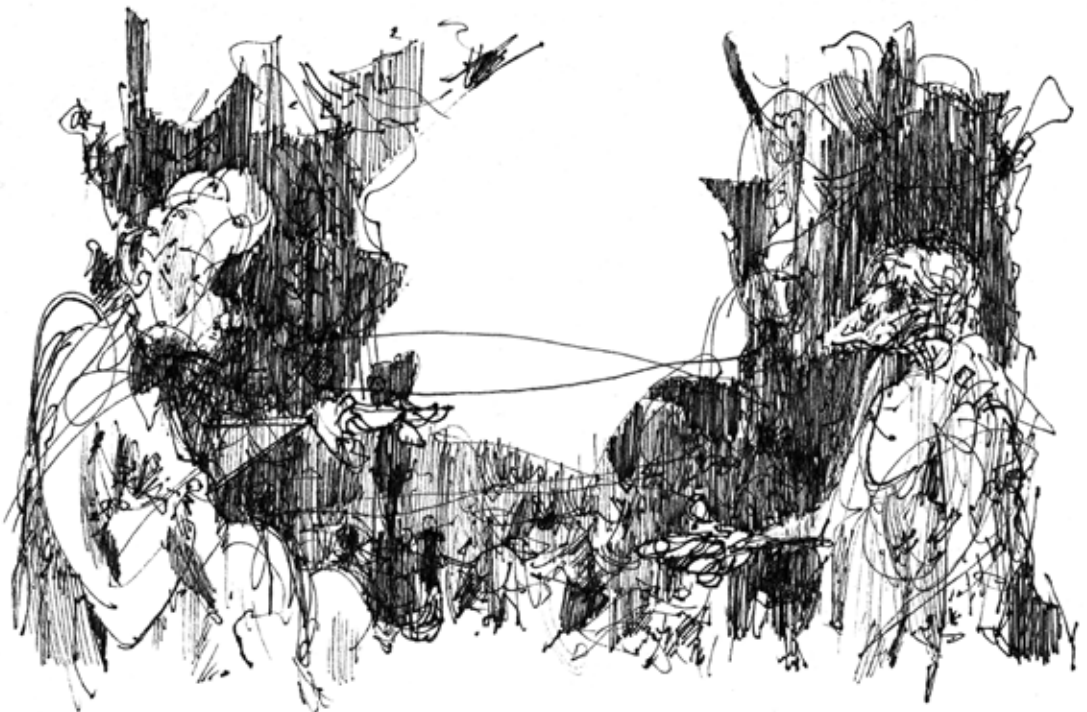
A trilógia utolsó darabja is bővelkedik szörnyűséges vérengzésekben, itt is találunk olyan mellékszereplőket, akiknek élete, halála ideiglenesen összekapcsolódik Riolda utolsó kalandjával. A párhuzamosan létező világok, társadalmak találkozásaiából legtöbbször konfliktusok, ütközések támadnak, amelyek csatákhoz és sokak halálához vezetnek. A történet folyamatosan emlékeztet rá, hogy az élet örökös mozgásban, változásban van, és a szerencsén is múlik, ha kicsit hosszabb ideig élünk, mert a történelem nem ismer sem jó, sem rossz szándékot, nem büntet és nem jutalmaz, teljesen esetleges, hogy ki mikor és hogyan fejezi be a földi létet.

Riolda szigetének történelme sem kivétel. Ez az aprócska földdarab, valahol Európa szélén, a maga megközelíthetlenségével a lélek elszigeteltségét is jelképezi. Azét a lélekét, amely folyton ki van téve az ösztöntenger szeszélyes hullámozásának, ostromának, és amelynek kiismerésére egy egész élet sem elegendő. Mi lakozik az ember legbelsejében? A sziget szorg nevű őslakosai közelebbi rokonságban állnak azzal a történelem előtti emberfajtaival, amelynek képviselői még nem használtak nyelvet, még ugyanazzal a közös és oszthatatlan lélekkel bírtak, ami miatt nem is volt szükség szavakra, hogy kifejezzék: fáj valami, gyere haza, mert hiányzol, vagy hogy megtudják, él-e, hal-e a gyerekük, apjuk, szerelmük. A lélek legmélyebb tartománya szavak nélkül is üzen a másoknak, ha az odafigyel rá. Ugyanakkor párhuzamosan létezik a tudat, amely nyelvvel és fogalmakkal operál, a lélek

ösztönös jelzéseit állati megnyilvánulásnak tartja, és elnyomni, kordában tartani igyekszik azokat, ahogyan a sziget ír hódítói is ezt tették a szorgokkal, akik a saját hazájukban lettek állati sorba kényszerített páriák. Ez a kettősség feloldhatatlan ellentét, örülethez vezet a gyengéket, de aki elég intelligens, az okosan tud egyensúlyozni saját dualitása fölött. Riolda számára a szigetet kormányozni ugyanolyan nehézség, mint megbirkózni a maga kettős identitásával, amely nem csupán a társadalmi szerepeiből, hanem származásából is fakad.

A kettősség és az átmenetiség uralja a regényt, és az ezekből fakadó bizonytalanság, feszültség mindvégig fönntartja az olvasói érdeklődést, de a fordulatokban gazdag történet az életbölcsesek gazdag tárháza is. Riolda folyton elemzi az eseményeket, reflektál rájuk. A megfiatalodott és így újra cselekvőképes testben egy sokat látott és tapasztalt asszony szelleme él, aki óvatosan közelít az ismeretlenhez, és megfontolt döntéseket hoz. Ő már nagyon jól tudja, hogy a nyelv félreértések forrása, vagy hogy írás és olvasás nélkül az emberek csak néhány nemzedékre tudnak visszaemlékezni. A többi homály és legenda. Ugyanakkor azt is megtapasztalta, hogy az uralkodók krónikásai nem a valódi eseményeket írják le, hanem manipulálni akarják a következő nemzedékek emlékezetét, hogy így teremtsenek a jövő számára öngazoló, eszményi múltat.

Akár úgy is, hogy megfordítják, elsodorják s végül összetörik az időt.

ÚTBAIGAZÍTÁS, TOLLRAJZ, 8,5x12,5CM, 2020

BALOGH RÉKA

VÁLTOZATOK CSALÁDRA ÉS HALÁLRA

Harag Anita: Évszakhoz képest hűvösebb. Magvető Kiadó, Bp., 2020

Harag Anita debütáló kötete, az *Évszakhoz képest hűvösebb* első ránézésre légies, letisztult és megkapó, akár a borítója. Majd minél tovább ismerkedünk a novellákkal, annál nyilvánvalóbbá válik, hogy a precíz minimalizmus és könnyedség leple alatt hétköznapiasságukban is súlyos témákat járhatunk körbe, biztos kézzel felskiccelt sorsokba helyezkedhetünk bele egy-egy röpké pillanatra.

A hat és tizenöt oldal között mozgó novellák a főszereplők életének egy általában rövidke, átlagos szakaszát mutatják be, nem egy sorsfordító mozzanatra koncentrálnak. Az események gyakran nem terjednek túl egy céges csapatépítőn, néhány dzsúdóedzésen, egy lassú délutánon a horgászto partján a nagyiékkal vagy épp fogkefevásárláson. Így a figyelem átterelődik az elbeszélők belső világára. Ám itt sem a világrengető felismeréseké lesz a főszerep. A benyomások, érzelmek, zsigeri reakciók és emlékek érzékenyen komponált egyvelegéből kapcsolatok komplexitása, a mindennapi életet, döntéseket észrevétlenül befolyásoló hatások, egy-egy múltbéli esemény munkálkodása rajzolódik ki.

A szövegek világa mindig egyetlen szereplő gondolatfolyamán keresztül tárul fel (attól függetlenül, hogy énelbeszélővel vagy a kevésbé jellemző egyes szám harmadik személyű narrációval van dolgunk). Az elbeszélők kis- vagy kamasz lányok és fiatal felnőtt nők, a feminin nézőpont viszont nem uralja le a szövegeket. A narráció rímelt a borítón tekergőző, látszólag hanyagul odavetett, semmiképp sem egyenes utat bejáró fülhallgatóra. Az elbeszélők ugyan reagálnak a külső ingerekre, de figyelmük belső világuk felé fordul – pont úgy, mint mikor az utcán vagy a villamoson zenébe burkolózva szemléljük a környezetet.

A fülhallgató biztonsága mögül figyelés meg is jelenik *A magyarul* című novellában. De a zenén áttörő zajra emlékeztet a *Nyaralás, hat betű* dinamikája is. Miközben az elbeszélő saját emlékeiben és gondolataiban merülne el, a nagymama mondanója betüremkedik az elbeszélő elmélkedései közé: „Igen, minket ide fognak szórni, szakít félbe nagymamám. Nem hagyja, hogy elképzeld a halálomat, az övét kell elképzelnem, a testét, ahogy porrá válik és a Hármastó felszínén lebeg.”

Az el-elkalandozó belső monológokat nemcsak a többi szereplő, hanem a külvilág szagolható, tapintható, látható elemei is alakítják. Az első randi valóságának része az izzadó és az evezés miatt érdes tenyér. Visszatérő elem a romlott étel szaga, másutt a tusfürdő idéz fel emlékeket, a temetésre a cipők túl hangos kopogása nyomja rá a bélyegét. Az elbeszélőt körülvevő használati tárgyak, ha jelentést kapnak, fókuszpontossággal villannak fel. Az érzékszervi tapasztalás is megőrzi a szubjektivitását. A panel színe valaki szemében például szeretett bazsarózsaszín, másoknak taszító bugyirózsaszín.

A szereplőkkel változatos helyzetekben találkozunk. Valaki külföldiként próbál beilleszkedni egy magyar multiná, más a gyűlölt nagymamával kényszerül együtt élni, vagy az apja hagyatékát szortírozza, az új kutyát igyekszik megszokni. A tizen-

három novellát a narráció sajátosságain túl mégis összefűzi két téma hol erősebb, hol csak utalásnyi jelenléte, minden szövegben megbújik a család és a halál.

A legtöbb novellának központi eleme a gyerek-szülő, de főképp az unoka-nagyszülő viszony. Gyakran nehézséget okoz a generációk közötti megértés, az idegen szokások, nézőpontok elfogadása. Az életpasztalatok között feszülő ellentétek általában egy gondosan elhelyezett, apró mozdulatban vagy akár szóhasználati különbségben törnek a felszínre. Az ellentétek legmarkánsabban az *Ásványvíz* című novellában ütköznek ki, ahol az unoka személye elleni támadásként éli meg nagyanyja demenciáját, és figyelmen kívül hagyja, hogy számára a kutya elképzelhetetlen a lakásban. A nagymama az unoka vegetáriánus-sága ellen visel hadjáratot az ételbe rejtett hússal. Ebben az esetben nem is próbálnak a szereplők közelíteni egymáshoz, de nem minden szövegben feloldhatatlanok az ellentétek.

A kötet a legtöbb témát és kapcsolatot többször körbejárja, alternatívákat ajánl. Így például a szokásaihoz ragaszkodó nagymama és a már felnőtt unoka viszonyát tárja elénk *A krumpli kicsírázik* című szöveg is. Itt viszont az apró gesztusok épp arról árulkodnak, hogy a felek ugyan nem értik és fogadják el a másik nézőpontját, de folyamatosan törekszenek a kompromisszumra. Az unoka végül felveszi a valószínűleg guberált papucsot. Az idős nő pedig némi unszólásra póló alá rejtja a szemérmetlenül mutogatott anyajegyét, és beletördök, hogy tollból helyett tollat fog kapni az unokájától.

Más esetekben viszont épp a családból hozott élményanyag nehezíti meg a kortársak közötti megértést. *A kutya a szőnyegre pisil* című történetben például a nő gyermekkori emlékeiben a kutyák tulajdonosait gazdának hívják, így nehezen kezeli, hogy párja őt a francia buldog anyjaként szólítja meg. A kötet szövegeit izlelgetve pedig egyre inkább az az érzésünk támad, hogy nem is feltétlenül csupán a generációk között húzódik szakadék. Sokkal inkább az emberek közötti megértés nehézségei, az ebből fakadó konfliktusok, és az ezt áthidalni kívánó stratégiák tárháza a kötet.

Valahol a közeledési kísérlet kimondottan toxikus, mint például *A Lánchíd északi oldala* című szövegben, ahol a fiú megismerés helyett olyanná igyekszik formálni a lányt, amilyennek ő látja. *A Ceraselában* filmekben keresztül próbálják megismerni egymást a különböző országban élő, család alatt teljesen mást értő fiatal nők. A novellák egyik legnagyobb erőssége pedig az, hogy az erődinamikák és kapcsolati rendszerek egy-egy tét nélkülinek tűnő párbeszédben vagy jelentéktelennek tetsző mozzanatban érhetőek tetten.

Hasonlóan indirekt módon, a hatásvadászat kikerülésével járja körbe a halál és a gyász kérdését is a kötet. A halál szövegről szövegre változik, más-más jelentést vesz fel. *A Magyarul* című novellában például a kötődés lehetősége rejlik a gyász megosztásában. *A Ceraselában* az anyaság megértésének kulcsa egy film elemeként. *A kutya a szőnyegre pisil* című szövegben bűnös vágyként merül fel egy problémát megoldandó. Leggyakrabban viszont egy közeli hozzátartozó elvesztését, azaz sokkal inkább annak az utóhatását figyelhetjük meg.

Bár a halál oka gyakran ismétlődik (rák vagy alkoholizmus), maga a gyász nagyon eltérő formát mutat. Felvillan az egészséges visszaemlékezés, az özvegyi lét elengedésének nehézségei, az anya végzetes betegségéből fakadó hipochondria. Az alkoholista apa egy kimondottan közeli, szerethető, de esendő figuraként bukkan fel *A Huszonöt méterben*. *A Székesfehérvártól nyugatra* viszont már a tulajdonképpen idegennek számító szülő emlékéket mutatja be, akit a szomszédok jobban ismertek az emlékeket szortírozó gyerekénél.

A kötet ügyesen játszik a történetek időkeretével. Legtöbb esetben az elbeszélők életébe már jóval a halálesetek után kapcsolódunk be, és lezárás, vegytiszta konklúzió nélkül hagyjuk ott azokat. A családtagok elvesztése, akárcsak a gyerekkori élmények, viszont kihatnak a láttatott mindennapokra, azok szerves részévé válnak az emlékezés vagy akár egy felvett szokás, valamilyen színnek, szagnak a szeretete vagy épp elutasítása révén. A halál feldolgozása életszerű lesz, ahogy apró-cseprő gondolatokkal, aggodalmakkal elegyedik. A grandiózus pillanatok helyett a gyászmunka (legyen az egy haláleset vagy egy szakítás következménye) egy talán teljesen soha le nem záruló folyamattá avanzsál. Így amikor a halál egy novella jelenében történik meg, súlytalanná, a hétköznapok természetes részévé válik, mint az *Ásványvízben*.

Van, ahol ez a lezáratlanság már-már feszültséggé fokozódik. Kimondottan igaz ez a párkapcsolatokkal foglalkozó szövegekre, ahol nem derül ki, hogy ki tudnak vagy akarnak-e lépni a szereplők a nem egyenragú kapcsolatokból.

A látszólagos véletlenszerűség mögött meghúzódó gondos szerkesztés nem csak abban mutatkozik meg, hogy mennyit láttat egy-egy szöveg a szereplők történetéből. Harag Anita úgy ideálisan szűkszavú, hogy közben megőrzi a gondolatok csapongásának érzetét. Egy-egy jelentéktelennek tűnő tárgy vagy mondat úgy bukkan fel újra egy történetben, hogy teljes viszony- és állapotváltozásokat sűrít magába. Máshol pedig egy-egy érzést, tapasztalatot ragad meg néhány szóban, lenyűgöző pontossággal. Ilyen érzet például a halott apa említése és az azzal feltörő fájdalom: „Óvatosan ejtem ki a nevét, mintha anyám is, én is, a bátyám is törékeny lenne, és bizonyos szavaktól megrepedhetnénk, a repedés pedig lassan tovább repedhetne.”

Az *Évszakhoz képest hűvösebb* átlagos történetű, mégis egyedi és hiteles, esendőségükben emberi karaktereket sorakoztat fel. A kötet egy-egy témát több szempontból megvizsgál, egy-egy helyzetet ismét körbejár. Ezzel viszont nem összehasonlít, hanem újabb és újabb, összetett és a maga nemében érthető és jogos nézőpontokat mutat. Megtanít a Harag Anita írásaira jellemző empátiával és odafigyeléssel látni a talán fülhallgató rejtekekből szemlélt környezetünket.

BISTEY ANDRÁS

MALACCAL TELJES?

Spiró György: Malaccal teljes éveink. Magvető Könyvkiadó, Bp., 2020

Nem tudhatjuk, hogy a „malaccal teljes” évek említése a vicces kedvű kisdíákok által kiforgatott *Üdvözlégy* imában szereplő malasztra utal-e, vagy a szerencsére, hiszen a szerencsés embernek is „malaca van”. A talányos cím harmadik értelmezést is kínál, amire konkrét utalás történik a könyvben: az 1967–68-as tanévben Spiró és kollégista társai egyebek mellett azzal szórakoztak, hogy „fölnveltek” egy képzeletbeli malacot. A játék ősztől tavaszig tartott, amikor is „levágták” a hízót, tort is rendeztek, ahogy illik, és a csak képzeletben létező „disznóságokat” valódi borral öblítették le.

Spiró György könyve az alcím szerint három esszét tartalmaz, bár az első, nagyobbik írás csak megszorításokkal nevezhető esszének, hiszen az író nagyobb részben egyetemi és kollégiumi éveire emlékezik benne. Ötven év után visszatekintve csodálkozik, hogy akkoriban milyen rosszul érezte magát, mennyire kiábrándultan tekintett a világba, alig ha gondolt malasztra vagy szerencsére. Némi öniróniával néz vissza akkori önmagára, a szövegben végig ott bujkál valami megértő derű, miközben képet ad a modern magyar irodalom egy fontos nemzedéki csoportosulásának születéséről, az elismertetésért, sőt kezdetben a publikálás lehetőségéért vívott küzdelméről.

A szerzőnek, noha akkoriban korántsem érezte így, a könyv tanúsága szerint minden nehézség ellenére volt szerencséje. Harminczéves kora előtt jelent meg az első könyve, olyan kiadói viszonyok között, amikor a negyvenéves szerzőt még fiatalként méltatták. Szerencséje volt abban is, hogy pesti létére elit kollégiumba került, ahol akkor még a társadalmi mobilitás hatására különböző osztályokból, rétegekből származó társakra, barátokra talált. Olyan életutakat, élethelyzeteket ismerhetett meg, amilyenekkel például egy jómódú pesti értelmiségi család gyermeke nem föltétlenül találkozik.

Spiró György élvezetes stílusban ír a kollégiumi hétköznapokról, anekdotákat jegyez föl tanárokról és diáktársakról, akikből később ismert tudósok, írók, költők lettek. Vannak szavai, amelyek ma már többnyire ismeretlenek a fiatalok körében, mint a szamizdat vagy a szilencium, és olyan világot idéz, amelyben a szakállviselet szinte politikai véleménynyilvánításnak számított, hogy csak néhány furcsaságot említsek. Az akkori diákok későbbi életpályájának rajza vezet át a kollégium hétköznapi életének bemutatásától az elvontabb, esszéisztikusabb részbe, amelyben már nem jópofa diákcsínyekről, hanem szellemi teljesítményekről van szó. Hosszabb esszébetétet szentel Utassy Józsefnek és a Kilencek körének, nemcsak ismerteti történeteiket, a megszólalás lehetőségéért vívott küzdelmüket, de értelmezi, elemzi is a munkásságukat, ehhez gyakran idéz a verseikből. Szól néhányuk utóéletéről is: „Nem létező politikai vagy ideológiai táborokba be-besorolták őket náluk sokszorosan tehetségtelegebbek, de a költészetük minősége, a korról való tudásuk sem akkor, sem azóta nem szempont.”

Olykor az olvasónak olyan érzése támad, mintha paraván mögé pillanthatna, olyan dolgokat is meglátva, amelyekről korábban nemcsak tudomása nem volt, de nem is tartotta lehetségesnek, hogy megtörténhetnek. „A belügyes kihallgatók odabent elárulták, hogy a faji törvények szerinti zsidók listáját 45 után tovább vezették, és a háború után születettekkel folyamatosan bővítik (kiemelés – B. A.). A rendszerváltás után a listát az MDF Bem téri székházában tárolták, 93-ig amerikai kutatóknak ki is adták, azóta lappang.” Nem könnyű elhinni, hogy ez nem a közszájon forgó rémhírek és összeesküvés-elméletek egyike, az ország mindenesetre megérdemelné, hogy többet tudjon róla.

A továbbiakban történelmi kérdésekről is véleményt nyilvánít a szerző, megjegyzései néha találóak, néha kissé sommásnak tűnnek. „Egykor a Habsburgok és a törökök állapodtak meg, hogy a másik uralma alá tartozó magyar területeken is szedik az adót, a XX. század harmadik harmadától kezdve ugyanezt művelik a térségben az oroszok és a németek, akik kisebb csetepaték és a két világháború kivételével következetesen fenntartják a szövetségüket a többiekkel szemben.”

Spiró György szeret maximásként fogalmazni. „Az elhülyülés, amin a merőben politikai keretekben való gondolkodást értem, a hetvenes évek vége felé kezdte előtteni az agyakat, és a rendszerváltással lett kizárólagossá.” A maximák olykor nagyon ülnek, néha azonban zavarba hozzák az olvasót, nem tudja, mennyire veheti komolyan őket.

A könyv szerkezete némileg esetlegesnek látszik, a címadó hosszabb írás mellett két olyan miniesszé olvasható benne, amelyek együttesen sem érik el annak terjedelmét, és műfajilag is eltérnek tőle. Ezek valóban esszék, ellentétben az első írással, amely, mint arra már utaltam, inkább az életút egy darabjának felidézése.

A *Nyolcvankilenc* a címével némileg ellentétben nem a rendszerváltás egy-másfél éves folyamatát mutatja be, hanem azt, ami utána következett: a tőkés restaurációt, annak minden gazdasági, politikai, szociális, morális és egyéb következményével. A szerző ebben a részben is megőrzi ironikus hajlamát egy-egy közbevetett megjegyzés erejéig, például ott, ahol arról ír, hogy a NATO-nak Kelet-Közép-Európában békefenntartó szerepe is van, hiszen egyazon szövetségi rendszerbe tartozva az itteni országok nem háborúznak egymással, „amire pedig hajlamosak lennének”. Más helyen a nyelvi humor lehetőségeit aknázza ki, amikor a „friss demokráciák” esetében az „újdondászok” szót használja. Nyilván ismeri a 19. században használatos, mára elavult és csak tréfásan használt szó valódi jelentését, és így használja a rendszerváltó országokra. Egy elírásra viszont kénytelen vagyok felhívni a figyelmet: Kelet-Berlinben nem 1956-ban, hanem 1953 júniusában voltak zavargások.

Spiró György éles szemmel veszi észre a tőkés restauráció negatív következményeit, tömegek elszegényedését, a korrupció elburjánzását, a kultúra elszegényítését. Kimondatlanul is vitázik azokkal, akik a Nyugattól várják az anomáliák elleni fellépés támogatását, hiszen ez „nem áll a térséget uraló mag-Európa gazdasági érdekében (...) A fejlett nyugat-európai államok a kemény rendfenntartást és az így szavatolt olcsó munkaerőt támogatják a végeken...” Máshol így ír: „a kapitalizmus kelet-európai változatában tömény szellemtelenséget hozott létre, és újratermelte mindazt a förtelmet, ami egyszer már le volt győzve.”

A szerző az élet sok területét számba veszi, ennek riasztó és egyúttal leverő az eredménye. Rossz véleménye van a 21. századi parlamentarizmusról és a választott vezetőkről, akiknek „ugyanúgy fogalmuk sincs a döntéseik következményeiről, mint az I. világháború kitörésekor”. Példának, nyilván a brexitre utalva, Angliát hozza föl, ahol a többség „gyermeteg elfogultságok és sértettségek nyomán indulatosan szavaz, és döntésképtelennek bizonyul”. Az esszé érdekes ellentmondásra is rávilágít: miközben a gazdaság, a tudomány, a kultúra fejlődésének iránya az integráció felé mutat, a politikában erősödik a nemzetállami lét jelentősége, ami beláthatatlan konfliktusok forrása lehet.

A *Nyolcvankilenc* körképet ad Kelet-Közép-Európa, benne Magyarország helyzetéről, kilátásairól, egész Európában elfoglalt helyéről. A részletek többnyire ismerősek ugyan egy rendszeres újság- és folyóirat-olvasó számára, Spiró György azonban ezekből az ismeretekből rendkívül szilárd gondolati építményt teremt, amely ebben a szerkezetben képes az újdonság erejével is hatni.

A könyv harmadik része *A rettegő közép* címet viseli. Ez a nem egészen tizenkét oldalas írás arra kíván választ adni, hogy mi okozta a 20. század két nagy hatású ideológiájának, a kommunizmusnak és a faszizmusnak a sikereit. Spiró azt a közmegegyezés-szerű nézetet vallja, hogy mindkettőnek a sikere válsághelyzetben következett be. Véleményem szerint az már vitatható, hogy mindkettő a kispolgárság, a középréteg vagy hagyományosabb kifejezéssel a középosztály számára kínált volna „hitet”. Ezt még az sem bizonyítja, hogy Magyarországon a nyilas mozgalomnak valóban sikerült jelentős számú támogatót szereznie a munkásság köréből is. A tény, hogy ezek az emberek nem ismerték föl vagy félreismerték osztályhelyzetüket, nem jelenti azt, hogy szociológiai értelemben kispolgárokká váltak volna. A „középréteg, középosztály” egyébként sem tudományos kategória, úgyszólván szubjektív megítélés kérdése, hogy a felső tízezer és az éhezők tömegei között kik tartoz-

nak bele. Spiró György számára nem létezik parasztság (77. o.), nem vagy csak alig létezik munkásság, ezek az osztályok beleolvadtak a nagy társadalmi középbe. Egész pontosan úgy fogalmaz, hogy „nincsenek XIX–XX. századi értelemben vett munkások. Hivatalnokok léteznek, bérértelmiségiek, szolgáltatásokban dolgozó kiszolgáltatottak, betanított gépkezelők, bedolgozók, segédmunkások.” A kérdés csupán az, hogy a XXI. században miért kellene, hogy legyenek XIX. és XX. századi értelemben vett munkások? Mondjuk a nyomdai gépszedő, aki sokáig egy csattogó, forró ólomgőzt lehelő szedőgépen dolgozott, most pedig számítógépen teszi ugyanezt, miért ne lenne munkás? A munkásság nem tűnt el, csak átalakult. Talán túl gyors volt az átalakulás, ezért élnek tovább egykori sztereotípiák.

Manapság divat összemosni a fasizmust és a kommunizmust, noha elgondolkoztató lehetne, hogy ez mindig a kommunizmus diszkreditálását szolgálja, és nem a fasizmusét. Spiró György azt írja, hogy mindkét ideológiát a középrétegek juttatták hatalomra, ez még a fasizmus esetében is csak annyiban igaz, hogy tömegeket a kispolgárság adott hozzá, a nagytőke támogatása azonban nélkülözhetetlen volt a hatalomra jutásához.

A rettegő közép sok vitathatatlan véleményt is tartalmaz. Némileg más megfogalmazásban ismét leírja, amit a *Nyolcvankilencben* már leírt, tudniillik, hogy a Nyugat azért nem lép föl eredményesebben a kelet-közép-európai visszasságok ellen, mert gazdasági érdekei erre egyáltalán nem készítenek, sőt az is igaz, hogy az állandó „hadiállapot” fenntartása az ottani politikai vezetők érdekeit is szolgálja. Mindig kell „ellenség”, lehetőleg külső és belső is, részint a figyelem elterelésére, részint ellenérdekelt felek között valamiféle összefogás létrehozására. Bár a „hadikommunizmus” bevezetése a piacgazdaság keretei között még akkor is furcsa gondolat, ha a „hadikommunizmus” fogalmára nyilván nem a szó történelmi jelentésében utal.

A rettegő közép című rész végén bizonyos értelemben mindhárom esszé legfőbb mondanivalóját összefoglalja egy bekezdésben. Az archaikus gondolkodás mai formáiról és következményeiről van szó. „A gondolkodás ösztönösen ma is archaikus, miközben a technikai fejlődés, a népességrobbanás és a globalizáció, az emberiség e hatalmas, közemberek és politikusok által egyaránt felfoghatatlan teljesítményei, most már az egész emberiséget fenyegetik kihalással.”

A perspektíva korántsem derűs.

OTT, MINDENNEK A KÖZEPÉN, TOLLRAJZ, 11x19CM, 2020

SZERZŐINK

ÁRPÁSI ZOLTÁN (Gyula, 1946): író, újságíró. Legutóbbi könyve: *A fotográfia bővületében. Beszélgetés Keleti Éva fotóművésszel* (2018).

BAJNAI BEKE ISTVÁN (Makó, 1954): író, Battonya kanonok-plébánosa. Legutóbbi könyve: *Bibliás legendák* (2020).

BAKA ISTVÁN (Szekszárd, 1948 – Szeged, 1995): író, költő, műfordító.

BALÁSSY FANNI (Gyula, 1998): író, az ELTE magyar–olasz szakos hallgatója.

BÁNKI ÉVA (Nagykanizsa, 1966): író, költő, irodalomtörténész. Legutóbbi könyve: *Összetört idő* (2019).

BALOGH RÉKA (Jászberény, 1990): kritikus, szövegíró.

BISTEY ANDRÁS (Diósgyőr, 1942): író. Szolnokon él. Legutóbbi kötete: *Jász dekameron* (2018).

BOD PÉTER (Gyula, 1967): irodalomtörténész, irodalomkritikus. Legutóbbi könyve (Szilágyi Erzsébettel közösen): *Barátom Kim Ir Szen* (2017).

BOLDOG ZOLTÁN (Kunágota, 1984): kritikus, szerkesztő, tanár. Kötete: *Kihez beszél ez a fasz?* (2013).

BORSODI L. LÁSZLÓ (Csíkszereda, 1976): költő, irodalomtörténész, szerkesztő, tanár. Legutóbbi kötete: *Hermész visszhangjai* (2019).

BUGYI ISTVÁN JÓZSEF (Hatvan, 1986): grafikuművész.

FEKETE MARIANNA (Nyíregyháza, 1968): kritikus, tanár. Szolnokon él.

FILIP TAMÁS (Bp., 1960): költő. Legutóbbi kötete: *Nulladik nap* (2020).

FÜZI LÁSZLÓ (Lövő, 1955): kritikus, irodalomtörténész, a Forrás főszerkesztője. Legutóbbi kötete: *Az idő keresése* (2017).

GYÖRY DOMONKOS (Győr, 1967): író, könyvtáros. Legutóbbi kötete: *Hölgy alulnézetből* (2017).

HARAG ANITA (Budapest, 1988): író. Kötete: *Évszakhoz képest hűvösebb* (2020).

IZSÓ ZITA (Bp., 1986): költő, író. Legutóbbi verseskötete: *Éjszakai földet érés* (2018).

HÁY JÁNOS (Vámosmikola, 1960): költő, író, drámaíró. Legutóbbi kötete: *Ne haragudj, véletlen volt* (2020).

JÁNOKI-KIS VIKTÓRIA (Tiszaföldvár, 1982): író, építész mérnök. Megjelenés alatt álló kötete: *Cukros víz*.

JENEI GYULA (Abádszalók, 1962): költő, az Eső főszerkesztője. Legutóbbi kötete: *Mindig más* (2018).

KISS OTTÓ (Battonya, 1963): író, költő. Legutóbbi kötete: *A piros tengeralattjáró* (2020).

KONTRA FERENC (Darázs, 1958): költő, író, műfordító. Legutóbbi kötete: *Lepkefogó* (2020).

LACKFI JÁNOS (Bp., 1971): költő, író, műfordító. Legutóbbi könyve: *Van tüzed?* (2019).

LÁZÁR BALÁZS (Szolnok, 1975): költő, színész. Legutóbbi verseskötete: *H. úr hagyatéka* (2019).

MARKÓ BÉLA (Kézdivásárhely, 1951): költő, író, szerkesztő. Legutóbbi könyve: *Egy mondat a szabadságról* (2020).

MILBACHER RÓBERT (Kaposvár, 1971): író, irodalomtörténész, kritikus. Legutóbbi kötete: *Angyali üdvözetek* (2020).

MOHAI V. LAJOS (Nagykanizsa, 1956): költő, író, esszéista. Legutóbbi kötete: *A nyár szürete* (2019).

PETŐCZ ANDRÁS (Bp., 1959): költő, író, esszéista. Legutóbbi könyve: *A visszaforgatott idő* (2019).

RENTZ MÁTYÁS (Mezőtúr, 1963): író. Fegyverneken él. Legutóbbi könyve: *Sajátidő* (2001).

SAÁD KATALIN (Bp., 1944): író. Nagyréven él. Legutóbbi könyve: *Hálóban* (2017).

SERFŐZŐ SIMON (Zagyvarékas, 1942): költő, író. Legutóbbi kötete: *Arcunk az ég. Összegyűjtött versek* (2019).

SIMON FERENC (Hódmezővásárhely, 1961): kritikus, könyvtáros-tanár. Könyve: *A „Columbo-módszer”. Tanulmányok és kritikák* (2020).

SÜTŐ CSABA ANDRÁS (Győr, 1979): költő, kritikus, szerkesztő. Legújabb verseskötete: *Nempróza* (2019).

SZALAI ZSOLT (Győr, 1979): költő, kritikus. Legutóbbi kötete: *sem.rendszer. A nyelv színe-változása Vass Tibor költészetében* (2018).

SZEIFERT NATÁLIA (Zirc, 1979): író. Legutóbbi kötete: *Az altató szerekről* (2017).

SZÉLESI SÁNDOR (Bp., 1969): író, forgatókönyvíró. Legutóbbi regénye: *Varázslények Ügyosztály 1.* (2019).

SZŰCS SÁNDOR (Szolnok, 1966): kritikus, a szolnoki Verseyhy Ferenc Gimnázium tanára.

TÓTH ERZSÉBET (Tatabánya, 1951): költő. Legutóbbi kötete: *A macskám Pasolinin olvas* (2019).

TURCZI ISTVÁN (Tata, 1957): költő, műfordító, drámaíró, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Deodatus* (2019).

VÖRÖS ISTVÁN (Bp., 1964): költő, író, irodalomtörténész, esszéista. Legutóbbi kötete: *A szabadság első éjszakája* (2018).

ZALÁN TIBOR (Szolnok, 1954): költő, író, drámaíró. Legutóbbi kötete: *Ruhátárban felejtett kabátok* (2019).

ZSIDÓ FERENC (Székelyudvarhely, 1976): író, szerkesztő, kritikus. Legutóbbi könyve: *Huszonnégyszög. Blokkregény* (2017).

KŐ, PAPIR, OLLÓ
TUS- ÉS TOLLRAJZ, 37x23CM, 2019

AZ ESŐ MEGJELENÉSÉT
TÁMOGATJA:

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

Nemzeti Kulturális Alap

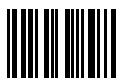
SZOLNOK MEGYEI JOGÚ VÁROS
ÖNKORMÁNYZATA

500 FT

9 771419 798000

2 0 0 0 2